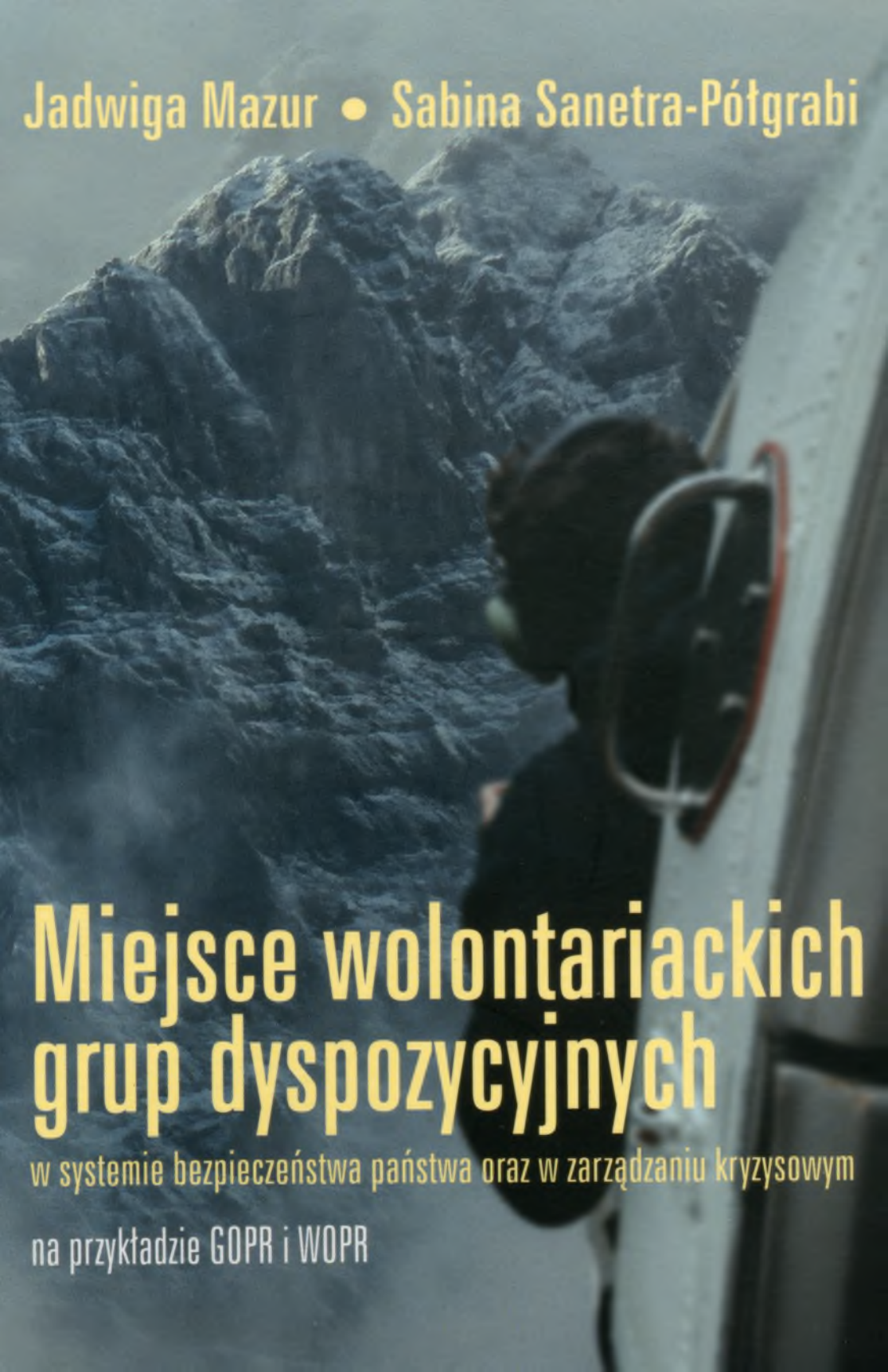

Jadwiga Mazur • Sabina Sanetra-Półgrabi

Miejsce wolontariackich grup dyspozycyjnych

w systemie bezpieczeństwa państwa oraz w zarządzaniu kryzysowym
na przykładzie GOPR i WOPR

**Miejsce wolontariackich
grup dyspozycyjnych**

Uniwersytet Pedagogiczny
Im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
Prace Monograficzne 866

Jadwiga Mazur • Sabina Sanetra-Półgrabi

Miejsce wolontariackich grup dyspozycyjnych

w systemie bezpieczeństwa państwa oraz w zarządzaniu kryzysowym
na przykładzie GOPR i WOPR

Recenzenci
prof. dr hab. Jan Maciejewski
dr hab. Eugeniusz Moczuk, prof. PRz

Projekt okładki
Janusz Schneider

Redakcja / korekta
Zespół

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2018

ISSN 0239-6025
ISBN 978-83-8084-228-1
e-ISBN 978-83-8084-229-8
DOI 10.24917/9788380842281

Wydawnictwo Naukowe UP
30-084 Kraków, ul. Podchorążych 2
tel./faks: 12-662-63-83, tel.: 12-662-67-56
e-mail: wydawnictwo@up.krakow.pl

Zapraszamy na stronę internetową:
<http://www.wydawnictwoup.pl>

Druk i oprawa
Zespół Poligraficzny WN UP

Spis treści

Wstęp 9

Rozdział I

Grupy dyspozycyjne i ich miejsce wśród innych grup 17

1.1 Definicyjne uporządkowanie problematyki 25

1.2. Grupy i organizacje 30

1.3 Grupy dyspozycyjne i ich swoistość 33

1.4 Zaufanie do grup dyspozycyjnych w Polsce 39

Rozdział II

System bezpieczeństwa państwa 43

2.1. Aspekt podmiotowy i przedmiotowy bezpieczeństwa 46

2.2. System zarządzania kryzysowego – perspektywa teoretyczna 57

2.3. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w świetle wybranych krajowych dokumentów planistycznych 80

Rozdział III

Funkcjonowanie Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Polsce 90

3.1. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – wprowadzenie teoretyczne 95

3.2. Rys historyczny Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego 102

3.3 Rozwiązania prawne 107

3.4 Finansowanie funkcjonowania Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Polsce 112

3.5. Oryginalność struktury organizacyjnej Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego 115

Rozdział IV

Współpraca Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego z innymi podmiotami w sferze bezpieczeństwa państwa 119

- 4.1. Współpraca z grupami dyspozycyjnymi systemu militarnego i paramilitarnego 121
- 4.2. Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego 126
- 4.3. Współpraca ze społecznościami lokalnymi 128

Rozdział V

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w systemie bezpieczeństwa – kontrapunkt empiryczny 130

- 5.1. Założenia metodologiczne 131
- 5.2. Motywacja, postawy i autorytety ratowników 138
- 5.3. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe wśród innych grup dyspozycyjnych 144
- 5.4. Współpraca z lokalnym otoczeniem 150
- 5.5. Realizacja zadań Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego – bariery i czynniki sprzyjające 155
- 5.6. Wnioski – konstatacje i aplikacyjne aspekty 159

Bibliografia 162

Załączniki 176

Składamy serdeczne podziękowania wszystkim ratownikom GOPR i WOPR, którzy wzięli udział w naszych badaniach, znacząco wspomagając powstanie książki

Wszyscy muszą więc jako minimum nie tylko odczuwać, ale i rozumieć bezpieczeństwo, a także w coraz większym zakresie zarówno podejmować decyzje indywidualne, jak i uczestniczyć w decyzjach zbiorowych. Dlatego jednym z najważniejszych zadań staje się obecnie szeroko rozumiana edukacja dla bezpieczeństwa¹.

¹ *Biała Księga BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf s. 23, [dostęp 27.02.2017].

Wstęp

Społeczeństwo ryzyka w ujęciu Ulricha Becka to społeczeństwo, które styka się zarówno z zagrożeniami, których sprawcą jest sam człowiek, jak i zagrożeniami wynikającymi z działania sił natury. Oba typy zagrożeń wymagają kompleksowych rozwiązań, które przekładają się na pracę konkretnych podmiotów. Te z kolei muszą znaleźć swoje umocowanie prawne, finansowe oraz mieścić się w szeroko pojętej kulturze danej społeczności.

Podmioty te, zgodnie ze swoją rolą, odpowiedzialne są w systemie bezpieczeństwa za ochronę życia, zdrowia i mienia człowieka, które mogą być narażane na niebezpieczeństwo. W naszym opracowaniu, odnosząc się do tych podmiotów i opisując je, będziemy określać je terminem *grupy dyspozycyjne*. Zostały one szeroko opisane i zanalizowane z perspektywy socjologii przez Jana Maciejewskiego, powszechnie uznawanego za prekursora polskiej socjologii grup dyspozycyjnych¹. Definicje grup dyspozycyjnych i ich podział podajemy w kolejnych podrozdziałach.

Za bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne państwa odpowiedzialne są określone grupy dyspozycyjne, część z nich ma charakter militarny, a część nie. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (GOPR) i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (WOPR) w systemie grup dyspozycyjnych mieszczą się w cywilnej wolontariackiej grupie dyspozycyjnej. W dalszej części opracowania będziemy używać skrótów GOPR i WOPR.

Podjęcie tematu miejsca GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa i ich roli w zarządzaniu kryzysowym jest ważne z kilku powodów. Pierwszy z nich to przede wszystkim funkcjonowanie grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, a kolejny – to niepełne docenienie roli GOPR i WOPR w tym systemie oraz potrzeba nadania im odpowiedniej rangi w strategii

1 - Zob. J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wrocław 2012 i wydanie drugie rozszerzone z 2014 roku. Jan Maciejewski jest również autorem innych opracowań z zakresu grup dyspozycyjnych; w szczególności godne polecenia są prace: J. Maciejewski (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 2001; J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata (red.), *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji. Studium socjologiczne*, Wrocław 2004; J. Maciejewski, O. Nowaczyk (red.), *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, Wrocław 2005; J. Maciejewski, W. Nowosielski (red.), *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, Wrocław 2009; J. Maciejewski, M. Bodziany, K. Dojwa (red.), *Grupy dyspozycyjne w obliczu wielkiej zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, Wrocław 2010; J. Maciejewski, M. Stochmal (red.), *Metodologiczne problemy w badaniach grup dyspozycyjnych*, Wrocław 2014.

bezpieczeństwa państwa i pełnego wykorzystania rezerw tkwiących w kapitale ludzkim tych grup.

Tematyka związana z GOPR mieści się w innym jeszcze nurcie zaproponowanym przez Zbigniewa Krawczyka, który wyróżnia trzy zasadnicze sposoby współczesnej refleksji naukowej nad alpinizmem i taternictwem, a mianowicie: badania o charakterze geologiczno-przyrodniczym (geologia, klimatologia, speleologia, badania nad florą i fauną gór), badania nad folklorem górskim (obyczaje, sztukę, literaturę itp.) oraz badania nad aktywnością ludzi w górach, skupione na kręgu kwestii związanych z turystyką i sportem (wspinaczka, wycieczki, narciarstwo, budownictwo schronisk, wytyczanie szlaków itp.). Do tego ostatniego nurtu włącza on również kwestie ratownictwa górskiego².

Natomiast tematyka WOPR również wymaga opracowania mieszczącego się w kręgu bezpieczeństwa, zarządzania kryzysowego, ratownictwa i współdziałania z innymi podmiotami. Bliższa analiza publikacji poświęconych tej organizacji pozwala stwierdzić, że analogicznie jak w przypadku GOPR (turystyka), również w odniesieniu do WOPR stosunkowo wiele miejsca poświęca się analizie organizacji w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa turystom, tyle że tym razem na obszarach wodnych. Chodzi zwłaszcza o nurt badawczy analizujących ratownictwo na obszarach wodnych nierozzerwalnie związanych z turystyką wodną i jej poszczególnymi typami, tj. żeglarską, kajakową, wiosłarską oraz podwodną³. Tym samym zaakcentowana zostaje rola WOPR jako ogólnopolskiego stowarzyszenia zapewniającego w dużym stopniu bezpieczeństwo osób przebywających nad wodą, uprawiających sport, spędzającymi w ten sposób czas wolny⁴.

Na rynku wydawniczym ukazało się do tej pory kilka prac. Dotyczą one głównie historii i funkcjonowania GOPR i WOPR w powiązaniu z turystyką i sportem, rzadziej natomiast dotyczą bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego.

Pierwszym polskim autorem, piszącym na temat ratownictwa górskiego był inicjator i twórca Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR) – Mariusz Zaruski, który w wielu artykułach i notatkach, publikowanych w latach 1908–1913, głównie na łamach „Zakopanego”, „Taternika” oraz „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego”, wskazywał na potrzebę powołania górskiego pogotowia ratunkowego. Zaruski jest autorem następujących prac: *Tatrzański telegraf wzrokowy*, 1909 r. (wyd. II, Warszawa 1920), *Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. Jego organizacja, dzieje i wyprawy ratunkowe* (Warszawa 1922) i wielu artykułów, które wydał w pracy *Na bezdrożach tatrzańskich* (I wyd., Warszawa 1923; II wyd., Lwów 1934; III wyd. rozszerzone Warszawa 1958).

2 Z. Krawczyk, *Filozofia i socjologia kultury fizycznej. Wybór tekstów*, Warszawa 1974, s. 15–18.

3 A. Pilis, K. Pilis, W. Pilis, *Rola turystyki w życiu osób starszych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2010, z. IX, s. 222.

4 A. Ostrowski, M. Juszkievicz, M. Strzała, A. Stanula, W. Ziara, *Ocena działalności Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w latach 2003–2012 na tle zachodzących zmian społecznych*, [w:] M. Napierała, A. Skality, W. Żukow (red.), *Stan perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku*, Bydgoszcz 2013, s. 122.

W okresie międzywojennym publikował także Ignacy Bujak, który zamieszczał sprawozdania z działalności TOPR w kolejnych rocznikach „Wierchów” począwszy od 1927 roku do 1938 roku, a jego działalność sprawozdawczą kontynuowali Tadeusz A. Pawłowski, Michał Jagiełło i Krystyna Sałyga [-Dąbkowska], a od końca lat 80. ubiegłego wieku Adam Marasek. Działalność ratownicza omawiana była też szerzej na łamach „Taternika” przez Michała Jagiełłę, Eugeniusza Strzebońskiego, Andrzeja Paczkowskiego, Piotra Malinowskiego oraz Krystynę Sałygę [-Dąbkowską]. Wielkie zasługi w popularyzacji prac ratownictwa górskiego ma Wawrzyniec Żuławski, który w swoich publikacjach, takich jak *Niebieski krzyż* (Warszawa 1946), *Sygnaly ze skalnych ścian* (Warszawa 1954), *Tragedie tatrzańskie* (Warszawa 1956) – opisał wyprawy ratunkowe, których sam był uczestnikiem. *Sygnaly ze skalnych ścian* oraz *Tragedie tatrzańskie* doczekały się kilku wydań i łącznego wydania (Gdańsk 1993).

Należy również wspomnieć o ważnych pracach poświęconych ratownictwu górskiemu autorstwa Michała Jagiełły, tj. *Czekać spokojnie. Idziemy!* (Warszawa 1975), *Wołanie w górach* (Warszawa 1979, II wyd. 1987, III wyd. 1991, IV wyd. 1996, V wyd. 1995, VI wyd. 2002), *Wypadki i akcje ratunkowe w Tatrach, Gałązka kosodrzewiny. Najdawniejsze wypadki tatrzańskie w piśmiennictwie polskim* (Warszawa 1999, II wyd. 2000, III wyd. 2001). Inne ważne prace to *Tatrzańskie dramaty* (Warszawa 1999) Macieja Kuczyńskiego, czy może mniej obszerne, ale istotne prace Krystyny Sałygi-Dąbkowskiej oraz Andrzeja Matuszczyka *Wypadki przewodnickie w górach* (Kraków 1995).

Ważną pracą zbiorową poświęconą ratownictwu górskiemu jest także książka *50 lat ratownictwa górskiego. Zarys historii i działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego* (Zakopane 1959) z tekstami Walerego Goetla, Tadeusza Pawłowskiego, Jerzego Hajdukiewicza i Jana Alfreda Szczepańskiego. Następną pracą są *Sygnaly z gór. Z dziejów minionych sześćdziesięciu lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego PTTK* (Warszawa 1973). Kolejną publikacją jest *Błękitny krzyż* pod red. Stefana Maciejewskiego (Kraków 1981), z opracowaniami rysującymi dzieje ratownictwa tatrzańskiego⁵.

Istotną podsumowująca pozycją jest praca „*Na każde wezwanie...*” *pięćdziesiąt lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego 1952–2002*, praca zbiorowa pod red. Adama Jonaka (Kraków 2002), w której autorzy podjęli się opisu historii ratownictwa górskiego. Kolejna ważna praca to *Konstruowanie tożsamości ratownika górskiego* („Przegląd Socjologii Jakościowej” 2010, Tom VI, Numer 1), w której Piotr Miller podejmuje ważne kwestie działania w ratownictwie górskim. Inną ważną pracą jest opracowanie autorstwa Kazimierza Mrozowicza *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*⁶, w której autor podejmuje rozważania dotyczące psychospołecznych

5 Zob. W.A. Wójcik, *O ratownictwie górskim w polskim piśmiennictwie*, http://www.wgorach.iap.pl/index.html?id=29653&site_id=27532 [dostęp 24.02.4017].

6 Zob. K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Jarosław 2013, a także inne opracowania

uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników GOPR. Z kolei z Piotrem Hałembą, K. Mrozowicz podejmuje rozważania dotyczące GOPR w pozycji *Ratownictwo górskie. Psychologiczne i organizacyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Katowice 2012.

Obecnie tematyka gór, turystyki górskiej, historii i ratownictwa górskiego poruszana jest na łamach czasopism: „W górach”, „Wierchy”, „Ratownik górski GOPR” prowadzonych z dużą starannością i posiadających swoje wydania internetowe, co znacznie poszerza krąg czytelników. Mniej jest natomiast opracowań naukowych z tego zakresu.

Z kolei jeśli chodzi o dorobek bibliograficzny poświęcony drugiej z badanych organizacji, to dominują opracowania z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz turystyki. Warto docenić działalność publikacyjną praktyka i badacza – Jerzego Telaka, Prezesa WOPR w latach 2001–2013, przedstawiciela organizacji we władzach Polskiego Komitetu Olimpijskiego, który w swoich pracach skupia się zasadniczo na trzech obszarach.

Pierwszym jest wszechstronna analiza rozwoju WOPR, zwłaszcza podstaw prawnych działania i ewolucji organizacji w dziedzinie szkolenia ratowników wodnych, organizacji konferencji czy instytucjonalizacji⁷. Kolejnym kierunkiem jest analiza roli WOPR-u w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym, zaś przede wszystkim zadania jakie pełni organizacja w tym systemie, następnie analiza posiadanych zasobów i potencjału oraz współpracy WOPR z pozostałymi ogniwami systemu bezpieczeństwa⁸. Całość dopełniają artykuły stanowiące studium przypadku, czyli analizują WOPR z punktu widzenia jego specyfiki w lokalnym środowisku, przede wszystkim Autor bada potencjał, siły i zasoby

też autora: *Niektóre aspekty zarządzania potencjałem osobowościowym na przykładzie Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Łódź 2006, s. 468–482; tenże, *Zasoby ludzkie organizacji Nebeskiego Krzyża w pryzmacie funkcjonalnych cech osobowości*, „Jarosławskie Studia Społeczne”, 2006, nr 1; tenże, *Zarządzanie bezpieczeństwem w systemie ratownictwa górskiego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie”, 2007, nr 1(10).

7 Można przytoczyć następujące także inne opracowania dotyczące tego obszaru badawczego: J. Telak, *Bezpieczeństwo nad wodą i na wodzie. Zadania Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, „Zdrowie i Zarządzanie”, 2001, t. III, nr 6; J. Telak, *Wybrane zagadnienia z działalności Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, [w:] *Edukacja w ratownictwie medycznym*, Inowrocław–Poznań 2007; J. Telak, *Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – organizacja polskich ratowników wodnych*, „Na ratunek”, 2007, nr 1; M. Furs, J. Telak, E. Zieliński, T. Zalewski, B. Boniek, *Prawne aspekty bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych*, [w:] B. Boniek, P. Paciorek (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa zdrowia publicznego. Wybrane problemy*, Bydgoszcz 2014; J. Telak, *Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*, [w:] J. Konieczny, M. Schroeder (red.), *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995–2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze*.

8 J. Telak, O. Galarowicz, M. Zielinska, *Organizacja ratownictwa wodnego w Państwowej Straży Pożarnej, wybrane aspekty prawne*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Gdańsk 2014; J. Telak, M. Zielinska, *Przygotowanie funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej do działań ratowniczych na obszarach wodnych – postulatów metodyczne*, „Zeszyty Naukowe Głównej Służby Pożarniczej”, 2014, nr 49 (1); D. Marczyński, J. Telak, *Współpraca Państwowej Straży Pożarnej z administracją publiczną w sytuacjach kryzysowych – wybrane zagadnienia*, [w:] D. Wróblewski (red.), *Wybrane zagadnienia z zakresu planowania cywilnego w systemie zarządzania kryzysowego RP*, Józefów 2014; J. Telak, D. Marczyński, *Zarządzanie gotowością operacyjną ratownictwa wodnego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2015, nr 1.

by sprzętowe WOPR-u w poszczególnych województwach oraz jakość programów szkoleniowych włącznie z ujęciem historycznym⁹. Przedstawione obszary badawcze zostały wykorzystane w dalszej części tekstu.

Warto zauważyć, że część literatury poświęcona została rozmaitym aspektom WOPR-u jako służby – pracy ratowników wodnych, w tym uwarunkowaniom psychofizycznym i szkoleniowym związanym z wykonywanymi obowiązkami oraz kondycją. Na te kwestie zwracają uwagę między innymi Iwona Michniewicz i Romuald Michniewicz na łamach czasopisma „Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka” w artykułach: *Uwarunkowania efektywności pracy ratowników wodnych* „Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka” (2010, nr 10), *Śmierć na strzeżonym kąpielisku – wina ratownika czy systemu szkolenia* „Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka” (2011, nr 1).

Ważnym zagadnieniem jest problematyka związana z identyfikowaniem procesów i czynności logistycznych występujących w WOPR. Na te aspekty zwracają uwagę Autorzy publikacji na łamach czasopisma „Logistyka”: D. Szołtysek, T. Lis, *O potrzebie wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu WOPR*, cz. 1, „Logistyka”, 2013, nr 6; D. Szołtysek, T. Lis, *O potrzebie wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu WOPR*, cz.2, „Logistyka”, 2014, nr 1; J. Telak, R. Murias, *Centrum Koordynacji Ratownictwa Wodnego jako element logistycznego wsparcia ratowników wodnych kąpielisk nadmorskich*, „Logistyka”, 2014, nr 6. Chodzi o ukazanie roli współpracy poszczególnych ogniw organizacji z innymi podmiotami w systemie bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego. Analizy i oceny procesów i czynności logistycznych funkcjonujących w WOPR mają przyczynić się do poprawy w skutecznym zarządzaniu w organizacji.

Wiele nowych obszarów tematycznych odnośnie roli WOPR, funkcjonowania poszczególnych ogniw organizacji, w tym oceny działalności szkoleniowej i ratowniczej

9 J. Wieczorek, E. Zieliński, K. Grobelska, J. Telak, T. Zalewski, B. Boniek, K. Nowacka, L. Styka, *Realizacja ogólnopolskiego programu profilaktycznego nauki pływania w latach 2010–2012*, [w:] M. Napierała, A. Skaliy, W. Żukow (red.), *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku*, Bydgoszcz 2013; T. Zalewski, E. Zieliński, K. Nowacka, P. Paciorek, J. Telak, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa wodnego w ujęciu działalności grup interwencyjnych WOPR w województwie zachodniopomorskim*, [w:] B. Boniek, P. Paciorek (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa zdrowia publicznego. Wybrane problemy*, Bydgoszcz 2014; J. Telak, R. Murias, *Praca ratowników WOPR na wybranych kąpieliskach nadmorskich w Gdańsku w latach 2007–2011*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Gdańsk 2014; J. Telak, O. Galarowicz, *Przygotowanie i działalność wodnych grup reagowania w województwie świętokrzyskim w latach 2004–2012*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Gdańsk 2014; Z. Kalisz, A. Zawołańska, M. Hohman, J. Telak, E. Zieliński, *Efektywność dziesięcioletniego programu redukcji wagi w grupie wsparcia „Papillo vita”*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, t. 2, Gdańsk 2015; J. Telak, O. Galarowicz, *Doskonalenie działań administracji lokalnej i służb ratowniczych do reagowania na zagrożenia związane z wodą w obwodzie łwowskim*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, t. 2, Gdańsk 2015; S. Przybylski, J. Przybylski, D. Skalski, J. Telak, *Dynamika akcji ratowniczej w aspekcie sumarycznych możliwości służb ratowniczych na wybranych obszarach Morza Bałtyckiego*, [w:] J. Telak, O. Galarowicz (red.), *Bezpieczna woda*, cz. 2, Warszawa 2015.

jest dyskutowanych na corocznych konferencjach naukowych organizowanych pod auspicjami regionalnych ośrodków WOPR, uczelni wyższych (np. Akademia Wychowania Fizycznego w Gdańsku, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Kaliszu, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy), oraz na łamach czasopism zarówno naukowych („Logistyka”, „Przegląd Pożarniczy” czy „Zeszyty Naukowe Główniej Służby Pożarniczej”), jak i branżowych tj. „Na ratunek” czy „Sporty wodne i ratownictwo”.

Należy dodać, że w tych opracowaniach ocena działania zarówno GOPR, jak i WOPR jest pozytywna, niemniej w tle pozostaje zazwyczaj informacja o barierach finansowych i organizacyjnych oraz potrzebie wsparcia zarówno ze strony władz państwowych, jak i lokalnych.

Nasze opracowanie jest wstępem do dalszych obszerniejszych prac, w których zostaną podjęte szczegółowe analizy wolontariackich grup dyspozycyjnych.

W pracy próbujemy odpowiedzieć na pytania: Jaka jest motywacja ratowników GOPR i WOPR do podejmowanych zadań? Jakie są postawy ratowników GOPR i WOPR wobec innych podmiotów, z którymi współpracują? Jakie są najważniejsze autorytety zawodowe ratowników GOPR i WOPR? Jakie jest miejsce GOPR i WOPR jako wolontariackiego ogniwa grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa? Czy rozwiązania prawne oraz finansowanie są przez ratowników GOPR i WOPR oceniane jako pozytywne? Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z innymi ogniwami w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym)? Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z jednostkami samorządu terytorialnego? Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia i w sytuacji braku zagrożeń? Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego)? Jakie są wymagane kompetencje, wiedza oraz umiejętności ratowników GOPR i WOPR i w jaki sposób są wykorzystywane w ich pracy? Jakie są proponowane przez ratowników GOPR i WOPR zmiany w systemie bezpieczeństwa?

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że badania w grupach dyspozycyjnych mają swoją specyfikę, że względu na to, że dostęp do informacji ograniczony jest klauzulami poufności lub tajności. Stąd zazwyczaj sfera jawna jest w zasadzie dostępna, natomiast informacje niejawne są reglamentowane. Wynika stąd pewna trudność w badaniu grup dyspozycyjnych i pojawia się w sposób naturalny tzw. „trudny respondent”¹⁰.

W podobnym stopniu dotyczy to GOPR i WOPR, ponieważ badania w tych grupach dyspozycyjnych również wymagają sporego nakładu czasu i zaangażowania ze strony badaczy, a przede wszystkim dostępności do nich. Potwierdza to K. Mrozowicz, wskazując na to, że ratownicy górscy ze względu na swoją specyfikę pracy stanowią grupę społeczno-zawodową dość hermetyczną, niechętnie dzielącą

10 J. Mazur, „Trudny respondent” w *badaniach sondażowych grup dyspozycyjnych na przykładzie badań rzeczników prasowych policji*, [w:] J. Maciejewski, M. Stochmal (red.), *Metodologiczne problemy w badaniach grup dyspozycyjnych*, Wrocław 2014, s. 311–320.

się swoimi przeżyciami i relacjami z wypraw ratunkowych, stąd trudno jest osobie z zewnątrz podczas badań skłonić ratowników do narracji¹¹. Analogiczna sytuacja dotycząca badań pojawia się w WOPR, stąd też w naszej pracy w części empirycznej przeanalizowano wywiady z tymi ratownikami, którzy zechcieli wziąć udział w badaniach. Nie jest to liczna grupa i być może nie w pełni reprezentatywna, niemniej może stanowić ilustrację problemu i być wstępem do pogłębionych badań. Wartością dodaną podjętych przedsięwzięć badawczych jest to, że są one aktualne i mogą być również wykorzystane w praktyce, zwłaszcza w doskonaleniu zawodowym i podejmowanych decyzjach w systemie zarządzania kryzysowego.

Ratownictwo w ogóle to teren badawczy mało opisany, ale ze względu na swoją rolę, wagę i znaczenie w systemie i strategii bezpieczeństwa państwa, bardzo ważny. Dlatego każda podjęta próba badań jest ważnym przyczynkiem do dalszych prac nad opisem zarówno tych grup dyspozycyjnych, jak i ich miejsca w systemie bezpieczeństwa. Ponadto, jak wskazuje Jan Maciejewski, „badania dotyczące funkcjonowania grup dyspozycyjnych mogą dać nowy impuls do rozwoju współczesnej socjologii, ponieważ nauka ta ewoluuje nie tylko «wszerz», wzbogacając obszar badawczy, ale także «w głąb», powiększając wiedzę o wcześniej dostrzeżonych faktach”¹².

Część badawcza tej pracy, będąca raczej ilustracją merytoryczną działania GOPR i WOPR niż pełnymi badaniami tych grup, nie byłaby możliwa bez pomocy i wsparcia naczelnika Karkonoskiej grupy GOPR i ratowników Beskidzkiej grupy GOPR. Podobnie badania WOPR nie byłyby możliwe bez wsparcia naczelnika i ratowników Beskidzkiej grupy WOPR.

Składamy serdeczne podziękowania za zrozumienie intencji naszych analiz i udział w badaniach wszystkim ratownikom GOPR i WOPR.

Jadwiga Mazur
Sabina Sanetra-Półgrabi

11 K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym...*, s. 16.

12 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, ze wstępu do wydania pierwszego.

Rozdział I

Grupy dyspozycyjne i ich miejsce wśród innych grup

Jak wskazuje J. Maciejewski, socjologia grup dyspozycyjnych to subdyscyplina szczególnie o własnym przedmiocie badań, a jej osiągnięcia aplikacyjne mają zastosowanie w praktyce. Pełni ona funkcję wyjaśniającą, zwłaszcza w społeczeństwach ryzyka, a jedną z ważniejszych funkcji tych grup jest ochrona członków społeczeństwa w sytuacji zagrożeń zarówno ze strony człowieka, jak i przyrody¹³. Maciejewski zaznacza, że w efekcie zjawiska nazywanego przez socjologów sepizacją pojawiła się konieczność powoływania do funkcjonowania formacji i służb działających w systemie bezpieczeństwa państwa. Dlatego grupy dyspozycyjne można uznać za instytucjonalny wytwór współczesnej cywilizacji, efekt rozwoju struktur społecznych i postępującej specjalizacji agend państwa, które „pełnią również funkcję mechanizmów zabezpieczających współczesne zbiorowości dzięki posiadanym uprawnieniom oraz umiejętnościom profesjonalnego, często ochotniczego, przeciwdziałania zagrożeniom naturalnym, cywilizacyjnym oraz antropogenicznym, zwalczania ich i usuwania ich skutków”¹⁴. Ponadto zaznacza, że grupy dyspozycyjne działają w sposób celowy i zorganizowany, funkcjonując w formacjach profesjonalnych, jak i ochotniczych oraz pozostając w dyspozycji, tj. są one gotowe do świadczenia często bardzo wyspecjalizowanych usług, w ramach swoich struktur organizacyjnych wykazując współpracę w sytuacji zwalczania zagrożeń dla życia zbiorowości. Wskazuje jednocześnie na to, że „wyodrębnione z otoczenia grupy dyspozycyjne charakteryzują się przewagą formalnie uporządkowanych stosunków wewnętrznych i wewnątrzgrupowych, realizują cele i utrzymują równowagę z innymi elementami systemu. Na każdą z nich spojrzeć można systemowo, wyróżniając właściwości wspólne dla każdej z nich”¹⁵. Takie właśnie podejście definicyjne grup dyspozycyjnych przyjmujemy w analizie GOPR i WOPR.

Obie analizowane i opisywane przez nas grupy działają w ramach systemu wsparcia i pomocniczości (zarazem w ratownictwie, jak i w bezpieczeństwie), mając swoje osadzenie w rozwoju społecznym. Budowa wewnętrzna tych grup dyspozycyjnych jest typowa dla wolontariackich organizacji ratowniczych, a ich struktura organizacyjna jest odzwierciedleniem wymaganego dla ich działania ładu i porządku oraz prezentuje

13 S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2016, s. 144–146.

14 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 21.

15 Ibidem, s. 35.

wzajemne stosunki między elementami składowymi, takimi jak logistyka, organizacja czy podział na wyspecjalizowane grupy ratownicze. Dzięki takiemu wyodrębnieniu układ pozycji i funkcji realizowanych przez kolejne elementy struktury organizacji ratowniczej GOPR i WOPR zachowuje hierarchiczność charakterystyczną dla grup dyspozycyjnych związanych z ratownictwem, chociaż każda z nich ma swoją odrębność wynikającą z realizowanych zadań. Niemniej dostęp do tych grup dyspozycyjnych mają nieliczni, posiadający odpowiednie kwalifikacje, zdrowie, specjalistyczną wiedzę i umiejętności oraz zdolność do pracy w zespole, zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia innych, jak i swojego.

Ponadto należy zaznaczyć, że zarówno GOPR, jak i WOPR mają zdolność do adaptacji w zmieniających się uwarunkowaniach systemu, do którego przynależą i bez względu na posiadane zasoby i zmieniające się otoczenie są gotowe do niesienia pomocy. Ważnym elementem jest układ wartości, którym się kierują, widoczny zwłaszcza w GOPR, a oparty na ciągłości etosu niesienia wsparcia i pomocy w sytuacji ratowania ludzkiego życia.

Zdolność do adaptacji jest szczególnie ważna w społeczeństwie ryzyka, w którym zarówno jednostki, jak i organizacje funkcjonują w burzliwym otoczeniu. Otoczenie zewnętrzne bliższe i dalsze, które na nie wpływa, można analizować również jako systemy okalające organizacje i są to system polityczny, społeczny, ekonomiczny, techniczny, organizacyjny i inne. Ich analiza wskazuje na potrzebę ciągłego namysłu nad wpływem tych systemów na funkcjonowanie organizacji. Organizacje podejmują współpracę oraz współdziałanie w obrębie danego systemu. W przypadku GOPR i WOPR jest to współdziałanie z innymi organizacjami w systemie bezpieczeństwa.

W socjologii badanie systemów jest prowadzone na różnych poziomach analizy, co umożliwia dokonywanie ich podziału, np. struktur (opisujące wielkie zbiorowości) czy procesów¹⁶. Podejścia teoretyczne pozwalają na określanie ram badanych rzeczywistości społecznych. Niemniej należy zaznaczyć, że „centralnym faktem intelektualnym jest dziś wzrastająca płynność linii granicznych; koncepcje przemieszczają się z coraz większą łatwością z jednej dyscypliny do drugiej”¹⁷. To stwierdzenie wyraźnie wskazuje na potrzebę, a zarazem konieczność powstawania subdyscyplin, takich jak np. socjologia grup dyspozycyjnych, która pozwala na głębszą analizę poszczególnych wyspecjalizowanych grup dyspozycyjnych, w tym GOPR i WOPR.

Opisując grupy dyspozycyjne, J. Maciejewski wskazuje na ich profesjonalny charakter i realizowanie przez nie wyspecjalizowanych funkcji „w ramach wyodrębnionego systemu bezpieczeństwa państwa, spełniając także funkcje użyteczne dla jego obywateli”¹⁸. Dokonuje ich podziału na trzy typy „ze względu na specyfikę systemu

16 K. Doktor, *Zarys socjologii zarządzania sportem*, Warszawa 2005, s. 5.

17 C.W. Mills, *Wyobrażenia socjologiczne*, Warszawa 2007, s. 228.

18 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 50.

społecznego, w których zostały powołane do życia¹⁹ – są to grupy dyspozycyjne militarne, paramilitarne i cywilnego systemu społecznego. Ponadto zakłada, że ich rozróżnienie odnosi się do ich legislacyjnych uwarunkowań, a ich ciągła specjalizacja i rozwój prowadzą do dalszych klasyfikacji (jako przykład podając pogotowie gazowe). Wskazuje również, że grupy dyspozycyjne zmieniają się wraz ze społeczeństwem i funkcjonują zarówno w formie militarnej, jak i niemilitarnej. Szczegółowy opis grup znajduje się w kolejnym podrozdziale ponieważ wymagają on pełniejszej analizy.

Przedstawiając funkcjonowanie grup dyspozycyjnych, a zwłaszcza GOPR i WOPR, w systemie bezpieczeństwa państwa, można odnieść się do działania. Piotr Sztompka stwierdza, że „wszystko co istnieje w społeczeństwie jest albo przejawem, albo efektem aktywności ludzkiej”²⁰. Wskazuje, że działanie to takie zachowanie, które związane jest z rozbudowanym bardziej lub mniej znaczeniem motywacyjnym i kulturowym²¹. Z kolei Barbara Szacka uznaje, że „interakcja jest takim działaniem społecznym, które wynika z orientowania się na innych ludzi i jest odpowiedzią na ich zachowania”²². Następnie wskazuje, że uczestnicy interakcji to aktorzy społeczni. Badanie interakcji ma również aspekt praktyczny wykorzystywany do pracy nad doskonaleniem umiejętności kontaktu z innymi ludźmi.

W socjologii można wyróżnić dwie perspektywy analizowania interakcji. Pierwsza to wzajemne oddziaływanie racjonalnych podmiotów, dążących do maksymalizacji swoich korzyści, gdzie rozpatruje się interakcję jako wymianę oraz jako grę. Teoretycy wymiany wskazują, że jest ona źródłem porządku społecznego, a sama wymiana materialna i niematerialna (np. prestiż, uznanie) ma swoją wartość. George Caspar Homans wychodził z założenia, że podstawowe zasady i prawa mają pomóc w wyjaśnieniu wzorów organizacji społecznej. Warto przytoczyć tu jedno z jego twierdzeń dotyczących wymiany, mianowicie twierdzenie o racjonalności: „wybierając między alternatywnymi działaniami jednostka wybierze taki, dla którego jak wynika z jej obserwacji, wartość rezultatu pomnożona przez prawdopodobieństwo otrzymania go jest większa”²³. Autor wychodził z założenia, że instytucje działają dlatego, że w ostatecznym rozrachunku opłaca się to jednostkom, które je tworzą.

Z kolei Peter Blau w swojej koncepcji zakłada, że „potrzeba odwzajemnienia odniesionych korzyści w celu dalszego ich otrzymywania służy jako mechanizm zapoczątkowujący interakcję społeczną”²⁴, wiąże je też z wszechobecną potrzebą normy wzajemności. Ludzie sami formułują oczekiwania co do oczekiwanej nagrody, którą otrzymują w procesie wymiany, a większość z nich jest też uregulowana normatywnie.

19 Ibidem, s. 50.

20 P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 45.

21 Ibidem, s. 51.

22 B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2008, s. 126.

23 J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa, 2004, s. 304.

24 Ibidem, s. 312.

W swoich rozważaniach P. Blau wskazuje także, że normy te są zwykle określane jako normy wymiany sprawiedliwej, niemniej gdy zostają one naruszone, może pojawić się agresja ze strony jednostek. Jednostki godzą się na wymianę społeczną z nadzieją na uzyskanie nagrody, przyjmując przy tym perspektywę innych aktorów wymiany i wnioskując o swoich potrzebach. W procesie wymiany wykorzystują swoją atrakcyjność społeczną, manipulują obrazem własnej osobowości dla wywarcia wrażenia na innych, korzystają z normy wzajemności. P. Blau zakłada cztery klasy nagród, jakie jednostki i grupy jednostek mogą uzyskać podczas wymiany, są to: pieniądze, akceptacja społeczna, szacunek i poważanie, a także uległość. Jeżeli jednostki potrafią wymusić uległość w stosunkach wymiany to znaczy, że dysponują władzą. Z kolei różnice we władzy mogą tworzyć możliwość konfliktu²⁵.

Można więc stwierdzić, że zarówno G. Homans, jak i P. Blau wiążą ludzkie działanie z potrzebą uzyskania nagrody, pozytywnej zwrotnej informacji o potrzebie tych działań. Nagrody materialne, jak i niematerialne uzyskiwane przez działanie są przez jednostki oczekiwane i pożądane.

W rozważaniach dotyczących relacji między systemami wymian a makrostrukturą zwraca się uwagę na ogólne procesy atrakcyjności, współzawodnictwa, zróżnicowania, integracji i opozycji, które są widoczne w wymianach między makrostrukturami. Istnieją jednak różnice między tymi wymianami a wymianami zachodzącymi między mikrostrukturami²⁶. W wymianach między makrostrukturami zwiększa się znaczenie wspólnych wartości, co widoczne jest zwłaszcza w działaniach grup GOPR i WOPR, chodzi tu przede wszystkim o bezpieczeństwo jednostek, a w sytuacjach kryzysowych również lokalnych społeczności. Ponadto sieci wymiany między makrostrukturami instytucjonalizują się przy zachowaniu wymiany spontanicznej. Tworzeniu grup GOPR i WOPR, nadają im charakterystyczne cechy instytucji, niemniej samo ratownictwo jako takie, spontanicznie reaktywuje się w sytuacjach zagrożenia w górach czy na wodzie. Należy również zauważyć, że chociaż makrostruktury są efektem i produktem podstawowych procesów wymiany, sama ich analiza wymaga przyglądania się im, analizowania i opisu na każdym poziomie organizacji społecznej.

Z kolei P. Blau stoi na stanowisku, że na poziomie makrospołecznym wymiana między jednostkami zostaje zastąpiona przez wartości pośredniczące, które dostarczają wspólnego zespołu standardów umożliwiającymi sterowanie całymi złożonymi łańcuchami wymian pośrednich między strukturami społecznymi a jej członkami. W GOPR i WOPR proces ten można dostrzec analizując powstawanie tych organizacji od działań spontanicznych po instytucjonalizowanie się ich na przestrzeni dekad. W efekcie daje to wspólne standardy pozwalające na sprawne funkcjonowanie tych grup i uczestniczenie ich w systemie bezpieczeństwa państwa i zarządzaniu kryzysowym. Widoczne jest to w dwóch wątkach, pierwszy to geneza formowania się samych

25 Ibidem, s. 313–314.

26 Ibidem, s. 318.

grup GOPR i WOPR oraz w historii ruchu turystycznego, który pokrótce opisano w kolejnych podrozdziałach.

Przyjmując za P. Blauem, że instytucje są produktem historycznym, to można przyjąć, że ich normy i wartości pośredniczące są również przekazywane. Pojawiające się układy wymiany pośredniej, gdzie instytucje wywierają wewnętrzne naciski na jednostki w nich funkcjonujące można przyjąć, że zmuszają je w procesach wymiany do wypełniania przyjętych i ewoluujących nakazów i zakazów oraz przyjęcia norm regulujących wzory stosunków wymiany między różnorodnymi całościami społecznymi. Można te procesy wymiany zauważyć i opisywać (co już częściowo uczynili inni autorzy) w funkcjonowaniu GOPR, WOPR i ich uczestnictwa w systemie bezpieczeństwa państwa i zarządzaniu kryzysowym.

Dokonując opisu i analizy uczestnictwa i funkcjonowania GOPR, WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa, należy odnieść do dalszej analizy P. Blaua a zwłaszcza do poziomów organizacji społecznej. Zakłada on, że dynamika makrostruktur zależy w znacznym stopniu od „od różnorodnych wzajemnych zależności pomiędzy siłami społecznymi ujawniającymi się wewnątrz segmentów strukturalnych i pomiędzy nimi”²⁷. W efekcie zbiorowości zorganizowane, zwłaszcza organizacje formalne są najistotniejszymi podstrukturami w analizie makrostruktur. Stąd analiza teoretyczna złożonych systemów wymiany powinna opierać się na badaniu i analizie stosunków atrakcyjności, współzawodnictwa, zróżnicowania, integracji i opozycji w obrębie różnych typów złożonych organizacji. W opisie GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa badanie tych czynników może pozwolić na określenie ich roli i znaczenia oraz uwypuklenie jakie wzajemnie korzyści te organizacje mogą czerpać od siebie nawzajem w tym systemie. Ponadto można dążyć do ustalenia w jaki sposób są dla siebie atrakcyjne, czy i w jakim stopniu mogą również współzawodniczyć. Ten aspekt zostanie przedstawiony w poniższych rozdziałach zwłaszcza w wątku analizy funkcjonowania GOPR i WOPR w strategii bezpieczeństwa naszego państwa. Uwzględniono tam, w zadaniach ochronnych wagę i znaczenie tych służb. Biorąc też pod uwagę prestiż jakim się cieszą w znacznym stopniu zwiększa to ich pozycję wśród innych organizacji.

Blau podkreśla również, że warunkiem skutecznej integracji jest pojawienie się odrębnej organizacji politycznej, regulującej wymianę pomiędzy nimi oraz wydającej prawa regulujące układy wymiany pośredniej, kontrolujące współzawodnictwo i chroniące istniejące układy wymiany między tymi organizacjami²⁸. Regulacja wymiany przez organizację polityczną jest ważnym czynnikiem integrującym w przypadku GOPR i WOPR i odnosi się nie tylko do wagi jaką powinno się przywiązywać do działań wolontariackich grup ratowniczych w systemie bezpieczeństwa państwa. To

27 P. Blau, *Exchange and Power in Social Life*, Viley and Sons, New York 1964, s. 284, cyt. za: J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej...*, s. 321.

28 J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej...*, s. 321–322.

również kwestia nadania im rangi i docenienia ich pracy, które można wprowadzić w postaci korzystniejszych dla nich rozwiązań prawnych regulujących ich funkcjonowanie. Nadanie im chociaż w części statusu i prestiżu jaki mają militarne i paramilitarne grupy dyspozycyjne, chociażby z racji narażania życia i zdrowia w ratowaniu jednostek i grup w sytuacji zagrożenia.

Ponadto wskazuje na inny aspekt wymiany, mianowicie zinstytucjonalizowane systemy wymiany mogą ujawnić istnienie komponentu antyinstytucjonalnego. Dzieje się to wtedy, gdy komponent ten zawiera podstawowe wartości i ideały, „które nie zostały zrealizowane i nie znalazły wyrazu w utrwalonych formach instytucjonalnych i które stają się podstawowym źródłem zmiany społecznej”²⁹. Może to mieć znaczenie w badaniu dysfunkcji tych grup, wychodząc z założenia, że takie układy mogą mieć załączki potencjalnej/ ewentualnej destrukcji.

Działanie społeczne jest opisane przez G. Homansa i P. Blau czy później Richarda Marca Emersona z punktu widzenia teorii wymiany, co pozwala, spojrzeć na nie w sposób zekonomizowany. Z kolei następne teorie – racjonalnego wyboru – kładą nacisk na racjonalne działanie aktorów społecznych.

W podejściu Michaela Hehtera działania aktorów są celowe i intencjonalne, preferencje uporządkowane w hierarchię, która staje się podstawą wyboru celów w danym momencie z uwzględnieniem ograniczoności zasobów, instytucjonalnych ograniczeń, a także możliwych sposobów postępowania i kosztów działań alternatywnych. Teoria racjonalnego wyboru w założeniu ma wyjaśniać i przewidywać działania jednostek, ale w sumie zmierza do wyjaśniania działań zbiorowych, zachowań i zmian systemów w skali makro. Można je również odnieść do działania jednostek i działania zbiorowego w obszarze bezpieczeństwa. Zgodnie z tym podejściem jednostki i grupy podejmują wybory dotyczące swojego bezpieczeństwa, a działania podejmowane przez jednostki w różnych miejscach struktury organizacyjnej zależą od celu organizacji, jej zadań i funkcji³⁰.

Według M. Hechtera teoria racjonalnego wyboru zajmuje się raczej społecznymi skutkami działań. Decyzje podejmują jednostki, a decyzje grupowe są zbiorem wyborów indywidualnych, a nie specyficzną właściwością grupy. Ponadto, władza grupy nad podejmowanymi decyzjami jej członków jest pozytywnie skorelowana ze stopniem ich uzależnienia od grupy w dostępie do ważnych dla nich dóbr³¹. W przypadku analizowanych organizacji decyzje o przynależności do grupy wolontariackiej

29 P. Blau, *Exchange and Power in Social Life*, Viley and Sons, New York 1964, s. 279, cyt. za: J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej...*, s. 320.

30 J.H. Turner, *The Production of Social Solidarity: A Synthesis of Two Rational Choice Theories*, „Journal for the Theory of Social Behavior”, 1993, vol. 22, s. 311–328.

31 M. Hechter S. Kanazawa, *Teoria racjonalnego wyboru a socjologia*, [w:] A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (wybór i opracowanie), *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 165.

podejmują jednostki biorąc pod uwagę zarówno prestiż tych grup jak i działanie na rzecz dobra innych.

Z kolei Mancur Olson wskazuje, że członkowie dużej grupy, zinstytucjonalizowanej racjonalnie dążą do maksymalizacji osobistych korzyści, ale wspólne działania podejmą wtedy, gdy pojawi się mechanizm, który ich do tego zmusi, w postaci odrębnej nagrody – odrębnej od osiągniętego celu grupowego, oferowanej tym, „którzy osobiście poniosą koszt lub podejmą wysiłek działania w interesie grupy”³². Duża grupa nie stworzy, więc organizacji realizującej cel grupowy nawet przy jednomyślności wspólnego interesu bez nagród lub mechanizmów przymusu. W badanych grupach jest to zarówno prestiż, działanie na rzecz dobra ogółu, ale też spodziewane korzyści materialne.

Według ujęcia Jamesa S. Colemana, teoria racjonalnego wyboru służy badaniu funkcjonowania systemów społecznych i ekonomicznych, odwołuje się również do działań jednostek wraz ze związkami ich działań z systemem, ponieważ działania jednostek tworzą system. Teoria odnosi się do poziomu systemu i poziomu aktorów. Bada wpływ zjawisk z poziomu systemu na indywidualne orientacje aktorów, działania racjonalnych jednostek, kombinacje tych działań w określonej strukturze instytucjonalnej, dające wyniki na poziomie systemowym³³. Wskazuje na wagę kapitału społecznego³⁴.

32 M. Olson, *Dobra publiczne i problem „pasażera na gapę”*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne...*, s. 139.

33 J.S. Coleman, *Perspektywa racjonalnego wyboru w socjologii ekonomicznej*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne...*, s. 146; J. Coleman, *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „*Studia Socjologiczne*” 1993, nr 1, s. 7–27.

34 J. Coleman, *Social Capital In the Creation of Human Capital*, „*American Journal of Sociology*”, nr 94, 1998; P. Adler, S.W. Kwon, *Social capital: The good, the bad and the ugly*, [w:] E.L. Lesser (red.) *Knowledge and social capital: foundations and applications*, Boston–Oxford–Auckland–Johannesburg–Melbourne–New Delhi 2000; zob. polskie opracowania na temat kapitału społecznego: P. Swianiewicz, J. Herbst, M. Lackowska, A. Mielczarek, *Szafarze darów europejskich. Kapitał społeczny a realizacja polityki regionalnej w polskich województwach*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008; J. Łobocki, *Znaczenie kapitału społecznego w budowaniu konkurencyjnego regionu*, [w:] A. Klasik (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym w kontekście integracji europejskiej*, Biuletyn KPZK, 2003, z. 208; A. Sadowski, *Kapitał społeczny i kulturowy heterogenicznej „metropolii” wschodniego pogranicza*, [w:] B. Jałowiecki, A. Majer, M. S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005; M. Theiss, *Krewmi-znajomi-obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007; J. Krzyszkowski, *Rola kapitału społecznego w pluralistycznym społeczeństwie opiekuńczym*, „*Problemy Polityki Społecznej*”, 2001, nr 3; C. Trutkowski, S. Mandes, *Kapitał społeczny w małych miastach*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005; M. Grewiński, S. Kamiński, *Obywatelska polityka społeczna*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007; M. Herbst (red.) *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007; Z. J. Stańczyk, *Dwa rodzaje kapitału społecznego*, „*Gospodarka Narodowa*”, 2000, nr 1–2, s. 17–37; J.J. Sztudyingner, *Próby ekonometrycznego określenia wpływu kapitału społecznego na wzrost gospodarczy*, „*Gospodarka Narodowa*”, 2003, nr 11–12, s. 1–18; T. Kaźmierczak, *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny*, [w:] T. Kaźmierczak,

Teoria racjonalnego wyboru jest teorią stosowaną również w sektorze publicznym³⁵. Cechuje ją badanie decyzji i działań obywateli oraz urzędników jakby były ich decyzjami i działaniami podejmowanymi we własnym interesie podobnie jak przez producentów i konsumentów. W związku z tym można teorię racjonalnego wyboru traktować nie tylko, jako teorię opisową, lecz również, jako teorię normatywną wskazującą jak powinno lub może być. Patrząc z tej perspektywy można spojrzeć na sektor publiczny w kategoriach rynkowych. A. Smith wskazał już, że działania ludzi kierujących się własnym interesem mogą, poprzez mechanizm niewidzialnej ręki, przynieść zbiorowe następstwa korzystne dla całego społeczeństwa³⁶. Teoria racjonalnego wyboru zakłada, że siłą napędową podejmowania decyzji i działań jest własny interes.

W analizie GOPR i WOPR oba podejścia mogą być przydatne, zarówno teoria wymiany wskazująca w jaki sposób organizacja może funkcjonować na rynku bezpieczeństwa z innymi organizacjami, jak i teoria racjonalnego wyboru. Pozwalają zanalizować jakie zasoby materialne i niematerialne może zaoferować organizacja i jakie są ponoszone koszty związane z jej funkcjonowaniem.

W koncepcji wymiany społecznej traktuje się organizację jako system otwarty, powiązany ze swoim otoczeniem, wywierający wpływ na nie ale i przyjmujący wpływy z zewnątrz. Do współtworzenia sukcesu organizacji przyczynia się umiejętność nawiązywania relacji z innymi organizacjami. Otoczenie generalnie ulega zmianom, skomplikowaniu i bywa nieprzewidywalne, a zdolność organizacji do jej przetrwania zależy w dużej mierze od pobierania, wykorzystania i zwracania na zewnątrz zasobów materialnych i niematerialnych³⁷. Dokonując ciągłej wymiany jest w stanie dostosować się do zmian i przetrwać we wzajemnej zależności i w burzliwym otoczeniu. Organizacje dokonują, także wymiany między sobą. Przykładem takiego funkcjonowania jest współpraca GOPR i WOPR z innymi organizacjami systemu bezpieczeństwa oraz ich relacje z otoczeniem, w którym funkcjonują, w tym z lokalną społecznością.

Biorąc pod uwagę system bezpieczeństwa, można stwierdzić, że podsystem ratownictwa ma szczególne znaczenie w strategii bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego. Nie jest tak widoczny medialnie czy dofinansowany jak organizacje w systemie militarnym i paramilitarnym ale nie jest też obciążony negatywnymi wydarzeniami, które wpływałyby znacząco na ich wizerunek. Ponadto służba w nich

M. Rymśa (red.) *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Wyd. Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 41–64.

35 Zob. J. Wilkin (red.), *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005; G. Lissowski (red.), *Elementy teorii wyboru społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001; J.P. Gunning, *Zrozumieć demokrację. Wprowadzenie do teorii wyboru publicznego*, Wyd. WSBFiZ, Warszawa 2001.

36 Zob. A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, (przekł. G. Wolff, O. Einfeld, Z. Sadowski, A. Prejbisz, B. Jasińska), PWN, Warszawa 1954.

37 J. Łuciewicz, *Socjologiczne spojrzenie na organizację*, Wyd. AE, Wrocław 1997, s. 45–46.

wymaga specyficznych umiejętności, odwagi i ryzykowania własnego życia i zdrowia w sytuacji ratowniczej oraz pełniona jest nierzadko bez wynagrodzenia.

Z kolei biorąc pod uwagę system rekrutacji do tych służb, należy zwrócić uwagę z jednej strony na wysokie wymagania wobec osób wchodzących w system ratowniczy jak i koszty jakie ponoszą lub mogą ponieść w sytuacjach udzielania pomocy. Ponadto, funkcjonowanie tych służb wymagało ze strony państwa rozwiązań zarówno prawnych jak i finansowych oraz sprawnego zarządzania tym podsystemem.

Natomiast teoria racjonalnego wyboru może być przydatna w analizie racjonalności podejmowania decyzji przez osoby zarządzające tym podsystemem jak i samych ratowników. Stąd ważnymi pracami są te, które opisują nie tylko proces zarządzania w organizacji poprzez realizację jej funkcji ale i te, przedstawiające uwarunkowania psychiczne osób wypełniających role społeczno zawodowe i ich współpracę w realizacji celów zawodowych. Dotyczą one zarówno motywacji w podejmowaniu tej roli, sposobów jej realizacji, jak i dokonywanie wyborów.

Stąd w badaniu GOPR jak i WOPR ważna jest analiza nie tylko uwarunkowań prawnych ich działania, finansowych, a co za tym idzie podstawowych kwestii związanych z racjonalnym zarządzaniem tj. planowaniem, organizowaniem, przewodzeniem, kontrolowaniem, ale także cały wachlarz zachowań, postaw, wartości związanych z realizacją roli społecznej i zawodowej. Realizacja ratownika związana jest z funkcjonowaniem w określonej grupie zawodowej.

Grupy GOPR i WOPR wymieniane są w grupach dyspozycyjnych jako wolontariacie, cywilne grupy dyspozycyjne. W następnym podrozdziale przedstawimy ich miejsce w systemie grup dyspozycyjnych.

1.1. Definicyjne uporządkowanie problematyki

W poprzednim podrozdziale ukazano, że termin grupy dyspozycyjne w literaturze przedmiotu funkcjonuje stosunkowo od niedawna. Wcześniej grupami tego typu zajmowała się głównie socjologia wojska a jej badacze wskazywali na elastyczność jej granic³⁸. Socjologowie wojska zajmują się badaniem zachowań ludzkich w woj-

38 Do przedstawicieli socjologii wojska należy zaliczyć przede wszystkim następujące prace: J.J. Wiatr, *Socjologia Wojska*, Wyd. MON, 1964, 1982; J.J. Wiatr, *Armia i społeczeństwo. Wprowadzenie do socjologii wojska*, Warszawa 1960; J.J. Wiatr, *Socjologia wojny a przedmiot i metoda*, „Studia Socjologiczne”, 1962, nr 2; T. Kołodziejczyk, D. Kozerański, J. Maciejewski (red.), *Oficerowie Wojska Polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002; J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012; J. Maciejewski, W. Nowosielski (red.), *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009; J. Maciejewski, M. Bodziany, K. Dojwa (red.), *Grupy dyspozycyjne w obliczu wielkiej zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010; K. Dojwa, J. Maciejewski (red.), *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego,

sku, analizują siły zbrojne jako grupę społeczną i organizację. Wśród badaczy tej tematyki oprócz najważniejszych przedstawicieli tej subdyscypliny oprócz Jerzego Wiatra i wspomnianego Jana Maciejewskiego należy również wymienić Stanisława Jarmoszko, Anetę Baranowską, Wojciecha Horynia, Marka Bodziany i Katarzynę Dojwa. Tematyką tą zajmuje się obszernie pod kierunkiem prof. dr hab. Jan Maciejewskiego zespół pracowników naukowych Zakładu Socjologii Grup Dyspozycyjnych w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Zmiany jakie obecnie zachodzą i ich stopień skomplikowania oraz szybkość wymuszają też potrzebę analizy nie tylko wojska, ale i pozostałych organizacji odpowiedzialnych czy współodpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa i społeczeństwa. Wymaga to też badania tych grup, ich poziomu funkcjonowania, współdziałania i współpracy między sobą oraz znaczenia jakie odgrywają w systemie bezpieczeństwa państwa. Zmiana społeczna wymusiła również przeobrażenia w środowiskach grup dyspozycyjnych, w tym do przemiany ich wartości i postrzegania ich miejsca w systemie bezpieczeństwa państwa.

Zwiększająca się potrzeba poczucia bezpieczeństwa będąca wynikiem wydarzeń z ostatnich dekad wymaga również opisu i badań nad grupami, które to poczucie bezpieczeństwa mają zapewnić. To już nie tylko wojsko ale i szereg innych grup, których zadaniem jest zapewnienie ciągłości bezpieczeństwa takie jak policja, straż, jednostki ratownicze czy grupy dbające o dobra niezbędne nam do codziennego funkcjonowania. Grupy te mają charakter funkcjonalny, to organizacje celowe, których zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo jest niełatwe do określenia, a definicje przyjmują szerokie lub wąskie ujęcie, wskazując na bezpieczeństwo jako ogólny dodatni bilans życiowy jednostek i grup lub wyliczając poszczególne jego obszary. Często termin ten pojawia się z przymiotnikiem narodowe, wewnętrzne, publiczne wskazując tym samym jego zakres³⁹. Najczęściej odnosi się do różnych stopni zaspokajania potrzeb jednostek i grup społecznych oraz ochronę uznawanych za znaczące wartości.

Wrocław 2007. Ponadto warto zapoznać się z pracami: W. Horyń i in. (red.), *Edukacja w Siłach Zbrojnych RP w dobie profesjonalizacji*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010; A. Baranowska, *Techniki adaptacji do życia w instytucji totalnej. Na przykładzie żołnierzy mieszkańców obozu Babilon w Iraku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008; M. Baran-Wojtachnio i in. (red.), *Społeczne aspekty zawodu wojskowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2010; K.A. Pietrak, *Motywacja a mundur. Motywowanie oraz motywacje życiowe żołnierzy i policjantów w Polsce*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2012; S. Jarmoszko, *Oficerowie armii europejskich. Szkic socjologiczny*, Wyd. MON, Warszawa 1996; S. Jarmoszko, *Społeczne aspekty przemian w Wojsku Polskim*, Wyd. MON, Warszawa 1998; S. Jarmoszko, *Oficerowie Wojska Polskiego przełomu wieków. Zarys socjologii empirycznej zawodu oficera*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.

39 Zob. J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996; J. Czaputowicz, *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*, Warszawa 1998, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* (oprac. pod kierunkiem J. Pawłowskiego we współpracy z A. Ciupińskim), Wyd. AON, Warszawa 2002.

Bezpieczeństwo definiowane jest jako stan i jako proces. W definicjach, gdzie kładzie się nacisk na bezpieczeństwo jako stan wskazuje się, że „dany podmiot ma nie tylko zapewniony na satysfakcjonującym poziomie dostęp do najbardziej cenionych przez niego wartości (dóbr), ale także pewność, iż dostęp ten nie będzie gorszy w przyszłości”⁴⁰. Natomiast bezpieczeństwo jako proces odnosi się do zapewniania poczucia bezpieczeństwa, w tym przede wszystkim działalności zobowiązanych do tego podmiotów obejmujących dwa etapy: „zapobieganie naruszeniu dóbr (prewencję) oraz reakcję na dokonywane właśnie naruszenia dóbr, wiążącą się z reguły z ukaraniem sprawcy oraz naprawieniem szkody”⁴¹.

Bezpieczeństwo narodowe rozumiane jest często jako „naczelna misja całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegająca na realizacji dwóch zasadniczych funkcji: po pierwsze ochronie i obronie wartości i interesów narodowych przed istniejącymi i potencjalnymi zagrożeniami, po drugie, tworzeniu warunków niezbędnych dla swobodnego rozwoju politycznego, społecznego, kulturalnego, gospodarczego narodu, wobec wyzwań przyszłości”⁴². Natomiast bezpieczeństwo publiczne, to „stan, w którym ogół społeczeństwa i jego interesy, jak i państwo ze swymi celami mają zapewnioną ochronę od szkód zagrażającym im z jakiegokolwiek źródła. Porządek publiczny zaś to całokształt form umożliwiających normalny rozwój w organizacji państwowej. Na porządek publiczny składa się zespół norm nie tylko prawnych, których przestrzeganie warunkuje współzycie jednostek ludzkich w organizacji państwowej”⁴³.

W większości tych definicji wskazuje się w dużej mierze na nienaruszalność życia, mienia, godności, wolności, porządku prawnego, wspólnych dóbr zarówno jednostek jak i całych społeczeństw.

Zadania z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa realizują organy administracji rządowej (organy o kompetencjach generalnych, organy wyspecjalizowane, organy opiniodawczo-doradcze); organy administracji samorządowej; podmioty prywatne; organizacje i instytucje np. Ochotniczych Straży Pożarnych, GOPR i WOPR itp.,⁴⁴ obywatele.

Bezpieczeństwo w szerokim rozumieniu jest realizowane między innymi przez trzy podstawowe podsystemy: rządowy obejmujący instytucje bezpieczeństwa pu-

40 W. Fehler, *Bezpieczeństwo przestrzeni publicznej*, [w:] W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Wyd. Arte, Warszawa 2010, s. 16.

41 J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Wyd. Polpress, Kraków 2004, s. 42.

42 A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2012, s. 27.

43 W. Kawka, *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*, Wilno 1939, s. 46 i nast., cyt. za: S. Pieprzny, *Szczególne prawne formy działania organów bezpieczeństwa i porządku publicznego /zagadnienia wybrane*, [w:] J. Filipek (red.), *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, Wyd. Wyższej Szkoły Administracji, Bielsko-Biała 2003 s. 486.

44 S. Pieprzny, *Szczególne prawne formy działania organów bezpieczeństwa i porządku publicznego /zagadnienia wybrane...*, s. 488

blicznego, które są podległe administracji rządowej, samorządowy obejmujący z kolei instytucje bezpieczeństwa publicznego podległe samorządowi terytorialnemu i kolejny prywatny - w skład, którego wchodzi komercyjne podmioty ochrony osób i mienia⁴⁵.

Zarządzanie bezpieczeństwem nie jest łatwe w dobie wzmożonego ryzyka zagrożeń. Klasyfikacja samych zagrożeń daje możliwość zobaczenia nie tylko całej ich panoramy ale i sposobów ich zapobiegania oraz podejmowania działań do zapewnienia bezpieczeństwa. Działania te obejmują wiedzę z wielu dziedzin i odnoszą się zarówno do oceniania stanu bezpieczeństwa (a także szacowania ryzyka), powoływania organizacji, które mają je zapewnić i współdziałać w tym obszarze, jak i dążenia do redukcji zagrożeń w sposób umożliwiający sprawne funkcjonowanie społeczeństwa.

Omawiając grupy zapewniające bezpieczeństwo, należy w pierwszym rzędzie zdefiniować pojęcia *grupy dyspozycyjne*. Należy zaznaczyć też, w tym miejscu rolę i znaczenie tego pojęcia, który porządkuje kwestie związane z ich badaniem i analizą. To ważne chociażby ze względu na dynamikę zachodzących zmian i potrzebę porządkowania zarówno podejść teoretycznych do grup dyspozycyjnych jak i ich ciągłej analizy z różnych perspektyw. Termin ten wprowadza i w pełni sankcjonuje J. Maciejewski stwierdzając, że „wyodrębnione z otoczenia grupy dyspozycyjne charakteryzują się przewagą formalnie uporządkowanych stosunków wewnętrznych i wewnętrznych, realizują cele i utrzymują równowagę z innymi elementami systemu. Na każdą z nich spojrzeć można systemowo wyróżniając właściwości wspólne dla każdej z nich”⁴⁶.

Z kolei, dyspozycyjność jest ogólnie definiowana jako „gotowość dostosowania się do czyjejś dyspozycji. Zawiera aspekt poddania się woli nadrzędnego decydenta bądź ogólnemu rozwojowi sytuacji, a także aspekt potencji i niepewności”⁴⁷. Natomiast niemilitarne grupy dyspozycyjne zapewniając bezpieczeństwo ogółu obywateli, nie mając charakteru militarnego w swoim działaniu również w dużej mierze odnoszą się do wskazań podanych w definicji. W zadaniach GOPR i WOPR jest to zarówno oddanie się do czyjejś dyspozycji w sytuacji ochrony życia i zdrowia innych jednostek czy grup, jak i poddanie się w sytuacji zarządzania taką grupą – zwłaszcza w sytuacji kryzysowej – odpowiedniemu decydentowi.

Grupy dyspozycyjne według Z. Morawskiego to „kategorie osób, które czerpią środki swej egzystencji z przygotowania do ochrony i bezpośredniego sprawowania ochrony dóbr ważnych dla całego systemu społecznego i poszczególnych osób przez posługiwanie się lub zagrożeniem posłużenia się w imieniu państwa środkami przymusu fizycznego lub przez bezpośrednie oddziaływanie bodźcami”⁴⁸. Określa się

45 A. Misiuk, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2008, s. 9–10.

46 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 35.

47 S. Jarmoszko, *Dyspozycyjność wojskowych – status quo czy zmiana*, [w:] J. Maciejewski (red.), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław 2006, s. 35.

48 Z. Morawski, *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 18.

je również „grupami stanowionymi, czyli refleksyjnie tworzonymi w obrębie większych struktur społecznych, ze względu na trwałe bądź doraźne potrzeby społeczne, zaistniałe w określonej społeczności lokalnej lub społeczeństwie danego państwa. Istotną dyspozycyjnością tych grup jest ich dyspozycyjność realizowana w sferze bezpieczeństwa powszechnego wobec społeczeństwa, ewentualnie społeczności, w której istnieją”⁴⁹. Pojawia się też kwestia wyjaśnienia społecznej dyspozycyjności, która jest określana jako „zdolności omawianych grup do zespołowych działań wykonywanych w zaplanowany i ustalony sposób, zgodnie z zadaniami jakie są przewidywane dla danej grupy dyspozycyjnej”⁵⁰. Definicje te wyczerpują też zakres funkcjonowania badanych grup. Zarówno GOPR jak i WOPR działają w obrębie większych struktur społecznych i zaspokajają potrzebę bezpieczeństwa w sytuacjach zagrożenia w górach i na wodzie.

Cywilne grupy dyspozycyjne współdziałając z innymi grupami zabezpieczają działania o charakterze ochronnym, zwłaszcza w obszarze strategicznych zasobów i infrastruktury koniecznych dla funkcjonowania lokalnych społeczności. Zaznacza to J. Maciejewski wskazując na „zdolności omawianych grup do zespołowych działań wykonywanych w zaplanowany i ustalony sposób, zgodnie z zadaniami, jakie są przewidywane dla danej grupy dyspozycyjnej”⁵¹. Ponadto podkreśla, że „grupy te mogą zarówno istnieć w administracyjnej strukturze państwa, jak i funkcjonować jako specjalistyczne grupy w strukturach samorządowych”⁵². Działania tych cywilnych grup dyspozycyjnych zostały również docenione w strategii bezpieczeństwa państwa jako te, które w ramach działań ochronnych odpowiedzialne są „za zabezpieczenie zbiorowego zaopatrzenia w odpowiednie zapasy zasobów wodnych i innych zasobów naturalnych”⁵³. Zaznacza też, że „dysponentami cywilnymi grup dyspozycyjnych są różne administracje oraz podmioty gospodarcze zarządzające infrastrukturą miast oraz zakładów przemysłowych. Posiadają one swoje służby, które z racji umocowania prawnego nadzorują wykorzystywanie danego systemu aby nie dopuścić do katastrof drastycznych w skutkach”⁵⁴. Do tego rodzaju służb należą różnego rodzaju pogotowia gazowe, energetyczne itp., których sprawne i dobre funkcjonowanie jest nieodzowne dla przetrwania zarówno w warunkach pokojowych jak i wszelkiego rodzaju zagrożeń.

Wyróżnia też J. Maciejewski dyspozycyjność w szerokim zakresie, która łączy się z typowymi działaniami charakterystycznymi dla utworzenia danej struktury jak i dyspozycyjność wąską rozumianą jako specyficzną dyspozycyjność związaną z zakresem, szybkością i intensywnością interwencji⁵⁵. Takie rozróżnienie w sensie

49 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 39.

50 Ibidem, s. 39

51 Ibidem, s. 39

52 Ibidem, s. 54

53 Ibidem, s. 54

54 Ibidem, s. 57.

55 Ibidem, s. 39

dyspozycyjności wąskiej odnosi się do omawianych przez nas wolontariackich grup dyspozycyjnych GOPR i WOPR.

Ochotnicze grupy dyspozycyjne zostały utworzone przez obywateli z zadaniem przeciwdziałania zagrożeniom, których nie podejmują profesjonalne grupy dyspozycyjne. Należą do nich ochotnicze grupy ratownicze, których powstanie związane jest koniecznością zapobiegania zagrożeniom wynikającym z lokalnej specyfiki np. ukształtowania terenu itp.⁵⁶ Cechami charakterystycznymi tych grup są rozwiązania formalne związane z ich rejestracją, uprawnieniami, dobrowolnością, ochotniczym charakterem działania. Ponadto ważnym aspektem działania jest to, że jej członkowie mają dużą wiedzę, umiejętności, specjalności, doświadczenie zawodowe, uprawnienia do obsługi specjalistycznego sprzętu przydatne w realizacji celów ochotniczych grup wolontariackich. Ważnym aspektem działania tych grup jest uzupełnianie i wspomaganie pracy innych grup dyspozycyjnych.

Grupy dyspozycyjne w okresie transformacji ulegały przemianom ale niezmiennie pozostały ich główne cele czyli zapewnienie bezpieczeństwa. Dyspozycyjność tych grup stale podlega poddaniu się władzy zwierzchniej, aktualnym dyspozycjom wynikającym z funkcji i celów organizacji, hierarchicznej struktury itp. Ponadto jak stwierdza J. Maciejewski „wieloletnia historia tych zasłużonych dla rozwoju cywilizacyjnego i ustabilizowanych grup ukazuje ich użyteczność w podwójnej roli. Otóż z jednej strony służą one instytucjom państwowym, dysponując ich potencjałem, a z drugiej znajdują się w stałej gotowości do udzielania pomocy społeczeństwu”⁵⁷. Ta podwójna rola jest bardzo ważna w analizie tych grup, zwłaszcza wolontariackich grupach dyspozycyjnych GOPR i WOPR, gdzie z jednej strony włączone są do systemu bezpieczeństwa państwa, z racji charakteru swoich zadań, a z drugiej służą pomocą obywatelom.

Ponadto stałym elementem ich działania była, jest i będzie ich pomoc w sytuacji kryzysowej nawet w przypadku narażenia życia i zdrowia⁵⁸. Sytuacje takie występują w tych grupach zależnie od stopnia ich profesjonalizacji i możliwości ich wykorzystania w sytuacjach kryzysowych oraz dziedzinach działalności.

1.2. Grupy i organizacje

Chcąc omówić niemilitarne grupy dyspozycyjne należy w pierwszej kolejności przedstawić problematykę grup dyspozycyjnych. Biorąc pod uwagę sam termin grupy dyspozycyjne należy odwołać się do zdefiniowania grupy w socjologii.

W opisie grup społecznych B. Szacka zwraca uwagę na sposoby ich definiowania od początkowo dość szerokiego, obejmując tym terminem zarówno grupę zawodo-

56 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 50–58.

57 Ibidem, s. 17

58 S. Jarmoszko, *Dyspozycyjność wojskowych – status quo czy zmiana...*, s. 37.

wą jak i naród⁵⁹, ród, plemię, towarzystwo naukowe, tłum rewolucyjny⁶⁰, po zbiór ludzi pomiędzy, którymi zachodzą stosunki społeczne godne uwagi⁶¹. Konkludując stwierdza, że obecnie pojęcie grupy społecznej nie jest tak rozległe a ich analizą zajmują się również socjologia organizacji, a nawet nauka o organizacji. Nie podejmuje się już również kolejnych podziałów grup społecznych, a raczej zwraca się uwagę na to co dzieje się wewnątrz nich postrzegając je jako mikrostruktury społeczne⁶². Definiując grupę B. Szacka wskazuje, że „aby zbiór ludzi można było traktować jako grupę, oprócz interakcji oraz uznawania wspólnych wartości i świadomości bycia grupą w grę wchodzić musi czynnik dodatkowy (...) wewnętrzne ustrukturyzowanie grupy”⁶³. Grupa społeczna pozostaje w zainteresowaniu mikrosocjologii a z tej perspektywy jest zbiorowością, którą charakteryzują struktury wewnątrzgrupowe.

Opisując struktury wewnątrzgrupowe wskazuje się na strukturę socjometryczną, strukturę przywództwa i strukturę komunikowania. Struktura socjometryczna to zachodzące w grupach wzajemne oddziaływania między nimi, które można badać za pomocą kwestionariusza socjometrycznego, a wyniki tych badań pozwalają określać stopień spójności grupy, jej zwartości czy ekspansywności, pozycji każdej jednostki w grupie. Struktura przywództwa to sposób w jaki władza jest sprawowana, w jakim stylu i z jakimi skutkami, kto, w jaki sposób i w wyniku czego uzyskuje władzę nad innymi. Natomiast struktura komunikowania wskazuje na modele komunikowania kształtujące się w grupie a spójność grupy na siłę więzi społecznych. W opisach więzi społecznych wskazuje się na rozbieżność w ich rozumieniu i wielość czynników wpływających na spójność⁶⁴.

Z kolei wyróżnienie przez Roberta Mertona trzech typów spójności grupy – kreowaną kulturowo opartą na normach i wartościach, organizacyjną wynikającą z realizacji celów organizacji, do której przynależą jednostki i strukturalną, wynikającą z relacji grup swojej–obcej – pozwala w dużym stopniu na sprawny opis funkcjonowania grup dyspozycyjnych⁶⁵.

Biorąc pod uwagę stopień spójności grupy można wskazać na motywację bycia razem w grupie. Wskazuje się na dwa rodzaje motywacji, które mogą skłonić jednostki do funkcjonowania w grupie. Pierwszy to wzajemna atrakcyjność, na co wskazuje

59 S. Ossowski, *Wielogłowy Lewiatan i grupa społeczna. O perypetiach pojęciowych w socjologii*, [w:] tenże, *Dziela*, t. 4, PWN, Warszawa 1967, s. 146 i 148.

60 P. Rybicki, *Z podstawowych zagadnień grupy społecznej*, [w:] *Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej*, PWN, Warszawa 1979, s. 647.

61 S. Ossowski odwołuje się do definicji Albiona W. Smalla, zob. S. Ossowski, *Wielogłowy Lewiatan i grupa społeczna...*, s. 148.

62 B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii...*, s. 187–189.

63 Ibidem, s. 191.

64 Zob. J. Mazur, *Grupa społeczna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 261–262; B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii...*, s. 192–198.

65 R.K. Merton, *Teoria grup odniesienia i teoria społeczna. Kontynuacje*, [w:] *Teoria socjologiczna i struktura społeczna* (tł. Ewa Morawska, Jerzy Wertenstein-Żuławski), PWN, Warszawa 1982, s. 366.

struktura socjometryczna (tzw. grupa ekspresyjna), drugi to decyzja o pozostawianiu w grupie ze względu na działalność zarobkową (grupa instrumentalna)⁶⁶. Nie można rozgraniczyć tych dwóch grup ponieważ oba rodzaje motywacji mogą być efektem realizacji różnych lub nawet zbieżnych celów.

Wśród wyodrębnianych grup socjologowie wskazywali również na celowe grupy formalne, które obecnie opisywane są jako organizacje formalne przez jedną z subdyscyplin socjologii. Grupy celowe w opisie socjologicznym powstają dla zaspokojenia określonych potrzeb, realizacji zadań, dla których powołali je jej członkowie i znajdujemy je na różnych poziomach życia społecznego. Natomiast określenie organizacja „odnosi się do względnie trwałego, celowego uporządkowania działań i zachowań ludzkich (...). Uporządkowanie działań polega na wprowadzeniu względnie trwałych zasad postępowania w określonych sytuacjach”⁶⁷. Organizacja, to zazwyczaj zespół uporządkowanych działań powiązany z podziałem pracy występujący spontanicznie, jak w grupach pierwotnych lub uporządkowany jak w grupach formalnych. Ważnym elementem jest również rola zawodowa w organizacji, gdzie odgrywanie ról zgodnie z przypisanym jej wzorem pozwala na zachowanie sprawności organizacyjnej. Role zawodowe jednostek funkcjonujących w GOPR i WOPR są jasno określone, oparte na etosie ratownictwa, wsparcia i pomocniczości. Ich realizacja wymaga nie tylko umiejętności zawodowych ale kierowanie się zasadami etyki nie tylko zawodowej.

Organizacje formalne są celowe, planowe, zawierają wewnętrzny układ i porządek organizacyjny (struktura organizacji), gdzie podstawowymi elementami są pozycje i role, wartości i normy regulujące zachowania jej członków. Dominują w niej stosunki rzeczowe, oraz wyodrębnienie jej jako określonego podsystemu z otoczenia zewnętrznego poprzez zaznaczenie swojej odrębności od innych organizacji⁶⁸. Ważnym jakimi powinna odpowiadać organizacja formalna to bezosobowość ze względu na oficjalne stosunki między członkami, racjonalny charakter służący realizacji jej celów, „złożony wzorzec działań i zachowań jej członków, normowany przez określone procedury służbowe, podział pracy, przyjęty system hierarchiczny i sposób komunikowania się”⁶⁹.

W analizie organizacji formalnych pojawia się opis struktury organizacji, a w niej kładzie się nacisk na takie cechy jak więź społeczna, która ma charakter profesjonalno-funkcjonalny i uwarunkowana jest interesami służbowymi, sformułowanymi w regulaminach i statutach. Ponadto, wyróżnia się cele i wartości organizacji, jej spójność, która ma charakter administracyjno-służbowy, przywództwo, które jest

66 B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii...*, s. 197.

67 A. Kamiński, *Instytucje i organizacje*, [w:] Z. Krawczyk, W. Morawski (red.), *Socjologia. Problemy podstawowe*, PWN, Warszawa 1991, s. 133–134.

68 Zob. E. Maszyk-Musiał, *Spółeczeństwo i organizacje. Socjologia organizacji i zarządzania*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996, s. 10.

69 L.H. Haber, *Organizacja formalna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 223.

ustanowione administracyjnie, rodzaj zorganizowania, pozycje oraz role, które stanowią sztywny i hierarchiczny układ nadrzędności i podległości. Kolejnymi cechami są podział zadań opracowany i narzucony oraz normy i sankcje za ich złamanie. Struktura organizacyjna jest przedstawiana często w organizacjach graficznie i pozwala na odczytanie mapy informującej o stopniu zależności i podległości⁷⁰. Cele, wartości, więzi i spoistość grup GOPR i WOPR zostały opisane szerzej w dalszych podrozdziałach. Niemniej należy zaznaczyć, że ich szczególnie wolontariacki charakter w sposób automatyczny wyznacza wartości związane z ludzkim zdrowiem i życiem. Profesjonalizm uczestników tych grup wyznaczają pośrednie kwalifikacje, doświadczenie zawodowe i normy etyczne związane z ratownictwem.

1.3. Grupy dyspozycyjne i ich swoistość

Analizując problematykę funkcjonowania grup dyspozycyjnych zwraca się uwagę na regulacje prawne, które jasno określają ich funkcjonowanie, granice działania, kompetencje wymagane do realizacji zadań związanych z wypełnianiem funkcji przez te organizacje. W literaturze przedmiotu opisują ją głównie Stanisław Pieprzny i Elżbieta Ura⁷¹.

Jak wskazuje J. Maciejewski w sytuacji wielu różnorodnych zagrożeń, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym danego kraju, „trudno nie dostrzec potrzeby istnienia wyspecjalizowanych struktur zawodowych, zdolnych do prewencyjnych działań i skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom i ich skutkom”⁷². Do tego rodzaju struktur zalicza grupy dyspozycyjne wskazując jednocześnie, że współdziałają one w obszarze szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

W koncepcji typologii grup dyspozycyjnych J. Maciejewski proponuje podział mający charakter modelowy, pozwalający na zaakcentowanie różnic między nimi. Różnice te z kolei wynikają ze stopnia organizacji tych grup, zakresu ich działania, eliminacji zagrożeń, uwzględniają też podział pracy, specjalizacji, odbiorców ich działań. Wskazuje również na to, że ten typ grup musi spełniać warunek profesjonalizmu i „realizować wyspecjalizowane funkcje w ramach wyodrębnionego systemu bezpieczeństwa państwa, spełniając także użyteczne funkcje dla obywateli”⁷³. Pełnienie użytecznych funkcji dla obywateli odnosi się również w dużej mierze do

70 Ibidem, s. 223 i nast.

71 E. Ura, S. Pieprzny, *Formacje mundurowe w systemie administracji publicznej*, [w:] E. Ura, S. Pieprzny (red.), *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. RS Druk, Rzeszów 2010, s. 13–32. Zob. też: S. Pieprzny, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w regulacjach prawa wspólnotowego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Zarządzanie i Marketing”, 2008, z. 12, s. 267–281; S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.

72 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 49

73 Ibidem, s. 50

opisywanego przez nas GOPR i WOPR, które mogą pełnić również funkcje więziotwórcze w środowiskach, w których funkcjonują. Ponadto będąc użytecznymi w swoim profesjonalizmie często dzielą się wiedzą poprzez działania o charakterze profilaktycznym.

Wyróżniać można więc za J. Maciejewskim militarne, paramilitarne, cywilne i ochotnicze grupy dyspozycyjne⁷⁴. Kolejno zostaną omówione skrótowo poszczególne typy grup.

1.3.1. Militarne grupy dyspozycyjne

Militarne grupy dyspozycyjne są rozpoznawalne w społeczeństwie zarówno przez swoją specyficzną symbolikę (mundury, stopnie itp.) jak i historię. Celem i głównym zadaniem militarnych grup dyspozycyjnych jest obrona suwerenności państwa. To umundurowane, uzbrojone jednostki podlegające rygorom jednoosobowego rozkazodawstwa, przeznaczone do bezpośredniego udziału w walce zbrojnej. Mają swoje historyczne uwarunkowania i status przyznany przez państwo. W grupach militarnych J. Maciejewski sytuuje wojsko, Służbę Wywiadu Wojskowego, Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, Żandarmerię Wojskową, Straż Graniczną, Agencję Wywiadu, Biuro Ochrony Rządu, których zadaniem jest zapewnienie suwerenności kraju. Grupy te stanowią też ogólny model funkcjonowania dla innych grup wypełniających zadania z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego jak i różnych form ratownictwa⁷⁵.

Głównym zadaniem Sił Zbrojnych RP, jest zagwarantowanie obrony państwa, „przeciwwstawienia się agresji w ramach zobowiązań sojuszniczych, udziału w stabilizacji sytuacji międzynarodowej, w operacjach reagowania kryzysowego i pomocy humanitarnej; wspierania bezpieczeństwa wewnętrznego i udzielania pomocy społeczeństwu”⁷⁶. W ostatnich dwóch dekadach widoczne jest też dążenie do profesjonalizacji ukierunkowanej na zwiększanie zdolności operacyjnych o charakterze obronnym, co wymagało wdrożenia zmian o charakterze strukturalno-organizacyjnym, naukowo-technicznym, społecznym, ekonomicznym i kulturowym⁷⁷ zapewniających jednocześnie potencjalność współuczestnictwa w działaniach sojuszniczych poza terytorium kraju. Proces profesjonalizacji miał w znacznym stopniu poprawić jakość funkcjonowania żołnierzy i pracowników wojska, modernizacji technicznej

74 Ibidem, s. 66.

75 Ibidem, s. 67.

76 *Biała Księga BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ*, s. 10 https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf [dostęp 27.02.2017].

77 W. Chojnacki, *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 13, zob. też prace S. Jarmoszko, *Wojsko Polskie pierwszej dekady transformacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003; S. Koziej, *Miedzy piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.

i szkolenia żołnierzy⁷⁸ oraz sprawić, że siły zbrojne będą przygotowane na nowe wyzwania związane z zagrożeniami militarnymi. Ma temu również służyć prowadzona polityka kadrowa uwzględniająca przy desygnowaniu na kolejne stanowiska, również doświadczenie uzyskane w trakcie służby w strukturach NATO i misjach⁷⁹. Pozwala to na wykorzystanie kapitału wiedzy i doświadczenia żołnierzy zdobytych w trakcie służby.

W tym samym czasie w siłach zbrojnych promuje się również ideę odrodzenia etosu oficerskiego, który w swoim wzorze nawiązuje do tradycji armii z okresu międzywojennego⁸⁰. Obecnie oficerowie zajmują się w głównej mierze planowaniem, realizacją, nadzorowaniem, kontrolą i oceną jakości obowiązków realizowanych przez podwładnych⁸¹. Natomiast stanowiska służbowe w strukturach sił zbrojnych są związane ze strukturą stratyfikacyjną (hierarchiczno-prestiżową), złożoną z warstw powiązanych ze sobą hierarchicznie, które precyzują względnie trwałe dystanse między sobą jako kategoriami struktury zawodowej⁸².

Militarne grupy dyspozycyjne są obecnie, mimo czasami krytycznych ocen, postrzegane jako dość nowoczesne i w miarę swoich możliwości przygotowane do realizacji swoich zadań w sytuacji zagrożenia. Dużym wsparciem dla tych sił i ważnym podsystemem w grupach dyspozycyjnych są wymieniane przez J. Maciejewskiego paramilitarne grupy dyspozycyjne.

1.3.2. Paramilitarne grupy dyspozycyjne

Kolejnym typem grup dyspozycyjnych w klasyfikacji Jana Maciejewskiego są paramilitarne grupy dyspozycyjne, które pełnią funkcję wspomagającą dla grup militarnych i są odpowiedzialne za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w wyznaczonych obszarach działania. Należą do nich policja i inne siły porządkowe wyodrębnione w strukturze administracyjnej państwa. Do tej grupy

78 M. Chmielecki, *Profesjonalizacja – założenia i realizacja*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2010, nr 4, s. 403–417.

79 M. Paszkowski, *Oficerowie grup dyspozycyjnych w aspekcie bezpieczeństwa narodowego (kadra zawodowa w misjach pokojowych)*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerański, J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008, s. 121.

80 J. Maciejewski, *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerański i J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego...*, s. 23.

81 D. Kozerański, *Rola i zadania oficerów Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych i stabilizacyjnych w latach 1953–2007*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerański i J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego...*, s. 69.

82 J. Maciejewski, *Zawodowy szeregowy w Wojsku Polskim – sukces czy porażka? Zawód, profesjonalizacja i kariera*, [w:] J. Maciejewski, A. Krassowska-Marut, A. Rusak (red.), *Szeregowcy w grupach dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza zawodu i jego roli w społeczeństwie*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, s. 25.

zaliczana jest Policja wykonująca zadania z zakresu bezpieczeństwa publicznego, Państwowa Straż Pożarna, Służba Więzienna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz pozostałe formacje posiadające oficjalnie paramilitarny status⁸³. Ich główną funkcją jest utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, a wielość zadań tych grup dyspozycyjnych wynika z ich zadań określonych w ustawach.

Funkcjonowanie tych grup jest oparte na rozwiązaniach prawnych zawartych w ustawach, które regulują kwestie dotyczące ich funkcji, zadań, struktury, kompetencji, stosowanie środków przymusu itp. oraz takich kwestii jak chociażby umundurowanie. W grupie tej jasno określona jest podległość służbowa i zasady wykonywania poleceń służbowych.

Ocena działania tych służb jest zazwyczaj pozytywna niemniej media nagłaśniają również sytuacje trudne z udziałem tych służb, zwłaszcza w sytuacjach przekroczenia przez nie swoich uprawnień.

1.3.3. Cywilne grupy dyspozycyjne

Z kolei cywilne grupy dyspozycyjne zostały ukształtowane w celu zaspokajania potrzeb społecznych i są pośrednio jednym ze skutków rozwoju cywilizacyjnego i społecznego. Usytuowane są w strukturach administracyjnych państwa ale i poza nimi. Należą do nich specjalistyczne grupy funkcjonujące w strukturach samorządowych, ale również prywatne jednostki świadczące usługi przeciwdziałające zagrożeniom dla życia (są tu również włączone dobrowolne zrzeszenia ale, także służby ratownictwa medycznego, górniczego, gazowego, którego dysponentami są różne administracje i podmioty gospodarcze zarządzające infrastrukturą i systemami ratowniczymi)⁸⁴. Początków tych grup dyspozycyjnych możemy doszukiwać się w załączkach rozwoju miast⁸⁵. Chociaż ich funkcje w procesie historii zostały rozdzielone to ich rodowód jest podobny i skupia się na ochronie bezpieczeństwa obywateli.

Cywilne grupy dyspozycyjne są zabezpieczeniem dla funkcjonujących służb w obszarze działań o charakterze ochronnym, co pozwala na zabezpieczenia strategicznych zasobów i infrastruktury niezbędnych dla funkcjonowania lokalnych społeczności.

Jako przykład cywilnych grup dyspozycyjnych J. Maciejewski podaje specjalistyczne służby ratownictwa medycznego, technicznego, górniczego, gazowego, elektrycznego itp., których celem jest zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania lokalnych społeczności w zakresie trwania zdrowia jak i infrastruktury krytycznej.

83 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 68.

84 Ibidem, s. 69.

85 M. Mączyński, *Samorząd terytorialny a ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego na ziemiach polskich w ujęciu historycznym*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 15–23.

Sprawne działanie tych grup dyspozycyjnych wpływać może znacząco na zaufanie do nich i poczucie bezpieczeństwa obywateli.

1.3.4. Ochotnicze cywilne grupy dyspozycyjne

Natomiast ochotnicze grupy dyspozycyjne są tworzone przez obywateli i są pochodną angażowania się ich w przeciwdziałanie zagrożeniom, które nie zostały objęte działaniami profesjonalnych grup dyspozycyjnych. Wśród nich wymieniane są ochotnicze grupy ratownicze, których powstanie uwarunkowane jest potrzebą przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z lokalnej specyfiki np. ukształtowania terenu itp.⁸⁶. Funkcjonowanie tych grup wymaga rozwiązań formalnych związanych z ich rejestracją, posiadanymi uprawnieniami wynikającymi ze specyfiki ich działania.

Od innych grup wyróżnia je przede wszystkim to, że udział w nich jest dobrowolny, ochotniczy a działanie na rzecz innych odbywa się poza czasem przeznaczonym na pracę zawodową. Ważnym aspektem działania tych grup jest również to, że jej członkowie w dużej mierze posiadają dużą wiedzę, doświadczenie zawodowe przydatne w realizacji celów ochotniczych grup wolontariackich. Ponadto, w wielu przypadkach posiadają uprawnienia do obsługi specjalistycznego sprzętu, znajomość topografii terenu oraz specjalistyczną wiedzę, które w sytuacjach ratownictwa, wsparcia i pomocniczości w sytuacjach trudnych dla odbiorców ich działań są nieocenione. Szczególnie ważne w działaniach tych grup jest osobiste zaangażowanie jej członków oraz bezinteresowne niesienie pomocy. W wielu sytuacjach w grupach tych funkcjonują osoby o bardzo wąskich specjalizacjach i wysokich kwalifikacjach jak np., nurkowanie, taternictwo, przygotowanie medyczne (ratownicy medyczni, lekarze itp.) Poza tym, są ważnym uzupełnieniem działań wyżej opisanych grup dyspozycyjnych.

Znaczącym elementem ich działania są również kwestie związane z integracją lokalnych społeczności w sytuacji zagrożeń oraz w ogóle z funkcjonowaniem społeczeństwa obywatelskiego. Przykładem może być Ochotnicza Straż Pożarna, czy badane GOPR oraz WOPR.

Ważnym aspektem działania tych grup jest uzupełnianie w wykonywaniu swoich zadań innych grup dyspozycyjnych.

Grupy te są rozpoznawalne w swoim otoczeniu, a ich działanie jest niejednokrotnie decydujące w systemie zapobiegania zagrożeniom życia społecznego i niesieniu pomocy potrzebującym. Ponadto, są przygotowane do współdziałania z innymi grupami dyspozycyjnymi i stanowią ważne ogniwo w strukturze organizacji zabezpieczających państwo w sytuacji zagrożenia.

86 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 50–58.

Trudno jest dokonać zamkniętego podziału grup dyspozycyjnych chociażby ze względu na wielość i zmienność zagrożeń, stąd istnieje w chwili obecnej jak i w przyszłości potrzeba uzupełniania ich katalogu, biorąc pod uwagę zarówno ich cele, funkcje i zadania jak i ich legislacyjne uwarunkowania.

Ten aspekt odnosi się również do niemilitarnych grup dyspozycyjnych opisywanych przez J. Maciejewskiego jako tych, których właściwością „jest ich dyspozycyjność realizowana w sferze bezpieczeństwa powszechnego wobec społeczeństwa, ewentualnie społeczności, w której istnieją, (...) chodzi o zdolności (...) grup do zespołowych działań wykonywanych w zaplanowany i ustalony sposób, zgodnie z zadaniami, jakie są przewidywane dla danej grupy dyspozycyjnej”⁸⁷.

Warto również pamiętać, że grupy dyspozycyjne z racji charakteru wykonywanej profesji charakteryzuje duży poziom stresu, wynikający z charakteru pracy jak i relacji z lokalną społecznością w miejscu zamieszkania. Zawodowa wspólnota, tworzy swój system wartości osadzony w środowisku pracy. System oddziałuje na jednostki, a ograniczenie zakresu przenikliwości wytwarza bariery, którym towarzyszy jednorodność stylu życia⁸⁸.

Sposób radzenia sobie ze stresem w sytuacjach trudnych dotyczących wykonywania zadań przez te grupy nie jest jeszcze dobrze opisany. Warto byłoby podjąć głębiej tę tematykę tym bardziej, że członkowie tych grup są narażeni w wielu przypadkach na wtórny zespół stresu pourazowego, wynikający z uczestniczenia w zdarzeniach, gdzie inni ulegają wypadkom, tracą życie lub gdy sami mogą przekroczyć swoje uprawnienia lub dopuścić się zaniechań w celu ratowania życia i zdrowia innych.

W podsumowaniu można jeszcze raz podkreślić, że ochotnicze cywilne grypy dyspozycyjne pełnią funkcje pomocnicze, opierające się na dobrowolnym członkostwie i pracy dla lokalnej społeczności. Wspierają paramilitarne lub cywilne grupy dyspozycyjne w sytuacjach występujących zagrożeń na terenie określonego obszaru lub nawet całego państwa, co jest podkreślone w kolejnych strategiach bezpieczeństwa państwa w obszarze działań ochronnych. Znaczące w działaniach tych niemilitarnych grupach dyspozycyjnych, jest osobiste zaangażowanie ich członków, praca na rzecz dobra wspólnego, altruizm, poświęcanie wolnego czasu dla innych potrzebujących pomocy i wsparcia w sytuacjach zagrożenia.

Znaczenie tych grup niewątpliwie, znacząco wzrasta w sytuacjach zagrożenia państwa gdy mogą być włączone w struktury systemu cywilnego lub nawet paramilitarnego. Wartością dodaną i nieoszacowaną tych grup jest zaangażowanie osobiste jej członków, doświadczenie, specjalistyczna wiedza, aktywa w postaci profesjonalnego sprzętu.

87 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, wydanie drugie, rozszerzone, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 53.

88 B. Mikołajewska, *Ochronna wspólnota i tożsamość jednostki*, [w:] I. Machaj (red.), *Małe struktury społeczne*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1998, s. 189–190.

Ponadto, dyspozycyjność formacji uzbrojonych i mundurowych głównie odnosi się do reprezentowania interesów państwa i obywateli zgodnie z prawem i dla jego bezpieczeństwa. Ich role, cele, funkcje i zadania jakie wykonują w systemie bezpieczeństwa państwa są jasno określone w regulacjach prawnych i są również wyeksponowane przez media. Natomiast formacje nieuzbrojone znajdują swoje miejsce w obszarze działań o charakterze ochronnym, mają również swoje regulacje prawne ale komunikowanie o nich szerszej społeczności nie jest tak duże jak w formacjach uzbrojonych.

O znaczeniu tych grup w systemie bezpieczeństwa państwa wskazuje dokument *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z roku 2014 w pkt 88, gdzie czytamy, że „podstawowym zadaniem ochronnym są działania związane z ratowaniem życia, zdrowia, mienia i środowiska przed klęskami żywiołowymi lub spowodowanymi działalnością człowieka oraz innymi miejscowymi zagrożeniami. Wiodącą rolę w tym zakresie odgrywa Państwowe Ratownictwo Medyczne oraz Państwowa Straż Pożarna. Ważnym wsparciem w tym zakresie jest współpraca ze wszystkimi służbami i podmiotami ratowniczymi, uwzględniająca również podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (w tym organizacje pozarządowe, podmioty uprawnione do ratownictwa górskiego i wodnego), a ustawowo uprawnione do realizowania działań z zakresu ratownictwa w Polsce”⁸⁹.

Zapis ten wskazuje na wagę udziału cywilnych, wolontariackich grup dyspozycyjnych w strategii obrony kraju, ich rolę i zadania jakie mają do wykonania oraz daje możliwość wykorzystania ich specjalistycznych zasobów, w tym przede wszystkim kapitału ludzkiego i specjalistycznego sprzętu.

1.4. Zaufanie do grup dyspozycyjnych w Polsce

Zaufanie według P. Sztompki jest jednym z najistotniejszych zasobów kulturowych, które przynosi wzrost podmiotowości społecznej otwierając pole działań i mobilizując do działań tych, którzy uzyskują kredyt zaufania oraz i tych, którzy takiego kredytu udzielają. Odmianą zasobów kulturowych jest ‘tkanka społecznego zaufania’. Jak stwierdza „zaufanie bowiem to niezbędny kulturowy fundament aktywnego społeczeństwa demokratycznego, czynnik, bez którego demokracja nie może w pełni, prawidłowo funkcjonować”⁹⁰.

Zaufanie jest istotnym aspektem więzi społecznej, dlatego, że ludzkie działania są zorientowane w stronę przyszłości i jesteśmy zdani w projektowaniu i realizacji swoich przedsięwzięć na innych, więc przyszłe sytuacje czy uwarunkowania, które zaistnieją zależą w niebagatelnej mierze od tego, jakie działania będą

89 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, www.bbn.gov.pl [dostęp 19.04.2017].

90 P. Sztompka, *Zaufanie: warunek podmiotowości społeczeństwa*, [w:] K. Górlach, Z. Seręga (red.), *Oblicza społeczeństwa*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996, s. 116.

podejmowali inni. Poza tym jednostki, mają niemałe pole swobody działania i podejmowania decyzji są też wolni i mogą być nieprzewidywalni⁹¹. Według P. Sztompki „konstruowana przez jednych ludzi przyszłość jest zawsze domeną niepewności, a działania zorientowane ku przyszłości są podejmowane zawsze w warunkach ryzyka”⁹². Zaufanie pozwala na redukowanie istniejącej niepewności, zmniejszenie poczucia zagrożenia, umożliwiając podjęcie bardziej swobodnej i skutecznej aktywności.

W analizie instytucjonalnej podejmuje się obecnie próbę pogodzenia podejścia do ludzkich zachowań⁹³ z nawiązaniem do neoklasycznej ekonomii, teorii racjonalnego wyboru, teorii gier, teorii wymiany. Celem jest poszukiwanie rozwiązań instytucjonalnych, które dążyłyby do ograniczania niepewności, powalających na zwiększanie dostępu do informacji, które podwyższałyby możliwość racjonalnego działania jednostek dla dobra wspólnego⁹⁴.

Instytucje strukturyzują interakcje polityczne, ekonomiczne i społeczne,⁹⁵ a normy instytucjonalne mogą stać się kapitałem społecznym, który pozwala w mniejszym lub większym stopniu na rozwiązywanie społecznych problemów. Instytucje też jako „sieci wzajemnie powiązanych reguł i norm rządzących relacjami społecznymi, tworzą formalne i nieformalne ograniczenia, a te z kolei nadają kształt katalogom wyboru dla aktorów”⁹⁶, co w efekcie sprawia, że prowadzą do redukcji niepewności w relacjach międzyludzkich. Z kolei idea norm, jako formy kapitału przedstawiona przez G. Homansa, sprawia, że można przyjąć kod moralny za podtrzymujący zaufanie między jednostkami pozwalający na konformizm w grupie i budowę dobra wspólnego.

W odniesieniu do działania GOPR i WOPR można przyjąć za Vincentem Ostrom, że zarządzanie przez jednostki określonym dobrem jest często efektywniejsze niż to, które jest oparte na zasadach klasycznej teorii ekonomii kapitałowej. Użytkownicy dobra czy zasobu potrafiący się samoorganizować zazwyczaj lepiej i skuteczniej rozwiązują problemy. Ponadto sprzyjającymi czynnikami takiej samoorganizacji

91 Ibidem, s. 116–117.

92 Ibidem, s. 116.

93 Zob. P. Chmielewski, *Ludzie i instytucje. Z historii i teorii nowego instytucjonalizmu*, Wyd. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 1995, s. 236.

94 A. Jasińska-Kania, *Neoinstytucjonalizm. Wstęp*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne...*, s. 551.

95 D.A. North, *Efektywność gospodarcza w czasie*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne...*, s. 553–566; D.A. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990; D.A. North, *Economic Performance Through Time*, [in:] M.C. Brinton & V. Nee (eds.) *The New Institutionalism in Sociology*, Russell Sage Foundation, New York 1998, s. 247–257.

96 V. Nee, *Instytucje jako forma kapitału*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne...*, s. 561–565; V. Nee, P. Ingram, *Embeddedness and Beyond: Institutions, Exchange, and Social Structure*, [in:] M.C. Brinton & V. Nee (eds.) *The New Institutionalism in Sociology...*, s. 19–45; V. Nee, *The New Institutionalism in Economics and Sociology*, [in:] N.J. Smelser & R. Swedberg (eds.) *The Handbook of Economic Sociology*, Russell Sage Foundation, Princeton & Oxford: Princeton University Press, New York 2005, s. 49–74.

jest zaufanie i zaangażowanie we wspólne tworzenie reguł⁹⁷. Przyjęte przez GOPR i WOPR normy i wartości zarówno skodyfikowane, jak i te, które ustalane są we wspólnej pracy sprzyjają lepszej organizacji pracy na rzecz dobra innych.

Zaufanie pozwala przewidywać i przyjmować korzystny wariant przyszłych wydarzeń, ale nie daje pewności czy tak będzie w rzeczywistości. Zaufanie jest w zasadzie niemierzalne, ale stanowiące jedną z miękkich sieci społecznych powiązań oraz opiera się w dużej mierze na doświadczeniu, informacji, wiedzy⁹⁸ i wspólnotowości doświadczeń. Takie też czynniki składowe pojawiają się w zaufaniu w GOPR i WOPR. To zarówno wiedza o tych grupach, informacje jakie przekazywane są do społeczeństwa o ich działaniu a nawet treść ślubowania ratowników.

Jak stwierdza Eric M. Uslaner „zaufanie strategiczne” oparte jest na wiedzy i zakłada ryzyko, a „zaufanie normatywne” – na zaufaniu do nieznajomych, które jest fundamentem społeczeństwa obywatelskiego⁹⁹. Generalnie ufamy ratownikom na podstawie wiedzy o ich działaniu, ale ufamy im też jako osobom nieznanym, udzielającym pomocy w różnych sytuacjach, nawet wiążących się z narażeniem życia i zdrowia. Umiejętność obdarzania zaufaniem innych umocowana jest w osobowości jednostki, orientacji typowej rozumianej, jako coś więcej niż postawa i w tym pojmowaniu jest to „zdolność do obdarzania innych zaufaniem stająca się cechą ludzkich zbiorowości, kapitałem kulturowym, z którego jednostki czerpią, podejmując różnorodne działania”¹⁰⁰.

Z kolei Robert D. Putnam wskazuje na zaufanie oparte na wiedzy, że jest to ufność, która „wymaga założenia dotyczącego zachowania niezależnego aktora”¹⁰¹ a „udział w organizacjach obywatelskich wpaja umiejętność współpracy, jak i poczucie odpowiedzialności za zbiorowe przedsięwzięcia”¹⁰². Natomiast M. Ossowska łączy kwestie związane z ufnością w rozum każdego człowieka i możliwość racjonalnego urządzenia świata z zasadą odpowiedzialności za skutki decyzji i działań indywidualnych, rzetelność w realizacji wzajemnych zobowiązań. Kwestie zaufania wiąże z czynnikiem

97 V. Ostrom, *Federalizm amerykański: tworzenie społeczeństwa samorządnego*, Wyd. Polskie Towarzystwo Psychologiczne Pracownia Wydawnicza, Warszawa–Olsztyn 1994, s. 159–180.

98 T. Yamigishi, M. Yamigishi, *Trust and Commitment in the United States and Japan*, „Motivation and Emotion”, 1994, vol. 18 (2), s. 129–166, cyt. za: *Varieties of Trust*, E.M. Uslaner, Department of Government and Politics University of Maryland–College Park College Park, MD 20742, <http://gvptsites.umd.edu/uslaner/uslanereps.pdf> [dostęp 8.03.4017].

99 E.M. Uslaner, *Zaufanie strategiczne i zaufanie normatywne*, [w:] P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Wyd. Znak, Kraków 2008, s. 181–252, zob. też B. Misztal, *Trust in Modern Societies*, Polity Press, Cambridge, UK 1996; A.B. Seligman, *The Problem of Trust*, Princeton University Press, Princeton 1997.

100 P. Sztompka, *Zaufanie, nieufność i dwa paradoksy demokracji*, [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologia. Lektury*, Wyd. Znak, Kraków 2005, s. 398.

101 R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wyd. Znak, Kraków 1995, s. 265.

102 Ibidem, s. 137.

decydującym o pozycji społecznej jednostki¹⁰³. Pozycja społeczna ratowników jest dość wysoka, łączy się z ufnością w ich wiedzę, doświadczenie i działanie.

Należy też podkreślić, że zaufanie i współdziałanie jest niezbędne z perspektywy zrównoważonego rozwoju, gdzie istotne jest kształtowanie różnych modeli współpracy w organizacjach i zespołach dla efektywniejszego działania¹⁰⁴. Ponadto „gdybyśmy myśleli, że przyrzeczenia nie wytwarzają żadnego zobowiązania moralnego, nie mielibyśmy nigdy skłonności, by ich dotrzymywać”¹⁰⁵.

Zaufanie stanowi podstawę współdziałania a objęte cyklicznym badaniem pozwala poznać jego poziom. W wynikach badań OBOP-u przedstawiane są wskazania dotyczące między innymi zaufania do instytucji, organizacji, służby publicznej itp. Do podstaw uogólnionego zaufania jest zaufanie normatywne¹⁰⁶. Zaufanie uogólnione oparte na słabych więziach jest stabilne chociaż niestałe w czasie, natomiast poziom zaufania zależny jest indywidualnie od jednostki co widoczne jest w badaniach sondażowych.

103 M. Ossowska, *Moralność mieszczańska*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, wyd. 2, Wrocław 1985, s. 74, 81 i nast.

104 B. Kożusznik, *Wpływ społeczny w organizacji*, Wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 146; zob. też. W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchowicz, *Zarządzanie zaufaniem w organizacjach wirtualnych*, Wyd. Difin, Warszawa 2007.

105 D. Hume, *Traktat o naturze ludzkiej*, t. II *O uczuciach*, PWN, Warszawa 1963, s. 323.

106 Pytania sondażowe generalnie mierzą stosunek do innych uogólnionych, pewnej większości. Zdecydowanie ufamy ludziom, organizacjom, natomiast niekoniecznie konkretnym ludziom czy organizacjom w naszym otoczeniu, zwłaszcza gdy nie spełnili naszych oczekiwań lub spotkało nas z ich strony złe traktowanie (nawet jeśli ocena tego traktowania jest subiektywna). E.M. Uslander, *Zaufanie strategiczne i zaufanie normatywne...*, s. 195.

Rozdział II

System bezpieczeństwa państwa

Opisując organizacje i instytucje zapewniające bezpieczeństwo autorzy często umieszczają je w systemie. Chodzi o to, że każda organizacja jako całość powinna odznaczać się tym, że wszystkie jej składniki są tak ze sobą powiązane, że współpracują dla powodzenia danego przedsięwzięcia. System prawie we wszystkich dyscyplinach naukowych definiowany jest jako „zbiór elementów wzajemnie powiązanych ze sobą i z otoczeniem”¹⁰⁷.

Wśród innych rozważań definicyjnych dotyczących terminu ‘system’ wskazuje się, że jest to względnie wyizolowana całość skoordynowana wewnętrznie i mająca w miarę trwałą strukturę elementów, które oddziałują na siebie i system jako całość. I tak według Dariusza Majchrzaka stanowi on: „każdy złożony obiekt wyróżniony z badanej rzeczywistości, stanowiący całość tworzoną przez zbiór obiektów elementarnych (elementów) i powiązań (relacji) pomiędzy nimi”¹⁰⁸. Ponadto zwraca się uwagę na to, że elementem/częścią systemu są przedmioty, a także stany, cechy, procesy, którym te przedmioty podlegają. Systemy nie tkwią też w próżni a otoczenie oddziałuje na niego. Szczególny nacisk na owe relacje w systemie kładą Jerzy Gryz i Waldemar Kitler stwierdzający, że „sam zbiór składający się z jakiś elementów i relacji między nimi nie stanowi jeszcze systemu, konieczne są jeszcze reguły porządkujące ów zbiór, bowiem po zastosowaniu reguł porządkujących dochodzi do określenia granic danej struktury zwanej systemem, jeśli weźmiemy pod uwagę wielkie zbiory, takie choćby jak państwo, to okaże się, że na ich bazie można zbudować wiele systemów, a każdy z nich może zawierać w sobie elementy będące jednocześnie częścią któregoś z pozostałych systemów. Warunkiem zaistnienia powyższego przypadku jest zastosowanie różnych reguł (relacji) porządkujących wobec elementów tego samego zbioru”¹⁰⁹.

107 L. Bertalanffy, *Historia rozwoju i status ogólnej teorii systemów*, [w:] G.J. Klir (red.), *Ogólna teoria systemów. Tendencje rozwojowe*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1976, s. 37.

108 D. Majchrzak, *Znaczenie systemu zarządzania kryzysowego w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] G. Sobolewski, D. Majchrzak (red.), *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 2011, s. 51.

109 J. Gryz, W. Kitler, *System reagowania kryzysowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 34, cyt.za: K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Wyd. Difin, Warszawa 2010, s. 69.

Tym samym, określając czym jest system, będzie się miało na myśli pewien obiekt, na który składają się elementy i ogół relacji zachodzących między nimi oraz reguły postępowania.

System czy raczej systemy można pojmować obiektywnie jako układy, które realnie istnieją, ale i instrumentalnie jako rodzaj konstrukcji myślowych, będące narzędziami poznania. Systemy cechują się również hierarchicznością. W socjologii pojęcie systemu odnosi się głównie do systemów społecznych i kulturowych. W systemach społecznych podstawowymi elementami składowymi są jednostki jako istoty społeczne. Jednostki jako aktorzy indywidualni jednostkowi wraz ze swoimi rolami, potrzebami, wartościami normami i jako aktorzy zbiorowi jak grupy czy organizacje, albo też jako działania tych aktorów skierowane na siebie nawzajem¹¹⁰.

Pojęcie systemu z czasem uległo generalizacji czyli wyselekcjonowaniu podstawowych własności strukturalnych systemów i wykorzystania niektórych z nich do opisu rzeczywistości społecznej oraz relatywizacji czyli rozszerzeniu ujęcia systemowego na mniejsze układy takie jak grupy, zbiorowości czy organizacje¹¹¹.

Ważnym i wykorzystywanym w wielu opisach i analizach systemu jest podejście Talcotta Parsonsa, który tworząc jeden z paradygmatów analizy funkcjonalno-strukturalnej wskazał, że każdy system działania powinien rozwiązać podstawowe problemy, którymi są adaptacja, osiąganie celu, integracja, kultywowanie wzorów i usuwanie napięć¹¹². Te elementy będą również wykorzystane w opisie roli organizacji typu GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa.

Opisując funkcjonowanie tego typu organizacji w systemie bezpieczeństwa państwa będziemy je analizować jako grupy ustrukturyzowane, realizujące założone cele, funkcjonujące jako pojedyncze organizacje w systemie innych organizacji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Za tymi argumentami przemawia również stwierdzenie Bernarda Wiśniewskiego, który podaje, że „podejście systemowe do problematyki bezpieczeństwa ma zastosowanie z powodów praktycznych. Tylko takie bowiem podejście stwarza możliwości mechanizmu porządkującego stan wiedzy o bezpieczeństwie. Kolejną determinantą podejścia systemowego są cechy wszelkich działań podporządkowanych trosce o jego osiągnięcie i utrzymanie bezpieczeństwa, a do których należą: antycypacja, adaptacja, celowość działanie, skierowanie na rozwój”¹¹³.

Podsystem ratownictwa pełni szczególną funkcję w systemie bezpieczeństwa państwa. Ma wydzielony obszar działania i wymaga specjalistycznego przy-

110 M. Ziółkowski, *System*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 141–142.

111 S. Nowak, *Logika analizy funkcjonalnej w socjologii i antropologii społecznej*, [w:] S. Nowak (red.), *Metodologiczne problemy teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1971, s. 219.

112 Zob. J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej...*, s. 32–48.

113 B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wyd. Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2015, s. 115.

gotowania zarówno w wymiarze kapitału ludzkiego jak i posiadanego sprzętu ratowniczego.

Pojęcie ratownictwa i czynności z nim związanych są traktowane jako odmienne a przez ratownictwo rozumiane jest jako „działalność prowadzona na wszystkich szczeblach organizacji państwa we wszystkich jego stanach (w czasie pokoju, kryzysu i wojny) za pomocą różnorodnych metod, sił i środków, która zmierza do ratowania życia ludzkiego i dóbr materialnych. Czynność ratowania natomiast oznacza pomoc w trudnej, nagłej sytuacji, która zagraża życiu ofiar i ratowników oraz zniszczeniem środowiska i ważnych elementów dorobku materialnego i kulturalnego”¹¹⁴. Wszelkie akcje ratunkowe zgodnie z zaleceniami obrony cywilnej są organizowane dla ratowania i udzielania pomocy osobom i grupom poszkodowanym w wyniku działań zbrojnych, klęsk żywiołowych i zdarzeń¹¹⁵, niemniej podobne akcje ratunkowe odnoszą się do wszelkich zagrożeń przeciwko życiu i zdrowiu człowieka, również w rejonach górskich i w obrębie zbiorników wodnych i rzek.

Organizacje realizujące zadania o charakterze ratowniczym, w tym GPR i WPR, Bogdan Michailiuk, sytuuje w grupie organizacji ratowniczych pracujących w trybie doraźnym wraz z Państwowym Pogotowiem Medycznym, ratownictwem morskim, górniczym, gazowym, energetycznym, Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym. Wskazuje przy tym, że brak wykorzystania pełnego potencjału tych podmiotów jest wynikiem braku systemowego uporządkowania wzajemnych stosunków¹¹⁶. Ważnym elementem wykorzystania tych doświadczeń mogłyby być zarówno prace nad koordynacją i współdziałaniem tych podmiotów prowadzone przez specjalistyczne zespoły jak i badania pracowników tych służb. Zwłaszcza pełne badania tych ostatnich, którzy z racji swojego doświadczenia zawodowego i praktycznego racjonalnego spojrzenia mogłyby być ważnym głosem w takiej dyskusji.

Obecnie rolę koordynatora takich działań pełni od roku 1995 Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) zorganizowany na bazie podmiotów Państwowej Straży Pożarnej. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) jest obecnie integralnym ogniwem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, a jego elastyczność struktury pozwala na w miarę szybkie działanie w sytuacji zagrożenia życia, zdrowia, mienia i środowiska przed pojawiającymi się zagrożeniami¹¹⁷.

W działaniach GPR i WPR są to wypracowane reguły postępowania, które sformułowane zostały zarówno w aktach prawnych jak i regulaminach i zasadach udzielania pomocy osobom poszkodowanym.

114 B. Michailiuk, *Podsystem ratownictwa i ochrony ludności*, „Zeszyty Naukowe AON” 2013, nr 4 (93), s. 281–282, <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-30a16002-2b9e-4d8b-98dc-350031da10f0/c/Michailiuk.pdf> [dostęp 12.03.17].

115 F.R. Krynojewski, *Obrona cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. Difin, Warszawa 2012, s. 86.

116 B. Michailiuk, *Podsystem ratownictwa i ochrony ludności...*, s. 281–282.

117 K. Sienkiewicz-Małujurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 74.

2.1. Aspekt podmiotowy i przedmiotowy bezpieczeństwa

Przez długi czas podmiotem, do którego odnoszono bezpieczeństwo było państwo,¹¹⁸ co spowodowane było różnymi uwarunkowaniami politycznymi, gospodarczymi i kulturowymi. Ów stan trwał tak mniej więcej do połowy XX wieku. Ukształtowany po II wojnie światowej dwubiegunowy świat, podzielony pomiędzy państwa zachodnie oraz komunistyczne funkcjonował prawie pięćdziesiąt lat. Dominowało wtedy właśnie militarne pojmowanie bezpieczeństwa, które odnoszono do państw. W późniejszym okresie zmiana uległa sytuacja polityczna oraz można było zauważyć wzrastające znaczenie czynników pozamilitarnych. Z pewnością wpływ na poszerzenie zakresu pojęciowego bezpieczeństwa związany był z ociepleniem wzajemnych relacji pomiędzy dwoma blokami: Układem Warszawskim i NATO oraz licznymi kryzysami ekonomicznymi i energetycznymi. Dlatego, poczynwszy od lat 60. ubiegłego stulecia bezpieczeństwo zaczęto określać jako „brak zagrożenia i poczucia zagrożenia podstawowych dla danego narodu wartości (politycznych: suwerenności narodu, jego niepodległy byt, ideologicznych: ustroj, cele i formy organizacji życia społecznego, gospodarczych: optymalizacja rozwoju gospodarczego, kulturalno-cywilizacyjnych: zachowanie tożsamości narodowej)”¹¹⁹.

Kolejne widoczne zmiany związane były z globalizacją, a zwłaszcza ze swobodą przemieszczania się osób, towarów i idei, a w ślad za tym wzrost znaczenia podmiotów niepaństwowych, tj korporacji transnarodowych, ruchów społecznych i politycznych oraz organizacji ponadnarodowych¹²⁰. Pojawiają się tzw. „państwa upadłe”, których władze państwowe nie radzą sobie z problemami wewnętrznymi i narastającym wzrostem zagrożeń, tj. przestępczość zorganizowana czy piractwo¹²¹.

118 Zwłaszcza bezpieczeństwo publiczne stanowi pojęcie nierozdzielnie łączące się z funkcjonowaniem państwa oraz ideą prawa i jego kształtowaniem. J. Filaber, *Ochrona bezpieczeństwa publicznego w gminie*, Wyd. Difin, Warszawa 2016, s. 23.

119 A. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, Wyd. Państwowy Instytut Międzynarodowy, Warszawa 1990, s. 18.

120 A. Chodubski, *Bezpieczeństwo a procesy przemian globalnych świata*, [w:] A.R. Kozłowski, E. Polak (red.), *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa w Polsce*, „Prace Naukowe WSB w Gdańsku”, 2014, T. 33, s. 20–21; Z. Piątek, *Problem bezpieczeństwa. Aspekt teoretyczny i praktyczny*, [w:] J. Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świderski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka wobec współczesnych i przyszłych pokoleń*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2005, s. 19–20, por. M. Paszkowski, *Wyzwania militarne XXI wieku – kierunki zmian w środowisku bezpieczeństwa*, [w:] M. Kubiak, A. Turek (red.), *Współczesne bezpieczeństwo militarne*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Warszawa–Siedlce 2012, s. 11–23; S. Sadowski, *Realne i pozorne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Próba klasyfikacji*, [w:] Ł. Jureńczyk, K. Sierżputowska, S. Sadowski (red.), *Współczesne oblicza bezpieczeństwa międzynarodowego*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014, s. 13–28.

121 J. Pawłowski, *Międzynarodowe i narodowe dylematy bezpieczeństwa na początku drugiej dekady XXI wieku*, [w:] S. Wojciechowski, A. Potyrała (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, Wyd. Difin, Warszawa 2014, s. 28–33, por. także S. Sulowski, *Państwo i bezpieczeństwo w kazuálnym*

Charakter i złożoność współczesnego środowiska życia człowieka i funkcjonowania różnorodnych grup i organizacji społecznych kształtują obecne szeroko rozumiane podejście do bezpieczeństwa. Najogólniej zmiany w definiowaniu bezpieczeństwa odnoszą się do aspektu podmiotowego jak i przedmiotowego (sektorowego). Poszerzone zakresy nadają bezpieczeństwu wielowymiarowy i wieloaspektowy charakter.¹²²

Jeśli chodzi o podmiotowe ujęcie bezpieczeństwa to rangę pierwszeństwa uzyskała jednostka, społeczność lokalna, społeczeństwo¹²³. Nie bez znaczenia są również mniej lub bardziej sformalizowane instytucje, tj. stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe czy partie polityczne. Najlepiej owe tendencje uwidaczniają definicje kładące nacisk na statyczne ujęcie bezpieczeństwa, rozumiejące pod tym pojęciem: „Stan, którego utrzymanie jest niezbędne z punktu widzenia funkcjonowania (istnienia) demokratycznego państwa prawnego, które to państwo ma zabezpieczać interesy jednostki i społeczeństwa, interes publiczny i prywatny”¹²⁴. Poza tym, w licznych monografiach dotyczących poszczególnych sektorów bezpieczeństwa, możemy zauważyć odniesienie do jednostki, grupy społecznej czy społeczności lokalnej. Chociażby Marek Leszczyński pisząc o roli państwa w zapewnianiu bezpieczeństwa podkreśla, że „państwo bezpieczne to organizm silny ekonomicznie, zamieszkały przez obywateli stanowiących ‘zdrową tkankę społeczną’, czyli takich, którzy wyposażeni są w odpowiednią wiedzę, umiejętności do samodzielnego funkcjonowania w czasach globalizacji”¹²⁵.

Dużym utrudnieniem w analizowaniu bezpieczeństwa z perspektywy podmiotu jest ich liczba oraz sposób ujmowania i charakteryzowania. Co do poziomów to zwykle wyróżnia się ich pięć, takie podejście zaproponowali Barry Buzan, Ole Wæver i Jaap de Wilde wskazując na: system i podsystem międzynarodowy, poziom jednostki – głównie państwa i narodu, ale również innych podmiotów niepaństwowych, w tym korporacji, następnie poziom podmiotów funkcjonujących w państwie – przede wszystkim rodziny, społeczności lokalnej, grup interesu, mniejszości narodowych oraz poziom personalny czyli jednostki ludzkiej¹²⁶.

związku, [w:] S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2014, s. 19–24.

122 L. Chojnowski, *Wybrane zagadnienie ewolucji bezpieczeństwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 2009, T. X.

123 E. Szweđa, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Najbliżej człowieka*, Wyd. Difin, Warszawa 2016.

124 M. Karpiuk, *Zadania i kompetencje zespolonej administracji rządowej w sferze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty materialne i formalne*, Wyd. AON, Warszawa 2013, s. 23, także A. Warmiński, *Instytucjonalizacja ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w okresie transformacji ustrojowej*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011, s. 9

125 M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2009, s. 21.

126 B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, *Security. A New Framework for Analysis*, London 1998, s. 5–7, cyt. za: L. Chojnowski, *Podmiotowo-przedmiotowe ramy analizy bezpieczeństwa a jego naukowa multidyscyplinarność*, [w:] W. Kitler, T. Kośmider (red.), *Metodologiczne i dydaktyczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Difin, Warszawa 2015, s. 194.

Poza liczbą poziomów ważne jest również zaszerzowanie do odpowiednich kategorii, posiadających odmienne cechy, wynikające z uwarunkowań, szans i zagrożeń bezpieczeństwa. Lech Chojnowski podaje cztery możliwości wyróżniania podmiotów. Pierwszym jest dychotomiczny podział na bezpieczeństwo jednostki oraz zbiorowości ludzkich, kolejną możliwością jest grupowanie różnorodnych zbiorowości ludzkich w poszczególne kategorie kolegialnych podmiotów bezpieczeństwa, przy czym klasyfikacja odbywa się na bazie jednolitych cech określanych przez L. Chojnowskiego integrującymi. W zależności o wagi cechy integrującej wyróżnia się: zbiory statystyczne, stanowiące ogół jednostek mających podobną wspólną cechę, np. wiek, płeć, wzrost, waga, zawód, kolor włosów. Poza tym można pojmować zbiorowości jako kategorię socjologiczną, na którą składają się ludzie o podobnych cechach związanych z podobieństwem ich sytuacji życiowej, np. studenci, młodzież itd. oraz zbiorowości jako kategorię społeczną, które wyróżnia wspólnota przekonań, zainteresowania, system wartości. Trzecią możliwością klasyfikacji podmiotów jest ich wyszczególnienie w oparciu o podstawowe kategorie bezpieczeństwa i wzajemne relacje między nimi. Na tej podstawie można mówić o bezpieczeństwie narodu, państwa, następnie o bezpieczeństwie obejmującym zbiorowości ponad granicami (np. cywilizacje) oraz funkcjonujące wewnątrz państw (np. społeczności lokalne i wspólnoty samorządowe). Poza tym można jeszcze wyróżnić bezpieczeństwo globalne obejmujące społeczeństwo Ziemi¹²⁷.

Co do wieloaspektowości przedmiotowej bezpieczeństwa to wyszczególnienie poszczególnych sektorów związane jest z możliwością zidentyfikowania wzorców interakcji, charakterystycznych dla poszczególnych dziedzin funkcjonowania człowieka, grup oraz organizacji społecznych, przy czym analiza w ramach sektorów musi być syntetyczna i kompleksowa. Przywoływani wcześniej badacze – B. Buzan, O. Wæver i J. de Wilde wyodrębnili również pięć sektorów analizy, tj.: polityczny, militarny, ekonomiczny, ekologiczny i kulturowo-tożsamościowy. Dodać należy jeszcze sektor dotyczący bezpieczeństwa w wymiarze wewnętrznym państw, obejmujący ochronę i obronę ludności przed działaniami lub zjawiskami niszczącymi. Ich źródłem może być zarówno działalność antropogeniczna jak i destrukcyjne oddziaływanie sił natury. Te aspekty wiążą się z bezpieczeństwem powszechnym¹²⁸.

W innych opracowaniach można się spotkać z ujęciami uwzględniającymi sektor ideologiczny, informacyjny, zdrowotny, psychologiczny, żywnościowy, technologiczny, pożarowy, budowlany, chemiczny czy komunikacyjny¹²⁹. Te oraz

127 L. Chojnowski, *Poziomy analizy bezpieczeństwa*, [w:] S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011, s. 35–50.

128 L. Chojnowski, *Podmiotowo-przedmiotowe ramy analizy bezpieczeństwa a jego naukowa multidyscyplinarność...*, s. 196.

129 R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowania*, Wyd. Scholar, Warszawa 1999, s. 30–32, cyt. za: B. Kaczmarczyk, *Bezpieczeństwo i zagrożenia*

jeszcze bardziej szczegółowe egzemplifikacje są przykładem złożoności współczesnych zagrożeń występujących globalnie oraz w obrębie poszczególnych państw i społeczności lokalnych.

Dla potrzeb opracowania i przejrzystości prezentowanych badań, ratownictwo górskie oraz wodne należy umiejscowić w sektorze bezpieczeństwa powszechnego. GOPR i WOPR funkcjonując w sektorze wolontariackim odpowiadają za oba typy ratownictwa, zarówno w czasie wojny jak i pokoju. Nadto, są służbami specjalistycznymi, wymagającymi posiadania specyficznych umiejętności, wiedzy i kompetencji. Dotyczy to również udziału tych służb w działalności w obszarze zwalczania zagrożeń o charakterze naturalnym oraz antropogenicznym.

2.1.1. Zagrożenia, kryzysy oraz sytuacje kryzysowe

Z systemem bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego związane są trzy kluczowe pojęcia, tj. zagrożenie, kryzys oraz sytuacja kryzysowa. Wyjaśnianie poszczególnych pojęć należy rozpocząć od pierwszego z wymienionych, jako terminu stanowiącego źródło kryzysów. Stanowią je zwykle takie sytuacje, zdarzenia, w których dana organizacja (państwo, samorząd terytorialny, organizacja międzynarodowa) nie ma możliwości rozwoju i nieskrępowanego działania.

Najlepiej świadczą o tym poniższe definicje. Według Ryszarda Wróblewskiego zagrożenie stanowią „możliwości powstania takich sytuacji, w których społeczeństwo (państwo) nie ma warunków do swobodnego bytu i rozwoju lub są one w istotnym stopniu utrudnione”¹³⁰. To ogół negatywnych zdarzeń, wywołujących określone reperkusje, jak dalej rozwija to zagadnienie Stanisław Dworecki: „splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego rozwoju państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.”¹³¹. Podobnie podaje Marek Z. Kulisz, wskazując że zagrożenia można utożsamiać ze zdarzeniami, które negatywnie wpływają na suwerenność państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych albo niekorzystnie wpływają na działalność instytucji, organów państwowych, po prostu zagrożenia destabilizują funkcjonowanie władzy państwowej¹³².

w teorii oraz praktyce, Wyd. Wydawnictwo Szkoły Aspirantów PSP, Kraków 2014, s. 33; J. Konieczny, *Nadzwyczajne zagrożenia środowiskowe. Leksykon administracji bezpieczeństwa*, Wyd. Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2009, s. 16.

130 R. Wróblewski, *Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa, strategii i sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 14.

131 S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 61.

132 M.Z. Kulisz, *Bezpieczeństwo państwa w ujęciu systemowym*, Wyd. Drukarnia Reprograf, Radom 2009, s. 20.

Powyższe definicje zbiorczo ujmuje Romuald Grocki, pisząc, że zagrożenia to: „fizyczne zdarzenie powodujące niepokoje, zakłócenia (...) sytuacje będące sygnałem czegoś, co może nastąpić, zwykle złego, niepożądanego lub niebezpiecznego zdarzenia, które może być przyczyną zniszczeń (...) potencjalnie katastrofalne fizyczne zdarzenie, zjawisko albo ludzka działalność, która może powodować utratę życia albo zdrowia, zniszczenie majątku, społeczne i gospodarcze zakłócenie albo degradację środowiska”¹³³. W podobnym tonie wypowiada się Tadeusz Szopa, dla którego zagrożenie jest „warunkową możliwością powstania strat, pojawiającą się w wyniku zajścia pojedynczego zdarzenia niepożądanego w określonym systemie oddziaływania i wzajemnych interakcji: człowiek – technika – otoczenie”¹³⁴.

W każdej definicji akcentuje się, że zagrożenia są niebezpieczeństwami, negatywnymi zdarzeniami, odczuciami, zakłóceniami, które mogą wywoływać długofalowe implikacje dla jednostek oraz społeczeństw, a także państw i organizacji międzynarodowych.

Sposób rozumienia zagrożeń znajduje odzwierciedlenie w ich typologizowaniu. Stosuje się różne kryteria mniej lub bardziej szczegółowe. W zakresie przedmiotu, dziedziny M. Z. Kulisz wymienia zagrożenia: ekologiczne, ekonomiczne, militarne, społeczne, polityczne, wyznaniowe, etniczne, językowe, terytorialne, psychologiczne, historyczne i kulturowe¹³⁵.

Bardziej rozbudowaną typologię prezentuje R. Grocki wyróżniając zagrożenia:

- naturalne: epidemiologiczne (epidemie, plagi owadów, plagi gryzoni), klimatyczne: powodzie, susze, ulewne deszcze, upały, silny wiatr, śnieżyce, gradobicie, geologiczne: trzęsienia ziemi, tsunami, erupcje wulkanów, osuwiska,
- techniczne: komunikacyjne (wypadki samochodowe), awarie urządzeń technicznych, katastrofy budowlane, pożary,
- antropogeniczne: militarne, terroryzm, społeczne (zamieszki, narkotyki, alkoholizm, ubóstwo, bezrobocie)¹³⁶.

Wieloaspektową typologię zagrożeń proponuje Katarzyna Żukrowska, kładąc nacisk na aspekt ekonomiczny i polityczny występowania współczesnych problemów. Autorka wskazuje następujące rodzaje:

- zagrożenia zewnętrzne na czele z inwazją zewnętrzną: przeprowadzoną przez kraj sąsiedzki lub przez kraj niegraniczący z terytorium kraju podbitego,
- zagrożenie wewnętrzne: zarazę, powódź, suszę, trzęsienie ziemi, skutki awarii potencjałów nuklearnych, efekty wadliwej polityki gospodarczej, migracje, masowy exodus, głód, choroby, utrata stabilności sektora budżetowego, stan lecznictwa, cha-

133 R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Wyd. Difin, Warszawa 2012, s. 24.

134 T. Szopa, *Wprowadzenie w problematykę bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Wyd. IPWC, Warszawa 1998, s. 14.

135 M.Z. Kulisz, *Bezpieczeństwo państwa w ujęciu systemowym...*, s. 21.

136 R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki...*, s. 25, 73.

rakter systemu emerytalnego, stan szkolnictwa, dyfuzja negatywnych zjawisk (np. działalności ruchów społecznych czy politycznych),

- zagrożenia typu terrorystycznego: terroryzm, superterroryzm, cyberterroryzm,
- zagrożenia ekologiczne: własne, zewnętrzne, transmitowane,
- zagrożenia związane z dystrybucją pewnych negatywnych tendencji: pojawianie i przenoszenie nowych chorób, skutki kryzysów finansowych, rezultaty złej polityki narodowej krajów Unii Gospodarczej i Walutowej dotyczącej finansów publicznych, negatywne skutki zwyżkujących i wahających się cen surowców¹³⁷.

Wskazaną typologię K. Żukrowska rozszerza dodając szczegółowe kryteria wyróżniania zagrożeń, tj. zasięgu przestrzennego, dziedziny, wielkości potencjałów zbrojnych, skali i źródła zagrożenia oraz układu sił. Poza tym, wskazuje na kryterium nagłych zmian w strukturze stosunków międzynarodowych oraz kryterium czynników destabilizujących, zwiększających znaczenie oraz rolę w relacjach międzynarodowych. Chodzi o wzrost rangi tych czynników, które wcześniej odgrywały rolę drugorzędne, przykładowo: spadek potencjału decydującego o pozycji dotychczasowych liderów, pojawienie się nowych sfer, decydujących o przywództwie międzynarodowym, zdolność ponoszenia kosztów badań rozwojowych, zdolność generowania postępu w nauce¹³⁸.

Odmienne typy zagrożeń przedstawia Leszek F. Korzeniowski, kładąc nacisk na postrzeganie zagrożeń, rolę świadomości w ich odczuwaniu przez jednostkę i grupy społeczne. W pierwszym kryterium cytowany Autor wymienia zagrożenia obiektywne i subiektywne, przy czym te pierwsze są realnymi niebezpieczeństwami, związanymi z działaniem przyrody, człowieka oraz jego wytworów. Znaczenie subiektywnych zagrożeń sprowadza się do ludzkiego niedbalstwa, niedopatrzania, lekkomyślności. Kolejna grupa zagrożeń obejmuje wewnętrzne i zewnętrzne. I tak pierwsza grupa obejmuje te niebezpieczeństwa, które odnoszą się do podmiotu zbiorowego i chodzi tu zwłaszcza o stabilny porządek, ład danego podmiotu, z kolei kolejna grupa zagrożeń dotyczy oddziaływania na system czyli związana jest z otoczeniem. Typologię L. Korzeniowskiego należy uzupełnić jeszcze o zagrożenia: abstrakcyjne i konkretne, potencjalne i aktywne, statyczne i dynamiczne, indywidualne i grupowe¹³⁹.

Pośród zaprezentowanych typologii stosunkowo mało miejsca poświęca się zagrożeniom dla systemów infrastruktury krytycznej, które z punktu widzenia tematyki zarządzania kryzysowego mają duże znaczenie. Anna Kosieradzka i Janusz Zawila – Niedźwiecki, obok zagrożeń militarnych, społeczno-ekonomicznych, technicznych i naturalnych wyróżniają aż 14 rodzajów zagrożeń typowych dla ważnych sektorów

137 K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Wyd. SGH Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006, s. 19–20.

138 K. Żukrowska (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wyd. IU SatTAX, Warszawa 2011, s. 36–37.

139 L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. Difin, Warszawa 2012, s. 87–92.

włączonych do infrastruktury krytycznej, tj. sektora gazu, ropy naftowej, systemu łączności, infrastruktury teleinformatycznej, systemu finansowego, zaopatrzenia w żywność i wodę, ochrony zdrowia, systemu transportowego, systemu ratowniczego, funkcjonowania administracji publicznej oraz systemu produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, a także przemysłu chemicznego¹⁴⁰. W systemie ratowniczym wymienianym przez tych Autorów można umieścić badane organizacje.

Z kolei kryzysy zwyczajowo łączymy ze zdarzeniami, wypadkami, które cechują się nieprzewidywalnością i nieaprobowanym poziomem ryzyka. Stanowią kulminację wypadków, stanów, rzeczy, w tym zagrożeń, konfliktów dokonujących się w różnych sferach działalności człowieka i są rezultatem negatywnej jego działalności przeciwko człowiekowi lub prawom natury oraz zjawisk wynikających z działania sił natury czy awarii technicznych, w których przeciwdziałanie przekracza możliwości rutynowych działań systemu.

Według W. Kitlera, kryzysem jest określana „sytuacja ekstremalna, jaka powstała w toku działalności organizacji (systemu), powodująca utratę inicjatywy i możliwość zaistnienia zmiany systemowej (nowego układu, struktur i funkcji organizacji), wymagająca podjęcia zdecydowanych, wszechstronnych kroków zaradczych, to specyfika jakiegokolwiek sytuacji i jednocześnie decydujący przełom między dwiema fazami jakiegoś procesu”¹⁴¹.

Inne definicje wiążą kryzys z określonymi sytuacjami, momentami zwrotnymi, przełomowymi dla życia społeczeństwa, przykładowo kryzys to „punkt zwrotny do zmiany na lepsze lub na gorsze, emocjonalne zdarzenie lub radykalna zmiana statusu życia człowieka, chwila, w której decyduje się człowieka, czy dana sprawa lub działanie będzie kontynuowane, ulepszane i modyfikowane, czy też zostanie zakończone, stan cierpienia z towarzyszącymi uczuciami zagrożenia i lęku przeżywanego w związku z jakimiś zdarzeniami”¹⁴².

Nadrzędnym wobec kryzysu pojęciem jest sytuacja kryzysowa, obejmująca obok samego kryzysu fazę występującą przed nim i fazę po nim. Najczęściej są one efektem konfliktów między państwami, konfliktów zbrojnych, ataku terrorystycznego. Na sytuację kryzysową składa się „ciąg wzajemnych oddziaływań pomiędzy rządami dwóch lub więcej suwerennych państw, uwikłanych w poważny konflikt, tuż na

140 A. Kosieradzka, J. Zawila-Niedźwiecki (red.), *Zaawansowana metodyka oceny ryzyka w publicznym zarządzaniu kryzysowym*, Wyd. edu-Libri, Kraków–Legionowo 2016, s. 290–291.

141 W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej”, 2010, nr 1(61), s. 75, cyt. za: A. Tyburska, *Ochrona infrastruktury krytycznej. Zarys problematyki*, Wyd. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2012, s. 39.

142 T. Iwanek, *Kryzys i jego odmiany*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania we Wrocławiu „Edukacja”, Wrocław 2004, s. 10.

granicy wybuchu wojny, które są świadome niebezpieczeństw¹⁴³, to „ogół okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych, w jakich znajduje się dany podmiot (układ, organizacja bądź system), wpływających na jego funkcjonowanie w taki sposób, że zaczyna się w nim, jest kontynuowany proces zmiany, w rezultacie czego dochodzi do zachwiania równowagi i utraty możliwości kontroli nad przebiegiem wydarzeń albo eskalacji zagrożenia jego interesów”¹⁴⁴. Jak wynika z powyższych definicji, sytuacje kryzysowe są zjawiskami nieoczekiwanymi, nagłymi i destabilizującymi funkcjonowanie społeczności. Aby taką sytuację uznać za kryzysową konieczne jest wystąpienie takich czynników jak obniżenie standardów funkcjonowania społeczeństwa i organów administracji publicznej oraz brak wystarczających sił i środków do skali danego zagrożenia¹⁴⁵. Innymi słowy, sytuacja kryzysowa to sytuacja wpływająca negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, oraz sytuacja znacznego ograniczenia w działalności właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków¹⁴⁶.

W analizowaniu pojęć nasuwają się liczne wnioski, jednak najważniejsze jest to, że w każdej sytuacji kryzys oznacza zintensyfikowanie się pewnych zjawisk i procesów negatywnych, prowadzących z reguły do pewnego przełomu i zwykle bardziej radykalnych i mniej bezpiecznych stanów. Poza tym, kryzys może ewoluować w stronę narastania zagrożeń i niebezpieczeństw, może też mieć tendencje zanikające, prowadzące do wzrostu bezpieczeństwa. W złożonych sytuacjach społecznych i politycznych, za wyjątkiem stanu permanentnego kryzysu, jest on niestabilnym stanem przejściowym, który albo narasta prowadząc do dalszej destabilizacji, konfliktu czy katastrofy, albo zanika, umożliwiając powrót do stanu przedkryzysowego¹⁴⁷. Można się spotkać z różnymi typologiami kryzysów w oparciu o przyjęte kryteria i cechy. Zatem stworzenie jednej klasyfikacji nastrocza licznych trudności.

Przykładowo, J. Gryz i W. Kitler wyróżniają osiem kryteriów ogólnych, tj.:

- podmiotowe: kryzysy wewnętrzne i zewnętrzne,
- przedmiotowe: polityczne, społeczne, polityczno-militarne, ekonomiczne, kulturalne, religijne, etniczne, ekologiczne, fizjologiczne, psychologiczne,
- przestrzenne: lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe, globalne,

143 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012, s. 31.

144 J. Gryz, W. Kitler, *System reagowania kryzysowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 22–23.

145 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 31–32.

146 W. Skomra, *Zarządzanie kryzysowe. Praktyczny przewodnik*, Wyd. Presscom, Wrocław 2016, s. 38.

147 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 25–26.

- czasu trwania: incydentalne, krótkotrwałe, średnioterminowe, długoterminowe, permanentne,
- usytuowania źródeł: wewnętrzne, zewnętrzne,
- częstotliwości: jednorazowe, sporadyczne, powtarzające się oraz cykliczne,
- symptomów zagrożenia: przewidywalne, nieprzewidywalne, oczekiwane, nieoczekiwane,
- istnienia konfliktów interesów: konfliktowy, niekonfliktowy¹⁴⁸.

W literaturze przedmiotu przytoczone przykłady typologizowania kryzysów są również odnoszone do zagrożeń.

Obok powyższej typologii można wyodrębnić kryzysy z obecnością czynników wewnętrznych oraz kryzysy z obecnością czynników zewnętrznych.

W przypadku kryzysów z dominacją czynników wewnętrznych można wyróżnić:

- zamieszki lub strajki o znaczeniu państwowym,
- duże klęski żywiołowe,
- katastrofy ekologiczne,
- kryzysy ekonomiczne,
- przewroty polityczne, powstania,
- wojny domowe,
- terror itp.

W przypadku kryzysów z dominacją czynników zewnętrznych mamy do czynienia z następującymi przypadkami:

- masowe migracje,
- prowokacyjne zbrojne starcia (incydenty) graniczne nieprzekraczające progu wojny,
- interwencje zbrojne,
- jawne przygotowania państwa sąsiedniego do inwazji na dane państwo,
- wojna domowa lub wojna między państwami z dalszego otoczenia danego państwa, zagrażające wprost lub pośrednio jego bezpieczeństwu i angażujące to państwo po jednej z walczących stron,
- interwencje militarne z zaangażowaniem znacznych sił,
- sytuacje wewnętrzne innych państw wymuszające uznanie konieczności wojсковей interwencji humanitarnej danego państwa¹⁴⁹.

W podrozdziale zostały przedstawione podstawowe definicje pojęć związanych z systemem bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego. Ich prezentacja jest zasadna ponieważ wszelkie działania ratownicze podejmowane przez GOPR i WOPR mieszczą się w omawianych kategoriach. W kolejnym podrozdziale uwzględniono te zagrożenia, które związane są bezpośrednio z funkcjonowaniem obu organizacji.

148 J. Gryz, W. Kitler, *System reagowania kryzysowego...*, s. 19–20.

149 R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej...*, s. 145–146.

2.1.2. Zagrożenia w górach i na wodach

Do specyficznych, negatywnych zdarzeń występujących w górach i na wodach, które mają szczególne znaczenie dla tematyki badanych organizacji należy zaliczyć zagrożenia naturalne wywołane przez czynniki fizyczne, siły, zjawiska przyrodnicze oraz działalność antropogeniczną. W tej kategorii mieszczą się katastrofy naturalne, klęski żywiołowe, miejscowe zagrożenia.

Klęską żywiołową jest „katastrofa naturalna lub awaria techniczna, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem”¹⁵⁰.

Ścisłe powiązana z klęską żywiołową jest katastrofa naturalna, która stanowi „zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, powodzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu”¹⁵¹.

Kategoria miejscowych zagrożeń według definicji obejmuje „zdarzenie wynikające z rozwoju cywilizacyjnego i naturalnych praw przyrody niebędące pożarem ani klęską żywiołową, stanowiące zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia lub środowiska, któremu zapobieżenie lub którego usunięcie skutków nie wymaga zastosowania nadzwyczajnych środków”¹⁵².

Obok klęsk żywiołowych, katastrof naturalnych oraz innych miejscowych zagrożeń, można jeszcze wyróżnić zagrożenia klimatyczne, tektoniczne, biologiczne i kosmiczne. Zagrożenia w górach i na wodach mieszczą się w pierwszej grupie niebezpieczeństw i stanowią je powodzie, lawiny błotne, susze, upały, śnieżyce, zaspasy, oblodzenia, silne wiatry i ulewę, wyładowania atmosferyczne oraz efekt cieplarniany¹⁵³.

Powodzie są głównym zagrożeniem naturalnym, występującym na terytorium Polski i rozumie się przez nie: „czasowe pokrycie przez wodę terenu, który w normalnych warunkach nie jest pokryty wodą, powstałe na skutek wezbrania wody w ciekach

150 Art. 3, ust. 1, pkt.1 ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 roku *o stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. z 2002 roku, nr 62, poz. 558 z późn. zm.

151 Art. 3, ust. 1, pkt.2 ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 roku *o stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. z 2002 roku, nr 62, poz. 558 z późn. zm.

152 Art. 2, ust. 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 roku *o ochronie przeciwpożarowej*, Dz. U. z 2007 roku, nr 89, poz. 590 z późn. zm.; art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku *Kodeks karny*.

153 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 71.

naturalnych, zbiornikach wodnych, kanałach oraz od strony morza, powodujące zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi, środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz działalności gospodarczej¹⁵⁴. Do typów powodzi zalicza się: opadowe, roztopowe, zimowe oraz sztormowe. Obszarami szczególnie podatnymi na ich występowanie są tereny pomiędzy wałem przeciwpowodziowym, naturalnym wysokim brzegiem a linią brzegową¹⁵⁵.

Lawiny stanowią „masy śniegu zsuwające się lub staczające z dużą prędkością ze stoku górskiego, zazwyczaj o nachyleniu przekraczającym 20 stopni” i zwykle schodzą w momencie gdy ciężar śniegu jest na tyle duży, że jego zbite warstwy, nie mogąc utrzymać się na zboczu stoku, samoczynnie odklejają się i spadają ku dolinom zgodnie z prawem powszechnego ciężenia. Ich powstawaniu sprzyjają zakłócenia równowagi sił działających na pokrywę śnieżną, pęknięcie pokrywy śnieżnej oraz masy śniegu na równoległej do powierzchni ślizgowej lub po powierzchni gruntu, zaczynające zjeżdżać w dół. Pośród typów lawin wyróżnia się: ze względu na genezę powstania lawiny, jej cechy zewnętrzne oraz wewnętrzne. Zwykle wymienia się lawiny pyłowe, powstające po obfitych świeżych opadach śniegu, lawiny ze śniegu osiadłego, występujące na stokach zewnętrznych, gdzie pod wpływem wiatru kumuluje się duża warstwa nieco już zsiadłego śniegu, następnie lawiny deskowe, powstające wskutek obsunięcia się całej warstwy świeżego, jeszcze nie całkiem związanego z podłożem śniegu spowodowane nagłym wzrostem temperatury powietrza lub „podcięciem” stoku przez poruszającego się narciarza. Wskutek przekroczenia masy krytycznej obciążenia stoku następuje zejście lawiny ze śniegu ziarnistego i firnu, zaś wiosną powstają w wyniku samoistnego zjechania po spodnich warstwach śniegu lawiny gruntowe¹⁵⁶. Obok lawin śnieżnych poważnymi zagrożeniami są również lawiny błotne, potoki, błotno-rumowiskowe i osuwiska, powstające w następstwie długotrwałych i intensywnych opadów deszczu¹⁵⁷.

Do innych zagrożeń występujących w górach oraz rejonach podgórskich i na wybrzeżu Bałtyku należy zaliczyć: silne wiatry, orkany i huragany. W Polsce szczególnie narażone na ich występowanie są rejony Beskidu Żywieckiego, Karkonoszy, okolice Wrocławia oraz Podhale¹⁵⁸.

Z kolei do zagrożeń antropogenicznych występujących w górach i na obszarach wodnych można zaliczyć wszystkie te, których sprawcą w sposób świadomy lub

154 Art. 9, ust. 1, pkt. 10 ustawy z dnia 18 lipca 2001 roku *Prawo wodne*, Dz. U. z 2001 roku, nr 115, poz. 1229 z późn. zm.

155 J. Pilżys, *Zarządzanie kryzysowe*, Wyd. PPH ZAPOL Dmochowski, Sobczyk Spółka Jawna, Szczecin 2007, s. 24; G. Pietrek, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Wyd. Akademii Pomorskiej, Słupsk 2013, s. 25–26.

156 J. Konieczny, *Nadzwyczajne zagrożenia środowiskowe. Leksykon administracji bezpieczeństwa...*, s. 276–277.

157 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 74.

158 Ibidem, s. 75.

nieświadomy jest człowiek. Najczęściej wynikają one z braku wiedzy, umiejętności, niedbalstwa i niefrasobliwości w kontakcie z naturą.

Obydwa typy zagrożeń odnoszą się do GOPR i WOPR i w sposób naturalny wymuszają na ratownikach posiadanie dużej wiedzy, umiejętności, kompetencji i specjalistycznego przygotowania. Ponadto, występowanie tego typu zagrożeń zostało ujęte w zbudowanych systemach bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego.

2.2. System zarządzania kryzysowego – perspektywa teoretyczna

2.2.1. Definicje systemu zarządzania kryzysowego

Na wstępie należy zauważyć, że zarządzanie kryzysowe wynika z potrzeby zapewnienia obywatelom skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom i w tym zakresie jest elementem bezpieczeństwa państwa. Na takie rozumienie zarządzania kryzysowego zwrócił uwagę Eugeniusz Nowak, pisząc że stanowi ono „integralną część zarządzania organizacją (systemem), dziedziną zarządzania bezpieczeństwem w ogóle, w tym bezpieczeństwem narodowym, zarządzaniem organizacją pod presją w stanie ryzyka, rozwiązywaniem napiętych sytuacji, przeciwdziałaniem eskalacji kłopotliwych zjawisk”¹⁵⁹.

Definiując analizowane pojęcie warto zaznaczyć, że podobnie jak w przypadku bezpieczeństwa również i tu chodzi o wytworzenie określonego systemu. Tworzą go podmioty decyzyjne oraz wykonawcze wraz z określonymi instrumentami, wyspecjalizowanymi w zakresie rozwiązywania, oczywiście pod presją czasu sytuacji kryzysowych, które wiążą się z ryzykiem, napięciem oraz są groźne dla bezpieczeństwa¹⁶⁰. System zarządzania kryzysowego polega na przeciwdziałaniu zagrożeniom,

159 E. Nowak, *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, AON, Warszawa 2007, s. 43, cyt. za: A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 39.

160 W odniesieniu do zarządzania kryzysowego analiza systemowa umożliwia charakterystykę takiego systemu w zakresie funkcjonujących podmiotów, występujących między nimi zależności i procesów oddziałujących z zewnątrz na jakość działania, czyli skutecznego reagowania na kryzysy. Na takie rozumienie systemu zarządzania kryzysowego wskazuje A. Żebrowski, który definiuje ów system jako: „złożony, częściowo mobilny system społeczno-gospodarczo-administracyjny, którego zadaniem jest skuteczne przeciwdziałanie wszelkim kategoriom zagrożeń kryzysowych za pomocą dostępnych sił i środków materialnych, na bazie przyjętej struktury organizacyjno – funkcjonalnej, w ramach obowiązującego porządku prawnego. System ten jest oparty na czterech podstawowych filarach: porządku prawnym, zobowiązaniach instytucji publicznych, specjalistycznej kadrze i kompetencjach organów administracyjnych, strumieniach informacyjnych i organach kierowniczych, przepływach fizycznych, wyposażeniu i zasobach materiałowych. Podstawowym wyznacznikiem każdego systemu zarządzania kryzysowego jest jego gotowość do natychmiastowego uruchomienia i podjęcia działań adekwatnych do rodzaju zagrożenia. Oznacza to, że powinien on być wysoce mobilny we wszystkich stanach zagrożenia (niemilitarnych i militarnych), o każdej porze dnia i nocy”. Bardziej szczegółowo określa system zarządzania kryzysowego J. Gołębiewski, według którego obejmuje on: „wszystkie fazy aktywności ludzkiej (zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowę), wszystkie sektory (publiczny, prywatny, spółdzielczy, komunalny itd.), wszystkie organizacje (rządowe, samorządowe, pozarządowe,

przygotowaniu się na wypadek ich wystąpienia oraz utrzymaniu lub przywracaniu sytuacji pożądanej. Taka forma ujmowania zarządzania kryzysowego jest zawarta w definicji K. Zielińskiego, który wskazuje, że jest to „całokształt rozwiązań systemowych w sferze ochrony ludności, wypełnianych przez władze publiczne wszystkich szczebli, we współdziałaniu z wyspecjalizowanymi organizacjami i innymi instytucjami w celu zapobiegania sytuacjom niebezpiecznym, stwarzającym zagrożenie dla życia, zdrowia obywateli oraz środowiska”¹⁶¹.

Część ujęć z zakresu zarządzania kryzysowego odwołuje się do zarządzania jako pojęcia z dziedziny teorii organizacji i zarządzania i w tym zakresie uwidacznia się pojęcie kierowania, które zawiera w sobie ogół przedsięwzięć, rozwiązań formalnych, ale i nieformalnych. Przykładowo Piotr Sienkiewicz i Piotr Górny wskazują, że zarządzanie kryzysowe stanowi „proces decyzyjny zmierzający do wyboru racjonalnej strategii przeciwdziałania realnym i/lub potencjalnym sytuacjom kryzysowym, sposób zarządzania specyficznymi zasobami systemu zapewniający powrót do stanu normalnego ze stanu kryzysu lub utrzymania tego stanu mimo wystąpienia symptomów sytuacji kryzysowej”¹⁶².

Niewątpliwie zarządzanie kryzysowe jest szczególnym przypadkiem zarządzania, stanowiącego zespół podmiotów decyzyjnych i wykonawczych oraz innych wyspecjalizowanych jednostek, które wzajemnie współpracują i reagują w sytuacjach kryzysowych, działają na rzecz obniżania napięcia i przeciwdziałania negatywnym skutkom takich zdarzeń¹⁶³.

W polityce skutecznego reagowania na kryzysy wskazuje się na cykl określonych sekwencji, działań, które realizowane w odpowiedni sposób mają przynosić zakładane efekty. Najogólniej proces zarządzania kryzysowego obejmuje dwa okresy, tj. stabilizacji i realizacji. Pierwszy, inaczej określany mianem fazy przedkryzysowej, obejmuje zarówno działania zapobiegawcze, jak i przygotowawcze. Podejmowane są one na wszystkich szczeblach władzy, ich celem jest eliminacja albo przynajmniej zminimalizowanie skutków ewentualnego kryzysu. Z kolei okres realizacyjny, inaczej definiowany jako faza pokryzysowa obejmuje działania polegające na kontroli, zmniejszeniu strat oraz na odtwarzaniu zniszczeń. Zatem obejmuje także fazy reagowania i odbudowy¹⁶⁴.

non-profit, komercyjne itd.), wszystkie agencje, departamenty, wydziały, referaty i jednostki. System jest powszechny, interdyscyplinarny, zintegrowany, zorganizowany w sieci” A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 52–54; J. Gołębiowski, *Zarządzanie kryzysowe na szczeblu samorządowym. Teoria i praktyka*, Wyd. Difin, Warszawa 2015, s. 38.

161 K. Zieliński, *Bezpieczeństwo obywateli podczas kryzysów niemilitarnych oraz reagowania w razie katastrof i klęsk żywiołowych*, AON, Warszawa 2004, s. 29.

162 P. Sienkiewicz, P. Górny, *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2001, nr 4 (45), s. 32.

163 W. Lidwa (red.), *Zarządzanie kryzysowe*, AON, Warszawa 2015, s. 22.

164 J. Gołębiowski, *Gotowość kryzysowa państwa, czyli jak sprostać zagrożeniom*, „Wiedza Obronna”, 2009, nr 2, podano za: W. Kitler, *Zarządzanie kryzysowe*, [w:] W. Kitler, A. Skrabacz (red.),

Pośród fazy przedkryzysowej czyli stabilizacji można mówić o zapobieganiu czyli ogóle działań, mających na celu identyfikację zagrożeń, obejmujących wdrożenie instrumentów uprzedzających, redukujących prawdopodobieństwo wystąpienia sytuacji kryzysowej. Do priorytetów należy zaliczyć:

- monitoring zagrożeń, zjawisk mogących stanowić źródło zagrożenia,
- analizę, identyfikację, ocenę zagrożeń oraz określenie ich źródła i symptomów,
- edukację, uświadamianie społeczeństwa w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom,
- szkolenia jednostek odpowiedzialnych za działania,
- przygotowanie odpowiednich instrumentów prawnych,
- określenie technik komunikacji oraz przygotowanie odpowiednich narzędzi,
- przygotowanie i wdrażanie systemów zabezpieczeń,
- zapewnienie przywództwa oraz koordynacji działań,
- planowanie działań zapobiegawczych,
- transfer technologii oraz wspieranie badań stosowanych,
- stworzenie systemów zachęt i restrykcji finansowych,
- bilans zasobów oraz ich właściwe wykorzystanie,
- zabezpieczenie wydatków finansowych w budżecie¹⁶⁵.

Do fazy przedkryzysowej, obok działań zapobiegawczych zalicza się również ogół przedsięwzięć przygotowawczych, czyli opracowanie takich zabezpieczeń aby zapewnić maksymalizację ilości oraz środków reagowania. Zatem organizuje się centra zarządzania kryzysowego, określa stanowiska kierowania, systemy ostrzegania i alarmowania. Pośród priorytetów można wskazać:

- opracowanie planów zarządzania kryzysowego, ochrony cywilnej,
- tworzenie scenariuszy i procedur postępowania,
- opracowanie warunków technicznych i finansowych sprawnego zarządzania kryzysowego,
- organizację systemów łączności, komunikacji monitorowania,
- organizację i utrzymanie systemów ostrzegania i alarmowania,
- stworzenie warunków socjalno-bytowych w sytuacjach kryzysowych (np. dostawa wody, energii, wyżywienia, odzieży, lekarstw, środków czystości, miejsc zakwaterowania osób ewakuowanych),
- informowanie ludności cywilnej,
- utworzenie bazy danych do prognozowania, symulacji oraz wizualizacji zagrożeń, które mogą przyczynić się do powstawania sytuacji kryzysowej¹⁶⁶.

Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny, Wyd. Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2010, s. 79.

165 K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 20.

166 Ibidem, s. 20.

Kolejna z wymienionych faz pokryzysowa obejmuje działania polegające na reagowaniu i odbudowie. Pierwszy etap następuje po wystąpieniu zagrożenia, zaś jego celem jest zwalczanie zagrożeń i ich skutków, opanowania kryzysu, ograniczenie zniszczeń i pomoc poszkodowanym. Ważnym elementem tego etapu jest sprawny proces komunikacji i obiegu informacji¹⁶⁷. Do działań w ramach etapu reagowania należy zaliczyć:

- uruchomienie planów zarządzania kryzysowego oraz Zespołu Zarządzania Kryzysowego,
- ostrzeganie i alarmowanie,
- uruchomienie procedur organizacyjnych, działań prewencyjnych zapobiegających lub minimalizujących możliwość zniszczeń,
- zabezpieczenie mienia,
- organizacja pomocy medycznej, samopomocy, pomocy humanitarnej oraz opieki psychologicznej poszkodowanym,
- organizacja ratownictwa, zapewnienie tymczasowego zakwaterowania,
- zapewnienie wody pitnej, organizacja żywności,
- kierowanie działaniami aż do ustania przyczyn sytuacji kryzysowej,
- prowadzenie odpowiedniej dokumentacji ze zdarzenia¹⁶⁸.

Z kolei w ramach etapu odbudowy, stanowiącym jednocześnie ostatnią fazę zarządzania kryzysowego wskazuje się na odtwarzanie obiektów i terenów zniszczonych. Najczęściej wyróżnia się krótkoterminowy i długoterminowy okres odbudowy. Pierwsza polega na stworzeniu minimalnych standardów życia, z kolei druga polega na całkowitej odbudowie obszaru, który został objęty klęską czy innym zdarzeniem katastrofalnym. Celem odbudowy jest również wytworzenie takich standardów i wdrożenie procedur, na przykład korzystne zaprojektowanie bezpiecznych przestrzeni, aby w przyszłości ograniczyć skutki katastrofy czy innego niebezpiecznego zdarzenia. Do podstawowych zadań realizowanych w ramach odbudowy zalicza się:

- szacowanie szkód i strat, które powstały na skutek sytuacji kryzysowej,
- uruchomienie programów pomocy poszkodowanym (indywidualne i zbiorowe, np. opieka medyczna, zakwaterowanie, odszkodowania, doradztwo prawne itp.),
- zapewnienie uruchomienia urządzeń i obiektów użyteczności publicznej i infrastruktury komunalnej,

167 M. Nepelski, *Gwarancje zarządzania kryzysowego. Wybrane zagadnienia*, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2014, s. 31–32.

168 A. Szymonik rozszerza zakres działań, które składają się na ten etap wskazując na potrzebę przestrzegania dyscypliny obiegu informacji, gromadzenia informacji i dokumentowania działań, unikania nieprzemyślnych działań, uzyskania profesjonalnej informacji rzecznika, prognozowania rozwoju wydarzeń, przewidywania skutków podejmowanych decyzji oraz zagwarantowania funkcjonowania instytucji publicznych. A. Szymonik, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2011, s. 66.

- odtworzenie infrastruktury krytycznej (komunikacyjnej, społecznej czy technologicznej),
- uruchomienie systemu pomocy finansowej dla poszkodowanych w katastrofach,
- uzupełnienie zasobów oraz przywrócenie gotowości podmiotów ratowniczych,
- sporządzenie analiz podjętych działań oraz zabezpieczeń,
- modyfikacja organizacji, planów ochrony cywilnej, procedur działania oraz programów¹⁶⁹.

Poza wymienionymi fazami zarządzania kryzysowego warto odnieść się również do jego podstaw organizacyjnych i wyraźnie podkreślić, że jednostki GOPR-u i WO-PR-u pełnią ważną rolę w systemie reagowania na kryzysy oraz jego specjalistycznej formie jaką jest Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy.

W omawianym systemie zarządzania kryzysowego warto odnieść się do jego organizacji i podstaw prawnych. Jeśli chodzi o omawiane jednostki to obok ratownictwa wodnego i górskiego mogą być one wykorzystywane przy klęskach żywiołowych.

2.2.2. Podstawy prawne systemu zarządzania kryzysowego

Jeśli chodzi o normatywne podstawy procesu zarządzania kryzysowego to w Polsce najważniejsze znaczenie ma Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku¹⁷⁰. Określa ona normy oraz zasady obowiązujące w Państwie we wszystkich dziedzinach życia człowieka. Odnosi się również do zagadnień związanych z tematyką bezpieczeństwa oraz zarządzania kryzysowego. Przede wszystkim wymienia trzy rodzaje stanów nadzwyczajnych: wojenny, wyjątkowy oraz klęski żywiołowej.

Ogólnie, pod pojęciem stanu nadzwyczajnego należy rozumieć pojawienie się w państwie sytuacji szczególnego zagrożenia, której rozwiązanie wymaga wdrożenia wyjątkowych środków, gdyż te zazwyczaj stosowane są niewystarczające¹⁷¹. Stan nadzwyczajny może zostać wprowadzony jedynie na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia, które podlega dodatkowemu podaniu do publicznej wiadomości. Poza tym, na mocy innych regulacji może nastąpić ograniczenie wolności i praw obywatelskich, jednak nie można zmienić Konstytucji oraz innych ważnych aktów normatywnych tj. ordynacji wyborczych do Sejmu, Senatu i organów samorządu terytorialnego czy ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej¹⁷². W okresie stanu nadzwyczajnego oraz w czasie 90 dni po jego zakończeniu nie może być skrócona kadencja sejmu, przeprowadzane referendum ogólnokrajowe, nie mogą być

169 K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 20–21.

170 Dz. U. z 1997 roku, nr 78, poz. 483.

171 K. Prokop, *Modele stanu nadzwyczajnego*, Wyd. Temida 2 przy współpr. Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2012, s. 11.

172 Chodzi m.in. o Ustawę z dnia 5 stycznia 2011 roku, *Kodeks wyborczy*, Dz. U. z 2011 roku, nr 21, poz. 112.

przeprowadzane wybory parlamentarne i samorządowe. Kadencja organów ulega odpowiedniemu przedłużeniu¹⁷³.

Najważniejszą regulacją dla zarządzania kryzysowego jest *ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym*¹⁷⁴. Definiuje ona zadania organizacyjne, logistyczne oraz finansowe realizowane w tej dziedzinie oraz organy i struktury decyzyjne. Wprowadza podstawowe terminy dla bezpieczeństwa, tj. sytuacja kryzysowa, infrastruktura krytyczna czy istotne definicje dla planowania cywilnego, tj. mapa zagrożeń, siatka bezpieczeństwa, cykl planowania. Z punktu widzenia analizowanej tematyki warto wskazać na określenie infrastruktury krytycznej, pod którą rozumie się: „systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców. Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy: zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa, łączności, sieci teleinformatycznych, finansowe, zaopatrzenia w wodę, ochrony zdrowia, transportowe, ratownicze oraz zapewniające ciągłość działania administracji publicznej i produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych”¹⁷⁵.

Aktami, które dopełniają systemowe podstawy zarządzania kryzysowego są ustawy wprowadzające stany nadzwyczajne, którymi są: *ustawa z dnia 21 czerwca 2002 roku o stanie wyjątkowym*¹⁷⁶, *ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 roku o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej*¹⁷⁷ oraz *ustawa z dnia 18 kwietnia 2003 roku o stanie klęski żywiołowej*¹⁷⁸. Znaczenie tych regulacji jest istotne z powodu kilku przesłanek. Po pierwsze wprowadzają legalne definicje zasad wprowadzania i zniesienia stanu wyjątkowego i wojennego oraz sytuacji wystąpienia klęski żywiołowej. Odnoszą się także do zakresu ograniczenia praw i swobód obywatelskich w takich przypadkach. Przykładowo stan wyjątkowy może wprowadzić prezydent na wniosek Rady Ministrów na czas oznaczony, lecz nie dłuższy niż 90 dni, w części albo na całym terytorium kraju. Ten okres może zostać przedłużony za zgodą Sejmu, ale tylko raz i nie może przekraczać 60 dni. Skutkiem wprowadzenia stanu wyjątkowego jest przedłużenie kadencji władz krajowych na okres na który ów stan został wyznaczony. Podobnie stan wojenny może zostać wprowadzony przez Prezydenta

173 K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 16.

174 Dz. U. z 2007 roku, nr 89, poz. 590 z późn. zm.

175 Art. 3 ustawy o zarządzaniu kryzysowym.

176 Dz. U. z 2002 roku, nr 113, poz. 985 z późn. zm.

177 Dz. U. z 2002 roku, nr 156, poz. 1301.

178 Dz. U. z 2002 roku, nr 62, poz. 558 z późn. zm.

Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów w formie rozporządzenia na części albo na całym terytorium państwa. Powoduje on również czasowe ograniczenie wolności i praw człowieka i obywatela oraz dopuszcza możliwość zaniechania działań organów władzy państwowej. Sytuacja ze stanem klęski żywiołowej przedstawia się odmiennie, to znaczy z uwagi na charakter zagrożenia związany z terytorialnością, wprowadza go Rada Ministrów w drodze rozporządzenia na wniosek właściwego wojewody lub z własnej inicjatywy. Przy czym obejmuje on obszar, na którym wystąpiła klęska oraz tereny, gdzie wystąpiły lub mogą wystąpić jej skutki i jednocześnie okres wprowadzenia tego stanu nie może przekroczyć 30 dni, a poza tym przez okres 90 dni od dnia jego zakończenia nie mogą się odbyć wybory ani referendum¹⁷⁹.

Dla tematyki zarządzania kryzysowego równie ważne są, także inne regulacje ustawowe oraz rozporządzenia. W szczególności należy odnieść się do zagadnień samorządowych, które zawarte są w sposób ogólny w rozdz. VII Konstytucji RP a rozszerzone zostały w trzech tzw. ustawach samorządowych tj. *ustawie z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym*, *ustawie z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym* oraz w *ustawie z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa*¹⁸⁰.

Znaczenie urzędu wojewody, który jako reprezentant Rady Ministrów realizuje istotne zadania z zakresu reagowania kryzysowego w regionie przedstawia *ustawa z dnia 23 stycznia 2009 roku o wojewodzie i administracji rządowej*¹⁸¹.

Jak wskazano wyżej badane służby stanowią ważną część organizacji systemu zarządzania kryzysowego, w której w pierwszej kolejności ważne zadania zwłaszcza w zakresie koordynacji i zwierzchnictwa realizują organy administracji publicznej oraz samorządowej. Organy te mają integrować działania wyspecjalizowanych służb, inspekcji i straży. W dalszej kolejności warto wskazać na pozostałe ogniwa systemu zarządzania kryzysowego, do których należy zaliczyć organizacje pozarządowe oraz zorganizowane formy samopomocy i podmioty prywatne.

2.2.3. Organizacja systemu zarządzania kryzysowego

Powyższemu wyróżnieniu służy struktura systemu zarządzania kryzysowego, mająca postać czteroszczeblowej¹⁸² poczynszy od poziomu krajowego, czyli rządowego, przez

179 K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 17; M. Zdyb, *Ochrona podstawowych praw i wolności jako podmiotowy element bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] M. Zdyb, J. Stelmasiak, K. Sikora (red.), *Podstawowe płaszczyzny zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego. Aspekty materialnoprawne*, Wyd. Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 36–46.

180 Odpowiednio: Dz. U. z 2001 roku, nr 142, poz. 1591, Dz. U. z 2001 roku, nr 142, poz. 1592, Dz. U. z 2001 roku, nr 142, poz. 1590.

181 Dz. U. z 2009 roku, nr 31, poz. 206 z późn. zm.

182 Dla porównania krajowy system ratowniczo-gaśniczy działa w oparciu o trójszczeblową strukturę. M. Leszczyński i in., *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Wyd. Difin, Warszawa 2013, s. 116.

regionalny – wojewódzki po ponadlokalny – powiatowy i lokalny czyli gminny. W tej organizacji przyjmuje się dwie zasady, tj. regułę przypisania kompetencji i odpowiedzialności za działanie systemu zarządzania kryzysowego organom administracji ogólnej na każdym szczeblu organizacji terytorialnej państwa. W sytuacji wystąpienia kryzysu jednoosobowe i bezpośrednie kierownictwo oraz osobistą odpowiedzialność ponoszą przedstawiciele administracji samorządowej, tj. wójt, burmistrz, prezydent miasta jako monokratyczny organ wykonawczy na poziomie gminy oraz starosta na szczeblu powiatu, który jednocześnie jest zwierzchnikiem służb, inspekcji i straży na szczeblu ponadlokalnym i wojewoda jako przedstawiciel administracji rządowej. Tym samym zarządzanie kryzysowe jest zhierarchizowane. W zależności od skali kryzysu starosta może przejąć zarządzanie od organu administracji samorządowej niższego szczebla czyli wójta, burmistrza, prezydenta miasta lub podporządkować się organowi wyższego szczebla czyli wojewodzie. W razie zwykłych zdarzeń przedstawiciele administracji samorządowej mają sprawować ogólny nadzór i zwierzchnictwo nad poszczególnymi służbami. Kolejną istotną zasadą organizacji systemu zarządzania kryzysowego jest prymat układu terytorialnego, który oznacza większe kompetencje organów terytorialnych administracji publicznej w zarządzaniu kryzysowym niż centralnych, których rola została ograniczona do koordynacji, wsparcia i działalności doradczej¹⁸³.

System funkcjonuje w oparciu o wyszczególnione struktury, których działania mają głównie charakter przygotowawczy – zespoły zarządzania kryzysowego, koncentrujące się na planowaniu, koordynacji oraz kierowaniu działaniami oraz wykonawczy – centra zarządzania kryzysowego. W szczególności system kreują następujące komponenty: organów zarządzania kryzysowego, organów opiniodawczo-doradczych, właściwych w sprawach inicjowania i koordynowania działań podejmowanych w zakresie reagowania na kryzysy oraz wspomnianych centrów zarządzania kryzysowego, utrzymujących 24-godzinną gotowość do podjęcia działań¹⁸⁴.

Podmiotami systemu zarządzania kryzysowego zgodnie z powyższym są organy administracji państwowej wraz z jednostkami wykonawczymi. Wykonują one zadania związane z przepływem zasobów informacyjnych, osobowych, rzeczowych, kapitałowych oraz zajmują się koordynacją działań. Z kolei jednostki wykonawcze zajmują się realizacją ustawowych zadań (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, Agencja Wywiadu, Służba Wywiadu Wojskowego, Biuro Ochrony Rządu, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Służba Celna, Służba Więzienna oraz jednostki rozpoznania Sił Zbrojnych RP). Kolejną grupę podmiotów systemu tworzą służby, inspekcje i straże, czyli podstawowe ogniwa systemu, do których zalicza się w szczególności: Policję, Straż

183 M. Nepelski, *Gwarancje zarządzania kryzysowego...*, s. 7–8.

184 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 56–59.

Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Siły Zbrojne RP, Państwową Straż Pożarną¹⁸⁵, Ochotnicze Straże Pożarne, Straż Gminną oraz inne wyspecjalizowane jednostki ochrony przeciwpożarowej¹⁸⁶ i Państwowego Systemu Ratownictwa Medycznego. Do trzeciej grupy podmiotów zalicza się analizowane organizacje pozarządowe czyli jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Polski Czerwony Krzyż i Ligę Obrony Kraju¹⁸⁷. Istotnymi elementami systemu zarządzania kryzysowego są wszelkie formy oddolnej samopomocy w społecznościach lokalnych, pojawiające się w sytuacjach wystąpienia zagrożenia, potrzeby ewakuacji czy uruchomienia pomocy finansowej, jak również media, pełniące ważne funkcje informacyjne oraz analityczne¹⁸⁸.

Wymienione podmioty są zintegrowane w podsystem zarządzania, który poprzez współdziałanie i koordynowanie prowadzi do sprawnego realizowania założonych celów. W części dotyczącej opisu grup dyspozycyjnych, GOPR i WOPR zostały wymienione w obszarze cywilnych, wolontariackich grup dyspozycyjnych. Biorąc pod uwagę ich formalne umocowanie w systemie zarządzania kryzysowego można stwierdzić, że oba pola działania są ze sobą skorelowane i znajdują odzwierciedlenie w praktyce działania.

W systemie zarządzania kryzysowego nadrzędną funkcję pełni organ zarządzający, którego zadaniem jest przede wszystkim podejmowanie decyzji, podział zadań dla poszczególnych wykonawców i koordynowanie działań w sytuacji wystąpienia kryzysu. Organ zarządzający wyznacza zakres przedsięwzięć oraz ponosi odpowiedzialność za podjęte działania w poszczególnych fazach zarządzania kryzysowego. Zatem podsystem realizuje zadania poprzez zarządzanie, stanowiące złożony proces decyzyjny, składający się z pozyskiwania, gromadzenia oraz przetwarzania i dystrybucji informacji. Organ zarządzający stanowi układ trzech uporządkowanych elementów spełniających swoje role, tj. organ decyzyjny – Rada Ministrów, minister właściwego działu w administracji, wojewoda, starosta, wójt, burmistrz, prezydent miasta. Poza tym mamy jeszcze organ doradczy, którym jest Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego,

185 M. Stochmal, *Państwowa Straż Pożarna w systemie bezpieczeństwa państwa. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

186 Obok jednostek Państwowej Straży Pożarnej wymienia się jeszcze: jednostki organizacyjne Wojskowej Ochrony Przeciwpożarowej, zakładową straż pożarną, zakładową służbę ratowniczą, gminną zawodową straż pożarną, powiatową (miejską) zawodową straż pożarną, terenową służbę ratowniczą oraz tzw. Morską Straż Pożarną czyli Morską Służbę Poszukiwania i Ratownictwa. M. Leszczyński i in., *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym...*, s. 115–116.

187 M. Nepelski, analizując obszary działań organizacji pozarządowych w zakresie zarządzania kryzysowego wymienia stowarzyszenia i fundacje działające w następujących dziedzinach: ochrony zdrowia i ratownictwa, wsparcia ludności w sytuacjach kryzysowych (np. Polska Akcja Humanitarna), ochrony środowiska i ekologii, porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony zasobów określonych obszarów. M. Nepelski, *Gwarancje zarządzania kryzysowego...*, s. 89.

188 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 57.

funkcjonujący przy odpowiednim ministrze oraz terenowe zespoły – wojewódzkie, powiatowe i gminne, pełniące funkcje opiniotwórczo-doradcze, zapewniające właściwą komunikację i pomoc analityczną. Ostatnim, trzecim elementem jest instytucja, komórka o charakterze planistyczno-koordynującym, czyli jak sama nazwa wskazuje jej zadaniem jest analiza, ocena informacji, przygotowanie wariantów decyzyjnych¹⁸⁹.

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej głównym organem odpowiadającym za zarządzanie kryzysowe jest Rada Ministrów, przy której funkcjonuje organ opiniodawczo-doradczy w zakresie inicjowania i koordynowania działań, tj. Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego. Obok prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra do spraw wewnętrznych i administracji, organ tworzą również szefowie obrony narodowej, spraw zagranicznych i minister koordynator służb specjalnych, jeśli został powołany¹⁹⁰.

W systemie zarządzania kryzysowego istotną rolę przypisuje się Centrum Zarządzania Kryzysowego na poziomie centralnym, które określa się mianem Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. Organ swoje kompetencje realizuje w oparciu o *ustawę o zarządzaniu kryzysowym*¹⁹¹ i obejmują one przedsięwzięcia wynikające z wypełniania krajowych zobowiązań sojusznicznych w obszarze cywilnym¹⁹².

W przypadku organizacji systemu zarządzania kryzysowego widoczny jest udział zarówno GOPR-u i WOPR-u w działaniach ratowniczych. Przede wszystkim, na szczeblu powiatowym i gminnym skuteczne reagowanie na występujące kryzysy przybiera postać wyspecjalizowaną, tzn. można mówić o określonej strukturze organizacyjnej, która zasadniczo nie odbiega od założeń przyjętych dla szczebla wojewódzkiego¹⁹³.

Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego jest powoływany przez starostę i pełni rolę organu opiniodawczo-doradczego. Wykonuje on na obszarze powiatu zadania przewidziane dla zespołu wojewódzkiego. Starosta określa skład tegoż zespołu, jego siedzibę, organizację i tryb pracy. Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego, którym kieruje starosta, jest złożony z osób zatrudnionych w starostwie powiatowym, powiatowych jednostkach organizacyjnych lub jednostkach organizacyjnych, stanowiących aparat pomocniczy kierowników zespolonych służb, inspekcji i straży powiatowych. Ponadto, w skład wchodzi przedstawiciele społecznych organizacji ratowniczych¹⁹⁴ i inne osoby powoływane w zależności od występujących potrzeb. Przykładowo w skład takiego Zespołu mogą wchodzić: wicestarosta, członek zarządu powiatu, naczelnik bądź dyrektor komórki organizacyjnej ds. zarządzania kryzyso-

189 Ibidem, s. 200–205.

190 Ibidem, s. 205–209.

191 Art. 11 ust. 2, pkt 6 i 8 ustawy o zarządzaniu kryzysowym.

192 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 209–214.

193 Ibidem, s. 209–214.

194 Chodzi tu np. o Naczelnika Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

wego, zwierchnicy innych jednostek wewnątrz starostwa właściwych ds. zagospodarowania przestrzennego, ochrony środowiska, rolnictwa i leśnictwa, komunikacji i transportu czy społeczeństwa informacyjnego. W skład Zespołu mogą wejść również dyrektorzy: Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Zarządu Dróg Powiatowych, Pogotowia Ratunkowego, Centrum Powiadamiania Ratunkowego oraz inspektorzy: Powiatowy Inspektor Nadzoru Budowlanego, Powiatowy Inspektor Sanitarny i komendanci: Komendant Miejski Państwowej Straży Pożarnej, Komendant Miejski Policji, Komendant Wojskowej Komendy Uzupełnień. Najczęściej strukturę organizacyjną Powiatowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego tworzą: przewodniczący czyli starosta, zastępcy przewodniczącego oraz grupy robocze¹⁹⁵. Do ich zadań należą w szczególności: uaktualnianie planów zarządzania kryzysowego, dokumentowanie spotkań, określenie potrzeb w zakresie środków ostrzegania i alarmowania, ustalanie strefy ostrzegania oraz przedstawianie bilansu potrzeb finansowych w zakresie udzielania pomocy poszkodowanym¹⁹⁶.

Starosta nie ma obowiązku, tak jak wojewoda, tworzenia komórki właściwej do spraw zarządzania kryzysowego, lecz może wykonywać je przy pomocy administracji zespolonej. Z kolei funkcje organu koordynacyjno-wykonawczego na poziomie powiatowym pełnią Powiatowe Centra Zarządzania Kryzysowego, które na obszarze powiatu wykonują zadania przewidziane dla wojewódzkich centrów zarządzania kryzysowego oraz zapewniają przepływ informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego. Starosta określa siedzibę, organizację i tryb pracy Powiatowego Centrum Zarządzania Kryzysowego. Do zadań jednostki należy w szczególności: pełnienie całodobowego dyżuru w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego, współdziałanie z centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej, nadzór nad funkcjonowaniem systemów wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności, współpraca z podmiotami realizującymi monitoring środowiska i dokumentowanie działań¹⁹⁷.

Na poziomie gminy mamy do czynienia również ze specyficzną strukturą reagowania kryzysowego. Wójt, burmistrz, prezydent miasta powołuje Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego, który wykonuje na obszarze gminy zadania przewidziane dla zespołu wojewódzkiego. W przeciwieństwie do powiatu, wójt, burmistrz lub prezydent miasta nie mają obowiązku powoływania Gminnych Centrów Zarządzania Kryzysowe-

195 Przykładowo na terenie powiatu bielskiego tworzą je: grupa planowania cywilnego, grupa monitorowania, prognoz oraz analiz, grupa operacji i organizacji działań, grupa zabezpieczenia logistycznego oraz grupa opieki zdrowotnej i pomocy socjalno-bytowej. *Zarządzenie nr 48/2013 Starosty Bielskiego z dnia 6 listopada 2013 roku w sprawie organizacji systemu wczesnego ostrzegania w powiecie bielskim*.

196 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 255–256; B. Stęplewski, *Podstawy logistyki bezpieczeństwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2016, s. 127–128; K. Ficoń, *Logistyka kryzysowa. Procedury, potrzeby, potencjał*, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2011, s. 164–168.

197 *Zarządzenie nr 48/2013 Starosty Bielskiego z dnia 6 listopada 2013 roku w sprawie organizacji systemu wczesnego ostrzegania w powiecie bielskim*.

go. Niezależnie od tego muszą jednak zapewnić realizację zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, do których należy zaliczyć w szczególności: całodobowe alarmowanie członków gminnego zespołu zarządzania kryzysowego, a w sytuacjach kryzysowych zapewnienie całodobowego dyżuru w celu zapewnienia przepływu informacji oraz dokumentowania prowadzonych czynności, współdziałanie z centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej, nadzór nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności, współpracę z podmiotami realizującymi monitoring środowiska, współdziałanie z podmiotami, które prowadzą akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne oraz realizację zadań stałego dyżuru na potrzeby podwyższania gotowości obronnej państwa¹⁹⁸.

Poza organizacją systemu zarządzania kryzysowego warto wskazać, że skuteczne prognozowanie zagrożeń, również tych na obszarach wodnych i górskich jest możliwe dzięki planom zarządzania kryzysowego, pod którymi rozumie się: „dokumenty zawierające charakterystykę zagrożeń oraz ocenę ryzyka ich wystąpienia oraz inne elementy, do których należy zaliczyć w szczególności: zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego, zestawienie sił i środków planowanych do użycia, zadania w zakresie monitorowania zagrożeń oraz procedury reagowania kryzysowego”¹⁹⁹.

Plany zarządzania kryzysowego sporządza się na szczeblach krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym, przy czym celem zapewnienia jednolitości zasad działania systemu zarządzania kryzysowego podczas reagowania na występujące sytuacje kryzysowe na terenie danego powiatu, starosta opracowuje wytyczne, inaczej zalecenia do opracowania gminnych planów zarządzania kryzysowego. W dokumencie tym starosta zobowiązuje wójtów, burmistrzów, prezydentów miast do przygotowania własnych planów zarządzania kryzysowego dla podległych im struktur i instytucji na administrowanym terenie.

Ogólnie, zalecenia powinny uwzględniać następujące elementy:

- gminne plany zarządzania kryzysowego (zwane dalej planami) tworzy się w celu przygotowania organów administracji publicznej i współpracujących z nimi podmiotów do przejmowania kontroli nad potencjalną sytuacją kryzysową oraz optymalnego reagowania w przypadku jej wystąpienia,

- elementem wyjściowym do opracowania planu jest zbiorcza analiza zagrożeń występujących na obszarze gminy, którą sporządza komórka organizacyjna właściwa w sprawach zarządzania kryzysowego. Z uwagi na zróżnicowaną specyfikę gmin treść planu musi uwzględniać i odzwierciedlać analizę zagrożeń gminy²⁰⁰.

198 A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa...*, s. 262.

199 J. Falecki, *Zarządzanie kryzysowe w teorii i praktyce. Relacje współdziałania, koordynacja działań*, cz. 3, Wyd. Wyższej Szkoły Humanitas, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2014, s. 61, zob. także: B. Kaczmarczyk, R. Socha, A. Szwajca, *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. Wydawnictwo Szkoły Aspirantów PSP, Kraków 2014, s. 34.

200 K. Graczyk, G. Nakielski, T. Tabacznik, *Elementy zarządzania kryzysowego w administracji terenowej*, Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2015, s. 57–58.

Przytaczana już uprzednio *ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym*²⁰¹ określa elementy, które muszą wchodzić w skład gminnego planu zarządzania kryzysowego tj.:

- plan główny, który powinien zawierać w szczególności: charakterystykę zagrożeń²⁰² oraz ocenę ryzyka ich wystąpienia, w tym dotyczących infrastruktury krytycznej oraz mapy zagrożeń,

- zespół przedsięwzięć na wypadek zaistnienia sytuacji kryzysowych, w tym w szczególności: zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego w formie siatki bezpieczeństwa, tryb uruchamiania niezbędnych sił i środków, uczestniczących w realizacji planowanych przedsięwzięć na wypadek sytuacji kryzysowej, procedury reagowania kryzysowego oraz zasady współdziałania między siłami,

- załączniki funkcjonalne planu głównego, których zadaniem jest określenie przede wszystkim: procedury realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, w tym związanych z ochroną infrastruktury krytycznej, organizacji łączności i systemu monitorowania zagrożeń, ostrzegania i alarmowania, zasad informowania ludności o zagrożeniach i sposobach postępowania na wypadek zagrożeń, organizacji ewakuacji z obszarów zagrożonych, organizacji systemu ratownictwa, opieki medycznej, pomocy społecznej oraz psychologicznej oraz wykazu infrastruktury krytycznej, znajdującej się odpowiednio na terenie województwa, powiatu lub gminy, objętej planem zarządzania kryzysowego²⁰³.

Analizując powyższe elementy, warto szerzej odnieść się do mapy zagrożeń. Zasadniczo przedstawia ona obszar geograficzny objęty zasięgiem zagrożenia z uwzględnieniem różnych scenariuszy zdarzeń. Przy określaniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia wskazane jest zidentyfikowanie obszarów, które są szczególnie zagrożone (może to być teren całej gminy, ale też tylko wybrane rejony, w których to prawdopodobieństwo jest szczególnie wysokie). Warto dodać, że specyficznym typem map są mapy zagrożenia powodziowego oraz mapy ryzyka powodziowego, które wykonuje się oddzielnie dla każdego z obszarów potencjalnie dotkniętych powodzią. Teren

201 Dz. U. z 2007 roku, nr 89, poz. 590 z późn. zm.

202 Przykładowo w *Planie zarządzania kryzysowego miasta Cieszyna* zidentyfikowano 15 rodzajów zagrożeń występujących w systemie zarządzania kryzysowego. Zaliczono do nich: powódzie, pożary, huragany, susze, mrozy i intensywne opady śniegu, katastrofy budowlane i osuwiska, katastrofy komunikacyjne, awarie przemysłowe, skażenia chemiczno-ekologiczne, zagrożenia radiacyjne, awarie: wodociągowe, energetyczne i gazowe, awarie sieci teleinformatycznych, zakłócenia w systemie zaopatrzenia w paliwa płynne i gazowe, epidemie, epizootie, epifitozy, naruszenie porządku publicznego oraz zagrożenia terrorystyczne. Dla każdego z typów dokonano oceny prawdopodobieństwa i skutków wystąpienia zagrożenia, określonego w stopniu: wysokim, który oznacza natychmiastowe podejmowanie działań, średnim, rozumianym jako monitorowanie i przygotowanie wdrożenia działań oraz niskim, pod którym określa się monitorowanie i zaplanowanie działań. *Plan zarządzania kryzysowego miasta Cieszyna*, Cieszyn 2012, <http://www.cieszyn.pl/files/PZK%20Cieszyn.pdf> s. 24–52.

203 K. Graczyk, G. Nakielski, T. Tabacznik, *Elementy zarządzania kryzysowego w administracji terenowej...*, s. 58, 65.

ten wyznacza się na podstawie rzędnych zwierciadła wody, uzyskanych m.in. przy pomocy systemów informacji geograficznej GIS. Obszary zagrożenia powodziowego przedstawia się jako obiekty powierzchniowe, z przyporządkowaną wartością prawdopodobieństwa wystąpienia powodzi²⁰⁴.

Reasumując powyższe rozważania należy wyraźnie zaznaczyć, że plany zarządzania kryzysowego są dokumentami, za pomocą których możliwe jest rozdzielanie zadań pomiędzy organizacje oraz osoby fizyczne w sytuacjach kryzysowych. Poza tym stanowią one swoistą „mapę drogową” występujących zagrożeń oraz istotnych obiektów infrastruktury krytycznej na terenie regionu, powiatu oraz gminy. Dzięki planom zarządzania kryzysowego możliwe jest zadysponowanie sił i środków, w tym personelu, wyposażenia, zaopatrzenia w ramach określonej społeczności, aby reagować w sytuacjach kryzysowych²⁰⁵.

W planach zarządzania kryzysowego obok charakterystyki zagrożeń można odnaleźć także analizę sił i środków, które mogą być zadysponowane w określonej sytuacji. Na bilansowanie zasobów składają się dwie fazy: zapobiegania i przygotowania oraz reagowania. W pierwszej ze wskazanych faz chodzi o porównywanie posiadanych zasobów przeznaczonych do użycia w fazie reagowania z przewidywanymi potrzebami w tym zakresie, wynikającymi z analizy zagrożeń. W fazie reagowania chodzi o porównywanie zasobów niezbędnych do użycia podczas prowadzonych działań do posiadanych zasobów²⁰⁶.

Jeśli chodzi o siły, które mogą być wykorzystane w działaniach antykryzysowych na poziomie gminy lub powiatu, to należy wyróżnić w szczególności: jednostki Państwowej i Ochotniczej Straży Pożarnej, Policję, Straże Gminne i Miejskie, Pogotowia: Ratunkowe oraz Gazowe i Energetyczne, Wodno-Kanalizacyjne i Ciepłownicze, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, w tym GOPR i WOPR i jednostki które mogą być dysponowane do działań na podstawie odrębnych umów, w tym pododdziały wojskowe²⁰⁷.

Ewidencja zasobów prowadzona jest przez poszczególne jednostki systemu zarządzania kryzysowego w celu zabezpieczenia własnych potrzeb dotyczących przeciwdziałania skutkom zagrożeń. W planie zarządzania kryzysowego ewidencja zasobów zawiera szczegółowe dane dotyczące sił i środków własnych oraz dane umożliwiające pozyskanie zasobów z innych jednostek. W celu zapewnienia prawi-

204 Z. Kurczyński, *Mapy zagrożenia powodziowego i mapy ryzyka powodziowego a dyrektywa powodziowa*, „Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji”, 2012, vol. 23, s. 210.

205 A. Szymonik, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa...*, s. 51; J. Gołębiowski, *Zarządzanie kryzysowe na szczeblu samorządowym. Teoria i praktyka...*, s. 177.

206 E. Nowak, *Logistyka i zarządzanie logistyczne w sytuacjach kryzysowych*, [w:] M. Włodarczyk, A. Marjański (red.), *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – aktualne wyzwania. Zarządzanie bezpieczeństwem w sektorze publicznym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 2009, t. X, z. 8, s. 21.

207 R. Kacała, *Organizacja systemu reagowania kryzysowego na szczeblu lokalnym*, [w:] *Materiały pokonferencyjne: Zarządzanie kryzysowe w transporcie lądowym na Pomorzu*, Szczecin 2003, s. 139.

dłowego wykorzystania ewidencji zasobów niezbędne jest po pierwsze zapewnienie dostępu do baz danych o zasobach oraz bieżąca aktualizacja baz danych. Bilans sił ratowniczych i środków technicznych niezbędnych do usuwania skutków zagrożeń wykonuje szef operacji na podstawie danych otrzymanych z jednostek wykonawczych uczestniczących w działaniach. Pozyskiwania zasobów nie będących w gestii jednostek wykonawczych uczestniczących w działaniach należy do zadań Koordynatora Zabezpieczenia Logistycznego. Dane o zasobach pozyskuje się na podstawie ewidencji źródeł danych o zasobach oraz innych dostępnych źródeł²⁰⁸.

2.2.4. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy

Rozpatrując rolę organizacji pozarządowych na przykładzie GOPR-u i WOPR-u, nie sposób zapominać o ich włączeniu w struktury systemu ratowniczo-gaśniczego, w którym zostały im przypisane ważne zadania w zakresie poszczególnych typów ratownictwa.

Definiując czym jest Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG), warto wskazać na trzy przewijające się w różnych ujęciach jego cechy, tj. jest integralną częścią organizacji bezpieczeństwa państwa, a zarazem systemu zarządzania kryzysowego, ważnym elementem realizacji konstytucyjnego obowiązku państwa oraz strukturą integrującą najważniejsze służby w systemie reagowania kryzysowego i ochrony ludności²⁰⁹.

Odnosnie pierwszej cechy to najwyraźniej uwidacznia się ona w celach KSRG, którymi są: ochrona życia, zdrowia, mienia lub środowiska poprzez: walkę z pożarami, innymi klęskami żywiołowymi, ratownictwo techniczne, ratownictwo chemiczne, ratownictwo medyczne oraz współpracę z jednostkami systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego²¹⁰. Poza tym, część zadań realizowanych przez KSRG, obejmuje prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie określonych zagrożeń o charakterze przede wszystkim naturalnym (klęski żywiołowe) oraz sztucznym (pożary, awarie przemysłowe, techniczne)²¹¹.

Analizując kolejną cechę, to KSRG wypełnia założenia art. 5 Konstytucji RP z 1997 roku, zgodnie z którym istotnym zadaniem państwa jest zapewnienie ochrony przed ewentualnymi zagrożeniami związanymi z klęskami żywiołowymi, terroryzmem czy

208 Ibidem, s. 139.

209 To jedynie część zaproponowanych cech KSRG, do innych równie ważnych należy zaliczyć: otwartość, kompatybilność, adaptacyjność, elastyczność. J.J. Skoczylas, *Prawo ratownicze*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis”, Warszawa 2011, s. 55–56; K. Sienkiewicz-Małyjurek, F.R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej...*, s. 74.

210 J. Chrzęstek, *Struktura i założenia organizacyjno – techniczne systemu łączności ratownictwa i zarządzania kryzysowego na poziomie lokalnym*, „Zeszyty Naukowe SGSP”, 2010, nr 40, s. 21.

211 B. Kogut, *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy – podstawy prawne i organizacja funkcjonowania*, [w:] J. Zboina, B. Wiśniewski (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpowodzi, Józefów 2014, s. 95.

innymi zdarzeniami powodowanymi postępowaniem cywilizacyjnym lub działalnością człowieka²¹².

Biorąc pod uwagę ostatnią z zaprezentowanych cech, analizowany system skupia jednostki ochrony przeciwpożarowej (Państwowa Straż Pożarna, Ochotnicze Straże Pożarne), inne służby, inspekcje, straże i instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej zgodziły się współdziałać w akcjach ratowniczych, a zwłaszcza: Policja, Straż Graniczna, Inspekcja Ochrony Środowiska, Państwowa Agencja Atomistyki, Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa – SAR, Stacje Ratownictwa Górniczego – SRG, Aeroklub Polski, Polska Misja Medyczna oraz badane organizacje GOPR i WOPR²¹³.

Ogólnie koncepcje utworzenia KSRRG datuje się od początku lat 90. Jako podstawy prawne wymieniane są *ustawy z 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej*²¹⁴ oraz *o Państwowej Straży Pożarnej (PSP)*²¹⁵. Jeśli chodzi o organizację to KSRRG jest kompatybilny z poziomami zarządzania kryzysowego, przy czym w przypadku pierwszego z wymienionych mamy jedynie trzy szczeble, tj. centralny, wojewódzki i powiatowy.

Pierwszy spełnia rolę wspomagającą i koordynacyjną w sytuacjach wymagających użycia sił oraz środków spoza obszaru danego województwa, regionalny spełnia rolę wspomagającą i koordynacyjną w sytuacjach wymagających użycia sił oraz środków danego powiatu, zaś na szczeblu powiatowym wykonuje się wszystkie podstawowe zadania systemu związane z obszarem powiatu. Na wszystkich poziomach powołano wyspecjalizowane siły i środki adekwatne do występujących zagrożeń. I tak, na poziomie centralnym stanowią je: Komenda Główna PSP, wydzielone siły i środki z wojewódzkich odwodów operacyjnych stanowiące centralny odwód operacyjny, szkoły PSP, krajowe bazy sprzętu specjalistycznego PSP, jednostki badawczo-rozwojowe ochrony przeciwpożarowej.

Z kolei poziom wojewódzki tworzą odpowiednio: komenda wojewódzka PSP, wydzielone siły i środki z poziomów powiatowych stanowiące wojewódzki odwód operacyjny, ośrodki szkolenia PSP, wojewódzki zespół do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa, krajowa baza sprzętu specjalistycznego PSP. Na najniższym w hierarchii szczeblu powiatowym wyróżniono: komendę powiatową (miejska) PSP, jednostki ochrony przeciwpożarowej mające siedzibę na obszarze powiatu włączone do systemu, powiatowy zespół do spraw ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa, włączone do systemu inne służby, inspekcje, straże i instytucje, specjaliści

212 B. Michailiuk, *Podsystem ratownictwa i ochrony ludności...*, s. 285–287.

213 J. Popis, *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, [w:] J. Zboina, B. Wiśniewski (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa...*, s. 87–88, W. Więcek, J. Bieniek, *Podstawy zarządzania kryzysowego i scenariusze ćwiczeń*, AON, Warszawa 2014, s. 50–51.

214 Dz. U. z 2009 roku, Nr 178, poz. 1380 z późn. zm.

215 Dz. U. z 2009 roku, Nr 12, poz. 68 ze zm.

w sprawach ratownictwa i inne podmioty, włączone do systemu w drodze umowy cywilnoprawnej²¹⁶.

Nadzór nad funkcjonowaniem KSRG pełni Minister Spraw Wewnętrznych, Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej, wojewoda lub starosta odpowiednio na obszarze kraju, województwa lub powiatu, którzy określają zadania i kontrolują ich wykonywanie, a w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń życia zdrowia lub środowiska kierują tym systemem. Na terenie gminy funkcjonowanie KSRG koordynuje wójt (burmistrz, prezydent miasta) w zakresie ustalonym przez wojewodę. Zadanie to może być wykonywane przy pomocy komendanta gminnego ochrony przeciwpożarowej jeśli został zatrudniony lub przy pomocy komendanta gminnego związku ochotniczych straży pożarnych²¹⁷.

Warto nadmienić, że rola badanych służb (GOPR i WOPR) w KSRG uwidacznia się przede wszystkim w analizowaniu i planowaniu operacyjnym, prowadzeniu szkoleń i doskonaleniu ratowników, prowadzeniu działań podstawowych i specjalistycznych oraz działań humanitarnych, udzielaniu wsparcia zwłaszcza technicznego, wyznaczaniu obszarów chronionych i wspólnych przedsięwzięć, dokonywaniu analiz stanu bezpieczeństwa osób oraz mienia na obszarach wodnych śródlądowych i górskich, tworzeniu systemów współdziałania na wszystkich trzech poziomach KSRG, zapewnieniu systemu i środków łączności niezbędnych dla wspólnego działania podmiotów systemu, tworzeniu procedur niezbędnych do współdziałania z powiadamianiem i dysponowaniem zasobów, tworzeniu systemów szkolenia w zakresie ratownictwa wodnego i górskiego pozwalających na standaryzację działań ratowniczych oraz doborze i ocenie technicznych możliwości sprzętu ratownictwa wodnego i górskiego²¹⁸.

W podrozdziale przedstawiono system zarządzania kryzysowego, w tym jego istotę, podstawy prawne i organizacyjne z uwzględnieniem w nich miejsca GOPR i WOPR. Odniesiono się zwłaszcza do pełnionych zadań na poszczególnych poziomach systemu oraz miejsca GOPR i WOPR w planach zarządzania kryzysowego, zawierających analizę posiadanego potencjału.

216 P. Serwatka, *Potencjał zasadniczych systemów ratowniczych*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2013, nr 9, s. 72–73.

217 R. Radkowski, *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy jako element organizacji ratownictwa i ochrony ludności w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2015, nr 14, s. 40–41.

218 J. Telak, *Wybrane aspekty współpracy Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Państwowej Straży Pożarnej w województwie małopolskim*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2014, vol. 36 (4), s. 28; K. Mrozowicz, P. Halemba, *Ratownictwo górskie. Psychologiczne i organizacyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Wyd. AWF, Katowice 2012.

2.2.5. Ratownictwo górskie i wodne

Po omówieniu istoty zagrożeń na wodach oraz w górach i ukazaniu charakteru KSRG należy w dalszej kolejności przedstawić znaczenie ratownictwa górskiego i wodnego, za które badane organizacje są odpowiedzialne.

Ratownictwo górskie polega na „organizowaniu i udzielaniu pomocy osobom, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia w górach oraz transportowaniu zwłok z gór”²¹⁹. W szczególności prowadzenie działań ratowniczych należy do uprawnień GOPR-u i grup regionalnych.

Wykaz podmiotów odpowiedzialnych za zapewnienie warunków bezpieczeństwa w górach oraz niezbędnych zadań od 1 stycznia 2012 r. określa *ustawa z 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich*²²⁰. Ustawa ta reguluje, także sposób wykonywania ratownictwa górskiego i narciarskiego i wskazuje, że w Polsce zapewnienie warunków bezpieczeństwa w górach należy do Ministra Spraw Wewnętrznych, organów jednostek samorządu terytorialnego, na terenie których wykonywane jest ratownictwo górskie, dyrekcji parków narodowych i krajobrazowych położonych na obszarze gór, a także do osób fizycznych, osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej a prowadzących w górach zorganizowaną działalność w zakresie sportu, rekreacji lub turystyki²²¹. Ustawa nie przypisuje konkretnych zadań poszczególnym podmiotom oraz nie określa zasad współpracy między nimi, wskutek czego realizacja przez jednostki samorządu terytorialnego zadań w zakresie bezpieczeństwa w górach zależy wyłącznie od ich woli i możliwości finansowych. W efekcie może to prowadzić do utrudnień związanych chociażby z finansowaniem GOPR i TOPR oraz wpływać pośrednio na współdziałanie i współpracę z innymi podmiotami.

Przytoczona ustawa wprowadza również przepisy karne, zgodnie z którymi niedozwolona staje się jazda na nartach i snowboardzie osób nietrzeźwych lub będących pod wpływem środków odurzających. Wprowadza odpowiedzialność karną za spowodowanie wypadku na nartach, którego konsekwencją jest ciężki rozstrój zdrowia lub śmierć. Uregulowane zostają sprawy związane z parametrami bezpieczeństwa, które powinny spełniać zorganizowane tereny narciarskie. Ustawa zobowiązuje zarządzającego zorganizowanymi terenami narciarskimi do egzekwowania obowiązku

219 Art. 2 pkt.7 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku *o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich*, Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1241.

220 Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1241.

221 Dotyczy to oznakowaniu terenów, obiektów i urządzeń służących do uprawiania sportu, rekreacji lub turystyki; ustaleniu zasad korzystania z danego terenu, obiektu lub urządzenia; zapewnieniu podmiotom uprawnionym do wykonywania ratownictwa górskiego warunków do organizowania pomocy oraz ratowania osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia; ogłaszaniu komunikatu lawinowego. Zob. M. Kopeć, S. Dziwisz, *Bezpieczeństwo turystyki i rekreacji w górach – funkcjonowanie oraz sposób finansowania ratownictwa górskiego*, „Kontrola Państwowa”, 2014, t. 59 (5), s. 56.

jazdy w kaskach narciarskich przez osoby nieletnie. Znaczenie ustawy wyraża się także w regulacji spraw bezpieczeństwa publicznego na stokach, zalecając, aby osoby zagrażające innym uczestnikom ruchu narciarskiego przez swoją niebezpieczną jazdę lub chuligańskie zachowanie nie były wpuszczane na urządzenie wyciągowe²²².

Do obowiązków podmiotów odpowiedzialnych za ratownictwo górskie należą: organizowanie, kierowanie, koordynowanie i bezpośrednie prowadzenie działań ratowniczych w ramach dziedziny ratownictwa górskiego, organizowanie i kierowanie szkoleniami ratowników górskich i narciarskich oraz psów ratowniczych oraz prowadzenie działalności profilaktycznej i edukacyjnej dotyczącej bezpieczeństwa w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich²²³. Regulacje prawne porządkują obowiązki podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w górach, co pozwala w efekcie na podejmowanie współpracy i współdziałanie w ramach kompetencji i posiadanych uprawnień.

Podmioty odpowiedzialne za prowadzenie ratownictwa górskiego współpracują z jednostkami systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego i jako takie udzielają kwalifikowanej pierwszej pomocy osobom znajdującym się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. Przy wykonywaniu swoich uprawnień mogą żądać pomocy od organów administracji rządowej i samorządowej, innych jednostek współpracujących z systemem ratownictwa medycznego, ponadto podmiotów podległych lub nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych i Ministra Obrony Narodowej, od Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe oraz od dyrekcji parków narodowych lub dyrekcji parków krajobrazowych²²⁴. Regulacje te z jednej strony pozwalają na jasne określenie zadań, ale jednocześnie uprawniają do żądania pomocy ze strony innych podmiotów co zwiększa możliwości w zakresie niesienia pomocy.

Szczególnym uprawnieniem podmiotów wykonujących powierzone im zadania w zakresie ratownictwa górskiego jest wydawanie zaleceń zarządzającemu zorganizowanym terenem narciarskim oraz podmiotom odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa w górach, dotyczących usunięcia stwierdzonych zagrożeń w zakresie bezpieczeństwa osób lub wstrzymania eksploatacji obiektu i urządzenia, lub zamknięcia terenu dla ruchu osób do czasu ustąpienia lub usunięcia tych zagrożeń²²⁵. Pozwala to na zwiększenie bezpieczeństwa osób korzystających z tras narciarskich oraz przebywających w górach.

Ratownictwo górskie i narciarskie podlega ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, który zadania w zakresie nadzoru nad ratownictwem górskim re-

222 Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020, załącznik nr 1 do uchwały nr 59/2014 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 roku, s. 11–12.

223 Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich.

224 Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020..., s. 12.

225 Ibidem, s. 12.

alizuje na podstawie zapisów wspomnianej uprzednio ustawy z 2011 roku i aktów wykonawczych do niej²²⁶. Z ratownictwem górskim bezpośrednio łączy się ratownictwo narciarskie, za które odpowiedzialne są podmioty uprawnione do zapewnienia bezpieczeństwa osobom przebywającym na zorganizowanych terenach narciarskich. Odpowiedzialność za zapewnienie warunków bezpieczeństwa osobom przebywającym na zorganizowanych terenach narciarskich ustawodawca nałożył na osobę fizyczną, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej będącą właścicielem, użytkownikiem, najemcą, dzierżawcą lub posiadającą inny tytuł prawny do zorganizowanego terenu narciarskiego lub urządzeń transportu linowego lub taśmowego przeznaczonych do transportu osób, przy których znajduje się zorganizowany teren narciarski, tj. na zarządzającego zorganizowanym terenem narciarskim²²⁷. Rozwiązuje to kwestie odpowiedzialności między innymi za bezpieczeństwo na trasach narciarskich, które polega w szczególności na: przygotowaniu, oznakowaniu, zabezpieczeniu terenów, obiektów i urządzeń służących do uprawiania narciarstwa i snowboardingu, oraz bieżącej kontroli stanu zabezpieczeń, oznaczeń i warunków narciarskich; zapewnieniu ratownictwa narciarskiego; określeniu i upowszechnieniu zasad korzystania z danego terenu, obiektu i urządzenia; informowaniu o warunkach narciarskich i ich zmianach; prowadzeniu działalności profilaktycznej i informacyjnej dotyczącej bezpieczeństwa podczas uprawiania narciarstwa i snowboardingu. To również rozwiązania w zakresie przekazywaniu informacji i tworzeniu ułatwień szczególnie istotnych dla potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, przebywającymi na zorganizowanych terenach narciarskich. Ustawa podaje też podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa na zorganizowanych terenach narciarskich i zakres ich obowiązków oraz zasady finansowania ratownictwa narciarskiego²²⁸.

226 Do ustawy zostały wydane następujące akty wykonawcze: *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 stycznia 2012 roku w sprawie dopuszczalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej, sposobu jego obliczania oraz szczegółowych warunków oświetlenia zorganizowanych terenów narciarskich* (Dz. U. z 2012 roku, poz. 102); *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 12 grudnia 2011 roku w sprawie określenia wzorów znaków nakazu, zakazu, informacyjnych i ostrzegawczych stosowanych do oznakowania w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich* (Dz. U. nr 295, poz. 1751); *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 roku w sprawie stopni trudności narciarskich tras zjazdowych, biegowych i nartostrad oraz sposobu ich oznaczenia* (Dz. U. nr 295, poz. 1752); *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 grudnia 2011 roku w sprawie określenia stopni zagrożenia lawinowego oraz odpowiadających im zaleceń dla ruchu osób* (Dz. U. nr 299, poz. 1777). *Nadzór w ratownictwie*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe>, [dostęp 28.04.2017].

227 Art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich.

228 Ratownictwo na zorganizowanych terenach narciarskich w ramach ratownictwa narciarskiego może podejmować ratownik narciarski lub ratownik górski. W ramach ratownictwa narciarskiego podejmowane są działania ratownicze polegające w szczególności na: przyjęciu zgłoszenia o wypadku; dotarciu na miejsce wypadku z wyposażeniem ratowniczym; udzieleniu kwalifikowanej pierwszej pomocy; zabezpieczeniu miejsca wypadku; ewakuacji osób z terenów stanowiących zagrożenie dla

Za ratownictwo górskie odpowiadają konkretnie określone podmioty, którymi są: Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe z siedzibą w Zakopanem i Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, również zlokalizowane w Zakopanem²²⁹. Z kolei odpowiedzialność za bezpieczeństwo w górach ponosi minister właściwy do spraw wewnętrznych, organy jednostek samorządu terytorialnego, na terenie których wykonywane jest ratownictwo górskie, dyrekcja parków narodowych i krajobrazowych położonych na obszarze gór, a także osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej prowadzące w górach zorganizowaną działalność w zakresie sportu, rekreacji lub turystyki. Przepisy mają też wymiar praktyczny w wymiarze finansowym, np. co prawda niewielki ale ważny procent części opłat pochodzących ze wstępów do parków narodowych przeznaczanych jest na ratownictwo górskie (GOPR). Zgodnie z ustawą zapewnienie warunków bezpieczeństwa w górach polega w szczególności na: oznakowaniu terenów, obiektów i urządzeń służących do uprawiania sportu, rekreacji lub turystyki; ustaleniu zasad korzystania z danego terenu, obiektu lub urządzenia; zapewnieniu podmiotom uprawnionym do wykonywania ratownictwa górskiego warunków do organizowania pomocy oraz ratowania osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia; ogłaszaniu komunikatu lawinowego.

Ustawa podaje, że ratownictwo mogą wykonywać GOPR, TOPR oraz inne podmioty, jeżeli uzyskały zgodę ministra właściwego do spraw wewnętrznych i stały się podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa górskiego.

W ramach ratownictwa górskiego podejmowane są działania ratownicze polegające w szczególności na: przyjęciu zgłoszenia o wypadku lub innym zdarzeniu; dotarciu na miejsce wypadku z wyposażeniem ratowniczym; udzieleniu kwalifikowanej pierwszej pomocy; zabezpieczeniu i ewakuacji osób przebywających w górach z terenów stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia; transporcie osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia do miejsca, gdzie jest możliwe podjęcie medycznych czynności ratunkowych przez jednostki systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne²³⁰. Te zapisy dają możliwość

życia lub zdrowia; transporcie osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, do miejsca, gdzie jest możliwe podjęcie medycznych czynności ratunkowych przez jednostki systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne, o których mowa w art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, po uprzednim uzgodnieniu miejsca przekazania z dyspozytorem jednostki systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne. Zob. *Nadzór w ratownictwie*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwie>, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwie>, [dostęp 28.04.2017].

229 Art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku o *bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich*.

230 W szczególności o których mowa w art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 8 września 2006 roku o *Państwowym Ratownictwie Medycznym*, po uprzednim uzgodnieniu miejsca przekazania osoby, której udzielono pomocy w ramach działań ratowniczych, z dyspozytorem jednostki systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne; poszukiwaniu osób zaginionych w górach; transporcie zwłok z gór.

niesienia realnej pomocy osobom poszkodowanym w górach, zwiększają również koordynację działań ratowniczych.

Zadania z zakresu ratownictwa górskiego powierzane i finansowane są przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz przez jednostki samorządu terytorialnego w ramach dotacji celowych²³¹. Dotacje mogą być udzielane są z pominięciem otwartego konkursu ofert i mogą być udzielone na: utrzymanie gotowości ratowniczej; prowadzenie działań ratowniczych; organizowanie i prowadzenie szkoleń ratowników górskich oraz psów ratowniczych, w tym psów lawinowych; opracowywanie i udostępnianie komunikatu lawinowego; utrzymanie śmigłowca ratowniczego wraz z załogą lotniczo-techniczną będącego w dyspozycji podmiotu uprawnionego do wykonywania ratownictwa górskiego, przeznaczonego w szczególności do działań ratownictwa górskiego w Tatrach oraz na terenie południowej Małopolski; prowadzenie dokumentacji wypadków²³². Rozwiązania w tym zakresie są jasne i klarowne, niemniej nie rozwiązują w sposób zadowalający kwestie dofinansowania tych służb, niezbędnych przy podejmowaniu ratownictwa życia i zdrowia osób narażonych na niebezpieczeństwo w górach. Tym bardziej, że osoby korzystające z różnych form ratownictwa nie ponoszą jego kosztów a utrzymanie tych służb wymaga nakładów finansowych.

Ustawa reguluje również obowiązki osób przebywających w górach, nakładając na nie obowiązek zachowania należytej staranności w celu ochrony życia i zdrowia własnego oraz innych osób. Nadzór nad ratownictwem górskim sprawuje minister właściwy do spraw wewnętrznych²³³. Obowiązki osób przebywających w górach znajdują swoje odzwierciedlenie również w edukacji do bezpieczeństwa, a od niedawna w ramach przedsięwzięć profilaktycznych również możliwość pobierania aplikacji mogących służyć turystom w górskich wędrówkach.

231 Zadania z zakresu ratownictwa górskiego przez podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego następują na podstawie powierzenia realizacji zadań publicznych, o którym mowa w art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. z 2010 roku nr 234, poz. 1536 oraz z 2011 roku nr 112, poz. 654, nr 149, poz. 887 i nr 205, poz. 1211) w zakresie określonym w umowie. Przepisy art. 11a – art. 11c tej ustawy stosuje się odpowiednio. Dodatkowo dofinansowanie zadań z zakresu ratownictwa górskiego odbywa się poprzez przekazanie 15% wpływów za każdy kwartał z opłat pobieranych za wstęp i udostępnienie wejścia do parku narodowego lub krajobrazowego znajdującego się w górach, oraz za wstęp na jego wszelkie ścieżki edukacyjne i biletowane obiekty.

232 *Nadzór w ratownictwie*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe>, [dostęp 28.04.2017].

233 W ramach nadzoru, minister właściwy do spraw wewnętrznych ma prawo: żądać od podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego udostępnienia dokumentów oraz udzielania pisemnych wyjaśnień dotyczących ich działalności związanej z wykonywaniem ratownictwa górskiego; dokonywać kontroli podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego w zakresie prawidłowości realizacji zadań z zakresu ratownictwa górskiego, oraz wydatkowania środków z części budżetu państwa której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych Oceny kontrolowanej działalności dokonuje się pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności. *Nadzór w ratownictwie*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe>, [dostęp 28.04.2017].

Drugi typ ratownictwa, tj. ratownictwo wodne polega na: „prowadzeniu działań ratowniczych, polegających w szczególności na organizowaniu i udzielaniu pomocy osobom, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na obszarze wodnym”²³⁴. W tym przypadku warunki bezpieczeństwa osób pływających, kąpiących się lub uprawiających sport lub rekreację na obszarach wodnych reguluje *ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych*. Wprowadza ona również podstawowe definicje odnoszące się do ratownika wodnego, zakresu jego uprawnień, wypadków na obszarach wodnych itd. Określa podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa wodnego, zakres ich zadań, zasad finansowania ich działalności, jednostki odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa osobom pływającym, kąpiącym się lub uprawiającym sport i rekreację na obszarach wodnych²³⁵.

Ratownictwo wodne wykonują oczywiście podmioty do tego uprawnione, w tym WOPR oraz inne jednostki, które uzyskały zgodę ministra właściwego do spraw wewnętrznych, a ich działanie polega w szczególności na organizowaniu i bezpośrednim udzielaniu pomocy osobom, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na obszarze wodnym.

Analogicznie, jak w przypadku ratownictwa górskiego, podmioty uprawnione do wykonywania działań ratowniczych współpracują z systemem Państwowego Ratownictwa Medycznego i jako takie udzielają kwalifikowanej pierwszej pomocy osobom znajdującym się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego²³⁶.

Zakres obowiązków podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa wodnego jest następujący: organizacja, kierowanie, koordynacja i bezpośrednie prowadzenie działań w ramach określonej dziedziny ratownictwa, prowadzenie działalności profilaktycznej i edukacyjnej dotyczącej bezpieczeństwa na obszarach wodnych, prowadzenie dokumentacji działalności, w tym rejestru zdarzeń, informowanie o zagrożeniach w zakresie bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych, przekazywanie odpowiednich informacji odpowiednim terytorialnie władzom gminy, organizacja i prowadzenie szkoleń ratowników wodnych i instruktorów w zakresie ratownictwa wodnego oraz psów ratowniczych wraz z ich przewodnikami²³⁷.

Zapewnienie osobom poszkodowanym niesienia pomocy w górach w Polsce jest obowiązkiem państwa i zapewnione jest przez odpowiednie ustawy. Niemniej działania te nie są wykonywane przez służby państwowe. Powierzono te zadania przez Ministra Spraw Wewnętrznych podmiotom niepublicznym tj. GOPR i TOPR,

234 Art. 2 pkt.4 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku *o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych*, Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1240.

235 *Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020...*, s. 12–13.

236 *Ibidem*, s. 13.

237 Art. 14 ust. 1 pkt. 1–5, art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku *o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych*, Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1240.

które mają do tego odpowiednie przygotowanie. Ponadto prowadzone są również działania profilaktyczne i edukacyjne, które są ważnym elementem poprawy bezpieczeństwa w górach. Warto byłoby docenić działania GOPR i TOPR i związaną z nimi odpowiedzialność, tym bardziej, że posiadają nie tylko wiedzę i doświadczenie w ratownictwie górskim ale wykorzystują je dla ratowania innych narażając przy tym własne zdrowie i życie.

W podrozdziale zawarto informacje dotyczące podstaw prawnych funkcjonowania GOPR i WOPR, ujęto je w oddzielnej części podrozdziału z uwagi na wyeksponowanie dla wygody czytelnika najważniejszych kwestii związanych ze sprawnym funkcjonowaniem badanych organizacji. Ponadto, warto również docenić z tej perspektywy wagę GOPR i WOPR jako podmiotów w systemie zarządzania kryzysowego i obronności RP.

2.3. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w świetle wybranych krajowych dokumentów planistycznych

2.3.1. Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

W Białej Księdze system bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa państwa) jest rozumiany się jako „całość sił (podmiotów), środków i zasobów przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie bezpieczeństwa, odpowiednio do tych zadań zorganizowany (w podsystemy i ogniwa), utrzymywany i przygotowywany. Składa się z podsystemu (systemu) kierowania i szeregu podsystemów (systemów) wykonawczych, w tym podsystemów operacyjnych (obronny i ochronne) i podsystemów wsparcia (społeczne i gospodarcze)²³⁸. W systemie tym wykonują również zadania z zakresu ratownictwa GOPR i WOPR, które umieszczone zostały w potencjale ochronnym, „który tworzą: wymiar sprawiedliwości; służby specjalne; służby, stráže i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego; służby ratownictwa i ochrony ludności; elementy zarządzania kryzysowego; służby graniczne oraz inne instytucje, których pośrednim lub bezpośrednim zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa publicznego”²³⁹.

Zarówno GOPR jak i WOPR są włączone w zintegrowany system bezpieczeństwa i koordynacji i wchodzą w skład grup funkcjonujących w systemie ratownictwa. Badania nad tymi grupami nie są zbyt szerokie a literatura przedmiotu opisująca GOPR i WOPR, jak ujęto we wstępie, zawiera się głównie w części dotyczącej systemów ratownictwa. Rzadziej pojawiają się opracowania dotycząc bezpośrednio funkcjonowania tych grup. Tematykę taką podjął między innymi P. Miller, analizując

238 Biała Księga BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ..., s. 36.

239 Ibidem, s. 52.

konstruowanie tożsamości ratownika górskiego²⁴⁰. Z kolei K. Mrozowicz opisuje aspekty funkcjonowania GOPR z punktu widzenia nauki o zarządzaniu w kontekście systemowego, zintegrowanego oraz regulacyjnego rozumienia zarządzania organizacją uznając, że „zarządzanie bezpieczeństwem w górach należy rozumieć jako materializację dwóch zrównoważonych jej przejawów: zarządzania bezpieczeństwem w układzie społeczno-technicznym GOPR i zarządzania bezpieczeństwem w turystyce górskiej²⁴¹.

Z kolei zarządzanie bezpieczeństwem w turystyce jest tematem dosyć szerokim i podejmowanie go w szerszym zakresie byłoby bezzasadne, niemniej wskazano na nie w podrozdziale o historii GOPR, żeby na jej tle przedstawić genezę i rozwój grupy.

Zarządzanie bezpieczeństwem jest zorganizowane systemowo, a działania GOPR i WOPR chociaż może nie nazwane tak dosłownie mają w nim zarówno swoje miejsce jak i rolę widoczne w realizacji poszczególnych zadań od niesienia pomocy po działania o charakterze profilaktycznym i promującym zdrowie.

Jak wspomniano wyżej GOPR i WOPR, w *Białej Księdze* umieszczone zostały w grupach stanowiących potencjał ochronny. W rozdziale 3.2 odnoszącym się do roli strategicznych podsystemów operacyjnych bezpieczeństwa, zadania dla tych grup – wprawdzie nie wprost – wyznaczono jako „udział w akcjach ratowniczych prowadzonych w czasie pożarów, zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska oraz innych klęsk i zdarzeń; w tym informowanie ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz sposobach ochrony przed nimi; prowadzenie działań edukacyjnych w lokalnych społecznościach”²⁴². Natomiast w części dotyczącej edukacji do bezpieczeństwa wskazuje się, że wzrost zagrożeń we współczesnym świecie zmusza do modyfikacji zadań instytucji państwowych, samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych w obszarze edukowania społeczeństwa do bezpieczeństwa. W efekcie powinny być podejmowane dwa kierunki działań:

- Pierwszy to podnoszenie świadomości społecznej w zakresie rozumienia współczesnych zjawisk i procesów, których efektem mogą być wzrost świadomości o zagrożeniach dla bezpieczeństwa. To również zachęcenie do poszerzania wiedzy o umiejętności praktyczne przydatne w sytuacjach kryzysowych.

- Drugi kierunek to dążenie do zwiększenia skuteczności działania administracji publicznej (państwowej i samorządowej, zespolonej i niezespolonej) w sprawach dotyczących bezpieczeństwa przez podnoszenie poziomu kwalifikacji pracowników i potencjału służb oraz straży.

240 P. Miller, *Konstruowanie tożsamości ratownika górskiego*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 2010, t. 66 (1), http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/Volume12/PSJ_monografie_6.pdf [dostęp 13.02.2017].

241 K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym...*, s. 11.

242 *Biała Księga BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ...*, s. 78.

Chociaż GPR i WPR nie są bezpośrednio z nazwy wymieniane w *Białej Księdze*, można je traktować jako funkcjonujące w grupach ratownictwa i edukacji do bezpieczeństwa. GPR i WPR są natomiast wymieniane w grupie organizacji i działań ochronnych w *Strategii Bezpieczeństwa Państwa*, w części dotyczącej działań ochronnych.

2.3.2. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 roku

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe oraz Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jako wolontariackie cywilne grupy dyspozycyjne pełnią ważną rolę w działaniach ochronnych wymienionych w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 2014 roku. Autorzy dokumentu wskazują na potrzebę optymalnego wykorzystania dla potrzeb bezpieczeństwa wszystkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej.

W wymienionej *Strategii* określony został potencjał bezpieczeństwa narodowego oraz ocena środowiska bezpieczeństwa Polski w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym, a także prognozy i ich trendy rozwojowe. Przedstawione zostały działania państwa konieczne do osiągnięcia zdefiniowanych interesów i celów oraz kierunki i sposoby przygotowania systemu bezpieczeństwa narodowego²⁴³.

W *Strategii* wymieniane zostały cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa powszechnego, a w szczególności „doskonalenie krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego oraz systemu monitorowania, powiadamiania, ostrzegania o zagrożeniach i likwidowania skutków klęsk żywiołowych oraz katastrof, a także wdrożenie rozwiązań prawnych i organizacyjnych w zakresie systemu ochrony ludności oraz obrony cywilnej; doskonalenie i rozwój krajowego systemu zarządzania kryzysowego w kierunku zapewnienia jego wewnętrznej spójności i integralności (...) pogłębianie świadomości społecznej w sferze bezpieczeństwa oraz zwiększanie kompetencji obywateli pozwalających na właściwe reagowanie w sytuacjach kryzysowych”²⁴⁴.

Następnie wskazuje się na potrzebę koordynacji działań z uwzględnieniem cywilnych grup dyspozycyjnych, których zadania zostały wymienione w części 1.3. tego dokumentu zatytułowanego *Strategiczny potencjał bezpieczeństwa narodowego*. W punkcie 19. tej części zaznacza się wagę potencjału ochronnego, w skład którego wchodzi „wymiar sprawiedliwości; służby specjalne; państwowe służby, straże i inspekcje wyspecjalizowane w ochronie porządku publicznego, służby ratownictwa

243 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski 5 listopada 2014 roku, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, zatwierdził Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Dokument ten zastępuje Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wydaną w 2007 roku. <http://mon.gov.pl/dokumenty/> [dostęp 29.11.2017].

244 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 12.

i ochrony ludności; elementy zarządzania kryzysowego; Straż Graniczną; Służbę Celną; podmioty sektora prywatnego (firmy ochrony osób i mienia); organizacje pozarządowe (zwłaszcza społeczne organizacje ratownicze)²⁴⁵.

W tej części *Strategii* wskazuje się na wagę działania ochotniczych grup dyspozycyjnych, w tym na organizacje pozarządowe zwłaszcza o charakterze ratowniczym, które ze względu na swój kapitał ludzki, techniczny jak i intelektualny odgrywają znaczącą rolę w systemie pomocowym zwłaszcza dla ludności cywilnej. To znaczący kapitał, który jest już włączony w system obronny i który może sprawnie podawać pomoc ludności cywilnej jak i być dobrym zapleczem pomocowym dla militarnych i paramilitarnych grup dyspozycyjnych. Dobrym przykładem tego typu jest GOPR, które ze względu na aspekt dobrowolności, przejawiający się zarówno w formie bezinteresownej pomocy jak i dzięki wysokim kwalifikacjom jej członków oraz ich pasji jest znaczącym elementem systemu działającego w sytuacjach kryzysowych. Ponadto ich dodatkowym atrybutem jest duży potencjał edukacyjny dotyczący bezpiecznych zachowań w górach. Nie bez znaczenia pozostaje również kapitał zaufania jakim obdarzane są GOPR i WOPR, co zwiększa ich możliwości uzyskiwania dodatkowej pomocy ze strony lokalnych społeczności w sytuacjach kryzysowych.

O wadze ochotniczych cywilnych grup dyspozycyjnych świadczy zapis w rozdziale III *Strategii* opisującym *Koncepcje działań strategicznych, strategia operacyjna*, gdzie w punkcie 88, wskazuje się na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego (w tym ratownictwa i ochrony ludności). Do podstawowych zadań ochronnych zalicza się działania związane z ratownictwem życia, zdrowia, mienia i środowiska w sytuacji klęsk żywiołowych lub spowodowanymi działalnością człowieka i innymi miejscowymi zagrożeniami. Przewodnią rolę w tym obszarze stanowią jednostki Państwowego Ratownictwa Medycznego oraz Państwowej Straży Pożarnej, a „ważnym wsparciem jest współpraca ze wszystkimi służbami i podmiotami ratowniczymi, uwzględniająca również podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (w tym organizacje pozarządowe, takie jak ochotnicze straże pożarne, podmioty uprawnione do ratownictwa górskiego i wodnego), a ustawowo uprawnione do realizowania działań z zakresu ratownictwa w Polsce”²⁴⁶.

Wymienia się tutaj ważną rolę, jaką pełnią w tym systemie organizacje pozarządowe i ochotnicze pogotowia, których głównym celem jest ratowanie, życia, zdrowia i mienia obywateli. Organizacje te wchodzące w system ochotniczych cywilnych grup dyspozycyjnych, włączone w system działań ochronnych stają się znaczącymi podmiotami w strategii bezpieczeństwa państwa. Ważna jest w tej sytuacji również współpraca i sprawne komunikowanie się tych podmiotów pozwalające na pełne wykorzystanie posiadanych zasobów.

245 Ibidem, s. 14.

246 Ibidem, s. 36.

W *Strategii* zwraca się również uwagę na ważny aspekt działania w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, której celem jest „podnoszenie świadomości społecznej w kwestii rozumienia zagrożeń dla bezpieczeństwa oraz kształtowanie kompetencji pozwalających w sposób celowy i racjonalny reagować na nie”²⁴⁷. Dużym wsparciem dla tych działań są krajowe i lokalne media, które z sukcesem mogą pogłębiać świadomość społeczną w zakresie odpowiedniego reagowania i identyfikowania pojawiających się zagrożeń.

W rozdziale IV *Strategii* dotyczącym *Koncepcji przygotowań strategicznych. Strategia preparacyjna* w pkt 109 wskazuje się, że podstawowym założeniem koncepcji działań przygotowawczych jest odpowiednie zespolenie w systemie bezpieczeństwa narodowego komponentów militarnych i niemilitarnych, wewnętrznych i zewnętrznych, których działania koncentrować się będą „na realizacji trzech priorytetów preparacyjnych: stosownej integracji podsystemu kierowania bezpieczeństwem narodowym; profesjonalizacji podsystemów operacyjnych (obronnego i ochronnych); powszechności przygotowań podsystemów wsparcia (społecznych i gospodarczych)”²⁴⁸. Zapis ten wyraźnie wskazuje na potrzebę współpracy i współdziałania zwłaszcza w sytuacjach zagrożeń, niemniej rozproszenie tych zadań spoczywających na tak wielu podmiotach w sytuacjach kryzysowych może wydawać się trudne i skomplikowane.

Ważną przesłanką jest zharmonizowanie wszelkich działań oraz dbałość realizatorów w przygotowaniu podsystemów wsparcia, w których mieszczą się działania ochotniczych cywilnych grup dyspozycyjnych. Przedsięwzięcia te wymagają spójności w zarządzaniu kryzysowym, dopracowania wspólnych obszarów i planów zarządzania kryzysowego i operacyjnego wszystkich szczebli.

W tej części *Strategii* wskazuje się na przygotowanie podsystemów ochronnych i dostosowanie ich do strategii operacyjnej, a w szczególności do rozwoju organizacyjnego, technicznego, szkoleniowego „służb, straży oraz wszelkich instytucji odpowiedzialnych za ochronę ludności, porządek publiczny i zarządzanie kryzysowe, a także zapewniających swobodę korzystania z praw i wolności obywatelskich”²⁴⁹. Za wskazaniem takiego przygotowania powinny podążać realne działania polegające na podjęciu wspólnych działań, szkoleń i przygotowań. Tym bardziej, że wielość grup dyspozycyjnych odpowiedzialnych za ochronę może przyczynić się trudności w fazie faktycznych realizacji działań.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego jest odzwierciedleniem głównych założeń oraz celów operacyjnych i preparacyjnych treści tzw. „doktryny Komorowskiego”, która przewiduje również w swoich wątkach doskonalenie standardów w obszarze ratowniczym i uwzględnienie domen współpracy poszczególnych podmiotów, w tym

247 Ibidem, s. 39.

248 Ibidem, s. 43.

249 Ibidem, s. 48.

ochotniczych, cywilnych grup dyspozycyjnych w obszarze, których umocowane jest działanie GOPR i WOPR.

Z zapisów w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 2014 roku wyraźnie można dostrzec w jaki sposób jej autorzy wskazują na potrzebę optymalnego wykorzystania na potrzeby bezpieczeństwa wszystkich zasobów pozostających w dyspozycji państwa w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej. GOPR i WOPR we wszystkich tych sferach pełnią rolę znaczącą chociaż jak wspomniano wcześniej nie są wymieniane bezpośrednio z nazwy. Stąd istnieje istotna potrzeba objęcia badaniami cywilnych grup wolontariackich, które mogłyby być ważnym elementem nie tylko oceny ich działania, ale przede wszystkim możliwości wykorzystania ich potencjału w systemie obronności kraju oraz w sytuacjach kryzysowych.

Ponadto należy zauważyć, że GOPR i WOPR wymieniane w strategii są umocowane w podsystemie działań ochronnych, które dotyczą ochrony ludności polegającej na ochronie ludności cywilnej i osób cywilnych²⁵⁰ obejmującej działania administracji publicznej, działania indywidualne, których celem jest zapewnienie bezpieczeństwa zdrowia, życia i mienia osób. Zapewnienia im również odpowiednich warunków dla ich przetrwania oraz wsparcia i pomocniczości w sytuacjach trudnych. Generalnie można stwierdzić, że głównym zadaniem działań ochronnych jest ochrona życia ludzkiego w sytuacji katastrof spowodowanych zarówno przez człowieka, jak i naturę i obejmują zarówno zapobieganie, reagowanie jak i odbudowę przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo.

Wzrost zagrożeń i ich zmienność oraz złożoność we współczesnym świecie powoduje potrzebę przeciwdziałania. Powołane do tego systemy, za swoje główne zadanie przyjmują ratownictwo w sytuacjach kryzysowych, usuwanie skutków katastrof oraz różne formy przeciwdziałania takim wydarzeniom.

Naturalną odpowiedzią na wzrost zagrożeń, jak podkreśla J. Maciejewski, staje się specjalizacja również w cywilnych grupach dyspozycyjnych, a ich kryterium

250 Ludność cywilna obejmuje wszystkie osoby cywilne zgodnie *Protokołami dodatkowymi do konwencji genewskich*, sporządzonymi w Genewie dnia 8 czerwca 1977 roku, a zwłaszcza z *I Protokołem dodatkowym do konwencji genewskich* z dnia 12 sierpnia 1949 roku, *dotyczącym ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych* (Dz.U. z 1992 roku, poz. 175), w szczególności zgodnie z art. 93 *I Protokołu dodatkowego* (Protokołu I) oraz z art. 21 *II Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich* z dnia 12 sierpnia 1949 roku, *dotyczącego ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych* (Dz. U. z 1993 roku, nr 41, poz. 175). *II Protokół* został złożony dnia 23 października 1991 roku Szwajcarskiej Radzie Związkowej jako depozytariuszowi powyższych protokołów dokument ratyfikacyjny do wspomnianych protokołów. Zgodnie z art. 95 ust. 2 *Protokołu I* i z art. 23 ust. 2 *Protokołu II* wymienione dokumenty wchodzą w życie w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej dnia 23 kwietnia 1992 roku. Zob. *I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich* z dnia 12 sierpnia 1949 roku, *dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych* http://www.pck.org.pl/pliki/konwencje/i_pd.pdf [dostęp 27.02.2017], *II Protokół dodatkowy do konwencji genewskich* z dnia 12 sierpnia 1949 roku, *dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych* http://www.pck.org.pl/pliki/konwencje/ii_pd.pdf [dostęp 27.02.2017].

podziału wynika „z terenu działań i niezbędnego wyposażenia w sprzęt ratowniczy, do którego obsługi potrzebna jest specjalistyczna wiedza oraz ciągłe szkolenie w posługiwaniu się nim”²⁵¹.

Oprócz specjalizacji ważnym aspektem jest współdziałanie, o czym świadczyć może działalność Rady ds. Ratownictwa, w skład której wchodzi przedstawiciele MSW i podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego i wodnego oraz Ochotniczych Straży Pożarnych. Rada jest organem opiniodawczo-doradczym MSW w sprawach z zakresu nadzoru nad ratownictwem górskim i wodnym oraz działaniami ratowniczymi prowadzonymi przez ochotnicze straże pożarne w ramach ochrony przeciwpożarowej. Spotkania Rady dotyczą praktycznej strony przepisów ustaw o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich. Do jej zadań należy „wyrażanie opinii w sprawach dotyczących obowiązujących i przygotowywanych regulacji prawnych z zakresu ratownictwa górskiego i wodnego, ochrony przeciwpożarowej; wyrażanie opinii oraz propozycji zasad współpracy z organami administracji publicznej ze szczególnym uwzględnieniem jednostek samorządu terytorialnego oraz wojewodów; przedstawianie informacji o funkcjonowaniu ratownictwa górskiego i wodnego oraz spraw bieżących, dotyczących organizacji ratowniczych”²⁵². Przedstawione powyżej wybrane fragmenty strategii wyraźnie wskazują na wagę cywilnych grup dyspozycyjnych, których zadania dotyczą głównie działań ochronnych. Niedocenianie tych służb i słabe ich finansowanie może przełożyć się na jakość ich działania w sytuacjach zagrożeń zwłaszcza w sferze koordynowania, współdziałania i współpracy.

2.3.3. Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020

Innym, ważnym dokumentem odnoszącym się do pozycji obu organizacji jest Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020. Jego strukturę tworzą: diagnoza stanu ratownictwa i ochrony ludności, cele strategiczne oraz główne instrumenty Programu Ratownictwa i Ochrony Ludności 2014–2020, priorytety i kierunki interwencji w zakresie terytorialnym, finansowanie działań w sferze ratownictwa i ochrony ludności, system realizacji oraz wykaz aktów prawnych²⁵³. Przede wszystkim Program realizuje postanowienia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”, zwłaszcza w części dotyczącej celu 2, tj. *Umocnienie zdolności państwa do obrony, kierunek interwencji – wypracowanie rozwiązań systemowych regulujących obszar obrony cywilnej*. Ponadto jest kompleksowym dokumentem, odnoszącym się do tematyki organizacji działań ratowniczych,

251 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne, analiza socjologiczna, wydanie drugie, rozszerzone...*, s. 72.

252 *Posiedzenie Rady ds. Ratownictwa 13 października 2015* <https://mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/13787,Posiedzenie-Rady-ds-Ratownictwa.html> [dostęp 06.03.2017].

253 *Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020...*, s. 2.

podejmowanych w celu ochrony życia, zdrowia, mienia i środowiska przez ogół podmiotów publicznych i społecznych realizujących te działania. W opracowaniu podjęto się również określenia najważniejszych problemów, szans oraz kierunków rozwoju ratownictwa w Polsce. Program jest wspólnym przedsięwzięciem ministrów: Spraw Wewnętrznych i Cyfryzacji, Zdrowia i Obrony Narodowej²⁵⁴.

Ogólnie działalność ratownicza w Polsce odbywa się systemowo, a jej rdzeniami są: scharakteryzowany uprzednio Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) i Państwowe Ratownictwo Medyczne (PRM). W ramach pierwszego z wymienionych ujednolicono działalność jednostek gaśniczych, tj. Państwowej Straży Pożarnej, Ochotniczych Straży Pożarnych oraz podmiotów ratowniczych, w tym organizacji pozarządowych, do których zaliczamy analizowane organizacje GOPR i WOPR. Jeśli chodzi o jednostki Państwowego Ratownictwa Medycznego to został on powołany celem zagwarantowania pomocy każdej osobie znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego, jednostkami PRM są zespoły ratownictwa medycznego oraz szpitalne oddziały ratunkowe. Współpracują z nimi centra urazowe oraz jednostki organizacyjne szpitali, wyspecjalizowane w zakresie udzielania świadczeń zdrowotnych z zakresu ratownictwa medycznego, a także inne jednostki współpracujące z systemem. W dokumencie, obok systemowego charakteru realizowania ratownictwa, określono także standardy, sposób finansowania oraz zasady obu systemów. W ramach standardów chodzi o czas dotarcia do osób w stanie nagłego zagrożenia zdrowia lub życia, następnie odniesiono się do kwestii wyszkolenia w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy i medycznych czynności ratunkowych oraz wyposażenia specjalistycznych grup ratowniczych, które również dotyczą organizacji pozarządowych, w tym GOPR-u i WOPR-u²⁵⁵.

Zasady funkcjonowania systemów ratowniczych, w tym przede wszystkim KSRG określono jako: działanie w stałej gotowości do niezwłocznego reagowania w przypadku powstania nagłego zagrożenia życia, zdrowia, mienia lub środowiska, podjęcie szybkiej reakcji, polegające na podejmowaniu działań ratowniczych przez siły i środki z obszaru powiatów, zgodnie z kryterium najszybszego dotarcia na miejsce zdarzenia, niezwłoczne uruchamianie wspomaganie i koordynacji ze szczebla wojewódzkiego, zaś przy dużych czy złożonych działaniach ratowniczych ze szczebla centralnego dodatkowych sił lub środków dysponowanych przez właściwe terytorialne stanowiska. Społeczne organizacje ratownicze mogą współdziałać z systemem, w tym zwłaszcza z jednostkami PRM jeśli w ramach realizowanych zadań statutowych lub określonych ustawami są zobowiązane do niesienia pomocy osobom w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego, pod warunkiem że zostaną wpisane do rejestru jednostek współpracujących z systemem²⁵⁶.

254 Ibidem, s. 3.

255 Ibidem, s. 5.

256 Ibidem, s. 6.

Aby wspomóc funkcjonowanie podmiotów ratowniczych, w tym analizowanych organizacji pozarządowych w rozdziale drugim określono główne cele oraz instrumenty *Programu Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020*. I tak za priorytet uznano nowoczesną i efektywną ochronę ludności i ratownictwa, która ma być realizowana poprzez: poprawę sprawności funkcjonowania ratownictwa i ochrony ludności, wspieranie rozwoju ludzkiego i technicznego społecznych organizacji ratowniczych, doskonalenie umiejętności ratowników oraz kadry dydaktycznej i szkoleniowej w zakresie działań ratowniczych, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Do analizowanych organizacji pozarządowych w sposób bezpośredni odnosi się drugi z wymienionych celów szczegółowych. W jego ramach określono następujące kierunki działań: rozwijanie umiejętności ratowniczych w ochotniczych organizacjach ratowniczych, pogłębienie współpracy pomiędzy wszystkimi państwowymi jednostkami oraz organizacjami społecznymi, sprawne i efektywne wykorzystanie potencjału pozarządowych organizacji ratowniczych w niesieniu różnego rodzaju pomocy oraz opracowywanie nowych technologii i rozwiązań technicznych wzmacniających bezpieczeństwo działań ratowników. W dokumencie istotnym zadaniem jest wzmocnienie kapitału ludzkiego oraz technicznego organizacji funkcjonujących w systemie bezpieczeństwa, w tym w KSRG oraz PRM. Chodzi zwłaszcza o rozwój współpracy, wykorzystanie potencjału wiedzy, umiejętności i doświadczenia tych podmiotów oraz wdrożenie nowoczesnych technologii, służących bezpieczeństwu ratowników²⁵⁷.

W pierwszym postulowanym celu chodzi o pogłębienie współpracy wszystkich państwowych jednostek oraz organizacji społecznych, które powinno doprowadzić do bardziej ekonomicznego wykorzystania środków transportu i personelu go obsługującego, zwłaszcza w przypadkach gdy niezbędne jest wsparcie działań ratowniczych. Chodzi np. o lepsze wykorzystanie helikopterów, które są utrzymywane w ramach środków budżetu państwa przez Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, w ramach Śmigłowcowej Służby Ratownictwa Medycznego, także Policję i Straż Graniczną. Budżet państwa partycypuje również w utrzymywaniu śmigłowca TOPR. Wskazanie jednej z państwowych służb, która w ramach swych zadań realizowałaby wszystkie działania z użyciem śmigłowców umożliwiłoby wykorzystanie efektu ekonomicznego dla lepszego wykorzystania większej ilości sprzętu w oparciu o identyczną bazę techniczną oraz uzyskania lepszej pozycji przy negocjowaniu cen za dostawę części, serwis czy ewentualne naprawy. Wykorzystanie cennego doświadczenia organizacji pozarządowych w zakresie posiadanych umiejętności staje się coraz bardziej pożądane przy zwiększeniu możliwości uczestnictwa ratowników w szkoleniach i działaniach ratowniczych przeprowadzonych w czasie wykonywania pracy²⁵⁸.

257 Ibidem, s. 24.

258 Ibidem, s. 25.

Opracowanie nowoczesnych technologii w ratownictwie ma być realizowane poprzez zwiększenie wkładu badań naukowych i wdrożeniowych, zaś służyć ma poprawie skuteczności działań ratowniczych. Chodzi o wzmocnienie bezpieczeństwa ratowników i niezawodności urządzeń technicznych, zwłaszcza w zakresie opracowania nowych materiałów niepalnych do stosowania w ochronie przeciwpożarowej czy narzędzi informatycznych wspomagających prowadzenie działań ratowniczych w górach i na wodach. Generalnie nowe technologie i rozwiązania funkcjonalne mają przysłużyć się wykrywaniu, zwalczaniu i neutralizowaniu zagrożeń, w tym opracowaniu metod monitorowania zabezpieczeń przeciwpowodziowych²⁵⁹.

W niniejszym podrozdziale zwrócono uwagę na racjonalność działań i budowanie systemów ratowniczych, które mogą mieć praktyczne zastosowanie w sytuacji zagrożeń na wodach i w górach. Poza tym, wskazano na znaczenie rozwiązań instytucjonalnych, które sprzyjają współdziałaniu i wypracowywaniu koncepcji działań skierowanych na poprawę bezpieczeństwa.

259 Ibidem, s. 25–26.

Rozdział III

Funkcjonowanie Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Polsce

Środowisko geograficzne zawsze wpływało na funkcjonowanie człowieka. Jak stwierdza Jan Szczepański „środowisko geograficzne, mimo postępów nauki i techniki ciągle ma dużą doniosłość dla przebiegu życia społecznego. Nawet wtedy gdy człowiek może się od niego uniezależnić to jednak przezwyciężenie warunków środowiska pochłania określony zasób energii jednostek i zbiorowości, którego nie można przeznaczyć na inne cele”²⁶⁰. Idea niesienia pomocy drugiemu człowiekowi towarzyszy nam od zarania naszych dziejów. Z kolei niesienie pomocy ofiarom wypadków górskich związane jest z powstaniem ratownictwa górskiego. Ratownictwo górskie w Polsce ma dopiero 100 lat i niewiele jest jeszcze opracowań dotyczących tego obszaru.

Głównymi odbiorcami ratownictwa górskiego są turyści, którzy w ramach swoich zachowań konsumpcyjnych odwiedzają góry podziwiając ich piękno i korzystając z dobrodziejstw natury, z drugiej stając się bardziej lub mniej świadomymi sprawcami naruszeń zasad bezpieczeństwa. Warto więc w kilku zdaniach przedstawić rozwój ruchu turystycznego aby poznać chociażby pod kątem historii rozwoju turystyki odbiorców wsparcia i pomocniczości ze strony GOPR i WOPR.

Rozwój turystyki górskiej w Polsce można podzielić na cztery główne etapy. Pierwszy okres to wiek XIX aż do roku 1918. To czas rozwoju pierwszych organizacji turystycznych i biur podróży. W Polsce do zainteresowań turystyką przyczynili się swoimi pracami między innymi Izabela Czartoryska pisząc o swoich podróżach do Tatr, czy Stanisław Staszic, Wincenty Pol, Tytus Chałubiński, który był badaczem i popularyzatorem Tatr. Terenami najbardziej rozwiniętymi turystycznie Polski pod zaborami były jej ziemie południowe i wschodnie. W zaborze austriackim, wzorowano się między innymi na organizacjach turystycznych rozwijających się w Alpach. Jako przykład można podać powstanie w 1871 roku Towarzystwa Tatrzańskiego, które uzyskało ostatecznie nazwę Polskie Towarzystwo Tatrzańskie powstałe z inicjatywy Feliksa Pławickiego, Tytusa Chałubińskiego, Adolfa Tetmajera, Józefa Stolarczyka. Głównymi celami towarzystwa było badanie Karpat ze szczególnym uwzględnieniem

260 J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970, s. 47–48.

Tatr i Pienin i rozpowszechnianie tej wiedzy, zachęcania do zwiedzania i badania tych terenów przez badaczy, artystów i turystów, a także ochrona zwierząt i wspieranie przedsięwzięć podejmowanych na rzecz tych terenów²⁶¹.

Do ważnych osiągnięć Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego należą powstanie pierwszego schroniska w Morskim Oku (1874 r.), a później kolejno w Dolinie Pięciu Stawów i Dolinie Roztoki, powstanie w 1907 roku Zakopiańskiego Oddziału Narciarzy założonego przez Stanisława Barabasza, Mieczysława Karłowicza i Mariusza Zaruskiego, który był także założycielem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Kolejnymi ważnymi przedsięwzięciami stały się utworzenie Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, a następnie publikacja takich wydawnictw jak *Pamiętniki Towarzystwa Tatrzańskiego*, *Wierchów*, *Taternika*. W ślad za tym szła rozbudowa Zakopanego i węzłowych dróg w rejonie Tatr, Pienin i Beskidów. W roku 1883 roku powstaje Towarzystwo Beskidzkie. Podobnie rozwija się turystyka w Karkonoszach, a w roku 1880 powstaje Towarzystwo Karkonoskie. W roku 1817 powstaje w Jeleniej Górze pierwsza organizacja przewodników. Towarzystwa inicjowały prace etnograficzne, z zakresu geografii czy fizjografii, prowadziły działalność wydawniczą i muzealną. Kładły nacisk na popularyzowanie rozwoju schronisk i turystyki. Efektami tej pracy było wykształcenie działaczy, działalność propagatorsko-wychowawcza, rozpoczęcie prac nad zagospodarowaniem miejsc atrakcyjnych turystycznie i ich rozwój. Dużo mniejszy nacisk położono na aspekt ekonomicznego rozwoju tych obszarów skupiając się na działalności społeczno-kulturalnej, która w okresie zaborów była znacząca²⁶².

W latach międzywojennych kwestie turystyki zeszły na dalszy plan, niemniej na szczeblu ministerialnym powołano Referat Turystyki w Ministerstwie Robót Publicznych, a później Międzyministerialną Komisję Turystyczną, zaś w 1935 roku powołano *Ligę Popierania Turystyki*. Dzięki jej wsparciu wybudowano kolejkę na Kasprowy Wierch i na Górę Parkową w Krynicy, ponadto zainicjowano budowę schronisk i hoteli turystycznych. Mimo podejmowanych wielu udanych inicjatyw okres ten dla turystyki polskiej jest oceniany jako nie w pełni wykorzystany, co wpłynęło również na rozwój infrastruktury turystycznej²⁶³.

W okresie 1945–1989 nastąpił rozwój turystyki masowej i socjalnej, a ówczesne władze zwracały uwagę na jej aspekty wychowawcze i społeczne. Utworzono Wydział Turystyki w Ministerstwie Transportu, który przechodząc kolejne przeobrażenia, spełnił swoje funkcje. W roku 1960 zdecydowano się na powołanie Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki, którego celem było wspólna polityka państwa w zakresie rozwoju turystyki, koordynowanie działalności różnych podmiotów w tym zakresie, kontrola i nadzór nad nimi i rozwijanie wszelkich form działań turystycz-

261 P. Gryszel, *Zarys historii turystyki w Polsce*, http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf [dostęp 16.02.2017].

262 Ibidem.

263 Ibidem.

nych. Natomiast w 1950 roku połączono Polskie Towarzystwo Tatrzańskie z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym w Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK), które przyczyniło się do edukacji z zakresu turystyki, kształciło działaczy społecznych, przewodników turystycznych (w tym górskich), zajmowało się znakowaniem szlaków turystycznych i prowadzeniem bazy turystycznej²⁶⁴.

Po roku 1989 w turystyce zauważalne było odejście od jej aspektów o charakterze świadczeń socjalnych, zaczęła się prywatyzacja tej sfery. W 1997 roku rozpoczęto wdrażanie „Programu rozwoju krajowego produktu turystycznego” i jednocześnie promocję wybranych produktów markowych z pięciu obszarów turystyki (biznesowej, miejskiej i kulturowej, wiejskiej, kwalifikowanej, przygranicznej i tranzytowej), a od 1 stycznia 2000 rozpoczęła działalność *Polska Organizacja Turystyczna*, której celem była promocja Polski. Nastąpiły zmiany w korzystaniu z turystyki, zwłaszcza jej zauważalny spadek²⁶⁵. Przez dekady można było zauważyć jak turystyka zmieniała życie ludzi, style życia, sposoby spędzania wolnego czasu, ale i przyczyniała się do rozwoju małych miejscowości, które ze względu na walory krajobrazowe stawały się atrakcyjne. Można więc wskazać za J. Szczepańskim, że „środowisko geograficzne jest zespołem czynników oddziałującym na życie społeczeństwa, na jego rozwój gospodarczy”²⁶⁶.

Rozwój turystyki związany jest również z systemem bezpieczeństwa, który w sposób planowany, przez odpowiednie kontrolowanie i współdziałanie różnych organizacji ma zapewnić odpowiedni poziom bezpieczeństwa dla uczestników ruchu turystycznego oraz chronić zasoby naturalne.

Ruch turystyczny nierozdzielnie związany jest z zapewnieniem turystom bezpieczeństwa. Jedną z organizacji powołanych do niesienia pomocy w tym zakresie jest GOPR.

Jeśli chodzi o WOPR to dynamiczny rozwój organizacji związany jest w Polsce z okresem powojennym, co wiązało się również z podjęciem działalności w obszarze turystyki wodnej i jej poszczególnych typów, ale początków idei ratowania tonących należy szukać w rozwoju kultury fizycznej, sportu oraz medycyny zapoczątkowanym już w starożytności.

Początków piśmiennictwa o metodach ratowania tonących można szukać już w Biblii, w opisie jak prorok Eliaszu ratuje dziecko wdowy w Sarepcie koło Sydonu, metodą „usta–usta” (około 586 roku p.n.e.). Ponadto w starożytnym Rzymie zorganizowano pierwsze nauczanie pływania, ponieważ uważano, że człowiek kulturalny i wykształcony musi „umieć czytać, pisać oraz pływać”, zaś w starożytnej Grecji

264 Ibidem.

265 Ibidem.

266 J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii...*, s. 48.

w II wieku p.n.e. Asklepiades zalecał przecięcie tchawicy jako zabieg operacyjny, ułatwiający oddychanie u osób podtopionych²⁶⁷.

W okresie nowożytnym dla popularyzacji ratownictwa wodnego ważne znaczenie miało zinstytucjonalizowanie pomocy tonącym poprzez tworzenie w wielu europejskich miastach towarzystw ratowania ludzi tonących. W ślad za tym rozwinęła się działalność publikacyjna, tzn. powstały pierwsze podręczniki dotyczące zagadnień ratownictwa wodnego, w których zalecano metodę Eliasza oraz propagowano zastosowanie różnych masek tlenowych, rurek i miechów oddechowych. W 1799 roku Johann Ch.F. Guts Muths wydał książkę *Gimnastyka dla młodzieży*, w której wiele miejsca poświęca się ratownictwu wodnemu (m.in. „cóż pomoże bieganie po brzegu ze sprzętem ratunkowym, gdy w nas samych nie znajdujemy środków ratunkowych”).

Wraz z rozwojem działalności dydaktycznej oraz publikacyjnej pojawiło się coś na wzór umiędzynarodowienia idei ratownictwa wodnego. Przykładowo w 1878 roku

267 Metody ratowania tonących ulegały przeobrażeniom, co związane było również z postępowaniem w naukach ścisłych, w tym przede wszystkim w medycynie. Pierwsza metoda ratowania tzw. „chłostania”, polegała na zadawaniu bólu przez chłostanie pokrzywami (później zastąpiono je mokrymi ręcznikami lub rękami) i stosowano ją w przypadkach zemdlenia, kolejna „ogrzewania brzucha” była bardzo przydatna w przypadkach wyciągnięcia ofiary z wody (przywracanie „ciepłoty ciała i życia”) i zalecano ją także przy nadmiernym oziębieniu ciała, zamarznięciu, wyciągnięciu spod lodu, w szczególności polegała na przykładaniu na brzuch poszkodowanej osoby gorącego popiołu, gorącego suszonego zwierzęcego nawozu i gorącej wody. Bardziej nowoczesne metody datowane są od 1530 roku, kiedy to Paracelsus po raz pierwszy wprowadził dmuchawy i miechy, które miały zastąpić metodę „usta–usta” (sposób ten nazwano metodą Bellowa i był stosowany w Europie przez 300 lat), następnie w 1711 roku wprowadzono w Ameryce Północnej (wśród Indian) tzw. „odkadzanie” lub „odymianie”, a sposób ten polegał na wdmuchiowaniu dymu do pęcherza zwierzęcego, a następnie do odbytnicy ratowanego, dla porównania metoda ta została wprowadzona w Anglii w 1667 roku pod nazwą „holenderskiego odymiania”. W 1770 roku zastosowano po raz pierwszy metodę inwersyjną (odwróconą) polegającą na zawieszeniu osoby ratowanej za nogi na linie; pociągnięcie w górę powodowało wdech i wylewanie wody z przewodu pokarmowego, opuszczenie – wdech, zaś w 1773 roku powstała nowa metoda zwana „Beczka”, tzn. osobę ratowaną układano przodem na beczce i ujmując ją za nogi przetaczano do przodu i do tyłu, sposób ten jest jeszcze do dzisiaj stosowany przez marynarzy, żeglarzy oraz przez ludność wiejską w Ameryce Południowej. Na ziemiach polskich popularyzacji nowoczesnych metod ratowania dokonywano na obszarze zaboru pruskiego, już w 1775 roku Fryderyk III zalecał stosowanie metody „usta–usta”. W I poł. XIX wieku w Europie stosowano z różnym skutkiem inne metody, tj. układano ratowanego w pozycji na grzbiecie (metoda Datrymała) długim kawałkiem płótna owinięto ratowanego wokół jego klatki piersiowej, następnie pociągano za końce płótna przez dwóch ratujących powodując wydech (po zwolnieniu wciągnięcia: wdech), metodę Marshall–Halla, która była pierwszą próbą ożywienia przez zmianę pozycji ratowanego z ułożenia na piersiach (ucisk na klatkę piersiową – wdech) do ułożenia na boku (moment obrócenia: wdech) oraz metodę Silvestera, i J.B. Francisa. Początek XX wieku przyniósł popularność metodzie Schafera, w której osobę ratowaną układano w położeniu na piersiach (uciskanie oburącz żeber – wydech, zwolnienie ucisku – wdech) oraz sposobie Acklena, gdzie specjalne miechy zakładane były ratowanej osobie ułożonej na grzbiecie na dolną część klatki piersiowej i górną część brzucha; pociągnięcie urządzenia (miecha) w górę wywoływało „próżnię zasycającą mięśnie” – wdech, opuszczenie miecha – wydech. Warto podkreślić, że dopiero od lat 50. ubiegłego stulecia powrócono do tradycyjnej metody „usta–usta” i jej rozmaitych odmian. *Historia ratownictwa wodnego na świecie*, <http://www.wopr.malbork.pl/historia-ratownictwa-wodnego-na-swiecie.html> [dostęp 5.12.2017].

Instytut Ratownictwa Śródziemnomorskiego (na wzór Międzynarodowego Czerwonego Krzyża) zorganizował w Marsylii pierwszy międzynarodowy zjazd przedstawicieli krajowych towarzystw ratowania tonących (z inicjatywy *Francuskiego Towarzystwa Ratunkowego*), zaś z początkiem XX wieku, w 1908 roku w Berlinie odbył się pierwszy międzynarodowy kongres ratownictwa, któremu przewodniczył prof. dr Fryderyk Esmarck. Z kolei na następnym kongresie zorganizowanym przez Francuską Federację Ratownictwa w Saint Quen w 1910 roku powołano *Międzynarodową Federację Ratownictwa*, przy czym nazwa ulegała zmianie: w 1952 roku utworzono *Międzynarodową Federację Ratownictwa, Niesienia Pomocy i Sportów Użytkowych*, potem w 1963 roku proklamowano *Międzynarodową Federację Ratownictwa i Sportów Użytkowych*, zaś dopiero od 1983 roku funkcjonuje *Międzynarodowa Federacja Ratownictwa Wodnego* w skrócie FIS²⁶⁸. Do jej głównych zadań należą: poszukiwanie najlepszych metod ratownictwa wodnego i zabezpieczeń dla osób tonących, prowadzenie szkoleń z zakresu ratowania życia oraz wymiana doświadczeń w zakresie ratownictwa wodnego oraz doświadczeń praktycznych, medycznych i naukowych w zakresie ratownictwa wodnego. Ponadto: uruchamianie ośrodków szkoleniowych ratownictwa wodnego na całym świecie, prowadzenie działalności mającej na celu rozszerzenie aktywnego szkolenia na całym świecie oraz współpracy z innymi organizacjami humanitarnymi, wprowadzenie ujednoliconego wyposażenia i wymiany informacji i promocja oraz organizacja zawodów ratowników wodnych i regularne organizowanie międzynarodowych spotkań w celu pobudzenia zainteresowania ratowaniem ludzi, którym grozi utrata życia w wodzie²⁶⁹.

Warto dodać, że Polska stała się członkiem organizacji już w 1970 roku na konferencji w Lizbonie, zaś w 1992 roku powstał *Polski Związek Pływacki*. Jest to stowarzyszenie powołane do organizowania i prowadzenia współzawodnictwa sportowego w sporcie pływackim, ale również popularyzowania kultury fizycznej i wspierania działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa w uprawianiu sportu pływackiego²⁷⁰.

268 Podstawowe wydarzenia z historii ratownictwa na świecie, <http://ratownictwowodne.republika.pl/historia.htm> [dostęp 5.12.2017]. Zob. także P. Błasiak, M. Chadaj, K. Kurek, *Ratownictwo wodne, vademecum*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001.

269 Zarys historii ratownictwa wodnego, http://woprzloc.cba.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=12 [dostęp 5.12.2017].

270 § 9–11, *Statut Polskiego Związku Pływackiego* z 2016 roku, http://www.polswim.pl/sites/default/files/statut_pzp_-_13.11.2016_1.pdf [dostęp 3.03.2017].

3.1. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – wprowadzenie teoretyczne

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe to dwie organizacje o charakterze wolontariackim, których rola jest szczególnie ważna w systemie ratownictwa w rejonach górskich i na obszarach wodnych. Swoją działalność opierają głównie na pracy ochotników i działają na innych zasadach niż służby ratownicze typu pogotowie ratunkowe. Zadania obu organizacji są specjalistyczne, ale i dość wąskie w swoim działaniu odnoszące się do aktywności w górach, chociaż umiejętności i wiedza ratowników są wykorzystywane również w innych sytuacjach zagrożeń związanych z różnego rodzaju katastrofami.

Specyfika terenu górskiego oraz obszarów wodnych (rzek, jezior, morza, jak i przestrzeni zamkniętych), zagrożenia jakie się tam pojawiają w każdej porze roku, a także codzienne funkcjonowanie osób przebywających stale czy czasowo na tych terenach wymagają niejednokrotnie wsparcia i pomocniczości ze strony osób, które tej pomocy mogą udzielić. Dlatego szczególnie cenna jest pomoc ratownicza niesiona bezinteresownie, często z narażeniem własnego życia i zdrowia. To również dzielenie się z innymi wiedzą, doświadczeniem i własnymi cennymi umiejętnościami oraz pełnienie określonej roli w społeczeństwie i organizacji.

Opisując rolę ratownika należy wyjaśnić termin *rola społeczna*, żeby móc sprawnie posługiwać się nim w rozważaniach o ratownictwie górskim i wodnym. Termin *rola społeczna* w socjologii ma złożony rodowód, co wpływa na sposoby jej rozumienia. Ralph Linton w analizie systemów społecznych wskazuje, że rola to dynamiczny aspekt pozycji, Herbert G. Mead traktował rolę jako strategie interakcyjne nabywane przez jednostki, a dla Jacob L. Moreno role społeczne były taktyką kulturową. Inni z kolei wskazywali na normatywny aspekt ról społecznych. Różnorodność podejść, które wprowadziły do socjologii kategorię roli społecznej, spowodowała, że obecnie też jest ona różnie rozumiana. Najczęściej jest to odniesienie do pozycji społecznej, zachowań jednostek zajmujących pozycję w strukturze społecznej i oczekiwań wobec nich, ale także w tradycji interakcjonizmu symbolicznego rola wiąże się ze wzorem kulturowym, według którego działa jednostka w określonej sytuacji. Opisując postać ratownika górskiego, Piotr Miller stwierdza „rolę postrzegam tu nie tylko jako zadania trwale przypisane do zajmowanej w organizacji pozycji, a raczej jako pewien interakcyjny konstrukt, współtworzony zarówno przez jednostkę, jak i jej otoczenie. Niemniej jednak, sam sposób odgrywania roli ratownika górskiego wydaje się być dość trwale przypisanym do tej profesji. Mimo zmian technologicznych i postępującej profesjonalizacji ratownictwa górskiego, zestaw partnerów interakcyjnych, którzy współdecydują o tym, kiedy rola ratownika górskiego jest odgrywana właściwie, pozostaje bez większych zmian od początków istnienia tej profesji”²⁷¹. Wskazują

271 P. Miller, *Konstruowanie tożsamości ratownika górskiego...*, s. 65.

na to zarówno rekrutacja do tych grup oraz pełnione kolejno role wymagające nie tylko profesjonalnego przygotowania, ale również pokory wobec przyrody i własnej słabości.

Natomiast na pytanie kim jest ratownik, w szczególności górski, jaki jest stopień jego identyfikacji z organizacją można odpowiedzieć, że „pełna identyfikacja z organizacją znacznie ułatwia realizowanie oczekiwań innych ratowników wobec spełnianej roli. Jeżeli organizacja staje się jednym z ważniejszych elementów życia jednostki, to właściwe realizowanie działań profesjonalnych (w tym działań związanych z pracą nad wizerunkiem), jest jednym z jej życiowych priorytetów. Można zaryzykować tezę, że jednostki, które uznają pogotowie górskie za «część siebie» w sposób najbardziej kompletny wprowadzają w czyn założenia organizacyjnej definicji ratownika górskiego, opartej na koncepcji przydatności dla organizacji»²⁷². Potwierdzają to zarówno wspomnienia ratowników górskich, jak i etos ich pracy. Bycie ratownikiem to coś więcej niż sprawne wykonywanie swojej profesji, nawet jeśli realizowana jest w ramach wolontariackich grup dyspozycyjnych. To również włączenie jej w swój styl życia, realizacja także rodzinnych tradycji związanych z ratownictwem górskim.

Można stwierdzić, że „rola społeczna jest rezultatem określonych cech jak i zarówno pozycji społecznej, którą uważa się za składnik struktury grupy, jak i statusu, który jest traktowany jako element stratyfikacji, więc jest ona kategorią z pogranicza teorii stratyfikacji, struktury społecznej i osobowości, co czyni ją narzędziem analitycznym pozwalającym interpretować strukturalnie zdeterminowane działania jednostek. Ponadto, ponieważ rola społeczna odnosi się bezpośrednio do strukturalnie i stratyfikacyjnie uwarunkowanych zachowań jednostek ludzkich, twierdzi się, że pełni ona funkcje pośredniczące między jednostką a szerszymi układami strukturalnymi»²⁷³.

W analizie roli ratownika GOPR Mrozowicz stoi na stanowisku, że „odtwórca roli każdorazowo musi sprostać zawartym w przepisie roli warunkom, nierzadko wymagającym od niego zaangażowania przekraczającego jego osobiste możliwości. Szczególnego znaczenia nabiera zatem subiektywny wymiar ról społecznych, a w nim osobowościowe uwarunkowania ujawnianych w ich obrębie zachowań organizacyjnych jednostki»²⁷⁴.

Widoczne jest to zwłaszcza wśród ratowników GOPR i WOPR, gdzie warunki działania wymagają nie tylko realizacji roli zgodnie z jej wizerunkiem, ale także ryzykowania własnego życia i zdrowia w sytuacjach szczególnie trudnych. To moment zarówno weryfikacji umiejętności ratowniczych, jak i realizacji roli ratownika, w której ważnym elementem jest zarówno odpowiednie przeszkolenie, doświadczenie, jak i wsparcie techniczne w postaci odpowiedniego sprzętu ratowniczego.

272 Ibidem, s. 106.

273 J. Szmatka, *Rola społeczna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 322.

274 K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym...*, s. 13.

Definicję tę możemy przyjąć, analizując rolę jednostki, natomiast określając rolę organizacji w systemie innych organizacji, możemy odnieść się do teorii systemów opisanych już wcześniej w tym opracowaniu, gdzie wskazano, że w systemach społecznych podstawowymi elementami składowymi są jednostki/istoty społeczne, jako aktorzy indywidualni, jednostkowi wraz ze swoimi rolami, potrzebami, wartościami normami i aktorzy zbiorowi jak grupy czy organizacje, albo też jako działania tych aktorów skierowane na siebie nawzajem²⁷⁵.

Rola ratownika została w ciekawy sposób opisana przez P. Millera, który wskazuje na jej kształtowanie się w kontakcie z zespołem ratowników, przełożonymi i poszkodowanymi. Zwraca uwagę na kwestie związane z niesieniem wsparcia i pomocniczości, a w nich między innymi na zaufanie. Ważnym aspektem są też sami aktorzy społeczni – ratownicy i poszkodowani, którym towarzyszy natura jako przeciwnik i sojusznik działań ratowniczych²⁷⁶. Rola ratownika górskiego i wodnego związana jest także z jego prestiżem w systemie ratownictwa. Niesie on nie tylko pomoc, ale jednocześnie wielokrotnie ryzykuje własnym życiem, wykorzystując przy tym swoje specjalistyczne przygotowanie. Ratownictwo można też raczej utożsamiać z powołaniem niż wykonywaniem profesji, stąd często w opisach pojawia się termin służba, służba ratownicza.

Pełnienie roli ratownika górskiego jest ważne i znaczące w systemie ratownictwa górskiego. Zdefiniowanie jednak kim jest ratownik górski nie jest proste. Z perspektywy formalno-prawnej wyartykułowanej w *Rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 roku w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania*²⁷⁷ ratownik górski to zawód wyróżniony w systemie klasyfikacji zawodów w grupie zawodów pod nr 5159 wśród „pracowników usług ochrony gdzie indziej nie sklasyfikowanych” gdzie wyróżnione zostały zawody o charakterze ratowniczym w tym pod nr 515 903 ratownik górski, a pod nr 515 905 ratownik wodny.

Zgodnie z definicją tej ustawy zawód to „zbiór zadań, (zespół czynności), wyodrębniony w wyniku społecznego podziału pracy, wykonywany stale lub z niewielkimi zmianami, przez poszczególne osoby i wymagających odpowiednich kwalifikacji (wiedzy i umiejętności), zdobytych w wyniku kształcenia lub praktyki. Wykonywanie zawodu stanowi źródło dochodu. Zawód można dzielić na specjalności. Specjalność jest wynikiem podziału pracy w ramach zawodu, zawiera część czynności o podobnym charakterze (związanych z wykonywaną funkcją lub przedmiotem pracy) wymagających pogłębionej lub dodatkowej wiedzy i umiejętności, zdobytych w wyniku

275 M. Ziółkowski, *System*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 141–142.

276 P. Miller, *Konstruowanie, tożsamości ratownika górskiego...*, s. 70 i nast.

277 *Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20042652644> [dostęp 24.02.2017].

dotatkowego szkolenia lub praktyki²⁷⁸. Następnie w ustawie podkreśla się, że to sprawdzona umiejętność wykonywania pewnej klasy zadań, w ramach specjalności czy wykonywanego zawodu. Natomiast kwalifikacje zawodowe są definiowane w ustawie jako „układy wiedzy i umiejętności wymagane do realizacji składowych zadań zawodowych”²⁷⁹. W rozumieniu ustawy ratownik górski jest więc zawodem.

Natomiast w *Przewodniku po zawodach* t. III wydanie II²⁸⁰ ratownik górski wymieniony jest jako zawód w Rozdziale IX. E poz. 209, zaś ratownik wodny w tym samym rozdziale pod poz. 211. W przewodniku tym w pozycji ratownik górski w opisie zawodu figuruje również nazwa *goprowiec*. W zadaniach i czynnościach roboczych przewiduje się, że jego głównym zadaniem jest niesienie pierwszej pomocy osobom, które uległy wypadkowi w górach, zaginęły w nich lub zachorowały. Wskazuje się, że ratownik pełni dyżury w całodobowych stacjach GOPR (również telefonicznie), jest w stałej gotowości do podejmowania pomocy. Patroluje tereny górskie i szlaki w celu zapobieżenia wypadkom, podejmuje akcje ratownicze niezwłocznie po uzyskaniu informacji o takiej potrzebie. Ratownik ma przeszkolenie w zakresie niesienia pierwszej pomocy. W opisie zawodu wskazano na procedury postępowania w sytuacji wypadku, podległości służbowej, korzystania z posiadanego sprzętu specjalistycznego. Jednym z zadań jest również ochrona środowiska górskiego. W opisie środowiska pracy wskazuje się, że jest to praca głównie na świeżym powietrzu, dyspozycyjność, narażenie na liczne urazy ciała, co wiąże się z uciążliwością tej pracy. Ponadto od ratownika jest wymagana umiejętność pracy w zespole, zdyscyplinowanie, bezkonfliktowość, współdziałanie i umiejętność podejmowania szybkich i trafnych decyzji, umiejętność panowania nad emocjami, odwaga, wytrwałość, cierpliwość, dokładność. Określone są również wymagania fizyczne i zdrowotne, w tym wysoka ogólna sprawność i wydolność fizyczna wymagana przy ciężkich i nierzadko trudnych warunkach pracy, dobra sprawność zmysłów i narządów równowagi. Wymagana jest umiejętność jazdy na nartach, znajomość topografii i pierwszej pomocy medycznej. Warunkami podjęcia pracy nie są bezwzględne wymagania dotyczące wykształcenia, ale preferowane są osoby o wykształceniu medycznym, o dobrej kondycji psychofizycznej, które nie ukończyły 35 roku życia. Zaznacza się, że głównie jest to praca dla mężczyzn, chociaż zdarzają się w tym zawodzie również kobiety. Potrzebna jest rekomendacja dwóch ratowników, żeby podjąć pracę, oczywiście po spełnieniu wymaganych warunków²⁸¹.

278 Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20042652644> [dostęp 24.02.2017].

279 Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. 2004, nr 265, poz. 2644), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20042652644> [dostęp 24.02.2017].

280 *Przewodnik po zawodach*, t. 3, wydanie II, Departament Rynku Pracy MGPIPS, Warszawa 2003, http://g1ledziny.pl/dokumenty/przewodnik_po_zawodach-tom3.pdf [dostęp 24.02.2017].

281 Ibidem, s. 87.

W przypadku ratownika wodnego jego rola została określona jako czuwanie nad bezpieczeństwem życia ludzkiego na wodach, w szczególności pomaga on osobom, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na wodach. Ratownik pełni dyżur na wyznaczonym stanowisku (np. na wieży obserwacyjnej lub łodzi ratunkowej – patrolując wyznaczony teren), stale obserwuje powierzchnię wody i niezwłocznie reaguje na każdy sygnał wzywania pomocy, podejmując akcję ratunkową. Za pomocą urządzeń alarmowych (gwizdek, dzwon) sygnalizuje naruszenia obowiązującego na pływalni lub kąpielisku regulaminu (np. przekroczenie granicy strefy dla umiejących pływać). Do jego obowiązków należy również wyznaczenie i kontrola stref dla umiejących i nieumiejących pływać i w tym celu bada głębokość akwenu i oznacza strefy bojami określonego koloru. Poza tym, przed rozpoczęciem i po skończeniu dyżuru, sprawdza głębokość wody i w razie potrzeby decyduje o przesunięciu stref lub czasowym wyłączeniu określonych obszarów kąpieliska z używalności. Za pomocą flag odpowiedniego koloru informuje o stopniu zagrożenia na wodach ze względu na warunki atmosferyczne (temperatura wody, widoczność, szybkość wiatru, wysokość fali, silne prądy wsteczne). Na tablicy informacyjnej wpisuje dane dotyczące temperatury wody, temperatury powietrza oraz inne aktualne informacje (np. o gwałtownych zmianach warunków atmosferycznych). Jego powinnością jest także oczyszczanie powierzchni wody i dna rejonu przeznaczonego na kąpielisko z wszelkich przedmiotów zagrażających użytkownikom kąpieliska, czyli takich, które mogą spowodować skaleczenie lub inny niebezpieczny wypadek, kontrolowanie stanu technicznego sprzętu ratowniczego i pomocniczego oraz dbałość o jego utrzymanie zgodnie z przeznaczeniem. Obowiązkiem ratownika wodnego jest dbałość o sprawność fizyczną oraz stałe doskonalenie zawodowe. Bardzo skrupulatnie wypunktowano również warunki pracy, tzn. pierwszym etapem jest ukończenie kursu i zdanie egzaminu na Młodszego Ratownika WOPR. Co prawda, w kursie może wziąć udział osoba niepełnoletnia, ale posiadająca kartę pływacką oraz ważną legitymację członka WOPR z poświadczeniem lekarskim o zdolności do pracy w charakterze ratownika wodnego. Warunkiem jest pozytywne zaliczenie testu sprawnościowego, na który składają się: przepłynięcie dystansu 50 m sposobem dowolnym w czasie 45 sekund, przepłynięcie pod wodą minimum 15 metrów (start z powierzchni wody), wykazanie się umiejętnością pływania na grzbiecie z pracą nóg do żabki i holowaniem deski pływackiej na dystansie 25 metrów. Młodszy ratownik uprawniony jest do pracy na kąpieliskach, pływalniach krytych i odkrytych, pod nadzorem ratownika starszego stopniem. Osoby pełnoletnie mogą natomiast ubiegać się o stanowisko Ratownika Wodnego WOPR. Poza wiekiem, ważne jest posiadanie ważnej legitymacji członka WOPR z poświadczeniem lekarskim o zdolności do pracy w charakterze ratownika oraz potwierdzonego w legitymacji członkowskiej odbytego stażu co najmniej 100 godzin w charakterze ratownika i co najmniej 12-miesięcznej działalności w WOPR w stopniu młodszego ratownika. Ponadto osoba ubiegająca

się o stanowisko Ratownika Wodnego WOPR musi mieć specjalną kartę pływacką (tzw. żółty czepek) i posiadać co najmniej jedno spośród uprawnień (patentów) przydatnych w ratownictwie wodnym (np. motorowodne, żeglarskie, ratownika medycznego). Poza tym, trzeba zaliczyć sprawdzian praktyczny na który składa się: przepłynięcie dystansu 100 metrów sposobem dowolnym w czasie 1 minuty 45 sekund (1,45 min), holowanie współwiczającego na dystansie 50 metrów, płynąc na grzbiecie z pracą nóg do żabki i chwytem oburęcz stosowanym w ratownictwie wodnym oraz nurkowanie na dystansie 25 metrów. Kurs kończy się egzaminem z teorii i praktyki. Ratownik Wodny WOPR uzyskuje prawo do samodzielnej pracy na kąpieliskach i pływalniach, koloniach dla dzieci i obozach młodzieżowych oraz w czasie imprez na wodach i nad wodami, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Może też prowadzić szkolenie podstawowe członków WOPR. Przy zatrudnianiu nie ma specjalnych preferencji. Liczy się sprawność i umiejętności. Wiek i płeć nie odgrywają praktycznie żadnej selekcyjnej roli²⁸².

Niezależnie od regulacji prawnych, P. Miller w swojej pracy wskazuje na dwa rodzaje definiowania ratownika górskiego przez badanych przez niego respondentów. Odpowiedzi uczestników ruchu turystycznego przypominały elementy definicji podane w Rozporządzeniu lub w odniesieniu do przynależności organizacyjnej (GOPR, TOPR). Z kolei odpowiedzi pracowników GOPR i TOPR skupiały się wokół odniesienia „do przydatności dla organizacji (czyli stopnia i jakości realizowania zadań służbowych – «angażowania w ich spełnianie»». Z perspektywy ratowników górskich istotne są obie wyżej wymienione płaszczyzny – a więc zarówno wykonywanie działania podstawowego i działań wspierających, jak również przynależność organizacyjna i wszelkie aspekty z tym związane, ale dopełnieniem tych płaszczyzn jest dopiero zaangażowanie («udzielanie się») w bieżącą pracę organizacji”. Warto podkreślić, że kryterium stażu, czy miejsca w hierarchii organizacyjnej nie jest tu tak istotne, jak zaangażowanie i dyspozycyjność (związana także z bliskością miejsca zamieszkania)²⁸³.

Stawanie się ratownikiem górskim jest procesem skomplikowanym i odnosi się do kilku elementów. To zarówno zdobywanie następnych etapów organizacyjnej pozycji jak i „swoista rama odniesienia dla szerszego procesu zmiany optyki postrzegania siebie, organizacji, w której się uczestniczy i jej otoczenia, czy innymi słowy – tworzenia pewnego schematu poznawczego”²⁸⁴. To także uświadamianie sobie swojego miejsca i wagi działania w szerszym systemie bezpieczeństwa.

Czynnikami wspierającymi decyzję o funkcjonowaniu w roli ratownika górskiego, wspiera bliskość zamieszkania – w rejonie gór, fascynacja i miłość do gór, deklarowana potrzeba niesienia pomocy, podpatrywanie pracy ratowników²⁸⁵.

282 Ibidem, s. 87.

283 P. Miller, *Konstruowanie, tożsamości ratownika górskiego...*, s. 47–48.

284 Ibidem, s. 49.

285 Ibidem, s. 52.

Realizacja kolejnych stopni zawodowych ratownika górskiego przebiega od złożenia dokumentów w centralnej siedzibie grupy. Następny etap to testy sprawnościowe, egzamin z topografii, podstaw pierwszej pomocy, jazda na nartach oraz pozytywna rekomendacja dwóch ratowników, działających czynnie w danej grupie GOPR, pod kątem przydatności do pracy. W fazie stażu kandydackiego, trwającego od 2 do 5 lat ratownik wypełnia statutowe obowiązki, uczestniczy w szkoleniach z zakresu topografii, ratownictwa górskiego – ścianowego i z powietrza, odbywa kurs medyczny I stopnia w Centrum Szkoleń Medycznych GOPR w Zieleńcu. Uczestniczy też w akcjach ratunkowych zdobywając doświadczenie. Po odbyciu stażu kandydackiego składa przyrzeczenie o treści:

Dobrowolnie przyrzekam pod słowem honoru, że póki zdrows będę, na każde wezwanie Naczelnika lub Jego Zastępcy – bez względu na porę roku, dnia i stan pogody – stawię się w oznaczonym miejscu i godzinie i udam się w góry celem niesienia pomocy ludziom jej potrzebującym. Postanowienia statutu GOPR będę przestrzegał ściśle, polecenia Naczelnika, jego zastępców, kierowników wypraw i akcji będę wykonywał rzetelnie, pamiętając, że od mego postępowania zależy zdrowie i życie ludzkie. W pełnej świadomości przyjętych na siebie trudnych obowiązków i na znak dobrej woli, powyższe przyrzeczenie przez podanie ręki Naczelnikowi potwierdzam²⁸⁶.

Dla porównania przytoczono także przysięgę, którą składają ratownicy wodni WOPR:

Ja, ratownik Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, przyjmuję za swe godło niebieski krzyż i złotą kotwicę, przyrzekam sumiennie i w pełnym poczuciu odpowiedzialności moralnej wypełniać swoje obowiązki społeczne, dopóki zdrows będę, bez względu na pogodę, porę dnia i nocy przez okres całego roku, pośpieszę z pomocą ludziom, którzy znaleźli się w niebezpieczeństwie utraty życia w wodzie. Wszystkie swe siły i umiejętności wykorzystam dla zmniejszenia nieszczęśliwych wypadków utonąć, nie zapominając, że od mojej postawy i działania zależy życie ludzkie²⁸⁷.

Przysięgi składane przez ratowników GOPR i WOPR wskazują na podstawowe zasady, jakimi powinni się kierować w trakcie wykonywania zadań z zakresu ratownictwa zarówno górskiego, jak i wodnego. Podkreśla się tu zarówno honor, jak i odpowiedzialność i sumiennosc, wykorzystanie swoich sił i umiejętności w ratowaniu

286 „Rota przyrzeczenia funkcjonuje w organizacji od 1910 roku, zaś jej autorem jest wspomniany wcześniej Mariusz Zaruski. Uroczystość ma obrzędowy i dość podniosły charakter, jest również swego rodzaju wewnątrzorganizacyjnym rytuałem przejścia. Bierze w nim udział zarówno kierownictwo grupy, jak i pozostali jej członkowie. Przejście wyraża się nie tylko w zmianie nazewnictwa – ratownik – kandydat staje się oficjalnie ratownikiem górskim GOPR, ale także i być może przede wszystkim – w zmianie postrzegania samego siebie”. P. Miller, *Konstruowanie, tożsamości ratownika górskiego...*, s. 52.

287 *Przysięga Ratownika*, <http://www.wopr.malbork.pl/przysiega-ratownika.html> [dostęp 24.02.2017].

ludzkiego życia. Tekst uroczystej przysięgi znajduje odzwierciedlenie w naszych badaniach, w trakcie których respondenci wyraźnie wskazywali na odpowiedzialność w ratowaniu ludzkiego zdrowia i życia.

3.2. Rys historyczny Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jest polską organizacją powstałą w Zakopanem w 1952 roku²⁸⁸, prowadzącą działania o charakterze ratowniczym, zapobiegającym wypadkom w górach oraz przygotowaną do szkoleń w tym zakresie. Z założenia jest organizacją, w której niewiele osób prowadzi działalność etatową, zdecydowana większość działa w nim ochotniczo.

Za początek powstania GOPR można uznać Walny Zjazd Delegatów Sekcji Terenowych GOPR PTTK oraz TOPR PTTK, który odbył się 21 grudnia 1952 roku w Zakopanem. Na posiedzeniu wybrano Zarząd, którego Prezesem został Stefan Zwoliński, Sekretarzem – Jan Cybulski, Skarbnikiem – Tadeusz Gąsienica Giewont. Kierownikiem GOPR został Tadeusz Pawłowski, zaś jego zastępcą Zygmunt Wójcik, wybrano również członków zarządu spośród delegatów poszczególnych Sekcji Terenowych. W sezonie zimowym 1952/53 pełniono dyżury ratownicze w poszczególnych obiektach górskich, stałe przez ratowników zawodowych i sobotnio-niedzielne oraz świąteczne przez ratowników ochotników²⁸⁹.

Obecnie GOPR tworzy w sumie siedem grup regionalnych: Bieszczadzka, Krynicka, Podhalańska, Jurańska, Beskidzka, Wałbrzysko-Kłodzka i Karkonoska.

Polski wątek ratownictwa w Karkonoszach rozpoczyna się w 1945 roku, kiedy polskie władze samorządowe przywracają funkcjonowanie w Szklarskiej Porębie i Karpaczu Pogotowia Górskiego, które zaczęło podlegać pod PCK. Pracowali w nim niemieccy ratownicy, którymi kierował Fromberg. Dopiero w listopadzie 1948 oddział PTTK patronuje powstaniu 12-osobowej grupy ratownictwa górskiego w Jeleniej Górze, a latem 1949 roku z inicjatywy dra Stanisława Bialikiewicza przeszkolono w kursie ratownictwa górskiego na Hali Gąsienicowej trzech karkonoskich działaczy turystycznych: Przemysława Borkowskiego, Mieczysława Kłapę i Tadeusza Stecia. Jesienią 1951 roku zorganizowano kurs ratownictwa górskiego, a 4 listopada 1952 roku na zebraniu Zarządu GOPR w Zakopanem utworzono regionalne grupy ratownictwa górskiego poza Tatrami.

288 Warto podkreślić, że już w 1907 roku pojawił się projekt utworzenia pogotowia górskiego. Dalej autorzy opisują działalność TOPR w okresie międzywojennym. Zob. *Sygnaly z gór. Z dziejów minionych sześćdziesięciu lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego PTTK*, Warszawa 1973.

289 *Historia GOPR*, <http://www.gopr.pl/historia-gopr/50-lat-gopr> [dostęp 21.02.2017].

Dopiero w dniach 10–14 grudnia 1952 roku w schronisku Samotnia odbył się kurs ratownictwa górskiego, a w dniu 14 grudnia odbyło się zebranie założycielskie Sekcji Sudeckiej Górskiego Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe SOPR. Rok 1956 przyniósł przyjęcie nowego regulaminu GOPR i Sekcja Sudecka podniesiona została do rangi Grupy Sudeckiej GOPR. Z kolei 1 stycznia 1976 następuje podział Grupy Sudeckiej GOPR na Karkonoską z Naczelnikiem Ryszardem Jaśko i Wałbrzysko-Kłodzką z Naczelnikiem Stanisławem Ządkiem. Od tej pory Grupa Karkonoska działa na terenie o powierzchni 3025 km kw. Ważnym wydarzeniem było w dniu 11 listopada 1978 roku oddanie do użytku budynku Stacji Centralnej GOPR w Jeleniej Górze, który miał być wzorem dla innych siedzib regionalnych grup GOPR, a w 1989 rok oddano do użytku wybudowaną społecznie przez ratowników GK GOPR stację ratunkową „Bacówka” w Karpaczu. W roku 2002 Grupa Karkonoska GOPR obchodzi jubileusz 50-lecia ratownictwa w Karkonoszach z liczbą 171 ratowników, (w tym 9 zawodowych) i 144 ochotników (w tym 63 starszych ratowników i 18 instruktorów) oraz 18 kandydatów²⁹⁰.

Jesienią 1961 roku powołano do życia Grupę Bieszczadzką GOPR w Sanoku. Nawiązując do międzywojennych obchodów „Dnia Niebieskiego Krzyża” odbywających się w Zakopanem, 30 listopada 1963 roku w schronisku PTTK na Turbaczu zorganizowano centralne uroczystości „Dnia Ratownika”, na które przybyły delegacje wszystkich grup regionalnych GOPR. Powrócono wtedy do tradycyjnego składania przyrzeczenia przez ratowników, co praktykowano jedynie w Grupie Tatrzańskiej²⁹¹.

Aktualne Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jest stowarzyszeniem kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym²⁹². Funkcjonuje na podstawie wspomnianej ustawy o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich z dnia 18 sierpnia 2011 roku. Obszarem działania jest teren Rzeczypospolitej Polskiej z uwzględnieniem przede wszystkim regionów górskich. W zadaniach statutowych zapisana jest nie tylko pomoc w górach osobom, których zdrowie lub życie jest zagrożone, ale również zapobieganie wypadkom na terenach górskich oraz ochrona środowiska górskiego. Zadania te są realizowane przez siedem Grup Regionalnych: Grupę Beskidzką, Grupę Bieszczadzką, Grupę Jurajską, Grupę Karkonoską, Grupę Krynicką, Grupę Podhalańską, Grupę Wałbrzysko-Kłodzką. Teren zabezpieczany przez GOPR to pasma gór polskich od Karkonoszy poprzez Jurę Krakowsko-Częstochowską do Bieszczad, o łącznej powierzchni 20 410 km kw. To 7 200 km szlaków turystycznych i ponad 200 urządzeń narciarskich. GOPR

290 S.A. Jawor, R. Lewandowski, *Kalendarium stulecia ratownictwa górskiego i ważniejszych wypadków w Karkonoszach*, http://www.przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/archiwum/kronika_ratownictwa_karkonosze.pdf [dostęp 21.03.2017].

291 *Historia GOPR*, <http://www.gopr.pl/historia-gopr/50-lat-gopr> [dostęp 21.02.2017].

292 GOPR jest stowarzyszeniem zarejestrowanym w Sądzie Rejonowym w Krakowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem rejestru KRS 0000156881 <http://www.gopr.pl/gopr/o-gopr> [dostęp 26.02.2017].

zatrudnia 102 ratowników etatowych, a wspomaga ich 1345 ratowników ochotników i 204 kandydatów na ratowników. Do GOPR należy siedem Stacji Centralnych, w których pełnione są całodobowe dyżury ratownicze (Szczyrk, Sanok, Podlesice, Jelenia Góra, Krynica Zdrój, Rabka Zdrój, Wałbrzych), 37 Stacji Ratunkowych, w których pełnione są dyżury, w tym 25 całorocznych, 12 sezonowych oraz 27 stacji i punktów ratowniczych, które są dzierżawione. GOPR wyposażone jest w 60 samochodów terenowych i osobowych, 49 pojazdów czterokołowych i 45 skuterków śnieżnych oraz nowoczesną sieć radiolączności pozwalającą na bezpośrednią współpracę z innymi służbami ratowniczymi²⁹³.

Organizacja ratownictwa wymaga dobrego i sprawnego zarządzania w kilku obszarach, takich jak zarządzanie zasobami ludzkimi, środkami trwałymi i wiedzą. Sprawnemu ratownictwu mają służyć również rozwiązania w tym zakresie, jego finansowanie oraz współdziałanie z innymi podmiotami.

Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe powołano do życia w 1962 roku, a podstawą prawną do jego utworzenia było zarządzenie nr 74 Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 11 kwietnia 1962 roku. Nie oznacza to jednak, że wcześniej nie działały organizacje zajmujące się ratownictwem wodnym. Znane są już takie działania podejmowane w starożytnym Rzymie, a mające na celu nauczanie pływania. Traktowano je jako jeden ze środków prowadzących do prawidłowego rozwoju fizycznego. W 1767 roku powstało w Amsterdamie pierwsze na świecie towarzystwo ratowników wodnych – *Towarzystwo Ratowania Ludzi Utopionych*²⁹⁴.

Z kolei, w Polsce w 1775 roku z inicjatywy ks. Adama Czartoryskiego wydano w Warszawie pierwszą w języku polskim broszurę o ratowaniu ludzi. Najstarszym polskim źródłem informacji o ratowaniu na wodach jest zapis z 1604 roku o ufundowaniu w Sandomierzu przez Hieronima Gostomskiego klasztoru i szpitala, którego zakonnicy mieli między innymi za zadanie niesienie pomocy ofiarom Wisły. Pod koniec XVIII wieku powołano w Krakowie Pogotowie Ratunkowe dla tonących, a w 1820 roku we Lwowie wydano książkę pt. *Nauka i sztuka pływania*, w której autor Karol Hojnic opisuje między innymi metody holowania ratowanych. W 1839 roku na terenie Królestwa Polskiego wydano przepisy, które dopuściły stosowanie resuscytacji (ożywienie)²⁹⁵.

293 Stan na 26.08.2013 roku, <http://www.gopr.pl/gopr/o-gopr> [dostęp 26.02.2017].

294 Rozwój tego typu inicjatyw w Europie w XVIII wieku związany był z rozwojem wielu europejskich miast portowych, w których można było zauważyć zainteresowanie pływaniem, co z kolei skutkowało powstawaniem zespołów ratunkowych na potrzeby katastrof okrętowych i pomocy tonącym. Obok Amsterdamu takie towarzystwa powstały również w Hamburgu (1769), Kopenhadze (1772), Paryżu (1773) oraz w Wielkiej Brytanii (1774). W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012; I. Michniewicz, R. Michniewicz, *Ratownictwo wodne. Podstawy edukacji studentów*, Kalisz 2013.

295 M. Napierała, A. Skaliy, R. Plewiński, *Zmiany zachodzące w ostatnich latach w Wodnym Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym*, [w:] M. Napierała, A. Skaliy, W. Żukow (red.), *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku*, Wyższa Szkoła Gospodarstwa, Bydgoszcz 2011, s. 36.

Pierwszą organizacją ratownictwa wodnego na ziemiach polskich było powstałe w 1894 roku w Kaliszu Cesarzskie Towarzystwo Ratowania Tonących, a jego członek dr Leon Wernic w 1902 roku wydał podręcznik pt. *Jak ratować tonących*, w którym obok typowo lekarskich wskazówek udzielania pierwszej pomocy zamieszczono osiem przepisów na korzystanie z kąpeli²⁹⁶. Jeszcze w okresie zaborów, na ziemiach Królestwa Polskiego, w 1908 roku działało w Warszawie Petersburskie Towarzystwo Ratowania Tonących, które niosło pomoc wszystkim korzystającym z wody w rejonie Warszawy.

Po odzyskaniu niepodległości okres międzywojenny przyniósł rozwój przede wszystkim w zakresie wykształcenia się ratownictwa jako istotnej dziedziny edukacyjnej i akademickiej. W 1926 roku Polski Związek Pływacki powołał Komisję ds. Ratownictwa Wodnego z siedzibą w Siemianowicach, która w 1927 roku dzień 29 czerwca ogłosiła Dniem Ratownika Wodnego. Z inicjatywy Dymitra Bogajewskiego w 1952 roku dziedzina ratownictwa wodnego weszła do programów szkolenia studentów Warszawskiej Wyższej Uczelni Wychowania Fizycznego. Niezbędne materiały do nauczania opracował i zebrał prof. dr hab. Mieczysław Witkowski. W następnych latach ratownictwo wodne zostało ujęte w programach nauczania studentów wszystkich uczelni wychowania fizycznego w kraju. Koncepcyjny rozwój dyscypliny przypadł jednak na lata powojenne i wiąże się z publikacjami wspomnianego prof. dr hab. M. Witkowskiego (b. rektora Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie) z zakresu ratownictwa wodnego oraz zorganizowanym w Katowicach pierwszym kursem instruktorów ratownictwa wodnego²⁹⁷.

Po zakończeniu II wojny światowej nastąpił dalszy rozwój ratownictwa wodnego jako dyscypliny wiedzy²⁹⁸ oraz zintensyfikowano działania celem powołania do życia organizacji, stowarzyszenia, którego zadaniem byłaby ochrona akwenów wodnych. Było to związane również z licznymi zagrożeniami na obszarach wodnych (przykładowo w 1959 roku utonęły 1133 osoby, z czego 25% stanowiły przypadki utonięcia nieletnich). I tak, w latach 1964–1965 trwała debata nad rolą i zadaniami takiej organizacji. W 1965 ostatecznie przyjęto ogólne założenia, opracowano statut oraz wybrano władze. Dwa lata później, dokładnie w dniu 9 października 1967 roku, na podstawie decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych WOPR uzyskało osobowość prawną, stając się praktycznie jedyną organizacją w Polsce powołaną do ratowania tonących i zapewniania bezpieczeństwa na obszarach wodnych. W kolejnych latach, aż do 1969 roku, stowarzyszenie prowadziło ożywioną działalność organizacyjną. Projekt programu działania na lata 1969–1973 został przyjęty przez I Krajowy Zjazd WOPR, który odbył się 20 kwietnia 1969 roku w Warszawie. Podczas tego zjazdu wytyczono zasadnicze

296 Ibidem, s. 39.

297 Ibidem, s. 39–40.

298 Zob. szerzej J. Telak, D. Skalski, *Programy szkolenia w zakresie ratownictwa wodnego w ujęciu historycznym i w świetle przeprowadzonych badań – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP”, 2015, nr 55, s. 83–85.

kierunki działania, określono rolę i zadania organizacji oraz zasadnicze kompetencje ogniw terenowych. Poza tym, WOPR przejęło zadania związane z systemem szkoleń i na podstawie porozumienia z Polskim Związkiem Pływackim rozpoczęło na szeroką skalę szkolenie od stopnia młodszego ratownika poprzez ratownika, starszego ratownika, instruktora do stopnia instruktora – wykładowcy²⁹⁹.

W latach 70. ubiegłego stulecia prowadzono prace organizacyjne oraz profilaktyczne w jak najszerszym zakresie w celu zagwarantowania pełnego bezpieczeństwa osób korzystających z wypoczynku nad wodą. Poza tym, organizowano naukę pływania dla młodzieży i osób dorosłych oraz prowadzono prace zabezpieczające czynne kąpieliska w czasie sezonu rekreacyjnego. Ważna była również promocja, i w tym zakresie rozpowszechniano wiedzę na temat bezpieczeństwa nad wodą poprzez wydawane ulotki i akcje promocyjne. Zintensyfikowano również działalność szkoleniową, o czym najlepiej świadczą inicjatywy podjęte z okazji obchodów Międzynarodowego Roku Dziecka w 1979 roku. Skoncentrowano się wówczas na prowadzeniu podstawowej nauki pływania dla dzieci.

W kolejnej dekadzie WOPR organizował kursy na stopnie ratowników i instruktorów WOPR. Prowadzona była nauka pływania, organizowano pogadanki na temat bezpieczeństwa na wodach w szkołach, na koloniach i miejscach zorganizowanego wypoczynku letniego. WOPR zabezpieczał imprezy na wodzie, w tym spływy kajakowe, zawody pływackie, regaty żeglarskie z Mistrzostwami Polski włącznie. WOPR razem z Policją prowadził wspólne patrole na wodach ogólnie dostępnych, a także wspólne działania z organizacjami zajmującymi się ekologią i czystością wód³⁰⁰.

Ostatnie lata pokazały zaangażowanie organizacji w realizowanie zadań z zakresu bezpieczeństwa społeczności lokalnych nie tylko na obszarach wodnych, ale również zamkniętych kąpieliskach. Sukcesywnie, nastąpił rozwój organizacji, która stała się również jednym z ważnych ogniw funkcjonującego od 1995 roku Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Poza tym, wskutek przystąpienia Polski do Unii Europejskiej poszerzyły się możliwości rozwoju, ponieważ jak każdej organizacji o charakterze publicznym, WOPR przysługuje prawo do pozyskiwania środków unijnych³⁰¹.

W niniejszym podrozdziale ujęto krótką historię GOPR-u i WOPR-u, wskazując na najważniejsze daty i wydarzenia, które umocniły ich pozycję wśród innych podmiotów ratowniczych. Zarówno w sytuacji GOPR, jak i WOPR konieczne było podjęcie prac dotyczących ich prawnego funkcjonowania, które zostaną przedstawione w kolejnym podrozdziale.

299 Ibidem, s. 85–86.

300 Ibidem, s. 87–88.

301 A. Ostrowski, M. Juskiewicz, M. Strzała, A. Stanula, W. Ziara, *Ocena działalności Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w latach 2003–2012 na tle zachodzących zmian społecznych*, [w:] M. Napierała, A. Skaliy, W. Żukow (red.), *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku...*, s. 118–128.

3.3. Rozwiązania prawne

Organizacje pozarządowe definiuje się zwykle jako podmioty, których działanie nie jest nastawione na zysk i które nie stanowią elementu aparatu państwowego. Wymienia się „organizacje społeczne, obywatelskie, pozarządowe, *nongovernmental organization* – NGO, niedochodowe non profit – NPO, użyteczności społecznej, charytatywne, pomocowe, wolontarystyczne, niezależne, itp.”³⁰². Funkcjonowanie tych organizacji gwarantuje *Konstytucja RP* w art. 12 (zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji), a w art. 58 w ust. 1 – każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku – Prawo o stowarzyszeniach podaje, że stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych, wyróżnia też kategorię Organizacji Pożytku Publicznego (OPP). W informacji zawartej na stronie departamentu Pożytku Publicznego, można przeczytać: „stosownie do przepisów uchwalonej w dniu 24 kwietnia 2003 roku *ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 873) oraz przepisy wprowadzające *ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 874) organizacje pozarządowe oraz inne podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego mogą od dnia 1 stycznia 2004 roku uzyskiwać szczególny status organizacji pożytku publicznego. Ze statusem tym związane są szczególne uprawnienia, ale też i obowiązki takich organizacji. Głównym celem jego utworzenia było stworzenie pewnej elity wśród podmiotów zaliczanych do trzeciego sektora. Chodzi o elitę prowadzącą działalność społecznie użyteczną na rzecz ogółu społeczności, której cechą charakterystyczną jest transparentność zarówno w momencie rejestracji, jak i w całym okresie działania”³⁰³.

O status organizacji pożytku publicznego mogą ubiegać się również „organizacje prowadzące działalność w zakresie ratownictwa i ochrony ludności oraz pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą”³⁰⁴. GOPR jak i WOPR można więc z powodzeniem ze względu na prowadzoną działalność i ich charakter umieścić się w grupie Organizacji Pożytku Publicznego.

Dokumentem określającym szczegółowy zakres obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunki ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaj i wysokość świadczeń przysługujących w związku z udziałem w akcji ratowniczej jest *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Admini-*

302 J. Schmidt, *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*, Wyd. SEDNO Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2012, s. 14.

303 Wykaz organizacji mających status organizacji pozarządowych, http://www.pozytek.gov.pl/Wykaz_organizacji_majacych_status OPP,1020.html, [dostęp 27.04.2017].

304 Wykaz organizacji mających status organizacji pozarządowych, http://www.pozytek.gov.pl/Wykaz_organizacji_majacych_status OPP,1020.html, [dostęp 27.04.2017].

stracji z dnia 12 listopada 2002 roku w sprawie szczegółowego zakresu obowiązków i uprawnień specjalistycznych organizacji ratowniczych, warunków ich wykonywania przez inne organizacje ratownicze oraz rodzaju i wysokości świadczeń przysługujących ratownikom górskim i wodnym w związku z udziałem w akcji ratowniczej³⁰⁵.

Do pozycji prawnej analizowanych organizacji nawiązuje art. 55 ust. 3 ustawy z dnia 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej (Dz. U. z 2001 r., nr 81, poz. 889 i nr 102, poz. 1115 oraz z 2002 r., nr 4, poz. 31, nr 25, poz. 253, nr 74, poz. 676, nr 93, poz. 820 i Nr 130, poz. 1112) stanowiący, że specjalistycznymi organizacjami ratowniczymi są: Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jako stowarzyszenie kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, w zakresie ratownictwa górskiego na obszarze Tatr i pasma Gubałowsko-Spiskiego, oraz Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jako stowarzyszenie kultury fizycznej o zasięgu ogólnokrajowym. Do ich zadań i uprawnień należą organizowanie pomocy oraz ratowania osób, w tym udzielania pomocy przedmedycznej, organizowania i przeprowadzania szkolenia służby ratowniczej, ustalania programów kursów i szkoleń specjalistycznych z zakresu ratownictwa, stwierdzania zagrożeń bezpieczeństwa osób, na swoim terenie działania. Ponadto, do ich kompetencji należą nadawanie stopni ratowniczych i stopni instruktorskich oraz określanie uprawnień do prowadzenia działań ratowniczych, w zależności od posiadanych kwalifikacji.

Ważnym zadaniem jest prowadzenie profilaktycznej działalności w zakresie bezpieczeństwa osób oraz działalności informacyjnej i instruktażowej w zakresie bezpieczeństwa w górach na swoim terenie działania, co jest ważnym elementem edukacji dla bezpieczeństwa w ogóle. GOPR, WOPR i ich upoważnieni przedstawiciele mają także prawo występowania do kierowników obiektów i urządzeń wypoczynkowych, sportowych, rekreacyjnych i turystycznych oraz do organizatorów imprez w dziedzinie kultury fizycznej, rekreacji i sportu z pisemnym lub ustnym wnioskiem o usunięcie stwierdzonych zagrożeń, co znacznie może wzmocnić bezpieczeństwo.

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i poszczególne grupy regionalne są również obowiązane i uprawnione do kontroli przestrzegania przez osoby przebywające w górach warunków bezpieczeństwa, co jest szczególnie ważne w sytuacjach zagrożenia zarówno ze strony natury, jak i człowieka. Ponadto GOPR ma prawo do ogłaszania stopni zagrożenia lawinowego oraz innych stanów zagrożeń na swoim terenie działania, a ich upoważnieni przedstawiciele są uprawnieni jednocześnie do występowania do organów samorządu terytorialnego o zamknięcie obszaru powietrznego do uprawiania sportów lotniczych w wypadkach stanowiących zagrożenie dla osób, funkcjonowania urządzeń i prowadzonych tam akcji ratunkowych i szkoleń.

Istotnym elementem tego rozporządzenia jest również zagwarantowanie ratownikom górskim biorącym udział w działaniach ratowniczych świadczeń pieniężnych

305 Dz. U. z 2002 roku, nr 193 poz. 1624. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=W-DU20021931624> [dostęp 26.02.2016].

w wysokości diety z tytułu podróży służbowych pracowników na terenie kraju za każdą rozpoczętą godzinę działań a w przypadku działań ratowniczych, trwających ponad osiem godzin, również wyżywienia. Podobnie ratownikom wodnym biorącym udział w działaniach ratowniczych przysługuje świadczenie pieniężne w wysokości połowy diety z tytułu podróży służbowych pracowników na terenie kraju za każdą rozpoczętą godzinę działań³⁰⁶.

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe oraz Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe są ważnymi chociaż nie w pełni docenianymi podmiotami wymieniającymi nie tylko w systemie grup dyspozycyjnych, ale także w systemie zarządzania kryzysowego. W definicjach zarządzania podkreśla się traktowanie tegoż zarządzania jako procesu wymieniając przy tym jego cykle i fazy jak na przykład: planowania, reagowania oraz odbudowy. Zakończenie sytuacji kryzysowej jest związane z przygotowaniem się do reakcji na kolejną, do której włączyć można nie tylko odtwarzanie zniszczeń fizycznych, ale także edukację dla bezpieczeństwa prowadzoną często równoległe z fazą zapobiegania. Faza ta to nie tylko odbudowa zniszczeń ale i konieczność inwestowania w grupy, które są szczególnie niezbędne w chwili zagrożenia a posiadające specjalistyczny sprzęt, a przede wszystkim umiejętności i wiedzę, jak np. badane GOPR i WOPR.

Zapisy ustawy, która definiuje zarządzanie kryzysowe jako „działalność organów administracji publicznej będącą elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym i która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej”³⁰⁷, wskazują na niezbędność udziału wolonatriackich grup dyspozycyjnych. Znaczenie tych grup podkreślono również w *Strategii Bezpieczeństwa RP* z roku 2014. Stąd istnieje nie tylko potrzeba ich dogłębnego badania i opisu ale i wskazania na wagę roli jaką pełnią w systemie bezpieczeństwa państwa zarówno w stanie wojny jak i pokoju.

Współpraca GOPR z podobnymi podmiotami z terenu Słowacji i Czech odbywa się na podstawie uregulowań prawnych poszczególnych państw oraz uregulowań między państwami graniczącymi ze sobą, w tym wypadku są to osobne porozumienia polsko – słowackie i polsko-czeskie. Dotyczą kwestii zakresu ratownictwa i jego finansowania, oraz współpracy w dziedzinie edukacji ukierunkowanej na zapobieganie zagrożeniom (od lawinowych po zaginięcia turystów w górach i niefrasobliwość narciarzy), szczególnie ważnej w obszarze turystyki górskiej i narciarstwa.

306 Dz. U. z 2002 roku, nr 193 poz. 1624. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=W-DU20021931624> [dostęp 26.02.2017]. *Podstawy prawne unifikacji*, <http://www.dolnoslaskiewopr.pl/index.php?todo=151> [dostęp 26.02.2017].

307 Art. 2 ustawy z 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007 roku, nr 89 poz. 590 z późn. zm.

Ponadto, ważną rolę w pasie przygranicznym odgrywa współdziałanie służb niosących pomoc w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia, które regulowane są przepisami krajowymi, jak i poprzez porozumienia i umowy między Polską i Słowacją oraz Polską i Czechami. Jako przykład można podać podpisanie deklaracji 1 lipca 2014 roku w Zakopanem – *memorandum wzajemnej współpracy organizacji ratownictwa górskiego z Polski, Słowacji i Czech*, którego celem jest bliższe współdziałanie w ramach szkoleń i ustalanie jednorodnych zasad prowadzenia wspólnych działań ratowniczych. Jednym z celów jest zbudowanie kompatybilnego systemu ratownictwa śmigłowcowego do poszukiwań i ratownictwa w górach oraz opracowywanie i wykorzystywanie informacji o zagrożeniach lawinowych. Zadeklarowano również wzajemne wsparcie w kształceniu i szkoleniu oraz opracowywanie procedur działania i zasad wspólnych akcji ratowniczych³⁰⁸.

Podpisywanie deklaracji, porozumień, umów o charakterze dwu- lub trzystronnym między organizacjami tego typu pozwala na działania zgodnie z przyjętymi procedurami. To szczególnie ważne w sytuacji zarówno udzielania pomocy, jak i jej finansowania czy lokowania tych działań w przyjętych rozwiązaniach prawnych poszczególnych państw. Należy pamiętać, że działanie w strefie przygranicznej łączy się z wchodzeniem w skomplikowane systemy prawne, finansowe czy pomocowe, które w sytuacjach zagrożeń zdrowia i życia są konieczne, a wiedza o nich jest ważna zarówno w trakcie podejmowania, jak i później w trakcie wyjaśniania podejmowania trudnych decyzji.

Należy przy tym zaznaczyć, że GOPR jako wolontariacka cywilna grupa dyspozycyjna pełni ważną, chociaż niedocenianą rolę w procesie zapobiegania zagrożeniom. Odnosi się to nie tylko do działań w zakresie niesienia pomocy w sytuacji zagrożenia lawinowego czy katastrof wymagających jego udziału. To również cała sfera edukacyjna związana z wyposażeniem w wiedzę turystów i narciarzy z zakresu bezpieczeństwa poruszania się po terenach górskich, kontaktu z przyrodą i bezpiecznych zachowań oraz radzenia sobie w sytuacjach górskich. Służą temu nie tylko akcje o charakterze informacyjnym, wyposażenie w wiedzę osób wyruszających na trasy górskie, ale cały aspekt niesienia pomocy w sytuacji zaginięć.

Z kolei Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jest stowarzyszeniem w myśl ustawy *Prawo o stowarzyszeniach* z 1989 roku³⁰⁹. Statut organizacji dodaje w §2, że jest „specjalistycznym stowarzyszeniem, działającym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, z siedzibą władz centralnych w Warszawie”. Zatem zasadniczą dziedziną działalności WOPR jest ratownictwo wodne, do którego nawiązują inne akty prawne. Przykładowo, przyjęte ustawy w okresie od 1989 roku, czyli ustawa *Prawo*

308 Z inicjatywą podpisania memorandum o współpracy wystąpił naczelnik słowackiej Horskiej Zahranej Służby – J. Janiga, *Ratownicy górscy Polski, Czech i Słowacji chcą ściślej współpracować*, <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/933920,ratownicy-gorscy-polski-czech-i-slowacji-chca-scislej-wspolpracowac,id,t.html>, [dostęp 29.04.2017].

309 Dz. U. z 2001 r., nr 79, poz. 855.

o stowarzyszeniach i kolejne tj.: ustawa z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie³¹⁰ oraz z 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych³¹¹ ugruntowały pozycję Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego jako ogólnopolskiego stowarzyszenia zajmującego się ratownictwem wodnym³¹². W sposób szczegółowy podkreśla to statut WOPR z 2012 roku, a zwłaszcza §8 i §9, w których określono dziedzinę i cele funkcjonowania organizacji. I tak, stowarzyszenie powołano celem zapewnienie bezpieczeństwa osób na obszarach wodnych, tj. basenach, jeziorach, innych typach kąpielisk. W szczególności WOPR zarządza prowadzeniem działań ratowniczych, współdziała z różnymi podmiotami administracji publicznej, w tym strażami, inspekcjami na rzecz ochrony środowiska wodnego, prowadzi działania w razie wystąpienia zagrożeń powszechnych, katastrof naturalnych i awarii technicznych, w tym powodzi i pożarów na wodach, ujawnia występujące zagrożenia na obszarach wodnych, prowadzi szereg działań profilaktycznych i prewencyjnych³¹³. W niektórych jednostkach terenowych WOPR szczególny nacisk kładzie się na ochronę środowiska. Przykładowo, §9 Statutu Augustowskiego Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego wskazuje, że celem działalności jest ochrona wodnego środowiska naturalnego, w tym obszarów szczególnie chronionych „Natura 2000”³¹⁴.

Warto dodać, że poszczególne statuty, przyjmowane w okresach od 1967 roku do 2012 roku, w podobny sposób określały działalność organizacji. I tak, §9 Statutu WOPR z 2003 roku wskazywał, że stowarzyszenie realizuje swoje cele w szczególności poprzez: organizowanie pomocy oraz ratowania osób, w tym udzielanie pierwszej pomocy medycznej, współdziałanie z organami administracji rządowej, samorządowej i innymi podmiotami publicznymi zainteresowanymi obronnością państwa, bezpieczeństwem powszechnym, porządkiem publicznym oraz ochroną cywilną i śro-

310 Dz. U. z 2010 r., nr 127, poz. 857.

311 Dz. U. z 2011 r., nr 208, poz. 1240.

312 Poza wymienionymi aktami ważną rolę mają również akty wykonawcze do ustaw, czyli rozporządzenia. Przede wszystkim Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lutego 2012 roku w sprawie wymagań dotyczących wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w sprzęt ratunkowy i pomocniczy, urządzenia sygnalizacyjne i ostrzegawcze oraz sprzęt medyczny, leki i artykuły sanitarne, które określa wymagania dotyczące wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w określony sprzęt, tj. ratownicze łodzie ratunkowe, łodzie wiosłowe, koła ratunkowe, żerdzie ratunkowe na kąpieliskach posiadających pomosty stałe lub pływające, środki łączności, sprzęt medyczny, w zestaw do nurkowania, maszt wraz z kompletem flag itd. Dz. U. z 2012 roku, poz. 261. Do innych ważnych rozporządzeń należy zaliczyć w szczególności: Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 marca 2007 roku w sprawie kursu w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy (Dz. U. z 2007 r., nr 60, poz. 408), Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 stycznia 2012 roku w sprawie minimalnych wymagań dotyczących liczby ratowników wodnych zapewniających stałą kontrolę wyznaczonego obszaru wodnego (Dz. U. poz. 108), Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 czerwca 2012 roku w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym (Dz. U. poz. 747).

313 Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 29.04.2017].

314 Statut Augustowskiego WOPR, <http://www.augustowskiewopr.pl/statut>. [dostęp 29.04.2017].

dowiska wodnego. Poza tym celem pracy WOPR jest również działalność szkoleniowa, edukacyjna i popularyzatorska³¹⁵, o czym świadczą inne funkcje stowarzyszenia, tj. programowanie i prowadzenie działalności profilaktycznej w zakresie bezpieczeństwa osób na wodach, ustalenie programów kursów i szkoleń specjalistycznych z zakresu ratownictwa wodnego, kształtowanie etyki ratowników wodnych i umacnianie więzi organizacyjnej członków, nauczanie i doskonalenie umiejętności pływania. Innym aspektem działalności WOPR jest również prowadzenie badań w zakresie bezpieczeństwa na wodach, w tym rejestracji i analiz technicznych własnych statków ratowniczych czy organizowanie i czynny udział w konferencjach i sympozjach naukowych. Poza tym stowarzyszenie prowadzi działalność gospodarczą we własnym zakresie i poprzez udział w innych przedsięwzięciach, mających na celu uzyskanie środków na realizację zadań statutowych³¹⁶. Realizowane zadania wynikają z charakteru WOPR-u jako stowarzyszenia, które prowadzi działalność uzupełniającą zadania innych organizacji.

Ponadto stowarzyszenie posiada osobowość prawną i jest zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym, opiera swoją działalność na pracy społecznej członków. Jak każda organizacja tego typu może zrzeszać się z innymi podmiotami krajowymi i zagranicznymi oraz być członkiem różnych stowarzyszeń społeczności międzynarodowych o tym samym albo podobnym profilu działania³¹⁷. Rozwiązania prawne dotyczące WOPR-u wydają się być wystarczające. Niemniej należy je poddawać analizom ze względu na zmieniające się typy zagrożeń i sposoby realizowania pomocy.

3.4. Finansowanie funkcjonowania Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Polsce

Zadania i wyzwania spoczywające na GOPR i WOPR nałożone na nie przez ustawodawcę są duże i wymagają również określonego finansowania. Warto przy tym

315 Aspekt popularyzowania zasad zapewnienia bezpieczeństwa na wodach podejmuje zwłaszcza Statut WOPR z 1992 roku, wskazując na takie cele organizacji, jak: propagowanie działań na rzecz zwiększenia udziału społeczeństwa w ratowaniu tonących, upowszechnianiu nauki i umiejętności pływania, propagowanie znajomości przepisów obowiązujących na wodach i obiektach przywodnych oraz prowadzenie społecznej kontroli i przestrzegania tych przepisów. §9 *Statut WOPR* z 1992 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&Itemid=27. [dostęp 29.04.2017].

316 §9 *Statut WOPR* z 2003 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&Itemid=27. [dostęp 29.04.2017].

317 Szczególne uprawnienie w zakresie przystępowania i występowanie WOPR ze stowarzyszeń krajowych i zagranicznych oraz społeczności międzynarodowych i delegowanie do nich przedstawicieli organizacji należy do kompetencji zarządu. §21 *Statut WOPR* z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. Warto dodać, że WOPR jest członkiem Klastra Ratownictwa, Bezpieczeństwa, Ochrony Ludności i Środowiska Naturalnego. [dostęp 29.04.2017].

zwrócić uwagę na kwestie niedofinansowania ratownictwa górskiego³¹⁸ i wodnego, porównać ich szczupłość z wielością i znaczeniem realizacji celów oraz zadań.

Analizując sposoby i źródła finansowania działań ratowniczych, niektórzy autorzy wyróżniają: ratownictwo państwowe, które jest finansowane z budżetu państwa i zasobów finansowych samorządów terytorialnych, ratownictwo społeczne, którego finansowanie pochodzi ze środków organizacji pozarządowych oraz ratownictwo komercyjne, które jest odpłatne³¹⁹. Jak każda organizacja publiczna, w tym i WOPR, by móc realizować swoje zadania musi być wyposażony w określone zasoby, którymi są nieruchomości, ruchomości i fundusze. W tym ostatnim przypadku w skład majątku wchodzi: opłaty, wpisowe i składki członkowskie, wpływy z działalności statutowej i gospodarczej, dochody z nieruchomości, dotacje, subwencje, darowizny, zapisy i składki, dochody z ofiarności publicznej³²⁰. Ważnym źródłem działalności WOPR-u są środki unijne. Z kolei GOPR do roku 1996 otrzymywało środki finansowe z centralnego budżetu przez Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie, a obecnie finansowaniem zajmuje się Ministerstwo Spraw Wewnętrznych³²¹.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji w ramach nadzoru nad ratownictwem górskim i wodnym w 2012 roku udzieliło dotacji „zgodnie z zapisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2010 r., Nr 234, poz.1536 z późn. zm.) oraz ustaw z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz. U. Nr 208, poz. 1241) oraz o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. Nr 208, poz. 1240). Umowy na realizację zadań z zakresu ratownictwa górskiego zostały podpisane zgodnie z nowymi przepisami – obowiązującymi od 31 grudnia 2011 roku. Z GOPR podpisano umowę na realizację zadania publicznego na kwotę 6.350.000 zł, z TOPR podpisano umowę na realizację zadania publicznego na kwotę 3.600.000 zł. Z kolei kwota dotacji przyznanej w ramach konkursu na dofinansowanie zadań publicznych z zakresu ratownictwa wodnego wyniosła 2.094.530 zł³²². W gronie zleceniobiorców znalazły się: Mazurskie, Suwalskie i Legionowskie WOPR, Zarząd Główny, Żyrardowskie Powiatowe WOPR oraz Mazurska Służba Ratownicza. Dodatkowo, w dniu 14 maja 2012 roku, podpisano umowę na

318 Kwoty w latach 2002–2009 przekazane na realizację zadań z zakresu ratownictwa górskiego i wodnego: <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/organizacje-pozarzadow/komorki-organizacyjne/5548,DEPARTAMENT RATOWNICTWA I OCHRONY LUDNOSCI.html> [dostęp 28.04.2017].

319 B. Michailiuk, *Podsystem ratownictwa i ochrony ludności...*, s. 282

320 §31 Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 29.04.2017].

321 K. Mrozowicz, *Czynnik ludzki w górskim pogotowiu ratunkowym...*, s. 38.

322 MSWiA Nadzór nad Ratownictwem Górskim i Wodnym, <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe/10063,Dotacje-celowe-udzielone-przez-MSW-na-realizacje-zadan-z-zakresu-ratownictwa-gor.html> [dostęp 06.03.2017].

realizację zadania publicznego z Zarządem Głównym WOPR na kwotę do 627.470 zł, przeznaczoną na wydatki bieżące³²³.

W roku 2016 zgodnie z informacją na stronie internetowej MSWiA, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przeznaczyło 13,1 mln zł na działania ratownicze GOPR. Ministerstwo podpisało również umowy z Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym oraz Górskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym, zgodnie z którym GOPR na zapewnienie gotowości ratowniczej na terenie swojego działania otrzyma ponad 7,5 mln zł na „prowadzenie działań ratowniczych, wynagrodzenia ratowników górskich, ubezpieczenia ratowników, pokrycie kosztów szkoleń centralnych ratowników górskich oraz kosztów utrzymania obiektów”³²⁴.

Obecnie w związku z rosnącą liczbą wypadków w górach MSWiA zdecydowało się na dofinansowanie GOPR i WOPR. W 2017 roku dofinansowanie zakupu specjalistycznego sprzętu ratowniczego odbyło się na podstawie *Porozumienia w sprawie współdziałania w zakresie zwalczania zagrożeń dla środowiska pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych a Ministrem Środowiska*, podpisanego w dniu 30 października 2015 roku, zaś okresem obowiązywania będzie obecna perspektywa finansowa, czyli lata 2016–2020. I tak, zgodnie z §1 ust. 7 *Porozumienia* dofinansowanie zakupu specjalistycznego sprzętu przeznaczone ma być dla organizacji pozarządowych uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego i wodnego oraz jednostek OSP, przy czym przewiduje się dofinansowanie do 50% kosztów kwalifikowanych poszczególnych zadań i w kwocie nie mniejszej niż 100 tys. zł dla danego zadania³²⁵.

Ważną rolę w finansowaniu przedsięwzięć z zakresu ratownictwa górskiego i wodnego ma pełnić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w ramach programu *Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z likwidacją ich skutków*, w ramach którego na realizację powyższego *Porozumienia* zaplanowano limit środków w wysokości 4 mln zł dla organizacji pozarządowych, umożliwiających zakup tego typu sprzętu. Celem wytypowania jednostek, które najlepiej wydatkują powierzone środki przyjęto nowe kryteria, w tym m.in. wzięto pod uwagę podmioty, które w poprzednich latach nie zostały zakwalifikowane do dofinansowania zakupu sprzętu oraz podmioty występujące po raz pierwszy o tego typu dotację lub te, które nie ubiegały się o dotację

323 Art. 11c ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

324 Przykładowo TOPR w 2016 roku otrzymało ponad 3,2 mln zł na działania ratownicze na terenie Tatr i Pasma Spisko-Gubałowskiego. Z tej kwoty będą finansowane m.in. prowadzenie działań ratowniczych, utrzymanie kadry ratowników górskich, ich szkolenia oraz utrzymanie bazy i zakup sprzętu oraz ekwipunku ratowniczego. Dodatkowo dla TOPR zostaną przeznaczone środki w wysokości 2 mln 353 tys. zł na utrzymanie śmigłowca ratowniczego Sokół wraz z załogą lotniczo-techniczną. MSWiA *Nadzór nad Ratownictwem Górskim i Wodnym*, <https://mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/14098,Ponad-13-mln-zl-na-ratownictwo-gorskie-i-utrzymanie-smiglowca.html?search=1222> [dostęp 06.03.2017].

325 *Lista przedsięwzięć do realizacji ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 2017 roku*, <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe> [dostęp 30.06.2017].

w zeszłym roku, ale otrzymywały ją w latach wcześniejszych. Dofinansowaniem na łączną kwotę 5 mln 200 tys. zł objęto jednostki WOPR, m.in. słupskie, dolnośląskie, legionowskie i piaseczyńskie, GOPR, TOPR oraz wiele jednostek OSP. Środki zostaną przeznaczone na zakup specjalistycznego sprzętu ratowniczego, samochodów, skuterów śnieżnych czy mobilnych zestawów ratowniczych³²⁶. Środki te są niezbędne do pokrycia podstawowego zakresu działania obu organizacji.

3.5. Oryginalność struktury organizacyjnej Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego

Struktura zarówno GOPR, jak i WOPR jest w ścisły sposób zregionalizowana³²⁷. To znaczy, jeśli chodzi o GOPR to kształt organizacyjny związany jest z występowaniem pasm górskich, zaś w przypadku WOPR-u odpowiada podziałowi administracyjnemu kraju, czyli mamy szczebel centralny, wojewódzki, który współtworzą oddziały regionalne³²⁸ i jednostki terenowe, przy czym należy zaznaczyć, że ich liczba w poszczególnych strukturach wojewódzkich jest zróżnicowana. I tak najwięcej jest w regionie śląskim (30), następną lokatę zajmuje województwo zachodniopomorskie (17), trzecie miejsce należy do regionów: wielkopolskiego i pomorskiego (15). Najmniej jednostek terenowych, spełniających odpowiednie kryteria formalno-prawne odnotowano w województwach: lubelskim (1), warmińsko-mazurskim (2) oraz w podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim i opolskim (4)³²⁹.

Zgodnie ze Statutem najwyższą władzą w organizacji jest Zjazd Krajowy WOPR. Władzami centralnymi są zarząd, komisja rewizyjna oraz sąd koleżeński WOPR³³⁰. Do zakresu działania zarządu należy przede wszystkim ogół przedsięwzięć organizacyjnych oraz personalnych. Do pierwszej grupy można zaliczyć w szczególności uprawnienia polegające na: zwoływaniu i organizowaniu Zjazdu Krajowego, przygotowywanie projektów uchwał, określanie głównych kierunków działania WOPR, składanie Zjazdowi Krajowemu WOPR sprawozdań ze swojej działalności, określanie zasad i trybu powstawania, działania oraz likwidowania jednostek terenowych, planowanie pracy Stowarzyszenia i określanie budżetu, zatwierdzanie rocznych sprawozdań z działalności, w tym finansowych, określanie regulaminu i zatwierdzanie uchwał

326 Ibidem.

327 Proces regionalizacji oznacza zarówno czynność jak i efekt, polegający na podziale większego terytorium na mniejsze w oparciu o kryteria polityczne, historyczne, geograficzne, demograficzne, społeczne oraz gospodarcze.

328 Każdy region posiada swój oddział, czyli wszystkich jest 16.

329 *Struktura WOPR*, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_content&view=section&id=9&Itemid=82. [dostęp 06.03.2017].

330 §15 *Statut WOPR z 2012 roku*, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

Prezydium Zarządu Głównego WOPR oraz rocznych sprawozdań z działalności, w tym finansowych, określanie regulaminu Prezydium Zarządu Głównego WOPR, zatwierdzanie uchwał Prezydium Zarządu Głównego WOPR, zwoływanie zespołów opiniotwórczych i określanie ich regulaminów.

Pośród uprawnień personalnych zalicza się: powołanie pełniącego obowiązki Prezesa Zarządu Głównego WOPR, w przypadku ustąpienia Prezesa WOPR w trakcie kadencji, dokooptowanie członków Zarządu Głównego, wnioskowanie o nadanie godności Prezesa Honorowego WOPR i tytułu Członka Honorowego WOPR; określanie wysokości składek członkowskich oraz zasad i trybu ich zbierania i przekazywania, upoważnianie i cofanie upoważnień do podpisywania dokumentów WOPR³³¹.

Kolejny organ, czyli komisja rewizyjna pełni funkcje kontrolno-zarządzające. Do jej kompetencji należy w szczególności przeprowadzanie co najmniej raz w roku kontroli działalności WOPR, w tym władz stowarzyszenia z wyłączeniem Sądu Honorowego WOPR, poza tym komisja rewizyjna odpowiada za kontrolę przestrzegania zasad prawidłowego gospodarowania funduszami i majątkiem WOPR, składa sprawozdania ze swej działalności na Zjeździe Krajowym, zgłasza na nim wnioski o udzielenie lub odmowę udzielenia absolutorium Zarządowi Głównemu WOPR, bądź w stosunku do każdego członka Zarządu Głównego WOPR oddzielnie, przedkłada protokoły pokontrolne wraz z wnioskami, występuje do Prezesa WOPR z żądaniem zwołania posiedzenia Zarządu Głównego WOPR lub Prezydium Zarządu w sprawach niecierpiących zwłoki oraz występuje do Prezesa z żądaniem zwołania Nadzwyczajnego Zjazdu Krajowego w określonej sprawie w razie stwierdzenia nie wywiązywania się Zarządu Głównego WOPR ze statutowych obowiązków³³².

Nieco inaczej sformułowane są zadania Sądu Honorowego WOPR, które określa Statut stowarzyszenia, zaliczając do nich obowiązek rozpatrywania, rozstrzygania i likwidowania sporów oraz konfliktów, powstałych pomiędzy członkami i władzami WOPR oraz ocenianie rozstrzygnięć związanych z naruszeniem przez członków przepisów, w tym Statutu WOPR, uchwał, regulaminów i decyzji władz WOPR³³³.

Jeśli chodzi o GOPR, to jak już wyżej wspomniano organizację tworzy siedem grup regionalnych, tj. Bieszczadzka, Krynicka, Podhalańska, Jurajska, Beskidzka, Wałbrzysko-Kłodzka i Karkonoska, które samodzielnie prowadzą działalność na swoim terenie w zakresie dziedzin określonych Statutem.

Zgodnie ze Statutem władzami naczelnymi są: Zjazd Delegatów, Zarząd Główny oraz Komisja Rewizyjna. Wybory do tych organów odbywają się w głosowaniu tajnym, zaś uchwały zazwyczaj zapadają zwykłą większością głosów przy obecności

331 §21 Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

332 §24 Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

333 §26 Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

co najmniej połowy ich składu. W sytuacji wygaśnięcia mandatu członka wybranego przez Zjazd Delegatów, władzom przysługuje prawo uzupełnienia w liczbie nie przekraczającej liczby członków wybranych przez Zjazd. Z kolei w przypadku wygaśnięcia mandatu członka władz wybranego bezpośrednio w Grupie, zebranie ogólne lub zebranie delegatów dokonuje wyboru uzupełniającego³³⁴.

Wymieniony Zjazd Delegatów jest najwyższą władzą GOPR i może mieć charakter zwyczajny lub nadzwyczajny, zaś tworzą go delegaci z głosem stanowiącym, członkowie honorowi oraz członkowie ustępujących władz naczelnych i inne zaproszone osoby z głosem doradczym. Do głównych kompetencji Zjazdu należy: ustalanie kierunków rozwoju, przyjmowanie sprawozdań, na wnioski komisji rewizyjnej udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu, wybór członków władz naczelnych oraz prezesa spośród członków Zarządu Głównego. Ponadto Zjazd Delegatów nadaje godność członka honorowego, powołuje i rozwiązuje Grupy regionalne, a także dokonuje korekt w terytorialnym i rzeczowym obszarze ich działania, podejmuje uchwały w sprawach: zmian Statutu oraz rozwiązania GOPR³³⁵.

Kolejnym ważnym dla działalności GOPR-u organem jest zarząd główny, składający się od 9 do 11 członków (po jednym z każdej Grupy, wybranym bezpośrednio w Grupie, o ile Zjazd Delegatów nie zgłosi zastrzeżeń do którejkolwiek z osób wybranych w tym trybie, ponadto od 1 do 3 członków wybranych przez Zjazd Delegatów oraz z Naczelnika GOPR). Ponadto, w przypadku nieobecności jednego z członków, ich zadania realizują zastępcy. Zarząd pełni funkcje organizacyjne i stanowiące, w tym w szczególności: realizuje cele statutowe i uchwały Zjazdu, uchwała plany i zbiorczy budżet, zajmuje się przydzielaniem dotacji na potrzeby poszczególnych Grup i władz naczelnych oraz przyjmuje sprawozdania z ich realizacji. Do kompetencji Zarządu należy także stanowienie prawa wewnątrz organizacji, w tym w tym uchwalanie regulaminu Służby Górskiej i stanowienie o strukturze organizacyjnej biura Zarządu Głównego, zarządzanie majątkiem GOPR-u nie będącego majątkiem Grup, w tym udzielanie pełnomocnictw, rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządów Grup w sprawach dyscyplinarnych i członkowskich, powoływanie doraźnych zespołów orzekających i pojednawczych, nadzorowanie działalności Grup, w tym zawieszanie uchwał ich władz, jeżeli są sprzeczne ze statutem lub z wcześniejszymi uchwałami władz naczelnych, zwoływanie Zjazdów Delegatów i uchwalanie regulaminów wyborczych, powoływanie i odwoływanie naczelnika GOPR, określanie wewnętrznej struktury i zasad pracy Zarządu Głównego oraz reprezentowanie GOPR na zewnątrz³³⁶.

W GOPR funkcjonuje, podobnie jak w WOPR, komisja rewizyjna, którą tworzy od 15–17 członków, tzn. po dwóch z każdej grupy regionalnej, następnie od 1–3

334 §33 Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

335 §35 i §36 Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

336 §39 i §40 Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

członków wybranych przez Zjazd Delegatów. Członkami mogą być ponadto członkowie rzeczywisci nie będący pracownikami GOPR oraz rzeczoznawcy i specjaliści nie będący członkami GOPR. Na czele organu stoi prezes, a poza tym w skład komisji wchodzi także wiceprezesi i sekretarz. Komisja pełni funkcje przede wszystkim kontrolne, o czym świadczą poniższe prerogatywy, tj. przeprowadzanie raz w roku kontroli działalności GOPR-u, występowanie do Zarządu Głównego oraz zarządów poszczególnych grup regionalnych z wnioskami pokontrolnymi oraz kontrolowanie ich realizacji, a także przeprowadzanie kontroli specjalistycznych i doraźnych w miarę potrzeb. Poza tym, Komisja występuje do Zjazdu Delegatów i zebrań poszczególnych grup z wnioskami, w tym w sprawie udzielenia absolutorium oraz wniosku o zwołanie nadzwyczajnego Zjazdu Delegatów lub zebrania poszczególnych grup³³⁷.

Wyzwania cywilizacyjne niosą ze sobą nowe zagrożenia, wymagające nowej wiedzy, która pozwoli na jej wykorzystanie w warunkach i sytuacjach trudnych oraz wymagających działania innowacyjnego. Ponadto wolonatriackie grupy dyspozycyjne mogą wpływać znacząco nie tylko na kontynuowanie wypracowanych przez dekady tradycji, ale także wspierać więzi w lokalnych społecznościach. Siłą tych organizacji jest dobrowolność uczestnictwa, potrzeba niesienia pomocy innym, co w zindywidualizowanym, zatomizowanym społeczeństwie jest dużą wartością. Niemniej poziom i jakość funkcjonowania tych organizacji zależy zarówno od przepisów formalnych, ich finansowania oraz docenienia ich wartości zarówno przez decydentów, jak i społeczeństwo. Ważna byłaby tutaj nie tylko edukacja do bezpieczeństwa z uwzględnieniem podkreślenia wagi walontariackich grup dyspozycyjnych, ale również docenienie działań ratowników przez decydentów.

Istnieje zatem potrzeba ciągłego rozpoznawania funkcjonowania cywilnych grup wolontariackich. Wymaga to szerszych i pogłębionych badań tych grup, które pozwolą na szczegółową ich analizę. Ponadto mogą mieć charakter nie tylko wyjaśniający, ale również praktyczny.

337 §42 i §43 Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

Rozdział IV

Współpraca Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego z innymi podmiotami w sferze bezpieczeństwa państwa

Nawiązując do rozdziału drugiego trudno sobie wyobrazić skuteczne funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego bez współpracy badanych organizacji z innymi podmiotami systemu, w tym przede wszystkim ogniwami militarnymi i paramilitarnymi, jednostkami samorządu terytorialnego oraz ze społecznościami lokalnymi.

Rola GOPR-u i WOPR-u sprowadza się, podobnie jak wielu innych organizacji pozarządowych, do udziału w fazach: zapobiegania, przygotowania, reagowania oraz odbudowy³³⁸. I tak, pierwsza z wymienionych faz ukierunkowana jest na działania profilaktyczne i stanowi dobry przykład włączenia w zarządzanie kryzysowe organizacji o charakterze społeczno-wychowawczym. Działania w tej fazie mają koncentrować się na minimalizacji lub eliminacji wystąpienia zagrożeń. Chodzi zwłaszcza o udział organizacji pozarządowych w edukacji, która będzie ukierunkowana na przygotowanie do podejmowania właściwych działań w sytuacjach kryzysowych. Przykładowo, przedstawiciele obu analizowanych organizacji mogą przeprowadzać lekcje, organizować fachowe kursy, uczestniczyć w pogadankach bądź konferencjach. Prowadzą również specjalistyczne szkolenia i dysponują potencjałem w postaci kadr instruktorskich, posiadają także bazę sprzętową pozwalającą na wspieranie działań edukacyjnych. W fazie zapobiegania istotną rolę odgrywa również przekazywanie społeczeństwu informacji – instrukcji postępowania na wypadek konkretnych zdarzeń. W tym zakresie uwidacznia się współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego, społecznością lokalną i innymi stowarzyszeniami funkcjonującymi na danym terenie³³⁹.

W kolejnej z wymienionych faz, czyli na etapie przygotowania chodzi o tworzenie planów. Dla przypomnienia, ponieważ kwestie te poruszono w rozdziale drugim,

338 Por. J. Telak, *Model funkcjonowania organizacji ratownictwa wodnego do reagowania kryzysowego w świetle przeprowadzonych badań*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, 2016, r. 10 (4), s. 294–297; A. Morawski, *Wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych w procesie zarządzania kryzysowego*, Warszawa 2014, s. 93; J. Trocha, *Działalność organizacji pozarządowych na rzecz systemu zarządzania kryzysowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Obrońność. Zeszyty Naukowe”, 2014, nr 4 (12), s. 113–114.

339 A. Morawski, *Rola organizacji pozarządowych w procesie zarządzania kryzysowego*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW, e-Politikon”, 2013, nr 6, s. 199–201.

chodzi o ocenianie i prognozowania zagrożeń, przygotowanie propozycji działań, opiniowanie planów zarządzania kryzysowego oraz informowanie społeczeństwa o zagrożeniach. Tymi zadaniami zajmują się wojewódzkie, powiatowe oraz gminne zespoły zarządzania kryzysowego, w których zwłaszcza na poziomie gminnym udział biorą przedstawiciele GOPR-u i WOPR-u. Do ich kompetencji należy dzielenie się wiedzą, informowanie o posiadanych zasobach, w tym siłach i środkach, które mogą być wykorzystane w kolejnych fazach zarządzania kryzysowego. W tej fazie najbardziej uwidacznia się współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego, zwłaszcza ma szczeblu powiatowym w ramach funkcjonującej komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego³⁴⁰.

Faza reagowania stanowi domenę jednostek zrzeszonych w KSRG. Współpraca jednostek ochrony przeciwpożarowej z innymi służbami, inspekcjami oraz strażami jest podstawą dla wypełnienia zadań tej fazy, choć badane organizacje dopełniają ów system, przede wszystkim siły i środki, którymi dysponują mogą być wykorzystane przy akcjach ratunkowych, podczas zwalczania pożarów i w walce z innymi klęskami żywiołowymi oraz ratownictwie: medycznym, technicznym, ekologicznym i chemicznym. W tej fazie GOPR i WOPR pomagają społecznościom lokalnym współpracując z ogniwami militarnymi i paramilitarnymi³⁴¹.

Ostatnia z wymienionych faz – faza odbudowy jest płaszczyzną współpracy wielu organizacji pozarządowych, zwłaszcza tych realizujących zadania z zakresu bezpieczeństwa społecznego. W ramach odbudowy organizacje pozarządowe zapewniają lepszą komunikację społeczną, informację o potrzebach osób poszkodowanych przy klęskach żywiołowych oraz dystrybucję niezbędnych materiałów. Ponadto organizacje typu GOPR i WOPR mogą inicjować przedsięwzięcia służące społecznościom lokalnym, jednostkom samorządu terytorialnego w polepszeniu sytuacji pokryzysowej³⁴².

Współpraca z innymi podmiotami oprócz wymienionych faz dotyczy także szeroko rozumianej edukacji do bezpieczeństwa, która może być znacząca pod wieloma względami. Dotyczy to stworzenia i wprowadzenia szeregu programów profilaktycznych z zakresu bezpiecznych zachowań w górach i nad wodą. Pozwoli to na możliwość wykorzystania potencjału zarówno ratowników jak i innych podmiotów zaangażowanych w ratownictwo w sferze, która może być platformą do podejmowania innych aktywności w tym tworzenia lobby na rzecz ratownictwa, jego doceniania i finansowania.

340 Ibidem, s. 202.

341 Ibidem, s. 203–204.

342 Ibidem, s. 204–205.

4.1. Współpraca z grupami dyspozycyjnymi systemu militarnego i paramilitarnego

Analizowane organizacje współpracują z ogniwami systemu militarnego i paramilitarnego na podstawie odrębnych ustaw, umów i porozumień oraz planów.

Przykładowo, współdziałanie GOPR i WOPR z siłami Zbrojnymi RP, podobnie jak z innymi podmiotami KSRG, w tym jednostkami systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego odbywa się na podstawie art. 25 *ustawy o zarządzaniu kryzysowym* oraz odpowiedniego *Planu Zarządzania Kryzysowego* dla danego województwa i dotyczy przypadków wystąpienia zdarzeń o charakterze kryzysowym (zdarzenia, w wyniku których może zostać poszkodowana duża liczba osób)³⁴³. Warto podkreślić, że użycie Sił Zbrojnych RP następuje w sytuacji, gdy wykorzystanie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające, o ile inne przepisy nie stanowią inaczej. W tym celu Wojewoda zwraca się z wnioskiem do Ministra Obrony Narodowej, jednocześnie przysyłając przedmiotowy wniosek do wiadomości Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Krakowie. Po pozytywnym rozpatrzeniu wniosku przez Ministra Obrony Narodowej do akcji kierowane są pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych RP, zgodnie z zapotrzebowaniem zgłoszonym we wniosku, mając na uwadze możliwości, którymi w danym momencie dysponuje wojsko³⁴⁴.

Zakres działań Sił Zbrojnych w sytuacjach kryzysowych obejmuje w szczególności: udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych, wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych, ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia, wykonywanie prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych obiektach budowlanych i zabytkach, współdział w monitorowaniu zagrożeń, wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń oraz wykonywanie zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach. Pośród innych zadań Sił Zbrojnych na szczególną uwagę zasługuje współdział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń, izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratowniczej, prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących

343 Warto dodać, że współpraca WOPR z Ministerstwem Obrony Narodowej została już wcześniej formalnie usankcjonowana w 2003 roku umową w obszarze krzewienia kultury fizycznej oraz ratownictwa wodnego, a także nauczania racjonalnych działań podczas zdarzeń wykraczających poza standardy wśród osób nieletnich i małoletnich, w tym przedpoborowych i poborowych, a także żołnierzy czynnej służby i rezerwy oraz pracowników wojska i rodzin wojskowych. J. Telak, *Wybrane aspekty współpracy Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Państwowej Straży Pożarnej w województwie małopolskim*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2014, nr 4, s. 27.

344 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 15, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

w zasobach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na wyposażeniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Istotnym elementem funkcjonowania Sił Zbrojnych w systemie współpracy z organizacjami pozarządowymi jest również likwidowanie skażeń chemicznych oraz skażeń i zakażeń biologicznych, usuwanie skażeń promieniotwórczych, wykonywanie zadań związanych z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej oraz współudział w zapewnieniu przejeźdźności szlaków komunikacyjnych³⁴⁵.

Z kolei zakres koordynacji pomocy wojskowej obejmuje w szczególności: uzgodnienie terminów kierowania, zakresu oraz rodzaju udzielonej pomocy wojskowej, określenie miejsc wykonywania zadań przez wojsko, ustalenie zasad współpracy dowódców wojskowych z cywilnym kierownictwem działań ratowniczych (antykryzysowych), w tym zasad współdziałania cywilnych i wojskowych sił ratowniczych, określenie zasad i sposobu logistycznego zabezpieczenia zadań realizowanych przez wojsko, a także ustalenie zasad i sposobu socjalnego zabezpieczenia żołnierzy przez odbiorców pomocy, a także reguł i sposobu finansowania udzielonej pomocy na terenie województwa³⁴⁶.

Zasady współpracy GOPR i WOPR z Policją określają porozumienia. I tak, w przypadku pierwszej organizacji podstawy współdziałania zawarto w *porozumieniu między Komendantem Głównym Policji i Zarządem Głównym Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego z dnia 5 lutego 2008 roku w sprawie współdziałania Policji z Górskim Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowym*³⁴⁷.

Na jego podstawie współpraca jednostek Policji z podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa górskiego oraz na terenach narciarskich polega w szczególności na podejmowaniu działań zapobiegawczych, przygotowawczych, organizacyjnych i likwidujących zagrożenie dla życia, zdrowia i bezpieczeństwa osób przebywających w górach oraz ich mienia poprzez: inicjowanie i organizowanie wspólnych z Policją działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń w górach, udostępnianie podczas wspólnych działań sił i środków, a w szczególności specjalistów, sprzętu i urządzeń wraz z obsługą, dostosowanie stanowisk kierowania i systemów łączności, co do realizacji wspólnych działań, wzajemne alarmowanie, ostrzeganie i zapewnienie sprawnego obiegu informacji o zaistniałych zdarzeniach, bieżące koordynowanie działań obu służb w sytuacjach zagrożeń poprzez powoływane sztaby kryzysowe oraz inicjowanie i dokonywanie niezbędnych zmian aktów prawnych przyczyniających się do zwiększenia skutecz-

345 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 15, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

346 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 16, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

347 Dz. Urz. KGP nr 3, poz. 28.

ności wspólnych działań. Istotną płaszczyzną współpracy jest również prowadzenie i organizowanie szkolenia i doskonalenia zawodowego poprzez: przeprowadzanie wspólnych ćwiczeń i treningów w zakresie technik ratownictwa klasycznego, speleologicznego i z powietrza, świadczenie usług dydaktycznych w zakresie procedur reagowania na zagrożenia, technik ratowniczych i interwencyjnych oraz wykorzystania specjalistycznego sprzętu, udostępnianie podczas wspólnych szkoleń sił i środków, a w szczególności specjalistów, sprzętu i urządzeń ratowniczych wraz z obsługą, wymianę materiałów szkoleniowo-dydaktycznych, prowadzenie kursów w celu wydania oraz weryfikacji uprawnień instruktorskich, uwzględnianie w programach szkoleń zagadnień służących realizacji Porozumienia oraz organizowanie zawodów sportowych. W ramach współpracy Policji z GOPR-em dużo miejsca poświęca się na wymianę doświadczeń w dziedzinie technik wysokościowych poprzez: organizowanie wspólnych zgrupowań szkolno-treningowych, wymianę opinii o przydatności sprzętu wysokościowego i informacji o nowych rozwiązaniach stosowania technik wysokościowych oraz stosowania środków technicznych³⁴⁸.

W przypadku WOPR-u podstawy współdziałania zawarto w *porozumieniu między Komendantem Głównym Policji i Zarządem Głównym Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego z dnia 20 czerwca 2007 roku w sprawie współdziałania w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego na wodach i terenach przywodnych*³⁴⁹.

Na jego podstawie jednostki Policji i WOPR-u współpracują przez okres całego roku, mając na celu poprawę stanu bezpieczeństwa i porządku na wodach i terenach przywodnych oraz ograniczanie liczby osób tonących w polskich wodach, podejmując działania ukierunkowane przede wszystkim na organizowanie pomocy oraz ratowanie osób, które uległy wypadkowi albo są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na wodach i likwidację zagrożeń dla mienia oraz środowiska naturalnego, obejmujące w szczególności działania ratownicze, zapobiegawcze, rozpoznawcze, informacyjne i organizacyjne, a także szkolenia i doskonalenie zawodowe.

Współdziałanie jednostek Policji z podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa wodnego (WOPR) obejmuje w szczególności zadania w zakresie: ratowania życia i zdrowia ludzkiego na wodach śródlądowych i w kąpieliskach morskich, podejmowania akcji ratowniczych w celu ratowania mienia oraz środowiska naturalnego, prowadzenia działań profilaktycznych z zakresu bezpieczeństwa nad wodą oraz organizowania akcji informacyjnych na temat zagrożeń środowiska naturalnego, w szczególności zanieczyszczenia wód, prowadzenia rozpoznania w zakresie zmian ukształtowania brzegów, nurtów i dna akwenów w celu określenia warunków kąpiei, nawigacji i miejsc niebezpiecznych, kontrolowania jednostek pływających, jak i kąpielisk, w zakresie wyposażenia technicznego w odpowiednią ilość środków

348 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 12, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

349 Dz. Urz. KGP nr 13, poz. 106.

ratunkowych oraz w zakresie przestrzegania przepisów o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, ujawniania i ścigania sprawców wykroczeń i przestępstw na wodach i terenach przywodnych oraz prowadzenia szkoleń ze znajomości obowiązujących przepisów na wodach i ratownictwa wodnego³⁵⁰.

Współdziałanie jednostek Straży Granicznej z podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa górskiego oraz na terenach narciarskich (GOPR/TOPR) polega na: wymianie informacji o faktach mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo osób w górach oraz mających wpływ na ochronę granicy państwa, udzielaniu wzajemnej pomocy w akcjach ratowniczych, jak również na wezwaniu Straży Granicznej na terytorium Państwa sąsiedniego, wspólnych szkoleniach w zakresie zasad niesienia pomocy w przypadkach klęsk żywiołowych w górach oraz udziale śmigłowca Straży Granicznej w akcjach ratowniczych i podczas szkoleń³⁵¹.

Współdziałanie jednostek Straży Granicznej z podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa wodnego ukierunkowane jest z kolei na: udzielaniu wzajemnej pomocy przy akcjach kryzysowych i ratownictwie osób, ustalaniu obszaru działań na wodach granicznych oraz rozpoznaniu zmian brzegów, nurtów i dna wód śródlądowych znajdujących się w strefie nadgranicznej³⁵².

W ramach współpracy GOPR/TOPR z jednostkami ochrony przeciwpożarowej oraz wykonywania innych czynności wspomagających zadania GOPR/TOPR obejmują w szczególności: udzielanie pomocy osobom będącym w stanie nagłego zagrożenia życia i zdrowia, ratownictwo wysokościowe i specjalistyczne w obiektach, w których rutynowe działania ratownicze są utrudnione, a dostęp istnieje jedynie za pomocą technik linowych lub śmigłowca: w terenie górskim i w obszarach górskich, jaskiniach i na terenach po eksploatacji złóż. Ramy współdziałania obejmują

350 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 12–13, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

351 *Zasady współdziałania podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego oraz na terenach narciarskich (GOPR/TOPR) z jednostkami ochrony przeciwpożarowej w czasie prowadzenia działań ratowniczych* zostały określone w „Wojewódzkim Planie Ratowniczym” opracowanym przez Małopolskiego Komendanta Wojewódzkiego PSP. Na terenie województwa małopolskiego zadania Straży Granicznej wykonuje Śląsko-Małopolski Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Raciborzu. Teren województwa małopolskiego jest zabezpieczany przez placówki Straży Granicznej w Tarnowie, Zakopanem oraz w Krakowie – Balicach. Z kolei zadania podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego i na terenach narciarskich na terenie województwa małopolskiego obok TOPR realizują następujące grupy regionalne: GOPR Grupa Podhalańska, GOPR Grupa Krynicka, GOPR Grupa Beskidzka, GOPR Grupa Jurańska. Analogicznie zadania podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa wodnego realizują następujące jednostki: Gorlickie WOPR, Krakowskie WOPR, Miejskie WOPR w Oświęcimiu, Sądeckie WOPR, Tarnowskie WOPR oraz Stowarzyszenie Rozwoju Sportu i Kultury Fizycznej w Nowym Targu, Inwestycje Kapitałowe „Profit” Piotr Kuc w Bolechowicach i Fundacja Instytut Ratownictwa na Wodach Górskich i Powodziowych w Podegrodziu.

Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem, rozdział II, zał. nr 11, s. 14, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

352 J. Telak, *Wybrane aspekty współpracy Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Państwowej Straży Pożarnej w województwie małopolskim...*, s. 28.

również ratownictwo związane z naruszeniem równowagi ekosystemu i środowiska naturalnego oraz dotyczące pomocy humanitarnej i ratownictwo w czasie zatopień lub powodzi lub innych anomalii pogodowych (wiatry, deszcze). Wspólne działania GOPR/TOPR z jednostkami ochrony przeciwpożarowej obejmują także ratownictwo związane z awaryjnymi stanami pracy sprzętu i urządzeń rekreacyjnych: w kolejkach linowych oraz związanych z uprawianiem sportów zimowych i lotniczych. Istotnym elementem współpracy jest także ratownictwo i pomoc humanitarna zwierzętom, w tym współdziałanie w stanach wystąpienia nienormalnych zachowań zwierząt oraz działania poszukiwawcze: w poszukiwaniach terenowych osób zaginionych – z wykorzystaniem psów ratowniczych, w katastrofach budowlanych – z wykorzystaniem psów przygotowanych do pracy na gruzowisku lub poszukiwań zwłok oraz podczas zasypania śniegiem, wystąpienia osuwisk błotnych lub ziemnych. Ponadto wzajemna współpraca obejmuje udział przedstawicieli w pracach sztabu akcji ratowniczo-gaśniczej³⁵³.

Analogenicznie jednostki WOPR wykonują w szczególności zadania: analizowanie i planowanie operacyjne, prowadzenie szkoleń i doskonalenie ratowników, wykonywanie działań podstawowych, specjalistycznych oraz działań humanitarnych, udzielanie wsparcia technicznego, wyznaczanie obszarów chronionych i wspólnych przedsięwzięć, dokonywanie ciągłych analiz stanu bezpieczeństwa osób i mienia na obszarach wodnych śródlądowych i terenach przywodnych oraz tworzenie systemów współdziałania na poziomach KSRG. Poza tym, współpraca WOPR z jednostkami ochrony przeciwpożarowej obejmuje również zapewnienie systemu i środków łączności niezbędnych dla wspólnego działania jednostek WOPR, tworzenie procedur niezbędnych do współdziałania z powiadamianiem i dysponowaniem zasobów, prowadzenie działań ratowniczych i humanitarnych ze szczególnym uwzględnieniem ram struktur operacyjnych, tworzenie systemów szkolenia w zakresie ratownictwa wodnego pozwalających na standaryzację działań ratowniczych oraz dobór i ocena technicznych możliwości sprzętu ratownictwa wodnego w celu jej unifikacji³⁵⁴.

Poza wskazanymi ogniwami systemu militarnego i paramilitarnego, GOPR i WOPR współpracują również aktywnie z innymi instytucjami i podmiotami wchodzącymi w skład systemu zarządzania kryzysowego, w tym tworzącymi wspólnie KSRG. Chodzi tu zwłaszcza o współpracę ze stacjami pogotowia ratunkowego, Lotniczym Pogotowiem Ratunkowym czy Polskim Czerwonym Krzyżem.

353 *Zasady współpracy jednostek KSRG z jednostkami współpracującymi z systemem*, rozdział II, zał. nr 11, s. 20, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

354 J. Telak, *Wybrane aspekty współpracy Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Państwowej Straży Pożarnej w województwie małopolskim...*, s. 28.

4.2. Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego

Trudno sobie wyobrazić, by badane organizacje, funkcjonując w lokalnym środowisku nie współpracowały z jednostkami samorządu terytorialnego. Bliższa analiza działalności GOPR-u i WOPR- pokazuje, że najbardziej dynamicznie przebiega współpraca na najniższym szczeblu, czyli w gminach oraz w powiatach³⁵⁵.

Współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego koncentruje się przede wszystkim na finansowaniu przedsięwzięć związanych z realizacją zadań statutowych GOPR i WOPR, w tym w szczególności utrzymania gotowości ratowniczej, prowadzenia działań ratowniczych oraz organizowania szkoleń dla ratowników górskich i wodnych oraz psów ratowniczych³⁵⁶.

Przykładem może być wsparcie, jakie uzyskała od samorządu województwa małopolskiego Grupa Podhalańska GOPR, funkcjonująca na terenie Pienin, Gorców oraz Beskidu Wyspowego oraz Małopolskie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. Dofinansowanie w wysokości 300 tys. zł zostało przyznane na zakup sprzętu, szkolenia potrzebne do codziennej pracy i zagwarantowanie bezpieczeństwa mieszkańcom Małopolski oraz turystom przebywającym w górach i nad wodą. Środki przyznano w ramach programu *Współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2015*. Dzięki wsparciu i decyzji Zarządu Województwa Małopolskiego 60 tys. zł otrzymali ratownicy z Grupy Podhalańskiej GOPR, ratownicy z Grupy Krynickiej GOPR – 55 tys. zł, po 40 tys. zł tarnowskie i sądeckie WOPR, 30 tys. krakowskie WOPR, a 20 tys. zł – WOPR z Gorlic. Wsparcie w wysokości 15 tys. zł trafiło natomiast do Grupy Jurajskiej GOPR, ochotników z miejskiej jednostki WOPR w Oświęcimiu oraz Stowarzyszenia Rozwoju Sportu i Kultury Fizycznej. 10 tys. zł zostało przekazane dla Fundacji Instytut Ratownictwa Na Wodach Górskich i Powodziowych³⁵⁷.

Ponadto, w ramach kolejnej edycji *Programu współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2016*, samorząd województwa małopolskiego wsparł miejscowe jednostki GOPR i WOPR kwotą 800 tys. zł. Tym samym do 12 grup trafiły środki na zakup sprzętu oraz szkolenia niezbędne do codziennej pracy. Przyznane pieniądze ratownicy wykorzystali przede wszystkim na szkolenia potrzebne

355 Wpływ na rozwój współpracy niewątpliwie miała ustawa z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie (Dz. U. z 2010 roku, nr 127, poz. 857), określająca ramy prawne uprawiania i organizowania sportu. Podtrzymała ona obowiązek współdziałania przez samorząd gminny z GOPR i WOPR. M. Klisiński, M. Szwaja, *Funkcje samorządu terytorialnego w sferze kultury fizycznej (1999–2010)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2011, z. X, s. 143.

356 *Program współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2016*, Kraków 2016, s. 12, <https://bip.malopolska.pl/pobierz/1290214.html> [dostęp 20.03.2017].

357 300 tys. zł dla ratowników GOPR i WOPR, <http://www.znaddunajca.pl/?article=300-tys-dla-ratownikow-gopr-i-wopr-2> [dostęp 20.03.2017].

do codziennej pracy i zagwarantowania bezpieczeństwa mieszkańcom Małopolski oraz turystom przebywającym w górach i nad wodą oraz na zakup sprzętu. Dzięki wsparciu i decyzji Zarządu Województwa Małopolskiego 168 tys. zł otrzymali ratownicy z Grupy Krynickiej GOPR, 167 tys. zaś ratownicy z Grupy Podhalańskiej GOPR, a 70 tys. zł trafiło do Grupy Jurajskiej GOPR, po 65 tys. zł otrzymały grupy: gorlickie, tarnowskie, sądeckie i krakowskie WOPR, wsparcie w postaci 40 tys. zasililo budżet WOPR w Oświęcimiu oraz Grupy Beskidzkiej GOPR, a 35 tys. zł otrzymali WOPR-owcy w Chrzanowie. 10 tys. zł przekazano do Wodnego Pogotowia Ratunkowego oraz Fundacji Instytut Ratownictwa na Wodach Górskich i Powodziowych³⁵⁸.

Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami samorządu terytorialnego przybiera również inne formy. Na uwagę zasługują zwłaszcza: udział w programach prewencyjnych i profilaktycznych, np. „Bezpieczne miasto”, realizowanie zadań związanych z kontrolą szlaków górskich, narciarskich oraz akwenów otwartych i zamkniętych, pośrednio zapewnianie bezpieczeństwa na wypadek wystąpienia lokalnych podtopień czy powodzi, wspólne planowanie i zabezpieczania imprez masowych oraz pomoc przy opracowywaniu powiatowych planów zarządzania kryzysowego³⁵⁹.

Przykładem może być działalność Małopolskiego Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Organizacja współpracuje z Wydziałem Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego oraz Wydziałem Spraw Społecznych Urzędu Miasta Krakowa, jak również z Krakowskim Zarządem Komunalnym, Wydziałem Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Powiatu Krakowskiego. W ramach współdziałania z wymienionymi instytucjami Małopolski WOPR posiada kompetencje do poprawy bezpieczeństwa na obszarze Krakowa realizując Program „Bezpieczny Kraków”. Poza tym, koordynuje zadania związane z kontrolą kąpielisk i pływalni przeprowadzanych przez upoważnionych Członków Krakowskiego WOPR-u. Z kolei, w ramach umowy z Krakowskim Zarządem Komunalnym Małopolski WOPR realizuje zadania związane z użytkowaniem i konserwacją sprzętu wodnego będącego na stanie magazynu powodziowego wraz ze szkoleniem i doskazywaniem pracowników Zarządu Komunalnego³⁶⁰.

Inne przykłady, również z terenu województwa małopolskiego ukazują ściśle współdziałanie z samorządem powiatowym. I tak, przedstawiciele Sądeckiego WOPR corocznie biorą udział w obradach Komisji ds. Bezpieczeństwa oraz uczestniczą w szkoleniach organizowanych przez Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Starostwa Powiatowego w Nowym Sączu. Dzięki wsparciu finansowemu

358 Warto podkreślić, że 800 tys. przyznanych przez zarząd województwa w 2016 roku to najwyższa z przekazanych do tej pory kwot. W latach 2013, 2014 i 2015 ratownicy otrzymywali łącznie ok. 300 tys. zł.

359 *Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami systemu w województwie małopolskim*, bip.malopolska.pl/Download/get/id,22267.html [dostęp 20.03.2017].

360 *Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami systemu w województwie małopolskim*, bip.malopolska.pl/Download/get/id,22267.html [dostęp 20.03.2017].

od Starostwa, Sądecki WOPR zorganizował całodobowy Posterunek Alarmowy w Stanicy WOPR w Gródku nad Dunajcem. Z kolei Tarnowski WOPR współdziała z Wydziałem Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta Tarnowa i Powiatu Tarnowskiego. W ramach współpracy z powiatem przedstawiciele WOPR-u weszli w skład osobowy Powiatowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego³⁶¹.

Opisane przykłady współpracy GOPR-u i WOPR-u pokazują, że obie organizacje dopełniają przedsięwzięcia podejmowane przez jednostki samorządu terytorialnego na rzecz poprawy bezpieczeństwa i skutecznego reagowania na kryzysy. Zauważalna jest również współpraca z wydziałami oraz komisjami odpowiedzialnymi w urzędach gminnych i starostwach powiatowych za sprawy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego.

4.3. Współpraca ze społecznościami lokalnymi

Czynnikami sprzyjającymi bezpieczeństwu w wymiarze lokalnym są: odpowiednie regulacje prawne i ich sprawne, konsekwentne egzekwowanie, wrażliwość ludzi na problemy innych i środowiska życia, odnoszące się do funkcjonowania społeczności lokalnej oraz budowy dobra wspólnego, społeczne zbliżenie ludzi do siebie, uczestnictwo oraz współpraca w rozwiązywaniu problemów lokalnych przez rozbudowę lokalnego zaplecza organizacyjnego i instytucjonalnego (dotyczącego sfery edukacyjnej, opiekuńczej, socjalnej, rekreacyjno-sportowej itp.) oraz sprawna działalność służb, inspekcji i straży, samorządów, a także lokalnych instytucji typu szkoła, stowarzyszenie czy wspólnota parafialna³⁶².

Dla społeczności lokalnych działania organizacji pozarządowych, w tym tych pełniących funkcje ratownicze, profilaktyczne i prewencyjne są niezbędne. Przedsięwzięcia GOPR-u i WOPR-u uwidaczniają się przede wszystkim w niesieniu pomocy ofiarom wypadków w górach lub ochronie kąpiących się, realizowaniu działań profilaktycznych dla dzieci i młodzieży czy współorganizowaniu konkursów. Ważną płaszczyzną funkcjonowania analizowanych organizacji jest zabezpieczanie imprez masowych.

Można wskazać praktyczne przykłady takich działań. Krakowskie WOPR prowadzi wspólne działania profilaktyczne dla dzieci i młodzieży w ramach programu „Bezpieczny Kraków”. Ponadto współdziała przy organizacji festynów i konkursów i dokonuje corocznej akcji kontroli kąpielisk i pływalni. Przedstawiciele Sądeckiego WOPR-u biorą aktywny udział w szkoleniach dla nauczycieli wychowania fizycznego dotyczących bezpieczeństwa dzieci i młodzieży podczas zajęć na pływalni oraz nad

361 *Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami systemu w województwie małopolskim*, bip.malopolska.pl/Download/get/id,22267.html [dostęp 20.03.2017].

362 J. Mazur, *Profilaktyka i prewencja. Między zagrożeniem a bezpieczeństwem. Wybrane zagadnienia*, Katowice 2012, s. 74.

wodą. Z kolei, w ramach współpracy z Urzędem Miasta Tarnowa, Tarnowski Oddział WOPR-u wykonuje corocznie prelekcje pod nazwą „Bezpieczny wypoczynek nad wodą i w wodzie podczas wakacji”. Spotkania odbywają się w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych na terenie miasta. Podobny charakter mają przedsięwzięcia podejmowane przez Chrzanowski WOPR. Ratownicy prowadzą spotkania nie tylko w szkołach, ale również w ramach podpisanej umowy z Powiatowym Urzędem Pracy w Chrzanowie realizują profesjonalne szkolenia dla osób bezrobotnych oraz organizują zawody pływackie, gry i zabawy nad wodą, prelekcje dotyczące bezpieczeństwa nad wodami, a także pokazy ratownicze i szkolenia z zakresu pierwszej pomocy dla dzieci i młodzieży w okresie ferii zimowych i wakacji. W ramach współpracy ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Chrzanowie prowadzona jest nieodpłatna nauka pływania dla niepełnosprawnych wychowanków Ośrodka³⁶³.

Jeśli chodzi o GOPR to egzemplifikacją mogą być przedsięwzięcia Grupy Karkonoskiej GOPR. W ramach współpracy ze Starostwem Powiatowym w Kamiennej Górze, organizacja prowadziła szkolenia i ćwiczenia dla służb, inspekcji i straży pod nazwą Skalniki 2013, w szczególności koncentrujące się na organizowaniu akcji poszukiwawczych i ewakuacyjnych. Ćwiczenia odbyły się zgodnie z zatwierdzonym przez Wojewodę Dolnośląskiego *Planem szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego województwa dolnośląskiego*. Liczne były również przedsięwzięcia związane z profilaktyką i edukacją dzieci i młodzieży. Począwszy od 2013 roku Grupa Karkonoska przeprowadziła kilkadziesiąt spotkań, wykładów i prelekcji dla szkół różnego typu. Udostępniane są także stacje ratunkowe dla nauczycieli, dzieci i młodzieży, którzy mają tym samym możliwość bezpośredniego zapoznania się z pracą ratowników górskich oraz uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez ratowników. Prowadzone są również konkursy, jeden pod nazwą: „Ucz się bezpiecznie żyć” w ramach współdziałania ze szkołami w Karpaczu i Świeradowie Zdroju. Warto dodać, że placówki te obrały sobie ratowników górskich za patronów i od wielu lat poczty sztandarowe oraz delegacje tych szkół uczestniczą w uroczystościach organizowanych przez Grupę Karkonoską. Ponadto, organizacja jest współpartnerem zawodów narciarskich im. Antoniego Rychela oraz Przejścia Dookoła Kotliny Jeleniogórskiej im. Daniela Ważyńskiego i Mateusza Hryniewicza³⁶⁴.

363 Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami systemu w województwie małopolskim, bip.malopolska.pl/Download/get/id,22267.html [dostęp 20.03.2017].

364 Podsumowanie działań Grupy Karkonoskiej GOPR, <http://www.gopr.org/news/news/z-zycia-grupy/aktualnosci265> [dostęp 20.03.2017].

Rozdział V

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowa w systemie bezpieczeństwa – kontrapunkt empiryczny

Zmiana wywoływać może przeobrażenia zarówno w strukturze organizacji, jak i w sposobach realizacji jej celów i zadań. Naturalnemu oporowi wobec niej towarzyszy niepokój lub nawet w niektórych sytuacjach lęk przed zmianą, co jest naturalne i nieuniknione. Zmiana w organizacji jest też procesem, który nie zawsze przebiega równomiernie we wszystkich obszarach jej działania.

Celem pracy jest opisanie miejsca GOPR i WOPR w systemie grup dyspozycyjnych, a wnioski z badań zawierające również opis doświadczeń ratowników mogą stanowić asumpt do pozytywnych zmian lub przynajmniej ich rozważenia na różnych szczeblach zarządzania tymi grupami. Duży wpływ na ich funkcjonowanie i relacje z otoczeniem ma kadra kierownicza, ale i sami ratownicy działający często z narażeniem życia i zdrowia. Badaniami objęto ratowników GOPR i WOPR. Pierwotnie zaprojektowano objęcie badaniami ratowników w południowych województwach Polski w pasie graniczącym z Czechami i Słowacją. Taka decyzja wynikała z obszaru działania GOPR. W trakcie realizacji badań okazało się, że ratownicy zarówno GOPR, jak i WOPR to trudni respondenci, a kierownicy tych grup niechętnie decydują się na udział w badaniach. Dlatego szczególnie dziękujemy wszystkim tym respondentom, którzy zechcieli wypełnić kwestionariusz wywiadu, rozmawiać z nami, dzieląc się cennymi z punktu widzenia badacza spostrzeżeniami. Szczególne podziękowania kierujemy do Karkonoskiej grupy GOPR i jej kierownictwa za zrozumienie dla naszych badań i dzielenie się swoją wiedzą i dar uwagi dla nas jako badaczy.

Trudność w realizacji badań tkwi w niechęci do udzielania odpowiedzi w badaniach w ogóle, jak i w obawie na ile wyniki badań mogą naruszyć wizerunek samych respondentów, ich grupy zawodowej (mimo, że są to badania anonimowe), jak i w domyśle całej organizacji. Syndrom obłożonej twierdzy” widoczny w odpowiedziach badanych, może pozwalać na wyrażenie opinii o zamykaniu się grupy na osoby z zewnątrz, jak i braku zaufania do prowadzących badania.

Wyniki badań ratowników WOPR i GOPR mają także dać odpowiedź na pytanie jak sami ratownicy postrzegają swoje miejsce w systemie grup dyspozycyjnych i jakie zmiany mogłyby usprawnić te organizacje.

5.1. Założenia metodologiczne

Badania są naturalnym procesem pozyskiwania informacji, których celem jest próba odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Wyniki badań są ważne dla sporządzania wniosków czy formułowania postulatów. Sprawne firmy badawcze dla potrzeb marketingowych ale i naukowych przeprowadzają je w wybranych grupach. Respondent z wybranej grupy wielokrotnie odpowiada na pytania mające w założeniu dać wyraz jego opinii dotyczącej różnych obszarów życia społecznego, dokonywanych wyborów czy produktów z których korzysta. Nie wszystkie grupy są jednak dostępne i łatwe do badań. Wynika to zarówno ze specyfiki funkcjonowania tych grup, jak i charakteru informacji, które badacz chce pozyskać. Zakłada się, że respondent odpowiada rzetelnie, zgodnie ze swoją wiedzą oraz doświadczeniem zawodowym i życiowym. Duże znaczenie w tym procesie ma sposób komunikowania się z respondentem i wzory komunikowania się w jego środowisku.

Stąd w badaniach pojawia się czasami „trudny respondent”, do którego trudno jest dotrzeć ze względu na odległość, którą należy pokonać żeby pozyskać odpowiedzi.

Na przekaz informacji wpływa wiele czynników, takich jak emocje, stereotypy, uprzedzenia, wcześniejsze doświadczenia zawodowe i życiowe respondenta, wartości, opinie i oceny pochodzące z grup, w których funkcjonuje, posiadany kapitał społeczno kulturowy. Ważne jest też sposób komunikowania z otoczeniem organizacji, w której usytuowany jest zawodowo respondent, jej „systemem działań z zakresu komunikowania społecznego (...) o charakterze konstruktywnego dialogu, świadomy, intencjonalny i celowy”³⁶⁵ gdzie prezentowana jest misja, zadania ale i etos wykonywanej profesji.

Organizacje, żeby przetrwać w otoczeniu, posługują się wieloma instrumentami w tym prawnymi, finansowymi i komunikowaniem. W obszarze działań marketingowych zadaniem organizacji jest komunikacja z nabywcami jej dóbr i usług. Ważne są tutaj, także kompetencje komunikacyjne członków organizacji, a zwłaszcza umiejętność kapitalizacji posiadanych zasobów w tym zakresie z racjonalnym wykorzystaniem zdolności, wiedzy i kompetencji.

Pracownicy każdej organizacji chcą odczuwać satysfakcję z wykonanego zadania, rozwiązanego problemu czy zrealizowania projektu³⁶⁶. Dlatego tak ważne jest badanie dwóch wewnętrznych systemów komunikacyjnych – formalnego opartego na przekazie służbowym i nieformalnego przebiegającego na linii kontaktów nieformalnych, które dają możliwość tworzenia opinii, klimatu dla działania służbowego, co

365 K. Wojcik, *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, wydanie III, zmienione i rozszerzone, Wyd. PLACET, Warszawa 2005, s. 27; zob. też. P.J. Szyfter, *Public Relations w Internecie*, Wyd. Helion, Gliwice 2005; A. Davis, *Public Relations*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.

366 R. Florida, J. Goodnight, *Zarządzanie kreatywnością*. [w:] *Sprawną i efektywną organizacją*. Wyd. Harvard Business Review, Helion, Gliwice, 2007, s. 180.

w efekcie może wpływać, na jakość wykonywania zadań. Dotyczy to także informacji o nadmiernym obciążeniu pracą i presją związaną z jej wykonaniem, pełnieniem ról organizacyjnych związanych w wykonywaną profesję, przeciążeniem związanym z pełnieniem roli. W badaniach prowadzonych w grupach dyspozycyjnych wpływ mają także obiekty dotyczące ewentualności ustalenia konkretnych respondentów, wynikające prawdopodobnie z braku zaufania do osób prowadzących badania np. bezpośrednich przełożonych lub przełożonych usytuowanych wyżej w hierarchii służbowej. Wpływ ma także element nieufności wobec innych grup lub własnej grupy, obawa przed wyrażaniem swoich opinii odmiennych od opinii innych (działanie mechanizmu konformizmu społecznego). Nie bez znaczenia pozostaje mechanizm konsekwencji i zaangażowania – przekonanie, że jeśli podejmuje się decyzję o takiej taktyce odpowiadania na pytania badającego to trudno jest ją zmienić w kolejnych odpowiedziach lub badaniach czy wspomniana komunikacja pośrednia. Zapewnienie o anonimowości respondentów w prowadzonych badaniach zapewnić ma im poczucie bezpieczeństwa.

Należy również uwzględnić fakt, że jednostki odbierają przekaz informacji przez pryzmat swoich grup pierwotnych i wtórnych, co jest szczególnie ważne w sytuacji konfliktu, pokrzywdzenia czy chociażby funkcjonowania zawodowego.

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, jak i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe są organizacjami pozytywnie postrzeganymi przez społeczeństwo i media, a jako służby ratownicze są doceniane. Niemniej sam proces badania nastroczał wiele trudności.

5.1.1. Problemy badawcze i hipotezy

Najważniejszym warunkiem rozpoczęcia wszystkich badań naukowych jest skonstruowanie na wstępie problemów, które określają cel i zakres badań. Według S. Nowaka problemy badawcze to pytania, na które szukamy odpowiedzi, prowadząc badania naukowe³⁶⁷. Pytania w tym opracowaniu dotyczą tematu głównego, tj. miejsca GOPR i WOPR w systemie grup dyspozycyjnych.

Istnieje kilka kryteriów poprawności, które stosuje się dla osiągnięcia wysoce wiarygodnych wyników badań. Analizowana literatura z zakresu badanego zjawiska nie jest zbyt obszerna, niemniej przytoczone w tekście odniesienia do niej dały podstawę do sformułowania poniższych pytań. Ważnym czynnikiem było dla nas niepowielanie innych badań i nieanalizowanie czegoś, co zostało już zbadane³⁶⁸.

1. Jaka jest motywacja ratowników GOPR i WOPR do podejmowanych zadań?
2. Jakie są postawy ratowników GOPR i WOPR wobec innych podmiotów, z którymi współpracują?

367 S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008, s. 15.

368 S. Nowak, *Metodologia badań społecznych...*, s. 41.

3. Jakie są najważniejsze autorytety zawodowe ratowników GOPR i WOPR?
4. Jakie jest miejsce GOPR i WOPR jako wolontariackiego ogniwa grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa?
5. Czy rozwiązania prawne oraz finansowanie są przez ratowników GOPR i WOPR oceniane jako pozytywne?
6. Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z innymi ogniwami w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym)?
7. Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z jednostkami samorządu terytorialnego?
8. Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia i w sytuacji braku zagrożeń?
9. Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego (formalna i nieformalna)?
10. Jakie są wymagane umiejętności, wiedza oraz kompetencje ratowników GOPR i WOPR?
11. Jakie zmiany w systemie bezpieczeństwa są proponowane przez ratowników GOPR i WOPR?

Próba odpowiedzi na pytania badawcze jest hipoteza. Hipoteza badawcza powinna być w swoim założeniu sprawdzalna, weryfikowalna. Według Earla R. Babbiego hipoteza jest „szczegółowym, sprawdzalnym oczekiwaniem wobec rzeczywistości, które wynika z ogólniejszej tezy”, która pozwala odpowiednio i skutecznie ukierunkować proces badawczy, tak aby można było zanalizować interesujący nas zakres badań. Cały proces badawczy ma również na celu potwierdzić jej słuszność lub też uzasadnić jego błędność³⁶⁹. Dla potrzeb niniejszego opracowania sformułowano następujące hipotezy:

1. Motywacja ratowników GOPR i WOPR do podejmowanych zadań odnosi się do potrzeby niesienia przez nich wsparcia i pomocniczości.
2. Postawy ratowników GOPR i WOPR wobec innych podmiotów, z którymi współpracują są pozytywne.
3. Autorytetami zawodowymi ratowników GOPR i WOPR są inne osoby wykonujące tę profesję z zaangażowaniem oraz osoby najbliższe.
4. Miejsce GOPR i WOPR jako wolontariackiego ogniwa grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa w opinii ratowników jest znaczące i doceniane.
5. Rozwiązania prawne oraz finansowanie GOPR i WOPR są przez ratowników oceniane negatywnie.
6. Współpraca GOPR i WOPR z innymi ogniwami w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym) przebiega pozytywnie.
7. Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami samorządu terytorialnego przebiega zadowalająco.
8. Współpraca ratowników GOPR i WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia i w sytuacji braku zagrożeń przebiega pozytywnie.

369 E.R. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2013.

9. Współpraca ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego (formalna i nieformalna) przebiega pozytywnie.
10. Od ratowników GOPR i WOPR wymagane są wysokie umiejętności, wiedza oraz kompetencje.
11. Proponowane przez ratowników GOPR i WOPR zmiany w systemie bezpieczeństwa dotyczą kwestii organizacyjnych i finansowania.

5.1.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Dążyliśmy również do tego formułować problemy w sposób w miarę precyzyjny oraz dobrać odpowiednie możliwe do realizacji w praktyce metody i techniki. Dla zanalizowania problemów badawczych posłużyliśmy się metodą sondażu. Dzięki badaniom sondażowym badacz ma możliwość przeprowadzenia badań w określonej populacji, której nie uda się obserwować w naturalnych warunkach w sposób bezpośredni i samodzielny. Dzięki badaniom sondażowym można całościowo poznać interesujące nas profile danych zbiorowości. E.R. Babbie stwierdza, że „badania sondażowe są najlepszą dostępną metodą dla tych badaczy, którzy chcą zbierać oryginalne dane w celu opisywania populacji zbyt dużej, aby obserwować ją bezpośrednio. (...) Są też doskonałym narzędziem pomiaru postaw i poglądów w dużej populacji”³⁷⁰.

Techniki badawcze przydatne do badań sondażowych można podzielić na dwie grupy, ze względu na występowaniem ankietera (*researcher-administred surveys*) oraz wypełnianie samodzielnie przez respondentów (*self-administred surveys*)³⁷¹. Jednym z elementów klasyfikacji wywiadów jest stopień standaryzacji (ujednolicenia) zadawanych pytań. Dlatego też, istnieje podział na wywiad niestandaryzowany tj. wolny, swobodny oraz standaryzowany, inaczej zwany skategoryzowanym. Zaklasyfikowanie konkretnego wywiadu do standaryzowanych czy niestandaryzowanych jest dość trudnym zadaniem. Pomimo to teoretycy posługują się tymi dwoma kategoriami³⁷². W przeważającej części były to tzw. pytania zamknięte z przygotowanym zestawem wariantów odpowiedzi³⁷³. W opracowaniu wykorzystaliśmy wywiad standaryzowany (skategoryzowany). Kwestionariusz wywiadu posłużył nam przeanalizowaniu naszej problematyki badań i dostarczał danych potrzebnych do potwierdzenia lub zaprzeczenia hipotez. Badania przeprowadziłyśmy z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu własnego autorstwa (kwestionariusz załączamy w aneksie).

Trudność w realizacji badań tkwi w niechęci do udzielania odpowiedzi w badaniach w ogóle, jak w obawie na ile wyniki badań mogą naruszyć wizerunek samych

370 E.R. Babbie, *Podstawy badań społecznych...*, s. 276.

371 E.R. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2003, s. 300.

372 L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, s. 64–65.

373 S. Nowak, *Uwagi wstępne do zagadnień wywiadów kwestionariuszowych* [w:] S. Nowak (red.), *Metody badań socjologicznych. Wybór tekstów*, PWN, Warszawa 1965, s. 68.

respondentów, ich grupy zawodowej, jak i w domyśle całej organizacji (mimo, że są to badania anonimowe). „Syndrom obłądzonej twierdzy” widoczny w odpowiedziach badanych, może pozwalać na wyrażenie opinii o zamykaniu się grupy na osoby z zewnątrz, jak i braku zaufania do prowadzących badania.

Wyniki badań ratowników WOPR i GOPR mają dać odpowiedź na postawione pytania badawcze, ale również odpowiedź na pytanie jak sami ratownicy postrzegają swoje miejsce w systemie grup dyspozycyjnych i jakie zmiany mogłyby wprowadzić w celu usprawnienia tych organizacji.

Badania są naturalnym procesem pozyskiwania informacji, których celem jest próba odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Wyniki badań są ważne dla sporządzania wniosków czy formułowania postulatów. Firmy badawcze dla potrzeb marketingowych, ale i naukowych przeprowadzają je dość sprawnie w wybranych grupach. Respondent z wybranej grupy wielokrotnie odpowiada na pytania mające w założeniu dać wyraz jego opinii dotyczącej różnych obszarów życia społecznego, dokonywanych wyborów czy produktów z których korzysta. Nie wszystkie grupy są jednak dostępne. Wynika to zarówno z ich specyfiki funkcjonowania tych grup jak i informacji, które badacz chce pozyskać. Zakłada się, że respondent odpowiada rzetelnie, zgodnie ze swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym i życiowym. Duże znaczenie w tym procesie ma sposób komunikowania się z respondentem i wzory porozumiewania się w jego środowisku.

Stąd w badaniach pojawia się czasami „trudny responden”, do którego trudno jest dotrzeć ze względu na odległość, którą należy pokonać żeby pozyskać odpowiedzi.

Na przekaz informacji wpływa wiele czynników, takich jak emocje, stereotypy, uprzedzenia, wcześniejsze doświadczenia zawodowe i życiowe respondenta, wartości, opinie i oceny pochodzące z grup, w których funkcjonuje, posiadany kapitał społeczno kulturowy. Ważne jest też sposób komunikowania z otoczeniem organizacji, w której usytuowany jest zawodowo respondent, jej „systemem działań z zakresu komunikowania społecznego (...) o charakterze konstruktywnego dialogu, świadomy, intencjonalny i celowy”³⁷⁴ gdzie prezentowana jest misja, zadania ale i etos wykonywanej profesji.

Organizacje, żeby przetrwać w otoczeniu, posługują się wieloma instrumentami w tym prawnymi, finansowymi i komunikowaniem. W obszarze działań marketingowych zadaniem organizacji jest komunikacja z nabywcami jej dóbr i usług. Ważne są tutaj, także kompetencje komunikacyjne członków organizacji, a zwłaszcza umiejętność kapitalizacji posiadanych zasobów w tym zakresie z racjonalnym wykorzystaniem zdolności, wiedzy i kompetencji.

374 J. Olędzki, *Public relations jest społecznym dialogiem – wprowadzenie*, [w:] J. Olędzki (red.), *Public relations, społeczne wyzwania*, Wyd. ASPRA-JR, Warszawa 2007, s. 8–9.

Pracownicy każdej organizacji chcą odczuwać satysfakcję z wykonanego zadania, rozwiązanego problemu czy zrealizowania projektu³⁷⁵. Dlatego tak ważne jest badanie dwóch wewnętrznych systemów komunikacyjnych – formalnego opartego na przekazie służbowym i nieformalnego przebiegającego na linii kontaktów nieformalnych, które dają możliwość tworzenia opinii, klimatu dla działania służbowego, co w efekcie może wpływać na jakość wykonywania zadań. Dotyczy to także informacji o nadmiernym obciążeniu pracą i presją związaną z jej wykonaniem, pełnieniem ról organizacyjnych związanych w wykonywaną profesją, przeciążeniem związanym z pełnieniem roli.

W badaniach prowadzonych w grupach dyspozycyjnych wpływ mają także obiekty dotyczące ewentualności ustalenia konkretnych respondentów, wynikające prawdopodobnie z braku zaufania do osób prowadzących badania np. bezpośrednich przełożonych lub przełożonych usytuowanych wyżej w hierarchii służbowej. Wpływ, ma także element nieufności wobec innych grup lub własnej grupy, obawa przed wyrażaniem swoich opinii odmiennych od opinii innych (działanie mechanizmu konformizmu społecznego). Nie bez znaczenia pozostaje mechanizm konsekwencji i zaangażowania – przekonanie, że jeśli podejmuje się decyzję o takiej taktyce odpowiadania na pytania badającego to trudno jest ją zmienić w kolejnych odpowiedziach lub badaniach czy wspomniana komunikacja pośrednia. Zapewnienie o anonimowości respondentów w prowadzonych badaniach zapewnić ma im poczucie bezpieczeństwa respondentom.

Należy również uwzględnić to, że jednostki odbierają przekaz informacji przez pryzmat swoich grup pierwotnych i wtórnych, co jest szczególnie ważne w sytuacji konfliktu, pokrzywdzenia, czy chociażby funkcjonowania zawodowego.

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe jak i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe są organizacjami pozytywnie postrzeganymi przez społeczeństwo i media, a jako służba ratownicza doceniana. Niemniej sam proces badania nastroczał wiele trudności.

Wyzwania związane z bezpieczeństwem wymagają wprowadzania nowych systemowych rozwiązań, które zapewniłyby je w wszystkich możliwych sferach życia społecznego. Wiąże się to pośrednio z ograniczeniami wolności jednostek na rzecz dobra wspólnego. Bezpieczeństwo zapewnić mają profesjonalne struktury powołane do działania w systemie bezpieczeństwa publicznego. Badanie tych struktur wymaga odpowiedniego podejścia metodologicznego. Metod, technik i narzędzi badawczych dostarczają w dużej mierze nauki społeczne, w tym socjologia. Prowadzenie badań nad nową problematyką, jaką są grupy dyspozycyjne umożliwia w dużej mierze podstawa teoretyczna, jaką daje nam subdyscyplina socjologia grup dyspozycyjnych³⁷⁶. Jak zaznacza J. Maciejewski „przy próbie określenia problematyki socjologii grup dyspozycyjnych konieczne wydaje się podejście systemowe, które umożliwia

375 R. Florida, J. Goodnight, *Zarządzanie kreatywnością...*, s. 180.

376 J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna...*, s. 41–46.

wszechstronną ich penetrację³⁷⁷ a ponadto „socjologiczne badania przeprowadzane w grupach dyspozycyjnych mają swoją specyfikę, która wiąże się między innymi z dostępnością do informacji dotyczących problemów społecznych, jakie w nich istnieją i wpływają na funkcjonowanie w danych systemach. Dostęp ten jest utrudniony ze względu na sferę jawności, poufności bądź tajności, obowiązującą w poszczególnych systemach³⁷⁸”. Mimo trudności pojawiających się w prowadzeniu badań, potrzeba ich prowadzenia jest bardzo duża i wymaga obszernej wiedzy z zakresu nauk społecznych.

5.1.3. Grupy badawcze i miejsce badań

W badaniach założono zbadanie ratowników GOPR z pominięciem TOPR. W badaniu wzięło ostatecznie udział 22 osoby z karkonoskiej i beskidzkiej grupy GOPR, które wypełniły kwestionariusze wywiadu skategoryzowanego. Z kolei w badaniach, które przeprowadzono wśród ratowników WOPR z obszaru województwa małopolskiego i śląskiego wzięły udział 34 osoby, w tym 2 kobiety. Najwięcej respondentów było w wieku od 18–25 lat i od 26–30. Tylko ¼ respondentów była w wieku od 30–35 roku życia, a 1/10 od 35 do 40 i 1/10 powyżej 41. Staż pracy w obu grupach kształtował się podobnie – średnio 5–10 lat. Przeważało wykształcenie średnie i wyższe (głównie humanistyczne, ale podawano również techniczne, a 3 osoby – medyczne). Tylko jedna osoba zadeklarowała wykształcenie zawodowe. Posiadane dodatkowe kursy, szkolenia, kwalifikacje związane z pełnioną funkcją ratownika to w przypadku ratowników WOPR: KPP-patent motorowodny i żeglarski i drugi stopień, płetwonurek, sternik motorowodny, prawo jazdy B, sternik motorowy, sternik żaglowy, ratownik WOPR, kurs ratownictwa wodnego, morski sternik motorowodny, instruktor motorowodny, instruktor narciarski, sternik motorowy (osoba, która w imieniu armatora/właściciela kieruje statkiem i załogą, nadzoruje i ponosi odpowiedzialność za statek, przewożone osoby i towary, i bezpieczeństwo żegluga), żeglarz jachtowy, ratownik medyczny, kwalifikowana pierwsza pomoc, starszy sternik motorowy, sędzia zawodów pływackich, trener pływania, profesjonalna obsługa klienta, asertywność w pracy z klientem, instruktor pływania. Wśród ratowników GOPR deklarowano: szkolenie zawodowe dotyczące instalacji elektrycznych, instruktor narciarstwa, wspinaczki, narciarstwa wysokogórskiego, technik linowy IRATA (Międzynarodowy Związek Prac Linowych), st. inst. Ratownictwa Górskiego, przewodnik sudecki, instruktor PZN, instruktor narciarstwa zjazdowego, instruktor wspinaczki składowej, skuter śnieżny, quad, instruktor nurkowania, szkolenia z obsługi pojazdów GOPR, instruktor WOPR. Zarówno wykształcenie, jak i dodatkowe kursy i szkolenia świadczą o potrzebie rozwoju wśród ratowników.

377 Ibidem, s. 41.

378 Ibidem, s. 43.

Badania w grupach dyspozycyjnych są trudne do przeprowadzania, to nie tylko kwestia tzw. trudnego respondenta, ale również specyficznego obszaru badawczego, dlatego też nie wszyscy ratownicy zechcieli wziąć udział w badaniach.

Badania przeprowadzono w miesiącach od stycznia do października 2016 roku.

Uzyskane wyniki badań techniką wywiadu skategoryzowanego, chociaż nie w pełni pozwalają na uogólnienia dotyczące wszystkich grup WOPR i GOPR, mogą być potraktowane jako ilustracja aktualnego ich miejsca w systemie grup dyspozycyjnych. Mogą być także traktowane jako badania wstępne do szerszego projektu badawczego, którego przygotowanie i przeprowadzenie byłoby konieczne, chociażby ze względu na to, że zarówno WOPR, jak i GOPR nie doczekały się jeszcze szerszych badań i należnego im miejsca w literaturze opisującej funkcjonowanie grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa.

Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że zarówno kapitał pozytywny, szanse, jak i negatywny, czyli zagrożenia w działaniu tych grup wymagają ciągłych badań i analiz, ponieważ ich efektem może być próba polepszenia jakości działań w ratownictwie wodnym i górskim. Podobnie analiza czynników wspierających, jak i barier mogą być przydatne zarówno w opisie teoretycznym tych grup, jak i w ich działaniu. Ponadto mogą pomóc zarówno w dalszej ich profesjonalizacji jak i modernizacji.

5.2. Motywacja, postawy i autorytety ratowników

Najprostszym podziałem motywacji jest podział na motywację zewnętrzną i wewnętrzną, który zakłada, że działania człowieka są determinowane wizją kary bądź nagrody³⁷⁹. W tej koncepcji wysiłek człowieka w rozwoju swoich umiejętności byłby wynikiem dążenia do osiągnięcia pewnych profitów lub uniknięcia nieprzyjemności. Motywację wewnętrzną można wpisać w ramy koncepcji poznawczej, która zakłada, że człowiek rozwija swoje umiejętności z potrzeby wynikającej z jego przekonań, z chęci bycia na bieżąco, samorozwoju, gdzie nagrodą jest wiedza³⁸⁰.

Pierwsze pytanie badawcze brzmiało: *Jaka jest motywacja ratowników GOPR i WOPR do podejmowanych zadań?* W kwestionariuszu wywiadu przybrało postać pytania, które miało charakter wprowadzający: *Jaka jest Pani/Pana motywacja do podejmowanych zadań w realizacji swoich obowiązków w służbie GOPR/WOPR?*

Wśród ratowników WOPR najczęściej dominowały odpowiedzi: *chęć niesienia ludziom pomocy, chęć pomocy innym, chęć niesienia pomocy i ratowania ludzkiego życia, chęć niesienia pomocy potrzebującym, chęć służenia innym, bycia pomocnym, chęć pomagania innym, bycia przydatnym, ratowanie życia i zdrowia, zapewnienie bezpieczeństwa osobom korzystającym z kąpieliska, zwiększenie bezpieczeństwa na*

379 J. Koziński, *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Wyd. Żak, Warszawa 1995.

380 E. Aronson, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Wyd. Zys i S-ka, Poznań 1997, s. 680.

kąpieliskach, chęć niesienia pomocy innym, mniejsza liczba utonięć. Pojawiły się też krótkie odpowiedzi związana raczej ze skalą tej pomocy np. *wysoka, duża*.

Drugie w kolejności wskazania były odpowiedzi: *adrenalina oraz chęć niesienia pomocy innym w trudnych warunkach, ratownictwo to styl życia, to co kocham i chcę robić, wychowując się w rodzinie, gdzie woda jest naszym żywiołem, chodzi o chęć pomocy innym, wieloletnia praca społeczna w organizacji*.

Z kolei trzecia grupa odpowiedzi, którą można wyróżnić to rozwój osobisty poprzez pracę – *pierwszą pracę, dobry start w karierę zawodową, dodatkowa praca, dodatkowo nabycie cennych umiejętności, dodatkowa umiejętność możliwie przydatna potem w pracy, zdobycie cennych doświadczeń*, ale była też odpowiedź – *PIENIĄDZE i dodatkowe umiejętności, w przyszłości oczekuję lepszych pieniędzy*.

Te trzy grupy odpowiedzi pozwalają wyróżnić trzy grupy ratowników WOPR. Pierwsza deklarująca działanie dla idei wsparcia i pomocniczości w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia. Idea bardzo piękna i deklarowana głównie przez ratowników ze stażem w WOPR do 5 lat i do 25 roku życia.

Druga grupa ratowników to osoby łączące realizację ścieżki ratownictwa z doskonaleniem zarówno zawodowym, jak samego siebie, połączonym z ideą niesienia pomocy w sytuacji zagrożenia. To respondenci ze stażem powyżej 5 lat i z przedziału wieku powyżej 25 lat.

Trzecia grupa jest dość pragmatyczna, skupiona raczej na rozwoju osobistym i zawodowym, uwzględniającym ratownictwo jako dodatkową umiejętność przydatną w ścieżce kariery, ale i jako źródło dochodów. Ostatnia odpowiedź ratownika wodnego *PIENIĄDZE i dodatkowe umiejętności, w przyszłości oczekuję lepszych pieniędzy* wskazuje na zmianę wskutek prawdopodobnie doświadczeń życiowych i zawodowych z postawy z „być” na „mieć”. Taka postawa jest naturalna i może być wynikiem zarówno wypalenia zawodowego, jak i dużego dystansu do wykonywanej profesji. Odpowiedzi tego typu udzielali głównie ratownicy ze stażem również powyżej 5 lat i w przedziale wieku powyżej 25 lat.

Z kolei wśród ratowników GOPR pojawiły się odpowiedzi: *pomoc ludziom, chęć niesienia pomocy innym, ratowanie ludzi, chęć niesienia pomocy ludziom rannym, chęć udzielenia pomocy, osobom jej potrzebującym, w warunkach, w których tylko odpowiedzialne przygotowanie osoby są w stanie jej udzielić*.

Drugi typ odpowiedzi miał powiązanie, podobnie jak w grupie ratowników wodnych, z sferą przekraczającą sam proces pomocy, były to odpowiedzi takie, jak: *duże idee i styl życia, realizowanie marzeń, chęć samorealizacji i rozwoju, chęć niesienia pomocy, realizacji pasji, działalność społeczna*. Ten typ odpowiedzi wskazywał na szersze pojmowanie ratownictwa nie tylko jako doraźną pomoc, ale jako szerokie działy związane z pasją i realizacją marzeń.

Kolejna grupa odpowiedzi związana była podobnie jak w grupie ratowników WOPR z pragmatyzmem, były to takie odpowiedzi jak: *udzielić profesjonalnej pomocy*

poszkodowanym, wsparcie psychiczne, wypełnianie obowiązków wynikających z pracy o płacę i zakres obowiązków, umowa o pracę.

W tej grupie również można wyróżnić trzy grupy ratowników. Pierwsza deklaruje ideę wsparcia i pomocniczości w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia nawiązująca do głównych ideałów ratownictwa górskiego. Podobnie jak wśród ratowników WOPR odpowiedzi takiej udzielali respondenci ze stażem w GOPR do 5 lat i głównie, chociaż nie tylko, do 25 roku życia (takie deklaracje pojawiały się również wśród starszych stażem i wiekiem ratowników górskich).

Druga grupa ratowników to osoby łączące ratownictwo z realizacją marzeń i pasji, stylem życia, to również w wielu przypadkach osoby w jakimś stopniu kontynuujące ideę ratownictwa zaczerpniętą z tradycji rodzinnych. To głównie, ale nie tylko, respondenci ze stażem powyżej 5 lat i w przedziale wieku powyżej 25 lat.

Trzecia grupa, a podobnie jak wśród ratowników WOPR, jest również dość pragmatyczna, skupiona raczej na wykonywaniu profesji ratownika w sposób odpowiedzialny, profesjonalny, ale uwzględniającą wątek ekonomiczny i ciągłość zawodowa. Odpowiedzi tego typu udzielali głównie ratownicy z dłuższym stażem zawodowym i życiowym.

Z odpowiedzi wynika, że motywacja podejmowania się ratownictwa jest różna i warto byłoby je rozwinąć w osobnych badaniach. Najbardziej pożądana wydaje się być motywacja, gdzie nagrodą jest wiedza oraz rozwijanie umiejętności i kompetencji niezbędnych w profesji ratownika. Warto byłoby też rozwinąć w dalszych badaniach określenie postaw ratowników wobec wykonywanej profesji.

Reasumując, można stwierdzić, że motywacja do podejmowanych zadań w realizacji swoich obowiązków w służbie GOPR i WOPR jest podobna. Głównie są to chęć niesienia potrzebującym ludziom pomocy i ratowanie ludzkiego życia, bycia przydatnym, zapewnienie bezpieczeństwa. Drugi rodzaj motywacji odnosi się głównie do podejmowania działań ratowniczych (adrenalina w trudnych warunkach, ratownictwo, styl życia, pasja, wychowanie w rodzinach, gdzie funkcjonowała idea pomocy innym przez ratownictwo), ale także potrzeb pracy społecznej w organizacji. Trzeci rodzaj motywacji związany był z wykonywaną profesją i ma charakter raczej zawodowy, tj. rozwój osobisty poprzez pracę, dobry start w karierę zawodową, dodatkowa praca, nabycie cennych umiejętności z nadzieją na wykorzystanie ich w przyszłości.

Te trzy grupy odpowiedzi pozwalają wyróżnić trzy grupy ratowników: pierwsza deklaruje ideę wsparcia i pomocniczości w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia, deklarowana głównie przez ratowników z krótszym stażem. Druga grupa ratowników to osoby łączące realizację ścieżki ratownictwa z doskonaleniem zarówno zawodowym, jak i samego siebie połączonym z ideą niesienia pomocy w sytuacji zagrożenia. To respondenci ze stażem powyżej 5 lat i przedziału wieku powyżej 25 lat. Trzecia grupa jest dość pragmatyczna skupiona raczej na rozwoju osobistym i zawodowym, uwzględniającym ratownictwo jako dodatkową umiejętność. Ponadto część ratowni-

ków łączy ratownictwo z realizacją marzeń i pasji, stylu życia, w jakimś stopniu kontynuujące ideę ratownictwa zaczerpniętą z tradycji rodzinnych, oraz grupa skupiona raczej na wykonywaniu profesji ratownika w sposób odpowiedzialny, profesjonalny ale uwzględniającą wątek ekonomiczny i ciągłość zawodowa. Odpowiedzi tego typu udzielali głównie ratownicy z dłuższym stażem zawodowym i życiowym.

Drugie pytanie badawcze brzmiało: *Jakie są postawy ratowników GOPR i WOPR wobec innych podmiotów z którymi współpracują?* W kwestionariuszu wywiadu przybrało ono postać pytania: *Jaka jest Pani/Pana postawa wobec osób, którym udzielana jest pomoc ratownicza?* Odpowiedzi ratowników WOPR można pogrupować na dwa rodzaje. W pierwszym ratownicy kładą nacisk na udzielanie pomocy z zachowaniem godności i szacunku wobec osoby potrzebującej pomocy. Ponadto jak wskazują w odpowiedziach: *Staram się być życzliwy, przyjacielski; obecnie z racji wieku to postawa ojcowsko-opiekuńcza; pełne zaangażowanie, wykorzystanie wiedzy posiadanej z zakresu ratownictwa; zaangażowanie w wiedzę ratownictwa; pełne zaangażowanie i maksymalne wykorzystanie wiedzy i doświadczenia.* W tej grupie odpowiedzi dominują takie deklaracje, jak: *profesjonalna odpowiedzialność, przyjazna; stanowcza; poważna, zorganizowana, spokojna i bez stresu pomoc jak najszybsza.* Pojawia się tutaj deklaracja powagi, spokoju ale i stanowczości oraz zrozumienia połączonego z empatią i troską o życie i zdrowie innych.

W drugiej grupie odpowiedzi pojawiają się takie odpowiedzi, jak: *opiekowanie się innymi, empatia; staram się być opiekunem, zawsze uważnie słucham; w zależności od okoliczności, przede wszystkim ich zadowolenie.* Ratownik bardziej tutaj jest postrzegany w charakterze osoby niosącej pomoc, ale będącej też opiekunem, dającym zrozumienie bez oceny sytuacji, w której ta pomoc jest udzielana czy przyczyn udzielanej pomocy.

Obydwie postawy są pożądane, wynikają też z idei ratownictwa. Warte podkreślenia jest kładzenie nacisku przez ratowników na odpowiedzi związane zarówno z zaangażowaniem w pomoc, jak i wiedzę i doświadczenie, które są niezbędne w sytuacji niesienia wsparcia i pomocniczości osobom poszkodowanym bez względu na przyczynę zaistniałych okoliczności.

Z kolei wśród ratowników GOPR pojawiły się odpowiedzi dotyczące postawy ratowników wobec osób poszkodowanych, które też można ująć w dwóch grupach. W pierwszej deklarowane są: postawa pozytywna; przyjazna, zawsze przyjazna; opiekuńcza; empatyczna. empatia, czysto ludzka, ale jednocześnie opanowanie, profesjonalna; służbowa. Deklaracja trzech ostatnich tj. opanowania, profesjonalizmu i podejścia służbowego wynika z potrzeby niesienia pomocy zgodnie z obowiązującymi normami, które są niezbędne przy niesieniu pomocy.

Potwierdzenie empatii i zrozumienia trudnej sytuacji poszkodowanego bez względu na przyczyny, z powodów których znalazł się w sytuacji kryzysowej widoczne jest w drugiej grupie odpowiedzi, gdzie ratownicy GOPR deklarują: *Na-*

stawienie pozytywne, wsparcie psychiczne, psychika pozazawodowa gra kluczową rolę; zrozumienie, zaangażowanie w pomoc, wycucie sytuacji osoby poszkodowanej; jak najdalej idąca ofiarność świadomość, że niekiedy mają pomoc jest oczekiwana z nadzieją na jej udzielenie. Widoczne jest w tych odpowiedziach preferowanie idei wsparcia i pomocniczości dla poszkodowanych oraz pozytywna wobec nich postawa, pomimo podejmowania z ich strony (przez poszkodowanych) zachowań ryzykownych w górach. Podobne postawy ratowników są opisywane przez Michała Jagiełło w książce *Wołanie w górach*³⁸¹, można więc przypuszczać, że są one wpisane w tę profesję od początku jej wykonywania.

Reasumując, można stwierdzić, że odpowiedzi ratowników GOPR i WOPR da się pogrupować dwójako. W pierwszym grupie ratownicy kładą nacisk na udzielanie pomocy z zachowaniem godności i szacunku wobec osoby potrzebującej pomocy, wraz z deklaracjami profesjonalnej pomocy, odpowiedzialności, powagi, spokoju, ale i stanowczości i zrozumienia połączonego z empatią i troską o życie i zdrowie innych. Drugi rodzaj odpowiedzi pozwala spojrzeć na ratownika – opiekuna jako osobę niosącą pomoc i wsparcie w trudnej sytuacji. Obydwie postawy są pożądane, wynikają z idei ratownictwa związanej z zaangażowaniem w pomoc, jak i wykorzystaniem wiedzy i doświadczenia bez względu na przyczynę zaistniałych okoliczności. Z wypowiedzi wyłania się postawa ratownika – opiekuna spolegliwego, będącego wsparciem dla osoby poszkodowanej.

Podkreślenia wymagają postawy pozytywne, przyjazne, opiekuńcze i empatyczne, połączone jednocześnie z profesjonalizmem i podejściem zgodnym z obowiązującymi normami. Widoczne jest preferowanie idei wsparcia i pomocniczości dla poszkodowanych.

Jeśli chodzi o postawy wobec innych podmiotów, z którymi współpracuje GOPR i WOPR, to pośrednio odpowiadają na nie odpowiedzi na pytania dotyczące przebiegu współpracy wybranych podmiotów z GOPR/WOPR w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym). Najwięcej pozytywnych ocen ze strony WOPR uzyskały kolejno takie podmioty, jak: *Policja, Państwowa Straż Pożarna, jednostki Państwowego Ratownictwa Medycznego*. Natomiast GOPR najwyżej ocenił współpracę z *Wojskiem, Strażą Graniczną, Policją i jednostkami Państwowego Ratownictwa Medycznego*. Ratownicy GOPR pozytywnie ocenili również *Państwową Straż Leśną i Straż Parku*. W odpowiedziach wskazywali te służby, z którymi mieli możliwość współpracy. Pozytywnie oceniano takie działania, jak *wspólne ćwiczenia, akcje ratownicze, stały kontakt z Policją i Strażą Pożarną przy stanowiskach ratunkowych, organizację działań profilaktycznych*. Ponadto pozytywna ocena odnosiła się również do *współpracy z władzami gmin i przedstawicielami szkół czy gimnazjów*. Mimo pozytywnych przykładów współpracy, z innymi podmiotami respondenci ocenili, że *układa się na poziomie zadowalającym*. Z wypowiedzi wynika, że postawa wobec tych podmiotów

381 M. Jagiełło, *Wołanie w górach. Wypadki i akcje ratunkowe w górach*, Wyd. Iskry, Kraków 2012.

jest raczej pozytywna, ratownicy deklarowali chęć współpracy w zakresie niesienia idei ratownictwa, wsparcia i pomocniczości dla osób poszkodowanych na akwenach wodnych i w górach. Warte podkreślenia są odpowiedzi wskazujące na współpracę z władzami gmin i przedstawicielami szkół. Zwłaszcza w tych ostatnich jest miejsce na edukację do bezpieczeństwa i wszelkie działania o charakterze profilaktycznym.

Trzecie pytanie badawcze dotyczyło autorytetów zawodowych ratowników GOPR i WOPR? W kwestionariuszu wywiadu przybrało postać pytania *Jaki jest Pani/Pana autorytet zawodowy i czy w rzeczywistości wpływa na realizację zadań ratowniczych?*

Odpowiedzi ratowników WOPR na trzecie pytanie można pogrupować następująco. Pierwsze z nich odnoszą się do konkretnych postaci np.: *mój wujek, który też jest ratownikiem, to on w to mnie wciągnął i jest moim autorytetem; tata, który jest działaczem WOPR od lat, pasja, chęć pomocy innym; po rodzinie; rodzice i inni starsi ratownicy; starzy ratownicy, ratownicy tylko medyczni; nauczyciele przede wszystkim wychowania fizycznego; kolega z pracy; kocham wodę, zawsze chciałem być bliżej wody, a autorytetem dla mnie jest pan Płóciennik; osoby przedstawiające wysoki poziom moralno-etyczny; sopockie WOPR. Wśród autorytetów ratownicy WOPR wymieniali również Mitcha Buchannona, Davida Hasselhoffa, bohaterów z serialu *Słoneczny patrol*, których postaci zbudowane są wokół pozytywnych cech charakteru i ratownictwie wodnym. Ważnymi postaciami/autorytetami dla ratowników WOPR są również podawani wielokrotnie rodzice i starsi ratownicy.*

W drugiej grupie znalazły się odpowiedzi: *obecnie pracuję ze znacznie młodszym ratownikiem i staram się przekazać doświadczenie zawodowe; pełnię odpowiedzialną funkcję w WOPR, która pomaga w kierowaniu; jestem szefem grup operacyjnych akcjami ratowniczymi; jestem zbyt młody, żeby posiadać autorytet w branży; marzenie z dzieciństwa; nie mam zdania. Odpowiedzi tego rodzaju stanowiły 1/3 wszystkich, z czego wynika, że nie wszyscy ratownicy znajdują swój autorytet wśród osób dla nich znaczących. Część dopiero prawdopodobnie dopiero go poszukuje.*

Z kolei wśród ratowników GOPR pojawiły się odpowiedzi dotyczące ich autorytetów, które można ująć w trzech grupach. W pierwszej deklarowane są konkretne osoby jak: *Naczelnik; starsi koledzy z dużym doświadczeniem; starsi ratownicy*, czyli ktoś z bliskiego otoczenia, przede wszystkim z dużym doświadczeniem zawodowym. W drugiej grupie odpowiedzi pojawia się raczej model autorytetu, np.: *to w dużej mierze wpływa, autorytet to wszechstronny ratownik zdolny do szybkiego działania w trudnych warunkach; ratownik profesjonalnie wyszkolony, na bieżąco poddaje się szkoleniom. W trzeciej grupie pojawiają się osoby, które wskazują, że nie mają autorytetu zawodowego. Z odpowiedzi wynika, że w ratownicy GOPR jako autorytety wskazują przede wszystkim osoby ze swojego otoczenia zawodowego, zwracając uwagę głównie na profesjonalizm w wykonywaniu swoich zadań. Połowa z nich wskazuje głównie na model osoby/pracownika, który mógłby dopiero stanowić autorytet, wymieniając zdolność do działania w trudnych warunkach i dobre wykształcenie, co*

jest niezbędne w trudnych warunkach górskiego ratownictwa. Część z nich stwierdza że nie ma autorytetu, co może wskazywać, że są dopiero w trakcie jego poszukiwania.

Reasumując, można stwierdzić, że ratownicy zarówno GOPR jak i WOPR za autorytety zawodowe uznają osoby z dużym doświadczeniem, liczące się w tej profesji ale również rodzice. Drugi rodzaj odpowiedzi raczej wskazuje na pewien model autorytetu, który zawiera pozytywne cechy ratownika ze szczególnym wskazaniem na profesjonalizm i duże doświadczenie zawodowe. Jednym z przykładów jest bohater serialu, co wskazuje na jego edukacyjny charakter i propagowanie modelu ratownika o pożądanych cechach w tej profesji. Pojawiły się również odpowiedzi wskazujące na brak takiego autorytetu.

5.3. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowa i Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowa wśród innych grup dyspozycyjnych

Kolejny problem badawczy dotyczył *miejsca GOPR i WOPR jako wolontariackiego ogniwa grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa*. Zapytano o ten problem ratowników GOPR i WOPR. Ratownicy odpowiedzieli na pytanie, które w kwestionariuszu wywiadu przyjęło następującą postać: *Jakie jest Pani/Pana zdanie na temat miejsca GOPR/WOPR wśród innych grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa?*

Analizując odpowiedzi ratowników WOPR na pytanie dotyczące miejsca WOPR wśród innych grup dyspozycyjnych, można stwierdzić, że w prawie połowa badanych zadeklarowała, że to grupa w pełni doceniana finansowo i prestiżowo; również prawie połowa odpowiedzi wskazuje, że WOPR nie jest doceniany w systemie grup dyspozycyjnych; najmniej bo tylko dwie osoby wskazały, że są to grupy doceniane pod względem prestiżu, ale niedofinansowane. Odpowiedzi wskazują na to, że zdania co do ważności miejsca WOPR w systemie grup dyspozycyjnych są podzielone. Prawdopodobnie wynika to zarówno z posiadanych doświadczeń zawodowych, jak i bacznej obserwacji zachodzących zmian. Dalsze odpowiedzi na kolejne pytania dostarczają pośrednich odpowiedzi, z których wynika, że niskie usytuowanie WOPR w grupach dyspozycyjnych wynika z niedofinansowania zarówno ratowników, jak i niedoborów sprzętu, którym się posługują, ale również odnosi się do inwestycji w ich szkolenia zawodowe.

Odpowiedzi ratowników GOPR na pytanie dotyczące miejsca GOPR wśród innych grup dyspozycyjnych wyglądają nieco inaczej. Wskazują głównie na to, że są to grupy doceniane pod względem prestiżu, ale niedofinansowane oraz że generalnie nie są doceniane w systemie grup dyspozycyjnych. Prawdopodobnie wynika to z rozbieżności między inwestycją ratowników górskich w swoją profesję, która wymaga wysokich kwalifikacji, wiedzy, umiejętności, kompetencji i hartu ducha a uzyskiwanymi korzyściami w postaci nie tylko prestiżu, zasobów, ale i inwestycji w tą grupę.

W obu grupach widoczna jest ocena tych grup jako niedocenianych i niedofinansowanych. Jeden z respondentów odpowiada: *W porównaniu do policji czy ratownictwa medycznego, jesteśmy słabo doceniani choć generalnie ludzie raczej lubią i cenią ratowników; lepiej doceniani są wśród ludzi, społeczności niż przez innych.* W pozostałych odpowiedziach ankietowani wskazywali na efekty takiego niedoceniania mającego swój wyraz w niedoborach sprzętu, ale i braku przywilejów w porównaniu z innymi grupami dyspozycyjnymi. Wskazywali na ważny przywilej, który nie jest im dany, mianowicie potraktowania ich jak grup dyspozycyjnych o charakterze militarnym czy paramilitarnym chociażby typu policja.

Warto byłoby to wziąć pod uwagę w projektowaniu nie tylko finansowania tych grup, ale i przy wprowadzaniu zmian dotyczących przepisów dotyczących ratownictwa. Ważne jest to chociażby z tego względu, że grupy te stanowią ważne ogniwo w systemie ratownictwa cywilnego i wymieniane są jako niezbędne w dokumentach dotyczących zarządzania kryzysowego i bezpieczeństwa państwa.

W rozważaniach dotyczących miejsca GOPR i WOPR w systemie grup dyspozycyjnych umieściliśmy również odpowiedzi na pytania dotyczące wiedzy o dokumentach regulujących funkcjonowanie GOPR i WOPR, ilości nałożonych zadań, struktury, posiadanego sprzętu, nadzwyczajnych wydarzeń związanych z pełnieniem służby ratowniczej.

Na pytanie *Jakie Pani/Pan może wymienić dokumenty, w których podane są rozwiązania dotyczące miejsca GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa?* ratownicy WOPR wskazywali w odpowiedziach głównie na ustawy o ratownictwie, ratownictwie medycznym, statuty wymieniając takie dokumenty, jak: *Ustawa z 2012 i jej rozporządzenia; Ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych; Konstytucja i dokumenty podległe; Rozporządzenie w sprawie organizacji systemu ratowniczego; Ustawa dotycząca bezpieczeństwa na obszarach wodnych.* Pojawiały się też odpowiedzi: *rozporządzenia, ogólnie wiedza o tym temacie; nie wiem.*

Z kolei ratownicy GOPR wymieniali takie dokumenty jak: *Ustawa o ratownictwie; Ustawa o bezpieczeństwie i ratownictwie górskim 08.08.2011; Ustawa o bezpieczeństwie osób w górach; Konstytucja; Ustawa o terenach górskich, narciarskich; Ustawa o ratownictwie w górach, na zorganizowanych terenach narciarskich; Ustawa o bezpieczeństwie państwa; Ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających w górach; Ustawa o bezpieczeństwie.* Pojawiały się też sporadycznie podobnie jak wśród ratowników WOPR odpowiedzi: *nie wiem.*

Ratownicy GOPR i WOPR generalnie wykazywali się wiedzą dotyczącą regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania i działania służb ratowniczych. Wskazywali na ustawy o ratownictwie, podając konkretne przykłady. Warto byłoby jednak na szkoleniach przybliżyć ponownie miejsce GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa zarówno dla wiedzy dotyczącej ich działania, jak i a może przede wszyst-

kim przypomnienia wagi działań tych grup i świadomości jak bardzo są doceniane również w wypracowanych dokumentach.

W podobnym pytaniu poproszono respondentów o wymienienie dokumentów dotyczących funkcjonowania GOPR i WOPR. Ratownicy WOPR wskazywali na *Statut WOPR; Ustawę o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych; Rozporządzenie MSWiA z dn. 12.11.2002; a także wskazywali na Statut i Statuty poszczególnych grup WOPR; Regulamin np. pływalni i regulaminy na kąpielisku; statuty.*

Z kolei ratownicy GOPR odpowiadali podobnie, tj. wskazywali na *Statut GOPR, regulamin służby górskiej; Statut GOPR 22.09.1990, regulamin służby górskiej, zarządzenia uchwały; regulamin, zarządzenia naczelników.* Ratownicy GOPR i WOPR generalnie wskazywali na statut, regulaminy i ustawy. Można więc stwierdzić, że posiadają wiedzę dotyczącą ich funkcjonowania niezbędną do wykonywania swojej profesji. To ważne odpowiedzi, ponieważ na podstawie tych informacji można stwierdzić, że ratownicy mają wiedzę o tych regulacjach, można więc domniemywać, że poruszają się w granicach wyznaczonych przez te dokumenty oraz posiadają odpowiednie kompetencje do wykonywania czynności ratowniczych.

Kolejne pytanie dotyczyło *oceny zadań nałożonych na GOPR i WOPR w dokumentach strategicznych.* Ratownicy WOPR i GOPR w 1/3 uznali, że nałożonych zadań jest za dużo i występują trudności z ich realnym wykonaniem; w 1/3 stwierdzili, że nałożone zadania są wystarczające i nie występują trudności z ich wykonaniem. Tylko niewielu odpowiedziało, że zakres zadań mógłby być rozszerzony i istnieją zasoby i realne możliwości ich wypełnienia. Wskazują też na brak odpowiedniego finansowania potrzebnego do pełnego i rzetelnego wykonywania zadań ratowniczych.

W kolejnym pytaniu *Czy rozwiązania prawne dotyczące działalności GOPR i WOPR uważają za wystarczające?:* ratownicy zarówno WOPR jak i GOPR stwierdzają, że tak, są wystarczające, ale jednocześnie proponują pewne zmiany.

I tak, wśród ratowników WOPR proponowano: *sezonowe kursy KPP-jednorazowe; ubezpieczenie zawarte w składkach WOPR-owskich; ratownicy podczas akcji ratowniczych powinni być brani jako służby mundurowe, jak policja, straż, żeby byli bezpieczniejsi.* Proponowali również powrót WOPR do dawnych struktur, likwidację podmiotów uprawniających do ratownictwa wodnego. Wskazywali na chaotyczne, nieskorelowane prawo, które nie pozwala im na prawidłowe funkcjonowanie. Ważna była dla nich również kwestia elastyczności w premiowaniu.

Natomiast ratownicy GOPR wskazywali na trudne rozwiązania prawne dotyczące ich działalności, jak i proponowali zmiany takie, jak: *to powinna być służba państwowa; finansowanie i forma funkcjonowania powinna być zmiana, obecnie to stowarzyszenie; brak jasnego przepisu finansowania GOPR; wciągnięcie ratowników zawodowych do służb mundurowych celem poprawy praw emerytalnych, zwrot kosztów poniesionych przez ochotników; brak regulacji finansowych, pewności zatrudnienia, opieki zdrowotnej; ratownicy zawodowi powinni być traktowani jak funkcjonariusze*

policii i straży granicznej; zmiany dotyczące statusu zawodowego ratowników górskich; ubezpieczenie turystów.

Przedstawiciele obydwu służb ratowniczych wskazują na kilka rozwiązań, jak konieczność zmiany ich statusu; głównie potraktowania GOPR i WOPR jak służb typu policja, straż graniczna z przysługującymi im przywilejami; zmian w finansowaniu ratowników; racjonalne zarządzanie tymi służbami na wyższych szczeblach oraz likwidacja podmiotów uprawniających do ratownictwa wodnego (propozycja WOPR).

Proponowane przez ratowników zmiany nie są bezzasadne, wynikają zarówno z odpowiedzialności za ludzkie życie, trudnych warunków pracy w tej profesji oraz finansowania z różnych źródeł nie przekładających się na zadowalające finansowanie ratowników i ich pracy.

W kolejnym pytaniu *Czy według Pani/Pana oceny obecna struktura GOPR i WOPR spełnia swoją rolę w sytuacji zagrożenia. Jeśli nie, to jakie zaproponowałaby Pani/Pan zmiany?* Ratownicy WOPR odpowiadali, że generalnie jej struktura spełnia swoją rolę w sytuacji zagrożenia, ale wskazują również na to, że *WOPR jest mało dofinansowany i brakuje czasami funduszy na rozwój bezpieczeństwa; nic można już nic z tym zrobić z uwagi na rozpad struktur; brak konkretnych rozwiązań; wiele podmiotów uprawnionych, brak jednolitych schematów działania, procedur, niewystarczający nadzór nad podmiotami; za dużo władzy i kontroli; chodzi o dotację – lepiej żeby bardziej pomoc państwowa; nie spełnia ale można powiedzieć, są zmiany; brak struktury współpracy, zaplecza instytucji, informacyjnego czy finansowego.* Krytyczne odpowiedzi są ważne, ponieważ pozwalają na poszukiwanie możliwości takich zmian, które uczyniłyby WOPR sprawniejszy organizacyjnie.

Ratownicy wskazywali jednocześnie na kilka segmentów dotyczących struktury: jej rozpadu, potrzeby wprowadzenia zmian, ujednolicenia podmiotów ratowniczych, upaństwowienia, rozwiązania spraw finansowania. Propozycje zmian i poruszanie spraw niepokojących dla ratowników są ważnymi głosami, które powinny stać się przedmiotem szerszych dyskusji dotyczących funkcjonowania ratownictwa wodnego.

Natomiast ratownicy GOPR-u generalnie wskazują, że struktura spełnia swoją rolę w sytuacji zagrożenia, ale również podkreślają pewne możliwości zmian na prawczych takich, jak: *tylko służba zawodowa może wypełniać takie zadania; nie spełnia, organizacja ta powinna być wcielona do służb mundurowych a ratownictwo zawodowe, oddzielone od ochotniczej służby; Zarząd główny nie spełnia odpowiedniej roli; wyodrębnienie GOPR z jednostki budżetowej; za mało etatów zawodowych; nie spełnia, należy zwiększyć etaty.* Krytyczne odpowiedzi są tutaj również ważne jak w przypadku wypowiedzi ratowników WOPR ponieważ pozwalają na poszukiwanie możliwości takich zmian, które uczyniłyby GOPR podobnie jak WOPR sprawniejszymi organizacyjnie.

Podobnie ratownicy obu służb odpowiadają na pytanie *Czy sposoby finansowania GOPR i WOPR (subwencja państwowa, sponsoring, inne źródła) według Pani/Pana*

oceny są wystarczające? Ratownicy WOPR i GOPR w zdecydowanej większości wskazują przede wszystkim, że te rozwiązania nie są wystarczające.

Ratownicy WOPR uważają, że: *pensje ratowników są zbyt małe w stosunku do wykonywanej pracy, więc samorządy i państwo powinny zastosować większe dofinansowanie; większe dofinansowanie ze strony państwa oraz samorządów terytorialnych; większe finansowanie by poprawić bezpieczeństwo; praktycznie brak takich środków; w ogóle brak praktycznych rozwiązań, istnieją tylko na papierku; dotacje unijne; określono, co, kto finansuje lecz w praktyce brak środków na realizację zadań; więcej inwestycji na pojedynczy sprzęt np. pletwonurkowy; mało starają się o środki zewnętrzne np. unijne; mało środków z zewnątrz.*

Podobnie ratownicy GOPR wskazują, że finansowanie obecnie jest: *niewystarczające; nie spełnia oczekiwań; ratownicy zarabiają podobnie jak kasjerka w markecie, potrzeba stałych środków na pensje; powinna być subwencja państwowa w większej dostępności (np. 80%); Nieadekwatna ilość środków na wynagrodzenia; większe zaangażowanie państwa, ubezpieczenia dla turystów; 100% finansowania przez państwo; zwiększenie środków na działania GOPR i wynagrodzenia; w ramach struktur GOPR utworzenie fundacji.*

Ratownicy WOPR i GOPR wskazują tutaj zarówno na niestabilność źródeł finansowania, jak i proponują konkretne rozwiązania typu uzawodowienie tych służb i traktowanie ich tak, jak inne grupy dyspozycyjne typu policja czy straż graniczna, co zapewniłoby ciągłość i pewność funkcjonowania. Ciekawym rozwiązaniem jest propozycja ubezpieczenia turystów, co dawałoby możliwość zwrotu chociażby części kosztów ponoszonych przez GOPR i WOPR (a zwłaszcza niefrasobliwości w warunkach górskich wędrowek). Propozycje ratowników powinny być przyjęte i rozważone tym bardziej, że w GOPR może nastąpić przerwa pokoleniowa, co mogłoby się odbić zdecydowanie ujemnie na góskim ratownictwie.

Kwestie nakładów finansowych w większości sytuacji działań ratowniczych wywołują zainteresowanie i dyskusję. Dotyczą zarówno utrzymania tych służb, inwestycji w ich rozwój zarówno zawodowy, jak i wyposażenia w sprzęt. Zwłaszcza dotyczy to kwestii braku odpowiedniego wyposażenia ratowników, nagłaśnianego przez media.

Wyniki naszych badań wskazują jednak, że ratownicy zauważają nie tylko zachodzące zmiany, ale również braki czy niedopełnienia w kwestiach finansowania i zarządzania. To ważne głosy ratowników, regulacja tych spraw mogłaby znacznie usprawnić ich funkcjonowanie, a jednocześnie wpłynąć na utrzymanie ciągłości pokoleniowej w wypełnianiu szczytnej, ale niedocenianej w pełni służby ratownika.

Następne pytanie dotyczyło *oceny posiadanego sprzętu i innych przedmiotów stanowiących wyposażenie ratowników i oceny czy są one wystarczające do wypełniania obowiązków.*

Generalnie ratownicy WOPR w większości odpowiadali, że sprzęt i wyposażenie ratownicze są w zasadzie wystarczające, ale pojawiło się także wiele uwag typu: *posia-*

dany sprzęt nie jest wystarczający, ratownik musi na własny koszt zapewniać sobie strój, apteczkę podręczną oraz sprzęt ABC; nie, pracodawcy często nie gwarantują pełnego wyposażenia, co wiąże się z tym, że ratownicy wodni podejmujący pracę muszą sami zagwarantować sobie np. strój ratowniczy, boję SP, pas węgorza, zestaw ABC itp.; tak, są wystarczające lecz by nadążyć za rozwojem światowym powinni się rozwijać i być coraz nowocześniejsi; brak środków na zakup nowego sprzętu, zmiana w systemie udzielania pomocy wymaga coraz nowocześniejszego sprzętu; brak nowoczesnego sprzętu dla ratowników, potrzeba stworzenia zawodowych grup dla ratowników; nie z uwagi na generalny rozpad struktur WOPR; zgodnie z rozporządzeniem tak, zależy to jednak od podmiotu uprawnionego bądź często od obiektu odpowiedzialnego za zabezpieczenie obszaru wodnego i doposażającego ratowników; tak, aczkolwiek im więcej sprzętu tym więcej możliwości udzielenia pomocy; mało sprzętu, zła jakość; posiadany sprzęt wystarczający do udzielania doraźnej pomocy przedmedycznej nad wodą; nie, wielokrotnie na basenach nie ma możliwości skorzystania z pełnego wyposażenia czasem, brakuje nawet podstawowych rzeczy jak np. łód (sam tego doświadczyłem) pracodawcy bagatelizują ratowników tutaj szuka się oszczędności; za mało nowych rozwiązań w sprzęcie; szybkie zużycie sprzętu; mogłoby być lepiej, bo szybko ulegają zniszczeniu; nie, to też wynika z braku środków finansowych; za dużo problemów ludzi, mało sprzętu, szybka amortyzacja.

Mimo, że ratownicy w większości odpowiadali, że wyposażenie w sprzęt jest wystarczające, to przytoczone uwagi stwarzają obraz niezachęcający do korzystania z kąpielisk i basenów. Wskazują na brak sprzętu, jego szybką amortyzację i obciążanie ratowników kosztami uzupełnienia wyposażenia (nawet jeśli nie kosztownego, to sam ich brak jest niepokojący). Taka sytuacja powinna ulec poprawie, a za brak wyposażenia nie powinien odpowiadać bezpośrednio ratownik.

Natomiast ratownicy GOPR również w większości wskazywali na posiadanie sprzętu ratowniczego, ale wskazywali w swoich wypowiedziach na: *tak, jeśli jest to sprzęt o którym możemy decydować, sprzęt przydzielony z ramienia Zarządu Głównego w dużej mierze nie nadaje się do pracy w górach; sprzęt, wyposażenie jest wystarczające, jest bardzo dobrej jakości, pracujemy w większości na sprzęcie takim jak służby zagraniczne; tak w zupełności, ale przydałby się sprzęt medyczny np., monitory do kontroli stanu poszkodowanego w trakcie ewakuacji i transportu; jeśli chodzi o sprzęt techniczny jest ok, natomiast indywidualne wyposażenie ratowników często nie wystarcza, potrzebne dodatkowe ubrania, buty itp.; sprzęt GOPR-nieporozumienie; sprzęt wysokiej klasy ze środków sponsorskich; są wystarczające jakością i funkcjonalnością sprzętu i wyposażenie, ulega poprawie z roku na rok; tak jest na wysokim poziomie, brakuje śmigłowca.*

Tutaj, podobnie jak ratownicy WOPR, wskazują na niedoskonałości sprzętu ratowniczego, chociaż pojawiają się również pozytywne wypowiedzi. Niemniej wymaga to podjęcia działań w celu uzupełnienia tych zasobów, które są potrzebne do

górskiego ratownictwa, tym bardziej, że w takich trudnych sytuacjach i warunkach nie ma możliwości bezpośredniej pomocy ze strony innych grup dyspozycyjnych.

W przypadku obu grup dyspozycyjnych potrzebna jest pilna pomoc w ich doposażeniu i dążeniu do wyrównania w porównaniu z innymi służbami ratowniczymi.

W kolejnym pytaniu zwrócono się do ratowników z prośbą o *opisanie zdarzeń związanych z takimi sytuacjami, np. braku wyposażenia w sytuacji akcji ratowniczej.*

Odpowiedzi na to pytanie było niewiele, a w tych, które można przytoczyć wskazywano na to, że prawie każda akcja ratownicza wymaga improwizacji, generalnie dąży się do tego, żeby takie sytuacje nie zaistniały. Z wypowiedzi ratowników WOPR można przytoczyć wypowiedzi: *w związku z samodzielnym (we własnym zakresie) uzupełnianiu sprzętów, nie odnotowano takich sytuacji; dużo akcji na jeziorze jest robionych bez sprzętu i porządkowych grup; praktycznie każda akcja ratownicza wymaga improwizacji; przy każdej praktycznie akcji ratowniczej udajemy profesjonalistów; akcje są nieprofesjonalne; szereg akcji jest przeprowadzanych nieprofesjonalnie, brak sprzętu i zawodowych grup WOPR; nie można dopuścić do takiej sytuacji przed pracą, ratownik powinien sprawdzić stanowisko ratownicze i sprzęt w razie istotnych braków np. nie otwierać kąpieliska; drobne urazy czasem występują.*

Natomiast ratownicy GOPR wskazują na takie zdarzenia, jak: *lokalizacja miejsca zdarzenia, z której transport poszkodowanego powyżej 5 godzin; śmigłowcem (którego nie ma) trwałby aż 15 minut; przemoczone ubrania nie nadają się na drugi dzień do użycia co stanowi kłopot; nie dopuszczamy do takiej sytuacji; nie spotkałem się z taką sytuacją; nie byłem w takiej sytuacji; nie spotkałem się.*

Wypowiedzi ratowników obu grup dyspozycyjnych są zbliżone w zakresie potrzeby doposażenia w sprzęt i profesjonalizację zarówno GOPR, jak i WOPR. To ważne wskazówki dla decydentów odpowiedzialnych za kwestie finansowe wolontariackich grup o charakterze ratowniczym. Doposażenie w sprzęt, jak i dążenie do profesjonalizacji ratowników łączy się z realnymi możliwościami pomocy z ich strony w sytuacjach kryzysowych i często w trudnych warunkach ratowniczych. Często to również cena ludzkiego życia.

5.4. Współpraca z lokalnym otoczeniem

Współpraca z lokalnym otoczeniem odnosi się zarówno do społeczności, jak i podmiotów organizujących jej życie. Dla zobrazowania tej współpracy zadano kolejne pytania badawcze:

1. Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z innymi ogniwami w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym)?
2. Jak przebiega współpraca GOPR i WOPR z jednostkami samorządu terytorialnego?

3. Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia i w sytuacji braku zagrożeń?
4. Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego?
5. Jakie są wymagane kompetencje, wiedza oraz umiejętności ratowników GOPR i WOPR i w jaki sposób są wykorzystywane w ich pracy?

Współpraca z ratownikami GOPR i WOPR i z innymi ogniwami w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym) oraz z jednostkami samorządu terytorialnego, została oceniona pozytywnie. Najwięcej pozytywnych ocen ze strony WOPR uzyskały kolejno takie podmioty, jak; Policja, Państwowa Straż Pożarna, jednostki Państwowego Ratownictwa Medycznego. Natomiast GOPR najwyżej ocenił współpracę z wojskiem, Strażą Graniczną, Policją i jednostkami Państwowego Ratownictwa Medycznego. Ratownicy GOPR pozytywnie ocenili również Państwową Straż Leśną i Straż Parku.

W odpowiedziach ratownicy zaznaczyli te służby, z którymi mieli możliwość współpracy. Podawano również przykłady tej współpracy np. ratownicy WOPR wskazali i „bardzo dobrze” ocenili takie działania jak: *dyskretna wizyta pracowników policji i Straży Miejskiej na terenie kompleksu basenów – codzienna; ćwiczenia, akcje ratownicze zabezpieczenia wydarzeń społecznych; stały kontakt z policją i Strażą Pożarną przy stanowiskach ratunkowych; najlepiej współpracuje się z policją, trudniej z innymi służbami ze strażą miejską czy gminą; stały kontakt zwłaszcza z policją.* Z kolei ratownicy GOPR bardzo dobrze oceniali organizację działań profilaktycznych.

Natomiast „dobrze” ratownicy WOPR ocenili: *wspólne patrolowanie akwenów, przejmowanie poszkodowanych; współpracę z władzami miasta i przedstawicielami szkół czy gimnazjów.* Natomiast ratownicy GOPR wskazali na to, że *urzędy miast, gmin, starostwa powiatowego powiatu jeleniogórskiego, dały niewielkie dotacje przyznane na podstawie złożonych wniosków w drodze konkursów, a jednostki wspierają finansowo działania ratownicze jak i samych ratowników; (ale) mają gdzieś bezpieczeństwo, i nie mam zdania, nie jestem osobą decyzyjną nie znam przebiegu współpracy.*

Przytoczone przykłady wypowiedzi ratowników GOPR i WOPR wskazują, że współpraca między służbami układa się na poziomie bardzo dobrym i dobrym, zwłaszcza z innymi grupami dyspozycyjnymi typu Policja czy Straż Pożarna. Natomiast na poziomie zadowalającym układa się współpraca z gminami i strażami miejskimi (gminnymi). Ten poziom współpracy warto byłoby polepszyć, a inicjatywna powinna wychodzić z obu stron, zwłaszcza ze strony gmin, na których spoczywa między innymi obowiązek dbałości o bezpieczeństwo. Ponadto w ramach zarządzania kryzysowego, dbałość o GOPR i WOPR powinna zobowiązywać do stałych satysfakcjonujących obie strony kontaktów.

Kolejne pytanie badawcze dotyczyło przebiegu współpracy ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego. Więcej

pozytywnych wskazań dotyczących tej współpracy pochodzi od respondentów z GOPR, którzy kładli nacisk na: *wspólne działania z Horską Służbą, szkolenia z Czechami i Niemcami i współpraca z Horską Służbą przy prowadzeniu profilaktyki oraz ratownictwie lawinowym*. Wskazywali na: *dobre relacje i współpracę z ratownictwem Horskiej Służby (Czech); służba czeska HS służba niemiecka BERGNACHT; Szkolenia z innymi europejskimi służbami ratowniczymi, determinacja w dofinansowaniu*. Ratownicy GOPR wskazywali też na brak ciągłej współpracy z innymi służbami, co w efekcie dawałoby lepsze przygotowanie w wykonywaniu czynności związanych z ratownictwem górskim.

Z kolei respondenci WOPR odpowiadali, że brak im wiedzy na temat takiej współpracy oraz *nie wiem; brak zdania; nie znam takich przykładów*. Najprawdopodobniej nie było znaczących czy godnych zapamiętania przypadków współpracy z innymi służbami przygranicznymi z rejonów Czech, Słowacji czy Niemiec, chociaż w poprzednich odpowiedziach wskazywali na współpracę z policją i strażami miejscowymi. Stwierdzali również w odpowiedziach: *wszystko jest dobrze, jest współpraca i wymiana doświadczeń; mało wiemy o zakresie współpracy*.

Ratownicy GOPR wskazywali na takie aspekty jak: *współpraca ciągła prowadząca do usprawnienia całego mechanizmu ratowniczego, topografia terenu techniczna sprawność, wiedza medyczna, jednoznaczne ujęcie w ustawach dotyczących działalności ratowniczej., poruszanie się środkami mechanicznymi, rozszerzenie współpracy ze służbami mundurowymi*.

Podsumowując, można stwierdzić, że współpracę z innymi służbami (Słowacja, Czechy, Niemcy) prowadzi jedynie GOPR w ramach wykonywania wspólnych zadań z zakresu ratownictwa i profilaktyki. Cieszy taka współpraca, zwłaszcza gdy chodzi o ratowanie ludzkiego życia. Ponadto daje ona możliwość wymiany doświadczeń oraz udzielania realnej pomocy i wsparcia w sytuacjach kryzysowych.

Kolejne pytanie badawcze brzmiało: *Jak przebiega współpraca ratowników GOPR i WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia i w sytuacji braku zagrożenia?*

Odpowiedzi uzyskane w tym obszarze wskazują, że *współpraca GOPR/WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia/braku zagrożenia została oceniona przez GOPR i WOPR na poziomie dobrym i bardzo dobrym*. Wysokie oceny dotyczą takiej formy współpracy, jak: w sytuacji zagrożenia całej lokalnej społeczności, w sytuacji zagrożenia poszczególnych grup w tej społeczności; w sytuacji zagrożenia poszczególnych osób; w sytuacji organizacji imprez lokalnych (festyny, targi, koncerty itp.). W mniejszym stopniu dobra ocena dotyczyła sytuacji ochrony wspólnego mienia i zasobów (baseny, kąpieliska, akweny wodne, lasy itp.) i ochrony przyrody. Jak to ocenił jeden z respondentów WOPR: *najwięcej doświadczeń pozytywnych jest z w sytuacji ochrony wspólnego mienia i zasobów (baseny, kąpieliska, akweny wodne)*.

Ostatnie pytanie badawcze dotyczyło wymaganych kompetencji, wiedzy oraz umiejętności ratowników GOPR i WOPR oraz w jaki sposób są wykorzystywane w ich pracy? Warto przytoczyć odpowiedzi ratowników, ponieważ w większości powtarzały się w obu grupach badawczych:

Wiedza – respondenci z WOPR odpowiadali: *wiedza z zakresu ratownictwa wodnego, kwalifikacji pierwszej pomocy, z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy, znajomość ustaw i rozporządzeń, z zakresu KPP, technik ratownictwa wodnego i ratownictwa wodnego na kąpieliskach, odpowiedzialność, pierwsza pomoc, teoretyczna, znajomość przepisów, przepisy (na kursie, szkoleniach) wykształcenie, studia i częściowo kursy, wiedza odnośnie podstaw działania ludzi, znajomość przepisów,*

Natomiast respondenci z GOPR odpowiadali: *tak potrzebna jest wiedza topograficzna, medyczna, ocena warunków pomocy, współpraca z ludźmi, ogólna wiedza górską, znajomość problemów, działań ratowników, znajomość terenu, sprzętu, technik, bardzo duża, wiedza o górach.*

W zakresie wiedzy ratownicy wskazywali na wiedzę skoncentrowaną wokół ratownictwa, ale i wiedzę ogólną, związaną z wykształceniem i doświadczeniem życiowym i zawodowym. Kompetencje wynikające według oceny ratowników z odbytych kursów związanych z wykonywaną profesją ratowniczą, np. *z ukończenia kursu na ratownika wodnego, KPP, patentów oraz kursy przygotowanie do zawodu, kursy doszkalające.* Wskazywali też w rubryce kompetencje na *odpowiedzialność, kulturę osobista, empatię.*

Ratownicy GOPR wskazywali na: *prawo do prowadzenia pojazdów, pojazdów uprzywilejowanych, umiejętność podejmowania decyzji, technika, odporność na stres, zaradność, 100% odpowiedzialność, myślenie.* W zakresie kompetencji respondenci z GOPR wskazywali zarówno na wiedzę związaną z wykonywanymi czynnościami ratowniczymi, jak i umiejętności takie, jak *podejmowanie decyzji, praca w zespole, komunikowanie.*

W zakresie umiejętności ratownicy WOPR wskazywali: *pływanie, współdziałanie, współpracę, udzielanie pierwszej pomocy, obsługę sprzętu, pływackie posługiwanie się sprzętem ratowniczym, odpowiedzialność, opanowanie, praktyczne działanie, wysoka sprawność fizyczna, kultura osobista i komunikacja, uczenie się nowych obowiązków, kontekst osobisty, doświadczenia, sprawność psychoruchowa.*

Natomiast ratownicy GOPR wskazywali na: *ratownictwo wysokościowe, znajomość topografii, współpraca, narciarstwo profesjonalne wyszkolenie, wysokie umiejętności techniczne, fizyczne.*

W zakresie umiejętności respondenci wskazywali również zarówno na wiedzę związaną z wykonywanymi czynnościami ratowniczymi, jak i *sprawność psychoruchową, wyszkolenie, kulturę osobistą, opanowanie.* Pojawiały się też wpisy nie związane z wiedzą, umiejętnościami i kompetencjami, takie jak: *praktycznie brak rozwiązań, rozpad WOPR, praktyka.*

Generalnie można stwierdzić, że respondenci nie rozdzielają wiedzy od umiejętności czy kompetencji ale odnoszą je do wykonywanej profesji. Wskazują zarówno na potrzebę ukończenia odpowiednich kursów specjalistycznych, jak i na umiejętności pozwalające na realizację zadań ratowniczych. Wskazują również na kompetencje wymagane przy pracy w grupie. Chociaż odpowiedzi dotyczące tego pytania są rozproszone w ich określaniu i nazywaniu, są cennymi uwagami, wskazującymi na profesjonalizację obu grup ratowniczych.

Interesujące są odpowiedzi na pytanie *Jakie zaproponowałaby Pani/Pan zmiany w funkcjonowaniu GOPR/WOPR (podsumowanie, ocena ogólna)*. Odpowiedzi również warte są zaprezentowania i w przyszłości możliwe do wykorzystywania w projektowaniu zmian na szczeblu organizacyjnym jak i prawnym. Pamiętajmy, że są to wypowiedzi praktyków z dużym doświadczeniem z zakresu ratownictwa, również z doświadczeniem życiowym. To, co obserwują podczas wypełniania obowiązków jest bezcenne, ponieważ pozwala na inne spojrzenie na ich profesję.

W rozwiązaniach prawnych ratownicy WOPR wskazują na *większe zabezpieczenie prawne ratownictwa wodnego, w sytuacjach niejednoznacznych, kontrowersyjnych; wykazują potrzebę aby ratownik podczas akcji ratowniczej był traktowany jak urzędnik państwowy, był bezpieczniejszy*. Zauważali brak odpowiednich rozwiązań, które sprawdzałyby się w praktyce działania; wskazywali na *dopracowanie przepisów, powrót WOPR do dawnych struktur – ZG i OR, zmianę obowiązujących aktów prawnych – jeśli nie utworzenie nowych, to powrót do starych bezpośrednio z ministerstwa*.

Natomiast ratownicy GOPR wskazywali, że *nie może to być stowarzyszenie, niewłaściwe jest oddzielenie służby zawodowej od ochotniczej, likwidacja zarządu głównego, GOPR jako Państwowa Zasadnicza Służba Zawodowa rozszerzenie ustawy, szeroka wiedza o zagrożeniach w górach, przepisy prawa, wzmocnienie ratowników, upodobnienie ich służb mundurowych, zmiana ustawy, odchodzenie od ochotników w stronę służby zawodowej, przejście zawodowych do budżetu*.

W sferze finansowania ratownicy WOPR proponują *podniesienie pensji oraz zwiększenie finansowania sprzętu RW; wyższe finansowanie, dotacje unijne; np. chyba więcej pieniędzy na utrzymanie i wyposażenie ratowników; przydałoby się więcej środków, lepsze finanse*.

Natomiast ratownicy GOPR wskazywali na *konieczność wyższe płace dla ratowników, finansowanie bezpośrednie – likwidacja Zarządu Głównego, finansowanie w 100% przez państwo, np. zwiększenie środków na wynagrodzenie, więcej etatów, szeroki zakres szkoleń, zwiększenie kwoty przeznaczonej dla ratownictwa, wynegocjowanie większej liczby etatów*.

Osobną grupę wypowiedzi stanowią wpisy ratowników typu: *urealnicić mrzonki, odsunąć polityków, zatrudnić fachowców, rozwiązać nas, przy kompletnym rozpadzie WOPR trzeba opracować nowe rozwiązania, trudno powiedzieć. W obecnej sytuacji, w jakiej znajduje się WOPR (zarząd Główny) wypełnienie tej ankiety jest bez sensu*

(mężczyzna, 18–25 lat, staż pracy więcej niż 10, średnie wykształcenie, humanistyczne; w opisie posiadanych dodatkowych kwalifikacji wpis – dużo. Ankieta nieaktualna do obecnej sytuacji WOPR). Wpisy te chociaż pełne smutku, świadczyć mogą o braku wiary w zmianę w WOPR.

W podsumowaniu można stwierdzić, że ratownicy GOPR i WOPR doceniają swoją pracę i prestiż jaki ona niesie, niemniej wskazują na jej niedogodności. Wypowiedzi ratowników praktyków często z dużym stażem, ale i tych młodszych są cenne, ponieważ pokazują, jak w praktyce zawodowej są realizowane zadania wyznaczone przez obowiązujące regulacje prawne, finansowanie, ale pośrednio również strukturę organizacyjną.

5.5. Realizacja zadań Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego – bariery i czynniki sprzyjające

Przeprowadzone badania pozwalają na pewne możliwości wskazania barier i czynników sprzyjających. Na początku rozdziału wskazałyśmy, że zmiana wywoływać może przeobrażenia zarówno w strukturze organizacji, i w sposobach realizacji jej celów i zadań, a naturalnemu oporowi wobec niej towarzyszyć może niepokój – co jest naturalne i nieuniknione. Ponadto zmiana w organizacji jest też procesem, który nie zawsze przebiega równomiernie we wszystkich obszarach jej działania. Pojawiają się bariery, jak i czynniki sprzyjające zmianom. Wyniki naszych badań nie tylko odpowiadają na założone przez nas hipotezy, ale pozwalają na wskazanie pewnych barier i czynników sprzyjających dokonywaniu zmian oraz przeobrażeniach zachodzących w tych organizacjach w ostatniej dekadzie. Zakładamy, że wymiana pokoleniowa, która w tym czasie mogła się dokonać pozwala na sformułowanie pewnych wniosków, biorąc pod uwagę odpowiedzi respondentów –ratowników zarówno starszych stażem i wiekiem, jak i młode osoby, dla których ratownictwo w grupach wolontariackich stało się ważną częścią ich życia.

Bariery

Do barier w realizacji celów organizacji można zaliczyć określenie miejsca przez ratowników GOPR i WOPR wśród innych grup dyspozycyjnych. Wskazują głównie na ich niedofinansowanie oraz to że nie są doceniani w tym systemie. Prawdopodobnie wynika to z rozbieżności między inwestowaniem przez ratowników w swoją profesję, która wymaga wysokich kwalifikacji, wiedzy, umiejętności, kompetencji i hartu ducha, a uzyskiwanymi korzyściami w postaci nie tylko prestiżu, zasobów, ale i inwestycji w tę grupę.

Ratownicy GPR i WPR wskazywali również na rozwiązania prawne dotyczące ich działalności, jak i proponowali zmiany, np. włączenie ich w system grup dyspozycyjnych takich jak policja, wojsko czy inne, posiadające konkretne przywileje zawodowe. Uznają, że są pomijani w nagradzaniu zarówno finansowym, jak i prawnych rozwiązaniach dotyczących ich działania w trudnych warunkach z narażeniem życia i zdrowia. To ważna bariera, wymagająca podjęcia rzeczywistych pozytywnych dla ratowników rozwiązań. Tym bardziej, że grupy te są wymieniane jako ważne w dokumentach dotyczących bezpieczeństwa kraju. Należy nadmienić, że przedstawiciele obydwu służb ratowniczych wskazują na kilka rozwiązań, jak zmiana ich statusu; głównie potraktowania GPR i WPR jak służb typu policja, straż graniczna z przysługującymi im przywilejami; zmian w finansowaniu ratowników; racjonalne zarządzanie tymi służbami na wyższych szczeblach, oraz likwidację podmiotów uprawnionych do ratownictwa wodnego (propozycja WPR).

Proponowane przez ratowników zmiany nie są bezzasadne, wynikają zarówno z odpowiedzialności za ludzkie życia, trudnych warunków wypełniania zadań w tej profesji oraz finansowania z różnych źródeł nieprzekładającego się na zadowalające finansowanie ratowników i ich pracy.

Do barier można zaliczyć wskazywane przez ratowników kwestie związane ze strukturą organizacyjną – jej rozpadem, potrzeby wprowadzenia zmian, ujednolicenia podmiotów ratowniczych, upaństwowienia, rozwiązania spraw finansowania. Propozycje zmian i poruszanie spraw niepokojących dla ratowników są ważnymi głosami, które powinny stać się przedmiotem szerszych dyskusji dotyczących funkcjonowania ratownictwa wodnego

Podobne barierą są wskazywane przez ratowników WPR i GPR: niestabilność źródeł finansowania. Proponowane są tutaj przez nich konkretne rozwiązania typu uzawodowienie tych służb i traktowanie ich, jak innych grup dyspozycyjnych typu policja czy straż graniczna, co zapewniłoby ciągłość i pewność działania ratownictwa. Ciekawym rozwiązaniem jest propozycja ubezpieczenia turystów, co dawałoby możliwość zwrotu chociażby części kosztów ich ratowania. Propozycje ratowników powinny być dokładnie rozważone, tym bardziej, że w GPR może nastąpić przerwa pokoleniowa, co mogłoby się odbić zdecydowanie ujemnie na górskim ratownictwie w ogóle.

Ponadto kwestie nakładów finansowych w większości sytuacji działań ratowniczych wywołują zainteresowanie i dyskusję. Dotyczą zarówno utrzymania tych służb, inwestycji w ich rozwój zarówno zawodowy, jak i wyposażenia w sprzęt. Zwłaszcza dotyczy to kwestii braku odpowiedniego wyposażenia ratowników, nagłaśnianego przez media. Ponadto wyniki naszych badań wskazują jednak, że ratownicy zauważają nie tylko zachodzące zmiany, ale również braki czy niedopełnienia w kwestiach finansowania i zarządzania. To ważne głosy ratowników, regulacja tych spraw mogłaby znacznie usprawnić ich funkcjonowanie, a jednocześnie wpłynąć na utrzymanie

ciągłości pokoleniowej w wypełnianiu zaszczytnej, ale niedocenianej w pełni służby ratownika.

Kolejną barierą jest doposażenie w sprzęt ratowniczy obu badanych grup. Mimo, że ratownicy w większości odpowiadali, że wyposażenie w sprzęt jest wystarczające, to przytoczone uwagi stwarzają obraz nie zachęcający do korzystania z kąpielisk i basenów. Wskazują na brak sprzętu, jego szybką amortyzację i obciążanie ratowników kosztami uzupełnienia wyposażenia (nawet jeśli nie kosztownego, to sam ich brak jest niepokojący). Taka sytuacja powinna ulec poprawie, a za braki w wyposażeniu nie powinien odpowiadać bezpośrednio ratownik.

Tutaj podobnie jak ratownicy WOPR wskazują na niedoskonałości sprzętu ratowniczego, chociaż pojawiają się również pozytywne wypowiedzi. Niemniej wymaga to podjęcia działań w celu uzupełnienia tych zasobów, które są potrzebne do górskiego ratownictwa, tym bardziej, że w tak trudnych sytuacjach i często warunkach nie ma możliwości bezpośredniej pomocy ze strony innych służb. Wypowiedzi ratowników obu służb są zbliżone w zakresie potrzeby doposażenia w sprzęt i profesjonalizację zarówno GOPR, jak i WOPR. To ważne wskazówki dla decydentów odpowiedzialnych za kwestie finansowe wolontariackich grup o charakterze ratowniczym. Doposażenie w sprzęt, jak i dążenie do profesjonalizacji ratowników łączy się z realnymi możliwościami pomocy z ich strony w sytuacjach kryzysowych i często w trudnych warunkach ratowniczych. Niejednokrotnie to również cena ludzkiego życia. W przypadku obu służb potrzebna jest pilna pomoc w ich doposażeniu i dążeniu do wyrównania warunków w porównaniu z innymi służbami ratowniczymi.

Czynniki sprzyjające

Do czynników sprzyjających można zaliczyć wszystkie podejmowane przez ratowników działania podnoszące ich kwalifikacje, typu kursy i szkolenia, certyfikaty i dyplomy, które są efektem nabywania wiedzy przez ratowników GOPR i WOPR. Efekty ich ukończenia wpłynęły pozytywnie na podniesienie kwalifikacji związanych z ratownictwem, dając także możliwość i – jak wielu deklarowało w badaniach – wywołując potrzebę dalszego doszkalania się na specjalistycznych kursach.

Kolejnym ważnym czynnikiem sprzyjającym jest motywacja ratowników do podejmowania czynności na rzecz poszkodowanych. Kierują się oni głównie ideą wsparcia i pomocniczości w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia innych, nawet jeśli jest to połączone z realizacją ścieżki ratownictwa z doskonaleniem, zarówno zawodowym jak samego siebie, lub skupione na rozwoju osobistym i zawodowym. Ważnym czynnikiem jest również kontynuacja rodzinnych tradycji ratownictwa.

Nie bez znaczenia jest postawa ratowników GOPR i WOPR wobec osób, którym udzielana jest pomoc. Chodzi o wsparcie poszkodowanych z deklarowanym zachowaniem godności i szacunku wobec osoby potrzebującej pomocy wraz z za-

chowaniem odpowiedzialności, powagi, zrozumienia połączonego z empatią i troską o życie i zdrowie innych. To również postawa opiekuna jako osoby niosącej pomoc i wsparcie w trudnej sytuacji.

Podkreślenia wymagają postawy pozytywne, przyjazne, opiekuńcze i empatyczne, połączone jednocześnie z profesjonalizmem i podejściem zgodnym z obowiązującymi normami. Widoczne jest preferowanie idei wsparcia i pomocniczości dla poszkodowanych. Istotne jest również prezentowanie pozytywnych postaw wobec innych podmiotów, z którymi współpracuje GOPR i WOPR, które skutkują współpracą w zakresie niesienia idei ratownictwa, wsparcia i pomocniczości dla osób poszkodowanych na akwenach wodnych i w górach, udziałem w procesach współdziałania, szkoleniach czy kontaktach w ogóle.

Ratownicy zarówno GOPR, jak i WOPR posiadają autorytety zawodowe, za które uznają osoby z dużym doświadczeniem, liczące się w tej profesji, ale również rodziców. Pojawia się model autorytetu, który zawiera pozytywne cechy ratownika ze szczególnym wskazaniem na profesjonalizm i duże doświadczenie zawodowe.

Kolejnym czynnikiem, który można uznać za sprzyjający jest współpraca między służbami, układająca się na poziomie bardzo dobrym i dobrym, zwłaszcza z innymi grupami dyspozycyjnymi typu policja czy straż pożarna. Natomiast na poziomie zadowalającym układa się współpraca z gminami i strażami miejskimi/gminnymi. Ten poziom współpracy warto byłoby polepszyć, a inicjatywna powinna wychodzić z obu stron, zwłaszcza ze strony gmin, na których spoczywa między innymi obowiązek dbałości o bezpieczeństwo. Ponadto w ramach zarządzania kryzysowego, dbałość o GOPR i WOPR powinna zobowiązywać do stałych satysfakcjonujących obie strony kontaktów.

Pozytywnym czynnikiem sprzyjającym organizacji jest fakt, że współpracę z innymi służbami (Słowacja, Czechy, Niemcy) prowadzi jedynie GOPR w ramach wykonywania wspólnych zadań z zakresu ratownictwa i profilaktyki. Cieszy taka współpraca zwłaszcza gdy chodzi o ratowanie ludzkiego życia. Ponadto daje to możliwość wymiany doświadczeń i udzielania realnej pomocy i wsparcia w sytuacjach kryzysowych.

Pozytywnym czynnikiem sprzyjającym organizacji jest również współpraca z lokalnymi społecznościami.

Podsumowując, można stwierdzić, że zarówno bariery, jak i czynniki sprzyjające są ważnymi informacjami zwrotnymi z przeprowadzonych badań w grupie ratowników GOPR i WOPR. Pozwalają na formułowanie pewnych wniosków, ale i zarazem postulatów dotyczących ich dalszego trwania jako ważnych wolontariackich organizacji zajmujących się wsparciem i pomocniczością w sytuacjach kryzysowych w górach i na akwenach wodnych.

5.6. Wnioski – konstatacje i aplikacyjne aspekty

Wyniki z przeprowadzonych badań uprawniają nas do stwierdzenia, że ratownicy, przystępując do uczestnictwa w organizacjach GOPR i WOPR oraz w takcie swoich działań ratowniczych, kierowali się głównie ideą wsparcia i pomocniczości, ale przede wszystkim potrzebą ratowania ludzkiego życia i zdrowia. Przytoczone w poprzednim rozdziale odpowiedzi ratowników wskazują, jak ważna jest idea ratownictwa w ich życiu.

Współpraca GOPR i WOPR z innymi podmiotami przebiega pozytywnie i oceniana była przez ratowników jako dobra i bardzo dobra. Jako zadowalająca oceniona została współpraca z gminami i strażami gminnymi/miejskimi. Rodzi to potrzebę przeformułowania relacji między tymi podmiotami zwłaszcza na linii gmina – organizacje GOPR i WOPR, tym bardziej, że ich działania mieszczą się w zakresie zadań samorządu terytorialnego w kwestii bezpieczeństwa jej mieszkańców.

Autorytetami dla ratowników byli zarówno starsi, doświadczeni w profesji ratowniczej koledzy, rodzice, którzy przekazali im ideę ratownictwa, ale także pozytywne postacie z mediów.

Wyniki badań wskazują, że pozycja grup ratowniczych GOPR i WOPR nie jest, według ich oceny, znacząca i doceniane w systemie grup dyspozycyjnych oraz bezpieczeństwa państwa. Wskazują tu ratownicy GOPR i WOPR zarówno na rozwiązania prawne dotyczące ich profesji, jak i na sposoby i wielkość finansowania. Wymaga to w najbliższej przyszłości podjęcia dyskusji dotyczących funkcjonowania tych grup, tym bardziej, że inne grupy zawodowe (celnicy) w ostatnim czasie dzięki prawdopodobnie silnemu lobby uzyskały lepszy status zawodowy. Mimo uznania przez ratowników GOPR i WOPR, że ich miejsce w grupach dyspozycyjnych nie jest znaczące, można na podstawie dokumentów, chociażby *Strategii Bezpieczeństwa* stwierdzić, że GOPR i WOPR pełnią ważną rolę w systemie bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego. Dotyczy to działań ochronnych i wspierających ludność cywilną w sytuacji zagrożenia, a dzięki posiadanym umiejętnościom, wiedzy i doświadczeniu są grupą ważną w zakresie pomocy dla grup militarnych i paramilitarnych (płetwonurkowie, przewodnicy, taternicy, udostępnienie sprzętu specjalistycznego). Warto byłoby w przekazie informacji dotyczących wykonywania zadań, ale również w mediach podkreślać znaczenie tych, jakże ważnych wolontariackich grup dyspozycyjnych.

Wyniki badań wskazują również na to, że istnieje potrzeba rozważenia kwestii zarówno dofinansowania funkcjonowania tych grup, jak i zakupu sprzętu ratowniczego przez podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo i ratownictwo oraz dysponujące środkami finansowymi. Dotychczas w analizowanych dokumentach kwestie dodatkowego uposażenia GOPR i WOPR potraktowano wzmiankowo bez podawania szczegółowych rozwiązań.

Współpraca z innymi służbami oraz lokalną społecznością przebiega dobrze. Natomiast niepokojąca jest niższa ocena współpracy z samorządem terytorialnym. Warto byłoby bardziej docenić te służby ratownicze i ująć je nie tylko jako znaczące w dokumentach dotyczących bezpieczeństwa społeczności lokalnych, ale również wspierać w obszarze prestiżu i finansowania.

Współpraca ratowników GOPR i WOPR z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego (formalna i nieformalna) dotyczyła właściwie tylko GOPR, ale na uwagę zasługuje tu zarówno współpraca w ratownictwie, jak i w wymianie doświadczeń z tego zakresu ze słowackimi, czeskimi i niemieckimi grupami ratowniczymi.

Należy zaznaczyć, że wymagania stawiane ratownikom GOPR i WOPR są wysokie, ale ratownicy potrafią im sprostać, a ponadto są otwarci i gotowi na dalsze doskonalenie zawodowe w tym zakresie. Może to świadczyć o wysokiej profesjonalizacji, ale również łączeniu wykonywanego zawodu z pasją życiową.

Ponadto ratownicy obu badanych grup dyspozycyjnych wskazywali na kwestie organizacyjne i finansowe jako te, które są zasadniczym elementem przetrwania tych grup, a przede wszystkim profesjonalnej realizacji idei wsparcia i pomocniczości w sytuacjach kryzysowych w górach i na akwenach wodnych. Wymaga to dalszych nie tylko badań, ale przede wszystkim podejmowania przez odpowiedzialne za te decyzje podmioty działań.

Obie analizowane wolontariackie grupy dyspozycyjne GOPR i WOPR, jak wynika z podstaw prawnych działania oraz przeanalizowanych dokumentów w tym *Strategii Bezpieczeństwa Państwa*, pełnią znaczącą rolę w sferze obronnej, ochronnej, społecznej i gospodarczej, ale jednocześnie ich znaczenie jest nadal mało doceniane i stosunkowo rzadko opisywane. Dlatego istnieje potrzeba objęcia badaniami tych grup, których wyniki mogłyby być ważnym elementem oceny ich działania i możliwości wykorzystania ich potencjału w systemie obronności kraju oraz w sytuacjach kryzysowych. Stąd pewną propozycją badawczą może być postulat zastosowania w opisie wolontariackich grup dyspozycyjnych terminu *FLEXIBLE SECURITY* – bezpieczeństwo elastyczne stosowanego do tej pory najczęściej w opisie bezpieczeństwa zatrudnienia.

Termin „bezpieczeństwo elastyczne” w cywilnych grupach dyspozycyjnych, zwłaszcza wolontariackich cywilnych grupach dyspozycyjnych, może być stosowany w opisie chociażby ważnej roli, jaką te grupy odgrywają w: realizacji zadań związanych z realizacją *Strategii Bezpieczeństwa RP*, rozwoju nowych technologii ratowniczych, rozwoju segmentacji zagrożeń. Ponadto zastosowanie terminu „bezpieczeństwo elastyczne” pozwoli na szersze możliwości szczegółowego opisu działań opartych na silnym współdziałaniu i współpracy niezbędnych dla potrzeby osiągnięcia celów, większej ilości lepszych rozwiązań z zakresu zapobiegania zagrożeniom, potrzeby elastyczności we współpracy organizacji i w relacjach międzyludzkich, potrzeby

wsparcia i pomocniczości dla organizacji i osób tworzących wolontariackie grupy dyspozycyjne.

Nasze opracowanie i zaprezentowano wyniki upoważniły Nas do sformułowania wniosków, które można praktycznie wykorzystać w systemie finansowania, organizacji GOPR i WOPR, ale mogą się one również przyczynić do nadania tym grupom rangi grup znaczących w systemie grup dyspozycyjnych. Biorąc pod uwagę zakres działania ratownictwa GOPR i WOPR, a zwłaszcza ich wiedzę, umiejętności, kompetencje i specjalistyczne przygotowanie oraz to, że narażają w wysokim stopniu życie i zdrowie, można wysunąć postulat nadania im statusu grup o charakterze paramilitarnym wraz z przysługującymi im przywilejami. Przemawiają za tym również zadania wyznaczone im w *Strategii Bezpieczeństwa*. Zdając sobie sprawę z faktu, że wyników przeprowadzonych badań nie można w pełni uogólnić na wszystkie grupy GOPR i WOPR, mamy jednak nadzieję, że nawet potraktowanie ich jako ilustracji z badań pozwoli w przyszłości na podjęcie szerszego projektu badawczego.

Bibliografia

Akty normatywne:

- I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku, dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, Dz. U. z 1992 roku, poz. 175.
- II Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku, dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych*, Dz. U. z 1993 roku, nr 41, poz. 175.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej, Dz. U. z 2007 roku, nr 89, poz. 590 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku Prawo wodne, Dz. U. z 2001 roku, nr 115, poz. 1229 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie kłęski żywiłowej, Dz. U. z 2002 roku, nr 62, poz. 558 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2010 roku nr 234, poz. 1536 oraz z 2011 roku nr 112, poz. 654, nr 149, poz. 887 i nr 205, poz. 1211,
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2007 roku, nr 89, poz. 590 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 roku, Kodeks wyborczy, Dz. U. z 2011 roku, nr 21, poz. 112.
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1241.
- Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, Dz. U. z 2011 roku, nr 208, poz. 1240.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 roku w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz. U. 2004 roku, nr 265, poz. 2644.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 marca 2007 roku w sprawie kursu w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy, Dz. U. z 2007 roku, nr 60, poz. 408.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 grudnia 2011 roku w sprawie określenia stopni zagrożenia lawinowego oraz odpowiadających im zaleceń dla ruchu osób, Dz. U. nr 299, poz. 1777,
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 roku w sprawie określenia wzorów znaków nakazu, zakazu, informacyjnych i ostrzegawczych stosowanych do oznakowania w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, Dz. U. nr 295, poz. 1751.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2011 roku w sprawie stopni trudności narciarskich tras zjazdowych, biegowych i nartostrad oraz sposobu ich oznaczenia, Dz. U. nr 295, poz. 1752.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 stycznia 2012 roku w sprawie dopuszczalnego obciążenia narciarskiej trasy zjazdowej, sposobu jego obliczania oraz szczegółowych warunków oświetlenia zorganizowanych terenów narciarskich, Dz. U. z 2012 roku, poz. 102.

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 stycznia 2012 roku w sprawie minimalnych wymagań dotyczących liczby ratowników wodnych zapewniających stałą kontrolę wyznaczonego obszaru wodnego, Dz. U. poz. 10.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lutego 2012 roku w sprawie wymagań dotyczących wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w sprzęt ratunkowy i pomocniczy, urządzenia sygnalizacyjne i ostrzegawcze oraz sprzęt medyczny, leki i artykuły sanitarne, Dz. U. z 2012 roku, poz. 261.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 czerwca 2012 roku w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym, Dz. U. poz. 747.

Monografie i opracowania zwarte:

- Adler P., Kwon S.W., *Social capital: The good, the bad and the ugly*, [w:] E.L. Lesser (red.) *Knowledge and social capital: foundations and applications*, Boston–Oxford–Auckland–Johannesburg–Melbourne–New Delhi 2000.
- Aronson E., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997.
- Babbie E.R., *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2003.
- Babbie E.R., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
- Babbie E.R., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2013.
- Baranowska A., *Techniki adaptacji do życia w instytucji totalnej. Na przykładzie żołnierzy mieszkańców obozu Babilon w Iraku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Baran-Wojtachnio M. i in. (red.), *Społeczne aspekty zawodu wojskowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Bertalanffy L., *Historia rozwoju i status ogólnej teorii systemów*, [w:] G.J. Klir (red.), *Ogólna teoria systemów. Tendencje rozwojowe*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1976.
- Błasiak P., Chadał M., Kurek K., *Ratownictwo wodne, vademecum*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2001.
- Blau P., *Exchange and Power in Social Life*, Viley and Sons, New York 1964.
- Buzan B., Wæver O., De Wilde J., *Security. A New Framework for analysis*, London 1998.
- Chmielewski P., *Ludzie i instytucje. Z historii i teorii nowego instytucjonalizmu*, Wyd. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 1995.
- Chojnacki W., *Profesjonalizacja wojska w teorii i badaniach socjologicznych*, Wyd. AON, Warszawa 2008.
- Chojnowski L., *Podmiotowo-przedmiotowe ramy analizy bezpieczeństwa a jego naukowa multidyscyplinarność*, [w:] W. Kitler, T. Kośmider (red.), *Metodologiczne i dydaktyczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Difin, Warszawa 2015.
- Chojnowski L., *Poziomy analizy bezpieczeństwa*, [w:] S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011.
- Coleman J., *Perspektywa racjonalnego wyboru w socjologii ekonomicznej*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Czapska J., *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Kraków 2004.
- Czaputowicz J., *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*, Warszawa 1998.
- Davis A., *Public Relations*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.

- Dojwa K., Maciejewski J. (red.), *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
- Doktor K., *Zarys socjologii zarządzania sportem*, Wyd. Polska Korporacja Menedżerów Sportu, Warszawa 2005.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994.
- Falecki J., *Zarządzanie kryzysowe w teorii i praktyce. Relacje współdziałania, koordynacja działań*, cz. 3, Wyd. Wyższej Szkoły Humanitas, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2014.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo przestrzeni publicznej*, [w:] W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Warszawa 2010.
- Ficoń K., *Logistyka kryzysowa. Procedury, potrzeby, potencjał*, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2011.
- Filaber J., *Ochrona bezpieczeństwa publicznego w gminie*, Wyd. Difin, Warszawa 2016.
- Florida R., Goodnight J., *Zarządzanie kreatywnością*, [w:] *Sprawna i efektywna organizacja*, Wyd. Harvard Business Review, Helion, Gliwice 2007.
- Furs M., Telak J., Zieliński E., Zalewski T., Boniek B., *Prawne aspekty bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych*, [w:] B. Boniek, P. Paciorek (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa zdrowia publicznego. Wybrane problemy*, Wyd. Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz 2014.
- Gołębiowski J., *Zarządzanie kryzysowe na szczeblu samorządowym. Teoria i praktyka*, Wyd. Difin, Warszawa 2015.
- Graczyk K., Nakielski G., Tabacznik T., *Elementy zarządzania kryzysowego w administracji terenowej*, Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2015.
- Grewiński M., Kamiński S., *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa 2007.
- Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Wyd. Difin, Warszawa 2012.
- Grudzewski W.M., Hejduk I.K., Sankowska A., Wańtuchowicz M., *Zarządzanie zaufaniem w organizacjach wirtualnych*, Wyd. Difin, Warszawa 2007.
- Gryz J., Kitler W., *System reagowania kryzysowego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Gunning J.P., *Zrozumieć demokrację. Wprowadzenie do teorii wyboru publicznego*, Wyd. WSBFiZ, Warszawa 2001.
- Haber L.H., *Organizacja formalna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
- Hechter M., Kanazawa S., *Teoria racjonalnego wyboru a socjologia*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Herbst M. (red.), *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, Warszawa 2007.
- Horyń W. i in. (red.), *Edukacja w Siłach Zbrojnych RP w dobie profesjonalizacji*, Wyd. Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2010.
- Hume D., *Traktat o naturze ludzkiej*, t. II O uczuciach, PWN, Warszawa 1963.
- Iwanek T., *Kryzys i jego odmiany*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania we Wrocławiu „Edukacja”, Wrocław 2004.
- Jagiello M., *Wołanie w górach. Wypadki i akcje ratunkowe w górach*, Wyd. Iskry, Kraków 2012.
- Jarmoszko S., *Dyspozycyjność wojskowych – status quo czy zmiana*, [w:] J. Maciejewski (red.), *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

- Jarmoszko S., Kalita C., Maciejewski J., *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2016.
- Jarmoszko S., *Oficerowie armii europejskich. Szkic socjologiczny*, Wyd. MON, Warszawa 1996.
- Jarmoszko S., *Oficerowie Wojska Polskiego przełomu wieków. Zarys socjologii empirycznej zawodu oficera*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Jarmoszko S., *Spoleczne aspekty przemian w Wojsku Polskim*, Wyd. MON, Warszawa 1998.
- Jarmoszko S., *Wojsko Polskie pierwszej dekady transformacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2003.
- Jasińska-Kania A., *Neoinstytucjonalizm. Wstęp*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Kacała R., *Organizacja systemu reagowania kryzysowego na szczeblu lokalnym*, [w:] *Materiały pokonferencyjne: Zarządzanie kryzysowe w transporcie lądowym na Pomorzu*, Szczecin 2003.
- Kaczmarczyk B., *Bezpieczeństwo i zagrożenia w teorii oraz praktyce*, Wyd. Wydawnictwo Szkoły Aspirantów PSP, Kraków 2014.
- Kaczmarczyk B., Socha R., Szwajca A., *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. Wydawnictwo Szkoły Aspirantów PSP, Kraków 2014.
- Kalisz Z., Zawołańska A., Hohman M., Telak J., Zieliński E., *Efektywność dziesięcioletniego programu redukcji wagi w grupie wsparcia „Papillo vita”*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, t. 2, Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego, Gdańsk 2015.
- Kamiński A., *Instytucje i organizacje*, [w:] Z. Krawczyk, W. Morawski (red.), *Socjologia. Problemy podstawowe*, PWN, Warszawa 1991.
- Karpiuk M., *Zadania i kompetencje zespolonej administracji rządowej w sferze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty materialne i formalne*, Wyd. AON, Warszawa 2013.
- Kawka W., *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*, Wilno 1939.
- Kaźmierczak T., *Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Warszawa 2007.
- Kitler W., *Zarządzanie kryzysowe*, [w:] W. Kitler, A. Skrabacz (red.), *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Wyd. Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2010.
- Kogut B., *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy – podstawy prawne i organizacja funkcjonowania*, [w:] J. Zboina, B. Wiśniewski (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpowodziowej, Józefów 2014.
- Kołodziejczyk T., Kozerawski D. i Maciejewski J. (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Konieczny J., *Nadzwyczajne zagrożenia środowiskowe. Leksykon administracji bezpieczeństwa*, Wyd. Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2009.
- Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. Difin, Warszawa 2012.
- Kosieradzka A., Zawila-Niedźwiecki J. (red.), *Zaawansowana metodyka oceny ryzyka w publicznym zarządzaniu kryzysowym*, Wyd. edu-Libri, Kraków–Legionowo 2016.
- Kozerawski D., *Rola i zadania oficerów Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych i stabilizacyjnych w latach 1953–2007*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozeraw-

- ski, J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Kozielecki J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Wyd. Żak, Warszawa 1995.
- Kożusznik B., *Wpływ społeczny w organizacji*, Wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
- Krawczyk Z., *Filozofia i socjologia kultury fizycznej. Wybór tekstów*, Wyd. PWN, Warszawa 1974.
- Krynojewski F.R., *Obrona cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. Difin, Warszawa 2012.
- Kulisz M.Z., *Bezpieczeństwo państwa w ujęciu systemowym*, Wyd. Drukarnia Reprograf, Radom 2009.
- Leszczyński M. i in., *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Wyd. Difin, Warszawa 2013.
- Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2009.
- Lidwa W. (red.), *Zarządzanie kryzysowe*, AON, Warszawa 2015.
- Lipoński W., *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012.
- Lissowski G. (red.), *Elementy teorii wyboru społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.
- Łobocki J., *Znaczenie kapitału społecznego w budowaniu konkurencyjnego regionu*, [w:] A. Klasik (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym w kontekście integracji europejskiej*, Biuletyn KPZK, 2003, z. 208.
- Łuciewicz J., *Socjologiczne spojrzenie na organizację*, Wyd. AE, Wrocław 1997.
- Maciejewski J., Nowaczyk O. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Maciejewski J., Bodziany M., Dojwa K. (red.), *Grupy dyspozycyjne w obliczu wielkiej zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Maciejewski J., Stochmal M. (red.), *Metodologiczne problemy w badaniach grup dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Maciejewski J., Nowosielski W. (red.), *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Maciejewski J., *Oficerowie wojska polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Maciejewski J. (red.), *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.
- Maciejewski J., *Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerański i J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Maciejewski J., *Zawodowy szeregowy w Wojsku Polskim – sukces czy porażka? Zawód, profesjonalizacja i kariera*, [w:] J. Maciejewski, A. Krassowska-Marut, A. Rusak (red.), *Szeregowcy w grupach dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza zawodu i jego roli w społeczeństwie*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Maciejewski J., Wolska-Zogata I. (red.), *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

- Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego Wrocław 2012.
- Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna, wydanie drugie, rozszerzone*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Mączyński M., *Samorząd terytorialny a ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego na ziemiach polskich w ujęciu historycznym*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2011.
- Majchrzak D., *Znaczenie systemu zarządzania kryzysowego w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] G. Sobolewski, D. Majchrzak (red.), *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 2011.
- Marczyński D., Telak J., *Współpraca Państwowej Straży Pożarnej z administracją publiczną w sytuacjach kryzysowych – wybrane zagadnienia*, [w:] D. Wróblewski (red.), *Wybrane zagadnienia z zakresu planowania cywilnego w systemie zarządzania kryzysowego RP*, Wyd. Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpowodzi, Józefów 2014.
- Masłyk-Musiał E., *Społeczeństwo i organizacje. Socjologia organizacji i zarządzania*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Mazur J., *Grupa społeczna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
- Mazur J., *Profilaktyka i prewencja. Między zagrożeniem a bezpieczeństwem. Wybrane zagadnienia*, Wyd. „Śląsk”, Katowice 2012.
- Mazur J., „Trudny respondent” w badaniach sondażowych grup dyspozycyjnych na przykładzie badań rzeczników prasowych policji, [w:] J. Maciejewski, M. Stochmal (red.), *Metodologiczne problemy w badaniach grup dyspozycyjnych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Merton R.K., *Teoria grup odniesienia i teoria społeczna. Kontynuacje*, [w:] *Teoria socjologiczna i struktura społeczna* (tł. Ewa Morawska, Jerzy Wertenstein-Żuławski), PWN, Warszawa 1982.
- Michniewicz I., Michniewicz R., *Ratownictwo wodne. Podstawy edukacji studentów*, Kalisz 2013.
- Mikołajewska B., *Ochronna wspólnota i tożsamość jednostki*, [w:] I. Machaj (red.), *Małe struktury społeczne*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1998.
- Mills C.W., *Wyobrażenia socjologiczne*, PWN, Warszawa 2007.
- Misiuk A., *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Warszawa 2008.
- Misztal B., *Trust in Modern Societies*, Polity Press, Cambridge, UK 1996.
- Morawski A., *Wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych w procesie zarządzania kryzysowego*, Warszawa 2014.
- Morawski Z., *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
- Mrozowicz K., *Czynnik ludzki w góskim pogotowiu ratunkowym. Analiza osobowościowych uwarunkowań zachowań organizacyjnych ratowników górskich*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu, Jarosław 2013.
- Mrozowicz K., Halemba P., *Ratownictwo górskie. Psychologiczne i organizacyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, Wyd. AWF, Katowice 2012.
- Mrozowicz K., *Niektóre aspekty zarządzania potencjałem osobowościowym na przykładzie Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, [w:] S. Lachiewicz (red.), *Zarządzanie rozwojem organizacji*, Wyd. Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006.
- Napierała M., Skaliy A., Plewiński R., *Zmiany zachodzące w ostatnich latach w Wodnym Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym*, [w:] M. Napierała, A. Skaliy, W. Żukow (red.),

- Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz 2011.
- Nee V., *The New Institutionalism in Economics and Sociology*, [in:] N.J. Smelser & R. Swedberg (eds.) *The Handbook of Economic Sociology*, Russell Sage Foundation, Princeton & Oxford: Princeton University Press. New York 2005.
- Nee V., Ingram P., *Embeddedness and Beyond: Institutions, Exchange, and Social Structure*, [in:] M.C. Brinton & V. Nee (eds.) *The New Institutionalism in Sociology*, Russell Sage Foundation, New York 1998.
- Nee V., *Instytucje jako forma kapitału*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Nepelski M., *Gwarancje zarządzania kryzysowego. Wybrane zagadnienia*, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2014.
- North D.A., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- North D. A., *Economic Performance Through Time*, [in:] M.C. Brinton & V. Nee (eds.) *The New Institutionalism in Sociology*, Russell Sage Foundation, New York 1998.
- North D.A., *Efektywność gospodarcza w czasie*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie, A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Nowak E., *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, AON, Warszawa 2007.
- Nowak S., *Logika analizy funkcjonalnej w socjologii i antropologii społecznej*, [w:] S. Nowak (red.), *Metodologiczne problemy teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1971.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
- Nowak S., *Uwagi wstępne do zagadnień wywiadów kwestionariuszowych*, [w:] S. Nowak (red.), *Metody badań socjologicznych. Wybór tekstów*, PWN, Warszawa 1965.
- Olędzki J., *Public relations jest społecznym dialogiem – wprowadzenie*, [w:] J. Olędzki (red.), *Public relations, społeczne wyzwania*, Wyd. ASPRA-JR, Warszawa 2007.
- Olson M., *Dobra publiczne i problem „pasażera na gapę”*, [w:] *Współczesne teorie socjologiczne*, t. 1, wybór i opracowanie A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Ossowska M., *Moralność mieszczańska*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, wyd. 2, Wrocław 1985.
- Ossowski S., *Wielogłowy Lewiatan i grupa społeczna. O perypetiach pojęciowych w socjologii*, [w:] *Dzieła*, t. 4, PWN, Warszawa 1967.
- Ostrom V., *Federalizm amerykański: tworzenie społeczeństwa samorządnego*, Wyd. Polskie Towarzystwo Psychologiczne Pracownia Wydawnicza, Warszawa–Olsztyn 1994.
- Ostrowski A., Juskiewicz M., Strzała M., Stanula A., Ziara W., *Ocena działalności Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w latach 2003–2012 na tle zachodzących zmian społecznych*, [w:] M. Napierała, A. Skality, W. Żukow (red.), *Stan perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku*, Bydgoszcz 2013.
- Paszkowski M., *Oficerowie grup dyspozycyjnych w aspekcie bezpieczeństwa narodowego (kadra zawodowa w misjach pokojowych)*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerawski, J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

- Paszkowski M., *Wyzwania militarne XXI wieku – kierunki zmian w środowisku bezpieczeństwa*, [w:] M. Kubiak, A. Turek (red.), *Współczesne bezpieczeństwo militarne*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Warszawa–Siedlce 2012.
- Pawłowski J., *Międzynarodowe i narodowe dylematy bezpieczeństwa na początku drugiej dekady XXI wieku*, [w:] S. Wojciechowski, A. Potyrała (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, Wyd. Difin, Warszawa 2014.
- Piątek Z., *Problem bezpieczeństwa. Aspekt teoretyczny i praktyczny*, [w:] J. Dębowski, E. Jarmoch, A.W. Świderski (red.), *Bezpieczeństwo człowieka wobec współczesnych i przyszłych pokoleń*, Siedlce 2005.
- Pieprzny S., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- Pieprzny S., *Szczególne prawne formy działania organów bezpieczeństwa i porządku publicznego /zagadnienia wybrane*, [w:] J. Filipek (red.), *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, Bielsko-Biała 2003.
- Pietrak K., *Motywacja a mundur. Motywowanie oraz motywacje życiowe żołnierzy i policjantów w Polsce*, Wyd. MADO, Toruń 2012.
- Pietrek G., *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Wyd. Akademii Pomorskiej, Słupsk 2013.
- Piłżys J., *Zarządzanie kryzysowe*, Wyd. PPH ZAPOL Dmochowski, Sobczyk Spółka Jawna, Szczecin 2007.
- Popis J., *Krajowy system ratowniczo-gaśniczy w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, [w:] J. Zboina, B. Wiśniewski (red.), *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej, Józefów 2014.
- Prokop K., *Modele stanu nadzwyczajnego*, Wyd. Temida 2 przy współpr. Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2012.
- Przybylski S., Przybylski J., Skalski D., Telak J., *Dynamika akcji ratowniczej w aspekcie sumarycznych możliwości służb ratowniczych na wybranych obszarach Morza Bałtyckiego*, [w:] J. Telak, O. Galarowicz (red.), *Bezpieczna woda*, cz. 2, Wyd. Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2015.
- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Wyd. Znak, Kraków 1995.
- Rotfeld A., *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, Wyd. Państwowy Instytut Międzynarodowy, Warszawa 1990.
- Rybicki P., *Z podstawowych zagadnień grupy społecznej*, [w:] tenże, *Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej*, PWN, Warszawa 1979.
- Sadowski A., *Kapitał społeczny i kulturowy heterogenicznej „metropolii” wschodniego pogranicza*, [w:] B. Jałowiecki, A. Majer, M. S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Warszawa 2005.
- Sadowski S., *Realne i pozorne zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego. Próba klasyfikacji*, [w:] Ł. Jureńczyk, K. Sierżputowska, S. Sadowski (red.), *Współczesne oblicza bezpieczeństwa międzynarodowego*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014.
- Schmidt J., *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*, Wyd. SEDNO Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2012.
- Seligman A.B., *The Problem of Trust*, Princeton University Press, Princeton 1997.
- Sienkiewicz-Małyjurek K., Krynojewski F.R., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, Wyd. Difin, Warszawa 2010.
- Skoczylas J.J., *Prawo ratownicze*, Wydawnictwo Prawnicze „LexisNexis”, Warszawa 2011.
- Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe. Praktyczny przewodnik*, Wyd. Presscom, Wrocław 2016.

- Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego (oprac. pod kierunkiem J. Pawłowskiego we współpracy z A. Ciupińskim), Wyd. AON, Warszawa 2002.
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, (przeł. G. Wolff, O. Einfeld, Z. Sadowski, A. Prejbisz, B. Jasińska), PWN, Warszawa 1954.
- Sołoma L., *Metody i techniki badań socjologicznych*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wyd. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996.
- Stęplewski B., *Podstawy logistyki bezpieczeństwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2016.,
- Stochmal M., *Państwowa Straż Pożarna w systemie bezpieczeństwa państwa. Studium socjologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Sułowski S., *Państwo i bezpieczeństwo w kazułalnym związk*, [w:] S. Sułowski, M. Brzeziński (red.), *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2014.
- Swianiewicz P., Herbst J., Lackowska M., Mielczarek A., *Szafarze darów europejskich. Kapitał społeczny a realizacja polityki regionalnej w polskich województwach*, Warszawa 2008.
- Sygnaty z gór. Z dziejów minionych sześćdziesięciu lat działalności Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego PTTK*, Warszawa 1973.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970.
- Szmatka J., *Rola społeczna*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 3, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
- Szopa T., *Wprowadzenie w problematykę bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Wyd. IPWC, Warszawa 1998.
- Sztompka P., *Zaufanie: warunek podmiotowości społeczeństwa*, [w:] K. Gorlach, Z. Seręga (red.), *Oblicza społeczeństwa*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. Znak, Kraków 2002.
- Sztompka P., *Zaufanie, nieufność i dwa paradoksy demokracji*, [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.), *Socjologia. Lektury*, Wyd. Znak, Kraków 2005.
- Szweda E., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Najbliżej człowieka*, Wyd. Difin, Warszawa 2016.
- Szyfter P.J., *Public Relations w Internecie*, Wyd. Helion, Gliwice 2005.
- Szymonik A., *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Wyd. Difin, Warszawa 2011.
- Telak J., *Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*, [w:] J. Konieczny, M. Schroeder (red.), *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995–2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze*, Wyd. Elamem, Warszawa 2007.
- Telak J., Galarowicz O., *Doskonalenie działań administracji lokalnej i służb ratowniczych do reagowania na zagrożenia związane z wodą w obwodzie łwowskim*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, t. 2, Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego, Gdańsk 2015.
- Telak J., Galarowicz O., *Przygotowanie i działalność wodnych grup reagowania w województwie Świętokrzyskim w latach 2004–2012*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego w Gdańsku, Gdańsk 2014.

- Telak J., Galarowicz O., Zielinska M., *Organizacja ratownictwa wodnego w Państwowej Straży Pożarnej, wybrane aspekty prawne*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego w Gdańsku, Gdańsk 2014.
- Telak J., Murias R., *Praca ratowników WOPR na wybranych kąpieliskach nadmorskich w Gdańsku w latach 2007–2011*, [w:] W. Moska, S. Przybylski, D. Skalski (red.), *Ratownictwo wodne, sport pływacki i kultura fizyczna w teorii i praktyce*, Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego w Gdańsku, Gdańsk 2014.
- Telak J., *Wybrane zagadnienia z działalności Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, [w:] *Edukacja w ratownictwie medycznym*, Wyd. Garamond Oficyna Wydawnicza, Inowrocław–Poznań 2007.
- Theiss M., *Krewni–znajomi–obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Trutkowski C., Mandes S., *Kapitał społeczny w małych miastach*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Tyburska A., *Ochrona infrastruktury krytycznej. Zarys problematyki*, Wyd. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2012.
- Uslaner E., *Zaufanie strategiczne i zaufanie normatywne*, [w:] P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Wyd. Znak, Kraków 2008.
- Ura E., Pieprzny S., *Formacje mundurowe w systemie administracji publicznej*, [w:] E. Ura, S. Pieprzny (red.), *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, Rzeszów 2010.
- Warمیński A., *Instytucjonalizacja ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w okresie transformacji ustrojowej*, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011.
- Wiatr J.J., *Armia i społeczeństwo. Wprowadzenie do socjologii wojska*, Wyd. MON, Warszawa 1960.
- Wiatr J.J., *Socjologia Wojska*, Wydawnictwo MON, 1964, 1982.
- Więcek W., Bieniek J., *Podstawy zarządzania kryzysowego i scenariusze ćwiczeń*, AON, Warszawa 2014.
- Wieczorek J., Zieliński E., Grobelska K., Telak J., Zalewski T., Boniek B., Nowacka K., Styka L., *Realizacja ogólnopolskiego programu profilaktycznego nauki pływania w latach 2010–2012*, [w:] M. Napierała, A. Skaliy, W. Żukow (red.), *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI wieku*, Wyd. Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz 2013.
- Wilkin J. (red.), *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wyd. Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2015.
- Wojcik K., *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, wydanie III, zmienione i rozszerzone, Wyd. PLACET, Warszawa 2005.
- Wróblewski R., *Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa, strategii i sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Zalewski T., Zieliński E., Nowacka K., Paciorek P., Telak J., *Wybrane aspekty bezpieczeństwa wodnego w ujęciu działalności grup interwencyjnych WOPR w województwie zachod-*

- niopomorskim, [w:] B. Boniek, P. Paciorek (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa zdrowia publicznego. Wybrane problemy*, Wyd. Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz 2014.
- Zdyb M., *Ochrona podstawowych praw i wolności jako podmiotowy element bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] M. Zdyb, J. Stelmasiak, K. Sikora (red.), *Podstawowe płaszczyzny zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego. Aspekty materialnoprawne*, Wyd. Lex Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.
- Żebrowski A., *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.
- Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje, struktury, funkcjonowania*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999.
- Zieliński K., *Bezpieczeństwo obywateli podczas kryzysów niemilitarnych oraz reagowania w razie katastrof i klęsk żywiołowych*, AON, Warszawa 2004.
- Ziółkowski M., *System*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
- Żukrowska K. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Wyd. SGH Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
- Żukrowska K. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, Wyd. IU SatTAX, Warszawa 2011.

Artykuły w periodykach naukowych i czasopiśmie:

- Chmielecki M., *Profesjonalizacja – założenia i realizacja*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2010, nr 4.
- Chodubski A., *Bezpieczeństwo a procesy przemian globalnych świata*, [w:] A.R. Kozłowski, E. Polak (red.), *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa w Polsce*, „Prace Naukowe WSB w Gdańsku”, 2014, t. 33.
- Chojnowski L., *Wybrane zagadnienie ewolucji bezpieczeństwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 2009, t. X.
- Chrzęstek J., *Struktura i założenia organizacyjno-techniczne systemu łączności ratownictwa i zarządzania kryzysowego na poziomie lokalnym*, „Zeszyty Naukowe SGSP”, 2010, nr 40.
- Coleman J., *Racjonalna rekonstrukcja społeczeństwa*, „Studia Socjologiczne”, 1993, nr 1.
- Coleman J., *Social Capital In the Creation of Human Capital*, „American Journal of Sociology”, 1998, nr 94.
- Gołębiewski J., *Gotowość kryzysowa państwa, czyli jak sprostać zagrożeniom*, „Wiedza Obronna”, 2009, nr 2.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemowy Towarzystwa Wiedzy Obronnej”, 2010, nr 1(61).
- Klisiński M., Szwaja M., *Funkcje samorządu terytorialnego w sferze kultury fizycznej (1999–2010)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2011, z. X.
- Kopeć M., Dziwisz S., *Bezpieczeństwo turystyki i rekreacji w górach – funkcjonowanie oraz sposób finansowania ratownictwa górskiego*, „Kontrola Państwowa”, 2014, t. 59 (5).
- Krzyszowski J., *Rola kapitału społecznego w pluralistycznym społeczeństwie opiekuńczym*, „Problemy Polityki Społecznej”, 2001, nr 3.
- Kurczyński Z., *Mapy zagrożenia powodziowego i mapy ryzyka powodziowego a dyrektywa powodziowa*, „Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji”, 2012, vol. 23.
- Michailiuk B., *Podsystem ratownictwa i ochrony ludności*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2013, nr 4 (93).

- Miller P., *Konstruowanie tożsamości ratownika górskiego*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 2010, t. 66 (1).
- Morawski A., *Rola organizacji pozarządowych w procesie zarządzania kryzysowego*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW, e-Politikon”, 2013, nr 6.
- Mrozowicz K., *Zarządzanie bezpieczeństwem w systemie ratownictwa górskiego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie”, 2007, nr 1(10).
- Mrozowicz K., *Zasoby ludzkie organizacji Nebeskiego Krzyża w pryzmacie funkcjonalnych cech osobowości*, „Jarosławskie Studia Społeczne”, 2006, nr 1.
- Nowak E., *Logistyka i zarządzanie logistyczne w sytuacjach kryzysowych*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 2009, t. X.
- Pieprzny S., *Bezpieczeństwo i porządek publiczny w regulacjach prawa wspólnotowego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Zarządzanie i Marketing”, 2008, z. 12.
- Pilis A., Pilis K., Pilis W., *Rola turystyki w życiu osób starszych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2010, z. IX.
- Radkowski R., *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy jako element organizacji ratownictwa i ochrony ludności w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2015, nr 14.
- Serwatka P., *Potencjał zasadniczych systemów ratowniczych*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, 2013, nr 9.
- Sienkiewicz P., Górny P., *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2001, nr 4 (45).
- Stańczyk Z.J., *Dwa rodzaje kapitału społecznego*, „Gospodarka Narodowa”, 2000, nr 1–2.
- Szołtysek D., Lis T., *O potrzebie wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu WOPR*, cz. 1, „Logistyka”, 2013, nr 6.
- Szołtysek D., Lis T., *O potrzebie wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu WOPR*, cz. 2, „Logistyka”, 2014, nr 1.
- Sztaudynger J.J., *Próby ekonometrycznego określenia wpływu kapitału społecznego na wzrost gospodarczy*, „Gospodarka Narodowa”, 2003, nr 11–12.
- Telak J., *Bezpieczeństwo nad wodą i na wodzie. Zadania Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, „Zdrowie i Zarządzanie”, 2001, t. III, nr 6.
- Telak J., Marczyński D., *Zarządzanie gotowością operacyjną ratownictwa wodnego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2015, nr 1.
- Telak J., *Model funkcjonowania organizacji ratownictwa wodnego do reagowania kryzysowego w świetle przeprowadzonych badań*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, 2016, r. 10 (4).
- Telak J., Murias R., *Centrum Koordynacji Ratownictwa Wodnego jako element logistycznego wsparcia ratowników wodnych kąpielisk nadmorskich*, „Logistyka”, 2014, nr 6.
- Telak J., Skalski D., *Programy szkolenia w zakresie ratownictwa wodnego w ujęciu historycznym i w świetle przeprowadzonych badań – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP”, 2015, nr 55.
- Telak J., *Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – organizacja polskich ratowników wodnych*, „Na ratunek” 2007, nr 1.
- Telak J., *Wybrane aspekty współpracy Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i Państwowej Straży Pożarnej w województwie małopolskim*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2014, nr 4, vol. 36 (4).
- Telak J., Zielinska M., *Przygotowanie funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej do działań ratowniczych na obszarach wodnych – postulatu metodyczne*, „Zeszyty Naukowe Głównej Służby Pożarniczej”, 2014, nr 49 (1).

- Trocha J., *Działalność organizacji pozarządowych na rzecz systemu zarządzania kryzysowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Obronność. Zeszyty Naukowe”, 2014, nr 4 (12).
- Turner J.H., *The Production of Social Solidarity: A Synthesis of Two Rational Choice Theories*, „Journal for the Theory of Social Behavior”, 1993, vol. 22.
- Wiatr J.J., *Socjologia wojny a przedmiot i metoda*, „Studia Socjologiczne”, 1962, nr 2.
- Yamigishi T., Yamigishi M., *Trust and Commitment in the United States and Japan*, „Motivation and Emotion”, 1994, vol. 18 (2).

Netografia:

- Biała Księga BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego,
https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf s. 23, [dostęp 27. 02. 2017].
- Gryszel P., *Zarys historii turystyki w Polsce*, http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf [dostęp 16.02.2017].
- Historia GOPR*, <http://www.gopr.pl/historia-gopr/50-lat-gopr> [dostęp 21.02.2017].
- Historia ratownictwa wodnego na świecie*, <http://www.wopr.malbork.pl/historia-ratownictwa-wodnego-na-swiecie.html> [dostęp 5.12.2017]
- Jawor S. A., Lewandowski R., *Kalendarium stulecia ratownictwa górskiego i ważniejszych wypadków w Karkonoszach*, http://www.przewodnik-sudecki.pl/dokumenty/archiwum/kronika_ratownictwa_karkonosze.pdf [dostęp 21.03.2017].
- Kwoty w latach 2002–2009 przekazane na realizację zadań z zakresu ratownictwa górskiego i wodnego*: <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/organizacje-pozarzadow/komorki-organizacyjne/5548,DEAPARTAMENTRATOWNICTWAIOCHRONYLUDNOSCI.html> [dostęp 28.04.2017].
- Lista przedsięwzięć do realizacji ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 2017 roku*, <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe> [dostęp 30.06.2017].
- MSWiA Nadzór nad Ratownictwem Górskim i Wodnym*, <https://mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/14098,Ponad-13-mln-zl-na-ratownictwo-gorskie-i-utrzymanie-smiglowca.html?search=1222> [dostęp 06.03.2017].
- Nadzór w ratownictwie*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe>, [dostęp 28.04.2017].
- Plan zarządzania kryzysowego miasta Cieszyzna*, Cieszyń 2012, <http://www.cieszyn.pl/files/PZK%20Cieszyn.pdf> [dostęp 28.04.2017].
- Podstawowe wydarzenia z historii ratownictwa na świecie*, <http://ratownictwowodne.republika.pl/historia.htm> [dostęp 5.12.2017].
- Podstawy prawne unifikacji*, <http://www.dolnoslaskiewopr.pl/index.php?todo=151> [dostęp 26.02.2017].
- Podsumowanie działań Grupy Karkonoskiej GOPR*, <http://www.gopr.org/news/news/z-zycia-grupy/aktualnosci265> [dostęp 20.03.2017].
- Posiedzenie Rady ds. Ratownictwa 13 października 2015*, <https://mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/13787,Posiedzenie-Rady-ds-Ratownictwa.html> [dostęp 06.03.2017].
- Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020*, załącznik nr 1 do uchwały nr 59/2014 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 roku, <https://bip.mswia.gov.pl/.../ProgramRatownictwaiOchronyLudnoscinalata2014–2020....> [dostęp 06.03.2017].

Program współpracy Województwa Małopolskiego z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2016, Kraków 2016, s. 12, <https://bip.malopolska.pl/pobierz/1290214.html> [dostęp 20.03.2017].

Przewodnik po zawodach, t. 3, wydanie II, Departament Rynku Pracy MGPIPS Warszawa 2003, http://g1ledziny.pl/dokumenty/przewodnik_po_zawodach-tom3.pdf [dostęp 24.02.2017].

Przysięga Ratownika, <http://www.wopr.malbork.pl/przysiega-ratownika.html> [dostęp 24.02.2017].

Ratownicy górscy Polski, Czech i Słowacji chcą ściślej współpracować, <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/933920,ratownicy-gorscy-polski-czech-i-slowacji-chca-scislej-wspolpracowac,id,t.html>, [dostęp 29.04.2017].

Statut Augustowskiego WOPR, <http://www.augustowskiewopr.pl/statut>. [dostęp 29.04.2017].

Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

Statut Polskiego Związku Pływackiego z 2016 roku, http://www.polswim.pl/sites/default/files/statut_pzp_-_13.11.2016_1.pdf [dostęp 3.03.2017].

Statut WOPR z 1992 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&Itemid=27. [dostęp 29.04.2017].

Statut WOPR z 2003 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&Itemid=27. [dostęp 29.04.2017].

Statut WOPR z 2012 roku, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014, <http://mon.gov.pl/dokumenty/> [dostęp 29.11.2017].

Struktura WOPR, http://www.wopr.pl/index.php?option=com_content&view=section&id=9&Itemid=82. [dostęp 06.03.2017].

300 tys. zł dla ratowników GOPR i WOPR, <http://www.znaddunajca.pl/?article=300-tys-dla-ratownikow-gopr-i-wopr-2> [dostęp 20.03.2017].

*Varieties of Trust**, E.M. Uslander, Department of Government and Politics University of Maryland-College Park College Park, MD 20742, <http://gvptsites.umd.edu/uslander/uslanereps.pdf> [dostęp 8.03.2017].

Wójcik W.A., *O ratownictwie górskim w polskim piśmiennictwie*, http://www.wgorach.iap.pl/index.html?id=29653&site_id=27532 [dostęp 24.02.2017].

Współpraca GOPR i WOPR z jednostkami systemu w województwie małopolskim, bip.malopolska.pl/Download/get/id,22267.html [dostęp 20.03.2017].

Wykaz organizacji mających status organizacji pozarządowych, <http://www.pozytek.gov.pl/Wykaz,organizacji,majacych,status,OPP,1020.html>, [dostęp 27.04.2017].

Zarys historii ratownictwa wodnego, http://woprzloc.cba.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=12 [dostęp 5.12.2017].

Zasady współpracy jednostek KSRR z jednostkami współpracującymi z systemem, rozdział II, zał. nr 11, <https://bip.malopolska.pl/muw/Download/get/id,996661.html> [dostęp 20.03.2017].

Załączniki

Wywiad

Szanowni Państwo, jesteśmy pracownikami Instytutu Filozofii i Socjologii oraz Instytutu Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prowadzimy prace naukowe i badania dotyczące miejsca grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa na przykładzie GOPR i WOPR. Prosimy o wypełnienie kwestionariusza wywiadu zgodnie z Państwa wiedzą i doświadczeniem zawodowym. Badania są anonimowe a ich wyniki będą wykorzystane wyłącznie w celach naukowych.

Prosimy o zaznaczenie wybranych odpowiedzi. Państwa dodatkowe uwagi lub rozwinięcie poszczególnych zagadnień będą dla nas cenne.

*dr hab. prof. UP Jadwiga Mazur
dr Sabina Sanetra-Półgrabi*

Kwestionariusz wywiadu

Jaka jest Pani/Pana motywacja do podejmowanych zadań w realizacji swoich obowiązków w służbie GOPR/ WOPR

.....
.....
.....
.....

Jaka jest Pani/Pana postawa wobec osób, którym udzielana jest pomoc ratownicza?

.....
.....
.....

Jaki jest Pani/Pana autorytet zawodowy i czy w rzeczywistości wpływa na realizację zadań ratowniczych?

.....
.....
.....

Jakie jest Pani/Pana zdanie na temat miejsca GOPR/ WOPR wśród innych grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa:

- Uważam, że GOPR/ WOPR nie jest w pełni doceniany finansowo i prestiżowo.
- Uważam, że jest to grupa doceniane pod względem prestiżu, ale niedofinansowana.
- Uważam, że GOPR/WOPR nie jest doceniany w systemie grup dyspozycyjnych.
- Inne? Prosimy napisać jakie jest Pani/Pana zdanie.....

Jakie Pani/Pan może wymienić dokumenty, w których podane są rozwiązania dotyczące miejsca GOPR/ WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa?

.....

.....

Jakie Pani/Pan może wymienić dokumenty dotyczące funkcjonowania GOPR/ WOPR?

.....

.....

.....

Jaka jest Pani/Pana ocena zadań nałożonych na WOPR w dokumentach strategicznych:

- Nałożonych zadań jest za dużo i występują trudności z ich realnym wykonaniem.
- Nałożone zadania są wystarczające i nie występują trudności z ich wykonaniem.
- Zakres zadań mógłby być rozszerzony i istnieją zasoby i realne możliwości ich wypeł-

nienia.

- Inne? Prosimy napisać jakie jest Pani/Pana tych zadań

.....

.....

.....

Czy rozwiązania prawne dotyczące działalności GOPR/WOPR uważa Pani/Pan za wystarczające:

- Tak, wystarczające.
- Nie, niewystarczające (Prosimy napisać jakie Pani/Pan zaproponowałaby zmiany i uzupełnienia)

.....

.....

.....

Czy według Pani/Pana oceny obecna struktura GOPR/ WOPR spełnia swoją rolę w sytuacji zagrożenia. Jeśli nie, to jakie zaproponowałaby Pani/Pan zmiany?

.....

.....

.....

Czy sposoby finansowania GOPR/ WOPR (subwencja państwowa, sponsoring, inne źródła) według Pani/Pana oceny są wystarczające:

- Tak, wystarczające.
 - Nie, niewystarczające (Prosimy napisać jakie Pani/Pan zaproponowałiby zmiany i uzupełnienia)
-
-
-

Czy według Pani/Pana oceny posiadany sprzęt i inne przedmioty stanowiące wyposażenie ratowników są według Pani/Pana oceny wystarczające do wypełniania obowiązków. *Prosimy o szersze uzasadnienie wypowiedzi*

.....

.....

.....

Prosimy o opisanie zdarzeń związanych z takimi sytuacjami np. braku wyposażenia w sytuacji akcji ratowniczej

.....

.....

Jak przebiega współpraca niżej wymienionych podmiotów z GOPR/ WOPR w systemie bezpieczeństwa (militarnym, paramilitarnym i cywilnym):

L.p.	Podmiot	Ocena			
		Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna
1.	Wojsko				
2.	Państwowa Straż Pożarna				
3.	Straż Graniczna				
4.	Policja				
5.	Jednostki Państwowego Ratownictwa Medycznego				
6.	Straże gminne/miejskie				
7.	Państwowa Straż Leśna				
8.	Inne służby. Proszę napisać jakie?				

Jak przebiega współpraca wyżej wymienionych służb z jednostkami samorządu terytorialnego? *Prosimy podać przykłady tej współpracy:*

Bardzo dobrze.....

 Dobrze.....

 Dostatecznie.....

 Niedostatecznie.....

Jak przebiega współpraca GOPR/ WOPR z lokalnymi społecznościami w sytuacjach zagrożenia/braku zagrożenia:

L.p.	Typ współpracy	Ocena			
		Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna
1.	W sytuacji zagrożenia całej lokalnej społeczności				
2.	W sytuacji zagrożenia poszczególnych grup w tej społeczności				
3.	W sytuacji zagrożenia poszczególnych osób				
4.	W sytuacji organizacji imprez lokalnych (festyny, targi, koncerty itp.)				
5.	W sytuacji ochrony wspólnego mienia i zasobów (baseny, kąpieliska, akweny wodne, lasy itp.)				
6.	W sytuacji ochrony przyrody				
7.	Inne sytuacji. Prosimy napisać jakie?				

Jak przebiega współpraca z innymi służbami w ramach współdziałania ponadgranicznego (formalna i nieformalna)?

L.p.	Charakter współpracy	Ocena			
		Bardzo dobra	Dobra	Dostateczna	Niedostateczna
1.	Formalna				
2.	Nieformalna				

Proszę podać przykłady tej współpracy:

a. Bardzo dobra.....

Dobra.....
.....
Dostateczna.....
.....
Niedostateczna.....
.....

Jakie są wymagane kompetencje, wiedza oraz umiejętności w pełnieniu funkcji ratownika
GOPR/ WOPR?

Wiedza	
Kompetencje	
Umiejętności	

Jakie zaproponowałyaby Pani/Pan zmiany w funkcjonowaniu GOPR/ WOPR (podsumo-
wanie, ocena ogólna):

Rozwiązaniach prawnych	
Finansowaniu	
Współpracy z innymi podmiotami	

Metryczka

Płeć:

Kobieta

Mężczyzna

Wiek:

18–25

26–30

31–35

36–40

41–50

51 i więcej

Staż pracy w WOPR:

1–5

6–10

Więcej niż 10

Wykształcenie:

Zawodowe

Średnie

Wyższe (licencjat, magisterium, doktorat)

Kierunek wykształcenia:

Techniczne

Medyczne

Informatyczne

Humanistyczne

Inne. Jakie?

Posiadane dodatkowe kursy, szkolenia, kwalifikacje związane z pełnioną funkcją ratownika

Serdecznie dziękujemy za wypełnienie kwestionariusza

STATUT GÓRSKIEGO OCHOTNICZEGO POGOTOWIA RATUNKOWEGO
uchwalony przez IV Zjazd Delegatów GOPR w dniach:
22.09.1990 roku w Zakopanem (I część Zjazdu) i 15.12.1990 roku
w Krakowie (II część Zjazdu)

Rozdział 1. Postanowienia ogólne

§ 1

1. Stowarzyszenie nosi nazwę: Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, zwane dalej GOPR.
2. GOPR jest zarejestrowanym stowarzyszeniem kultury fizycznej i posiada osobowość prawną.
3. GOPR posiada oddziały terenowe, zwane grupami regionalnymi, które posiadają osobowość prawną.

§ 2

1. Terenem działania GOPR jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem regionów górskich.
2. Siedzibą władz naczelnych jest miasto Zakopane.
3. GOPR może działać również poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 3

1. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi są grupy regionalne, zwane dalej Grupami.
2. Grupy prowadzą samodzielnie działalność na swoim terenie na zasadach określonych statutem.

§ 4

1. Nazwa GOPR oraz jego godło jest własnością stowarzyszenia i podlega ochronie prawnej.
2. Godłem jest niebieski, równoramienny krzyż na białym, owalnym polu.
3. GOPR ma prawo używania sztandarów, odznak, pieczęci i oznaczeń stroju służbowego według wzorów ustalonych przez Zarząd Główny.

§ 5

1. GOPR może być członkiem organizacji krajowych i międzynarodowych o podobnym zakresie działania.
2. GOPR jest reprezentantem polskiego ratownictwa górskiego w organizacjach zagranicznych i międzynarodowych.

§ 6

1. GOPR opiera swą działalność na dobrowolnej pracy społecznej swych członków.
2. Do prowadzenia swych spraw, GOPR zatrudnia ratowników zawodowych a także może zatrudniać innych pracowników.
3. Dla realizacji celów statutowych, GOPR może prowadzić działalność gospodarczą na zasadach określonych odrębnie.

Rozdział 2. Cele i środki działania

§ 7

Celem GOPR jest: 1. niesienie pomocy w górach ludziom, których zdrowie lub życie jest zagrożone.

2. zapobieganie wypadkom w górach, 3. ochrona środowiska górskiego.

§ 8

Cele GOPR realizowane są przez:

1. Organizowanie i prowadzenie służby ratowniczej, w tym:

- a) zrzeszanie i szkolenie ratowników górskich,
- b) wykonywanie działalności ratowniczej,
- c) tworzenie i utrzymywanie stacji i punktów ratunkowych,
- d) pomoc przy likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof,
- e) doskonalenie i rozwijanie ratownictwa górskiego,
- f) zapewnienie warunków pełnienia górskiej służby ratowniczej,
- g) współpracę z organizacjami krajowymi i zagranicznymi.

2. Prowadzenie działalności zapobiegawczej, w tym:

- a) kontrolowanie przestrzegania warunków bezpieczeństwa dla osób przebywających w górach,
- b) ogłaszanie alarmów lawinowych i innych stanów zagrożenia,
- c) programowanie i prowadzenie działalności profilaktycznej w zakresie bezpieczeństwa osób przebywających w górach,
- d) prowadzenie działalności informacyjnej oraz instruktażowej w zakresie: warunków atmosferycznych, bezpieczeństwa, zapobiegania wypadkom oraz krzewienia zasad prawidłowego zachowania się w górach,
- e) współpracę z: organami administracji, samorządami terytorialnymi, organizacjami społecznymi, gospodarczymi, naukowymi oraz ze służbami publicznymi.

3. Ochronę naturalnego środowiska górskiego, w tym:

- a) wnioskowanie w sprawach zagrożeń środowiska górskiego,
- b) współpracę z jednostkami zajmującymi się ochroną środowiska naturalnego.

Rozdział 3. Członkowie, ich prawa i obowiązki

§ 9

1. Członkowie GOPR dzielą się na:

- a) kandydatów,
- b) członków rzeczywistych,
- c) członków honorowych,
- d) członków wspierających.

2. Członkowie GOPR z wyjątkiem członków honorowych, zrzeszeni są w jednej z Grup.

3. Członkostwo GOPR może być nadane również cudzoziemcowi nie mającemu miejsca zamieszkania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 10

1. Kandydatem może być osoba pełnoletnia, przyjęta w poczet członków uchwałą Zarządu Grupy na wniosek naczelnika Grupy.

2. Staż kandydacki trwa 2 do 5 lat.

§ 11

1. Członkostwo rzeczywiste nadawane jest kandydatowi uchwałą Zarządu Grupy na wniosek naczelnika Grupy.

2. Uchwała Zarządu Grupy o nadaniu członkostwa rzeczywistego wchodzi w życie z chwilą złożenia uroczystego przyrzeczenia następującej treści:

„Dobrowolnie przyrzekam pod słowem honoru, że póki zdrów będę, na każde wezwanie naczelnika lub jego zastępcy – bez względu na porę roku, dnia i stan pogody – stawię się w oznaczonym miejscu i godzinie i udam się w góry celem niesienia pomocy ludziom jej potrzebującym. Postanowień statutu GOPR będę przestrzegał ściśle, polecenia naczelnika, zastępców, kierowników wypraw i akcji będę wykonywał rzetelnie, sumiennie i gorliwie, pamiętając, że od mego postępowania zależy zdrowie i życie ludzkie. W pełnej świadomości przyjętych na siebie trudnych obowiązków i na znak dobrej woli, powyższe przyrzeczenie przez podanie ręki naczelnikowi potwierdzam”.

§ 12

Godność członka honorowego, spośród osób fizycznych szczególnie zasłużonych dla ratownictwa górskiego, nadaje Zjazd Delegatów na wniosek Zarządu Głównego.

§ 13

1. Członkiem wspierającym może być osoba fizyczna lub prawna zainteresowana działalnością i popierająca cele GOPR.

2. Członków wspierających przyjmuje Zarząd Grupy na wniosek naczelnika Grupy.

§ 14

Członkowie są obowiązani do:

1. przestrzegania statutu, regulaminów i uchwał władz,
2. regularnego opłacania składek,
3. aktywnego uczestniczenia w realizacji statutowych zadań.

§ 15

1. Kandydaci mają prawo:

- a) zgłaszania wniosków dotyczących działalności GOPR,
- b) korzystania z pomocy i mienia GOPR.

2. Członkowie rzeczywiści mają prawo:

- a) czynne i bierne prawo wyborcze,
- b) noszenie odznaki i stroju służbowego,
- c) zgłaszania wniosków dotyczących działalności GOPR,
- d) korzystania z pomocy i mienia GOPR.

3. Członkowie honorowi:

- a) mają prawo uczestniczenia w posiedzeniach władz GOPR z głosem doradczym,
- b) są zwolnieni z opłacania składek.

4. Członkowie wspierający, będący osobami fizycznymi, mają prawo:

- a) bierne wyborcze,
- b) noszenia odznaki członka wspierającego,
- c) tworzenia kół środowiskowych lub terenowych.

5. Członkowie wspierający mają prawo zgłaszania wniosków dotyczących działalności GOPR.

§ 16

Członkostwo ustaje w przypadku:

1. wystąpienia z GOPR, zgłoszonego na piśmie,
2. skreślenia z listy członków,
3. wykluczenia,
4. utraty osobowości prawnej przez członka wspierającego.

§ 17

Kandydat może zostać skreślony z listy członków uchwałą Zarządu Grupy, jeżeli:

1. bez usprawiedliwionej przyczyny nie wypełnia obowiązków statutowych,
2. w okresie stażu kandydackiego nie nabył kwalifikacji ratowniczych lub nie złożył przyrzeczenia,
3. zalega z opłacaniem składek ponad jeden rok,
4. Zarząd Grupy odmówił kandydatowi nadania członkostwa rzeczywistego.

§ 18

1. Członek rzeczywisty może zostać skreślony z listy członków uchwałą Zarządu Grupy, jeżeli zalega z opłacaniem składek ponad 1 rok i w ciągu dwóch kolejnych lat nie wypełnia obowiązków statutowych.

2. Od uchwały Zarządu Grupy przysługuje odwołanie do Zarządu Głównego w terminie 14 dni od daty doręczenia uchwały. Uchwała Zarządu Głównego jest ostateczna.

§ 19

Członek wspierający może zostać skreślony z listy członków przez Zarząd Grupy, jeżeli pomimo pisemnego upomnienia zalega z opłacaniem składek ponad jeden rok.

§ 20

1. Za wzorowe wykonywanie obowiązków i szczególne zasługi dla ratownictwa górskiego mogą być nadane następujące wyróżnienia:

- a) dyplom,
- b) honorowa odznaka GOPR,
- c) odznaka „Za zasługi dla ratownictwa górskiego”.

2. Rodzaj, wzór oraz zasady nadawania wyróżnień określa Zarząd Główny.

§ 21

Zarząd Główny lub Zarząd Grupy może występować z wnioskami o nadanie odznaczeń państwowych i innych, osobom szczególnie zasłużonym dla ratownictwa górskiego.

§ 22

Za nieprzestrzeganie statutu, regulaminów i uchwał lub uchybienia w służbie, mogą być nakładane na członków następujące kary:

1. upomnienie,
2. nagana,
3. zawieszenie w prawach członka na okres do dwóch lat,
4. wykluczenie.

§ 23

1. Karę: upomnienia, nagany względnie zawieszenia w prawach członka nakłada naczelnik Grupy.

2. Wykluczenie członka może być orzeczone uchwałą Zarządu Grupy:

- a) za działanie na szkodę GOPR względnie rażące naruszenie postanowień statutu lub regulaminów,
- b) w przypadku rażących zachowań z niskich pobudek lub prawomocnego wyroku sądowego za umyślne przestępstwo pospolite.

§ 24

1. Od decyzji naczelnika Grupy przysługuje prawo odwołania do Zarządu Grupy, którego uchwała jest ostateczna.

2. Od uchwały Zarządu Grupy w sprawie wykluczenia przysługuje prawo odwołania do Zarządu Głównego, którego uchwała jest ostateczna.

§ 25

Karom za uchybienia w Służbie Górskiej, podlegają członkowie niezależnie od funkcji i udziału we władzach, w trybie §23 i 24.

§ 26

1. Kary dotyczące członków władz, z wyjątkiem uchybień w służbie, nakłada w drodze uchwały Zarząd Grupy, której obwiniony jest członkiem.
2. W przypadku odwołania od uchwały, o której mowa w ust. 1, sprawę rozpatruje powołany przez Zarząd Główny doraźny zespół orzekający, którego orzeczenie jest ostateczne.
3. Spory między członkami rozpatruje doraźny zespół pojednawczy powołany przez:
 - a) Zarząd Grupy w odniesieniu do spraw dotyczących członków tej samej Grupy.
 - b) Zarząd Główny w odniesieniu do spraw dotyczących członków dwóch lub więcej Grup.

§ 27

Zasady i tryb postępowania dyscyplinarnego i pojednawczego określa regulamin ustanowiony przez Zarząd Główny.

Rozdział 4. Kadencja i wybory delegatów

§ 28

1. Kadencja władz i mandat delegata trwa cztery lata.
2. Delegatami mogą być członkowie rzeczywisci.
3. Wybory delegatów odbywają się w Grupach i są powszechne – bezpośrednie lub pośrednie.
4. Wybory delegatów odbywają się w głosowaniu tajnym.

§ 29

1. Wybory delegatów na Zjazd Delegatów zarządza Zarząd Główny, ustalając:
 - a) regulamin wyborczy,
 - b) liczbę członków rzeczywistych na jeden mandat delegata na Zjazd Delegatów,
 - c) zasady, tryb i terminy przeprowadzenia wyborów.
2. Zarząd Grupy określa:
 - a) rodzaj wyborów w Grupie, wymieniony w §28 ust. 3,
 - b) liczbę członków rzeczywistych z sekcji na jeden mandat delegata na zebranie Grupy.

§ 30

1. Wybory bezpośrednie delegatów odbywają się na ogólnym zebraniu członków Grupy.
2. Wybory pośrednie są dwustopniowe i odbywają się:
 - a) w Sekcjach Operacyjnych, których członkowie wybierają delegatów Sekcji na zebranie delegatów Grupy,
 - b) na zebraniu delegatów Grupy, które wybiera delegatów na Zjazd Delegatów.

§ 31

Mandat delegata wygasa wskutek:

1. zrzeczenia się,
2. utraty członkostwa,
3. zawieszenia w prawach członka.

§ 32

1. Jeżeli 1/3 mandatów delegatów Sekcji lub Grupy jest nie obsadzona, zarządza się wybory uzupełniające delegatów na zebranie Grupy lub na Zjazd Delegatów.
2. Nie zarządza się wyborów uzupełniających, jeżeli do upływu kadencji pozostaje mniej niż 6 miesięcy.
3. Wybory uzupełniające przeprowadza się w trybie określonym w §29 i 30.

Rozdział 5. Władze naczelne

§ 33

1. Władzami naczelnymi są:

- a) Zjazd Delegatów.
- b) Zarząd Główny.
- c) Komisja Rewizyjna.

2. Wybory do władz odbywają się w głosowaniu tajnym.

3. Uchwały władz naczelnych zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy ich składu.

§ 34

1. W przypadku wygaśnięcia mandatu członka władz wybranego przez Zjazd Delegatów, przysługuje tym władzom prawo kooptacji w ilości nie przekraczającej liczby członków wybranych przez Zjazd.

2. W przypadku wygaśnięcia mandatu członka władz wybranego bezpośrednio w Grupie, zebranie ogólne lub zebranie delegatów dokonuje wyboru uzupełniającego, z zastrzeżeniem zawartym w §32 ust 2.

§ 35

1. Zjazd Delegatów jest najwyższą władzą GOPR i może być zwyczajny lub nadzwyczajny.

2. W Zjeździe biorą udział:

- a) delegaci – z głosem stanowiącym,
- b) członkowie honorowi, członkowie ustępujących władz naczelnych i inne osoby zaproszone – z głosem doradczym.

§ 36

Do kompetencji Zjazdu Delegatów należy:

1. ustalanie kierunków rozwoju,
2. przyjmowanie sprawozdań,
3. udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu, na wniosek Komisji Rewizyjnej,
4. wybór członków władz naczelnych,
5. wybór prezesa spośród członków Zarządu Głównego,
6. nadawanie godności członka honorowego,
7. powoływanie i rozwiązywanie Grup a także dokonywanie zmian w obszarze ich działania,
8. podejmowanie uchwał w sprawach: zmian statutu, rozwiązania GOPR.

§ 37

1. Zjazd Delegatów zwoływany jest przez Zarząd Główny.

2. Zarząd Główny zawiadamia delegatów o terminie, miejscu i proponowanym porządku obrad, na 30 dni przed terminem Zjazdu.

§ 38

1. Nadzwyczajny Zjazd Delegatów zwoływany jest na wniosek:

- a) Zarządu Głównego lub Komisji Rewizyjnej,
- b) Zarządów co najmniej trzech Grup,
- c) co najmniej połowy delegatów na Zjazd.

2. Nadzwyczajny Zjazd Delegatów zwołuje Zarząd Główny w terminie trzech miesięcy od daty zgłoszenia wniosku, zawiadamiając o jego terminie, miejscu oraz porządku obrad proponowanym przez wnioskodawców, na 30 dni przed terminem Zjazdu.

3. Przedmiotem obrad Zjazdu nadzwyczajnego mogą być wyłącznie sprawy, dla których został zwołany.

§ 39

1. Zarząd Główny składa się z 9 do 11 członków a mianowicie:

- a) po jednym członku z każdej Grupy, wybranym bezpośrednio w Grupie, jeżeli Zjazd Delegatów nie zgłosi zastrzeżeń do którejkolwiek z osób wybranych w tym trybie. W przypadku odrzucenia przez Zjazd Delegatów osoby wybranej w Grupie, prawo zgłoszenia innego kandydata przysługuje delegatom reprezentującym tę Grupę na Zjeździe,
- b) 1–3 członków wybranych przez Zjazd Delegatów,
- c) naczelnika GOPR.

2. Mandat członka Zarządu Głównego, wymieniony w ust. 1 pkt. 1 w czasie jego nieobecności, pełni jeden z zastępców, o których mowa w §53 pkt. 4 lit. b jeżeli Zjazd Delegatów nie zgłosi zastrzeżeń w stosunku do którejkolwiek z osób wybranych w tym trybie. W przypadku odrzucenia przez Zjazd Delegatów osoby wybranej w Grupie na zastępcę członka Zarządu, prawo zgłoszenia innego kandydata przysługuje delegatom reprezentującym tę Grupę na Zjeździe.

§ 40

Do zakresu działania Zarządu Głównego należy:

1. realizacja celów statutowych, uchwał Zjazdu,
2. uchwalanie planów i zbiorczego budżetu, w tym dzielenie dotacji na potrzeby Grup i władz naczelnych oraz przyjmowanie sprawozdań z ich realizacji,
3. stanowienie prawa wewnątrz – organizacyjnego, w tym uchwalanie regulaminu Służby Górskiej i stanowienie o strukturze organizacyjnej biura Zarządu Głównego,
4. zarządzanie majątkiem GOPR nie będącym majątkiem Grup, w tym udzielanie pełnomocnictw,
5. rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządów Grup w sprawach dyscyplinarnych i członkowskich,
6. powoływanie doraźnych zespołów orzekających i pojednawczych,
7. nadzorowanie działalności Grup, w tym zawieszanie uchwał władz Grup, jeżeli są sprzeczne ze statutem lub z wcześniejszymi uchwałami władz naczelnych,
8. zwoływanie Zjazdów Delegatów i uchwalanie regulaminów wyborczych,
9. powoływanie i odwoływanie naczelnika GOPR,
10. określanie wewnętrznej struktury i zasad pracy Zarządu Głównego,
11. reprezentowanie GOPR na zewnątrz.

§ 41

1. Zarząd Główny wybiera spośród siebie dwóch wiceprezesów i sekretarza.
2. Prezes i wiceprezesi nie mogą być pracownikami GOPR.
3. Posiedzenia Zarządu Głównego zwołuje prezes lub wiceprezes. Odbývają się one w miarę potrzeby, nie rzadziej niż 4 razy w roku.

§ 42

1. Komisja Rewizyjna składa się z 15–17 członków a mianowicie:
 - a) po 2 członków z każdej Grupy, wybranych bezpośrednio w Grupie,
 - b) 1–3 członków wybranych przez Zjazd delegatów.
2. Członkami Komisji mogą być członkowie rzeczywisci nie będący pracownikami GOPR.
3. Komisja wybiera spośród siebie prezesa, wiceprezesa i sekretarza.

§ 43

Do zakresu działania Komisji Rewizyjnej należy:

1. przeprowadzenie raz w roku kontroli całej działalności GOPR,

2. występowanie do Zarządów: Głównego i Grup z wnioskami pokontrolnymi a także kontrola ich realizacji,
3. występowanie do Zjazdu Delegatów i zebrań Grup z wnioskami, w tym w sprawie udzielenia absolutorium,
4. wnioskowanie o zwołanie nadzwyczajnego Zjazdu Delegatów lub nadzwyczajnego zebrania Grupy,
5. przeprowadzanie kontroli specjalistycznych i doraźnych w miarę potrzeb,
6. określenie wewnętrznej struktury i zasad pracy Komisji.

§ 44

1. Prezes lub delegowani członkowie Komisji Rewizyjnej mogą uczestniczyć w zebraniach władz GOPR.
2. Komisja Rewizyjna może powoływać rzeczoznawców i specjalistów nie będących członkami GOPR.

Rozdział 6. Służba Górska

§ 45

1. Działalność ratowniczą prowadzi Służba Górska.
2. Służbę Górską stanowią członkowie rzeczywisci i kandydaci.
3. Służba Górska wykonuje swe zadania w ramach Grup.
4. Przełożonym Służby Górskiej jest naczelnik Grupy.

§ 46

1. Kontrolę Służby Górskiej naczelników Grup sprawuje naczelnik GOPR, zwany dalej naczelnikiem.
2. Naczelnik i naczelnicy Grup są odpowiednio organami wykonawczymi Zarządów: Głównego i Grup.
3. Naczelnik i naczelnicy Grup są kierownikami zakładów pracy w zrozumieniu prawa.

§ 47

Do zakresu działania naczelnika należy:

1. wykonywanie uchwał Zarządu Głównego i prowadzenie jego biura,
2. kontrolowanie działalności Służby Górskiej w Grupach i występowanie do Zarządu Głównego lub Zarządów Grup z wnioskami,
3. reprezentowanie GOPR,
4. wydawanie zarządzeń wewnętrznych dotyczących pracy w biurze Zarządu Głównego,
5. zarządzanie majątkiem i gospodarką finansową Zarządu Głównego,
6. składanie Zarządowi Głównemu sprawozdań,
7. prowadzenie zadań wspólnych powierzonych przez Grupy,
8. wykonywanie innych funkcji kontrolnych zleconych przez Zarząd Główny.

§ 48

Do zakresu działania naczelnika Grupy należy:

1. kierowanie służbą Górską Grupy,
2. reprezentowanie Służby Górskiej na zewnątrz,
3. prowadzenie całokształtu działalności grupy,
4. wykonywanie uchwał Zarządu Grupy i prowadzenie jego biura,
5. wydawanie zarządzeń dotyczących pracy i służby w grupie,
6. zarządzanie majątkiem i gospodarką finansową Grupy,
7. składanie Zarządowi Grupy sprawozdań,
8. powoływanie i odwoływanie kierowników Sekcji Operacyjnych.

§ 49

Szczegółowe prawa i obowiązki Służby Górskiej, wymagania kwalifikacyjne, zasady użytkowania stopni służbowych oraz przenoszenia w stan pozasłużbowy określa regulamin Służby Górskiej uchwalony przez Zarząd Główny.

Rozdział 7. Grupy regionalne

§ 50

1. Dla prowadzenia działalności ratowniczej na określonym terenie Zarząd Grupy powołuje Sekcje Operacyjne, wyznaczając obszar ich działania, zwane dalej Sekcjami.
2. Na czele Sekcji stoi kierownik powoływany przez naczelnika Grupy, na wniosek lub za zgodą zebrania ogólnego Sekcji.

§ 51

1. Władzą Grupy jest:
 - a) zebranie ogólne członków lub zebranie delegatów wyłonionych na zebraniach członków Sekcji, w zależności od uchwały Zarządu Grupy,
 - b) Zarząd Grupy.
2. Wybory do władz Grupy odbywają się w głosowaniu tajnym.
3. Uchwały władz Grup zapadają zwykłą większością głosów, przy obecności co najmniej połowy ich składu.

§ 52

1. Zebranie ogólne członków Grupy lub zebranie delegatów, zwane dalej zebraniem Grupy, jest najwyższą władzą Grupy i może być zwyczajne lub nadzwyczajne.
2. W zebraniu Grupy biorą udział:
 - a) z głosem stanowiącym:
 - w zebraniu ogólnym – członkowie Grupy,
 - w zebraniu delegatów – delegaci wybrani na zebraniach Sekcji,
 - b) z głosem doradczym członkowie: honorowi i ustępujących władz Grupy oraz osoby zaproszone przez Zarząd Grupy.

§ 53

Do kompetencji zebrania Grup należy:

1. uchwalenie programu działalności Grupy,
2. przyjmowanie sprawozdań Zarządu Grupy i udzielanie na wniosek Komisji Rewizyjnej absolutorium,
3. wybór delegatów na Zjazd Delegatów,
4. wybór członków władz naczelnych, w tym:
 - a) członka Zarządu Głównego,
 - b) dwóch zastępców członka Zarządu Głównego,
 - c) dwóch członków Komisji Rewizyjnej,
5. wybór członków Zarządu Grupy i spośród nich prezesa,
6. uchwalenie nazwy Grupy lub jej zmiany,
7. podejmowanie uchwał w sprawach zgłoszonych do porządku obrad.

§ 54

1. Zarząd Grupy zawiadamia członków (delegatów Sekcji) o miejscu, terminie i proponowanym porządku obrad zebrania Grupy na 15 dni przed terminem zebrania.
2. Zebranie członków Sekcji jest organizowane na warunkach zebrania Grupy.

§ 55

1. Nadzwyczajne zebranie Grupy jest zwoływane na wniosek:

- a) władz naczelnych, Zarządu Grupy,
 - b) 1/3 ogółu członków rzeczywistych Grupy,
 - c) co najmniej połowy delegatów Sekcji.
2. Nadzwyczajne zebranie Grupy zwołuje Zarząd Grupy w terminie jednego miesiąca od daty zgłoszenia wniosku, określając miejsce, termin oraz proponowany przez wnioskodawców porządek obrad na 15 dni przed terminem zebrania.
 3. Przedmiotem nadzwyczajnego zebrania grupy mogą być wyłącznie sprawy, dla których zostało zwołane.
 4. Nadzwyczajne zebranie Sekcji jest zwoływane przez Zarząd Grupy na jego wniosek lub wniosek 1/3 ogółu członków Sekcji. Nadzwyczajne zebranie Sekcji jest organizowane na warunkach nadzwyczajnego zebrania Grupy.

§ 56

1. Do kompetencji Zarządów Grup należą wszystkie sprawy niezastrzeżone statutem dla władz naczelnych.
2. Do zakresu działania Zarządu Grupy należy:
 - a) realizacja celów statutowych,
 - b) realizowanie uchwał władz naczelnych i zebrania Grupy,
 - c) uchwalanie planu działalności i budżetu oraz przyjmowanie sprawozdań z ich realizacji,
 - d) programowanie Służby Górskiej,
 - e) powoływanie i odwoływanie naczelnika Grupy,
 - f) stanowienie o strukturze organizacyjnej,
 - g) stanowienie prawa wewnątrz – organizacyjnego w sprawach nieuregulowanych,
 - h) ustalanie wysokości składek członkowskich,
 - i) ustalanie zasad finansowo-ekonomicznych,
 - j) zarządzanie majątkiem Grupy, w tym udzielanie pełnomocnictw,
 - k) przyjmowanie i skreślanie członków Grupy,
 - l) rozpatrywanie odwołań od decyzji naczelnika Grupy w sprawach dyscyplinarnych,
 - ł) powoływanie doraźnych zespołów orzekających i pojednawczych,
 - m) podejmowanie uchwał w sprawie wykluczenia członków,
 - n) zwoływanie zebrań Grupy, uchwalanie regulaminów wyborczych w przypadku wyborów pośrednich,
 - o) powoływanie i rozwiązywanie Sekcji,
 - p) nadzorowanie i kontrola działalności naczelnika Grupy,
 - r) podejmowanie uchwał w sprawach nienależących do innych władz,
 - s) określanie wewnętrznej struktury i zasad pracy Zarządu Grupy.

§ 57

1. Zarząd Grupy wybiera spośród siebie 1–2 wiceprezesów i sekretarza.
2. Prezes i wiceprezesi nie mogą być pracownikami GOPR.
3. Posiedzenia Zarządu Grupy zwołuje prezes lub wiceprezes. Odbývają się one w miarę potrzeby nie rzadziej niż 4 razy w roku.

Rozdział 8. Majątek, fundusze i gospodarka finansowa

§ 58

1. Majątek stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.
2. Na fundusze GOPR składają się:
 - a) dotacje budżetowe i pozabudżetowe,
 - b) subwencje, darowizny, spadki i zapisy,

- c) składki członkowskie,
 - d) wpływy z działalności statutowej i zadań zleconych,
 - e) wpływy z działalności gospodarczej.
3. Majątek ruchomy i nieruchomy GOPR zostaje wyodrębniony z podziałem na Grupy i Zarząd Główny, przechodząc na ich własność.

§ 59

1. Nieruchomości, ruchomości i fundusze uzyskane przez Grupy pozostają do ich swobodnego rozporządzenia.
2. Dotacje otrzymane przez Zarząd Główny są dzielone przez Zarząd Główny na potrzeby Grup i władz naczelnych.

§ 60

Zarząd Główny i Zarządy Grup prowadzą własną ewidencję finansowo-księgową i sporządzają odrębne sprawozdania finansowe, zaś Zarząd Główny sporządza sprawozdanie finansowe zbiorcze.

§ 61

Dla oświadczenia woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych wymagane jest zgodne współdziałanie:

1. w odniesieniu do Zarządu Głównego – dwóch jego upoważnionych członków, w tym naczelnika.
2. w odniesieniu do Zarządu Grupy – jak w pkt. 1.

Rozdział 9. Zmiana statutu i rozwiązanie GOPR

§ 62

1. Uchwałę w sprawie zmiany statutu lub rozwiązania GOPR podejmuje Zjazd Delegatów, większością 3/4 głosów w obecności co najmniej 3/4 delegatów.
2. Uchwała o rozwiązaniu GOPR określi sposób likwidacji oraz cel, na jaki zostanie przeznaczony majątek GOPR.
3. Majątek likwidowanego stowarzyszenia może być przeznaczony wyłącznie na cele równoznaczne lub zbieżne z §7 i 8 niniejszego statutu.

Źródło:

Statut GOPR z 1990 roku, <https://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr> [dostęp 06.03.2017].

STATUT WODNEGO OCHOTNICZEGO POGOTOWIA RATUNKOWEGO
tekst jednolity po zmianach wprowadzonych na podstawie Postanowienia
Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy XIII, Wydział Gospodarczy
KRS z dnia 25 maja 2012 roku – sygnatura sprawy WA.XIII NS-REJ.
KRS/008369/12/413 – w związku z Uchwałą nr 7 Nadzwyczajnego
Zjazdu Krajowego WOPR z dnia 26. 02. 2012 roku w sprawie zmian
w Statucie Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego

Rozdział 1. Postanowienia ogólne

§ 1

Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, zwane dalej „WOPR”, działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 roku Prawo o stowarzyszeniach, ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 roku o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, ustawy z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym i innych przepisów oraz na podstawie niniejszego Statutu.

§ 2

WOPR działa na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, z siedzibą władz krajowych w Warszawie.

§ 3

1. WOPR posiada osobowość prawną i jest zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym.
2. WOPR opiera swoją działalność na pracy społecznej członków.
3. WOPR może zatrudniać pracowników.

§ 4

1. WOPR może prowadzić działalność gospodarczą na ogólnych zasadach określonych w odrębnych przepisach prawa.
2. Dochód z działalności gospodarczej WOPR służy realizacji celów statutowych.

§ 5

WOPR posiada strukturę zgodną z podziałem administracyjnym kraju oraz władze na szczeblach: centralnym, wojewódzkim, terenowym.

§ 6

1. Znakiem WOPR jest niebieski krzyż na tle złotej kotwicy z umieszczonym wokół niego, pomiędzy dwoma pierścieniami, napisem – Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe.
2. WOPR może używać sztandaru, odznak i pieczęci zgodnie z właściwymi przepisami.

§ 7

WOPR może być członkiem stowarzyszeń krajowych i zagranicznych oraz społeczności międzynarodowych o tym samym lub podobnym profilu działania.

Rozdział 2. Cele i sposoby działania

§ 8

Celem WOPR jest prowadzenie działań ratowniczych, polegających w szczególności na organizowaniu i udzielaniu pomocy osobom, które uległy wypadkowi lub narażone są na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia na obszarze wodnym.

§ 9

WOPR w ramach celu, wymienionego w § 8, w szczególności:

- 1) organizuje, kieruje, koordynuje i bezpośrednio prowadzi działania ratownicze;
- 2) współdziała z administracją publiczną i innymi podmiotami zainteresowanymi obronnością państwa, bezpieczeństwem powszechnym i porządkiem publicznym oraz ochroną cywilną i środowiska wodnego;
- 3) bierze udział lub prowadzi akcje ratownicze podczas zagrożeń powszechnych, katastrof naturalnych i awarii technicznych, w tym powodzi i pożarów na wodach;
- 4) dokumentuje przedsięwzięcia organizacyjne i prowadzi rejestr działań ratowniczych;
- 5) ujawnia zagrożenia w zakresie bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych, w tym pływających i kąpiących się oraz uprawiających rekreację i sporty wodne;
- 6) przekazuje informacje o zagrożeniach na obszarach wodnych właściwej radzie gminy;
- 7) dokonuje przeglądów i wydaje zaświadczenia bezpieczeństwa kąpielisk, miejsc wykorzystywanych do kąpieli, pływalni i innych obiektów dysponujących nieckami basenowymi;
- 8) wydaje ekspertyzy i opinie z zakresu bezpieczeństwa wodnego, w tym dla środków przydatnych w ratownictwie wodnym;
- 9) świadczy usługi z zakresu ratownictwa wodnego;
- 10) inicjuje i prowadzi prace badawcze w zakresie bezpieczeństwa na wodach;
- 11) ustala szczegółowe programy kursów i szkoleń specjalistycznych z zakresu ratownictwa wodnego oraz określa kompetencje ratowników i instruktorów w ramach organizacji;
- 12) szkoli ratowników, ratowników wodnych i instruktorów oraz przewodników psów ratowniczych;
- 13) nadaje stopnie ratownikom wodnym i instruktorom w ramach organizacji;
- 14) może prowadzić przedsięwzięcia prewencyjne, profilaktyczne i edukacyjne z zakresu bezpieczeństwa na obszarach wodnych oraz przeciwdziała alkoholizmowi;
- 15) naucza pływania i doskonali umiejętności pływackie;
- 16) egzaminuje oraz wydaje dokumenty i odznaki potwierdzające umiejętność pływania;
- 17) prowadzi działalności sportową, rekreacyjną i turystyczną oraz organizuje zawody;
- 18) krzewi etykę ratowników wodnych i umacnia więzi organizacyjne członków;
- 19) prowadzi rejestr własnych statków ratowniczych;
- 20) wymienia doświadczenia i współpracuje z pokrewnymi organizacjami krajowymi i zagranicznymi oraz społecznościami międzynarodowymi.

Rozdział 3. Członkowie, ich prawa i obowiązki

§ 10

1. Członkami WOPR mogą być osoby fizyczne i prawne.
2. WOPR może zrzeszać członków: zwyczajnych, wspierających, honorowych.
3. Przyjęcie członka zwyczajnego i wspierającego do WOPR następuje na podstawie pismnego wniosku w drodze uchwały zarządu właściwej jednostki WOPR.
4. Tytuł Członka Honorowego WOPR i godność Prezesa Honorowego WOPR nadaje walne zebranie delegatów lub członków WOPR, zwane dalej Zjazdem Krajowym WOPR.

§ 11

1. Członkiem zwyczajnym WOPR może być osoba fizyczna, mająca pełną zdolność do czynności prawnych, nie pozbawiona praw publicznych oraz osoba małoletnia w wieku od 16 do 18 lat, mająca ograniczoną zdolność do czynności prawnych i małoletni w wieku poniżej 16 lat za zgodą przedstawiciela ustawowego.
2. Członek zwyczajny WOPR należy do właściwej jednostki WOPR.

3. Członek zwyczajny WOPR ma prawo do:

- 1) udziału w Zjeździe Krajowym WOPR, z głosem stanowiącym poprzez swych delegatów, którzy posiadają czynne i bierne prawo wyborcze;
 - 2) uczestniczenia w przedsięwzięciach WOPR;
 - 3) zgłaszania wniosków do władz WOPR;
 - 4) otrzymywania od władz WOPR pomocy w realizacji zadań statutowych;
 - 5) używania odznak, znaków i bandery zgodnie z uchwałami władz WOPR;
 - 6) korzystania z innych uprawnień wynikających ze statutu, uchwał i decyzji władz WOPR.
4. Członek zwyczajny WOPR ma obowiązek bieżącego opłacania składki członkowskiej, przestrzegania przepisów, w tym statutu, uchwał, regulaminów i decyzji władz WOPR.

§ 12

1. Członkiem wspierającym WOPR może być osoba fizyczna lub prawna, posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, która zadeklarowała świadczenie na rzecz WOPR.
2. Osoba prawna działa w WOPR przez swojego przedstawiciela.
3. Członek wspierający WOPR posiada prawa określone w § 11 ust. 3 p. 2–6.

§ 13

1. Członkiem Honorowym WOPR może być osoba fizyczna, która wniosła wybitny wkład w rozwój WOPR lub w inny szczególny sposób zasłużyła się dla ratownictwa wodnego.
2. Prezesem Honorowym WOPR może być osoba fizyczna, po zakończeniu pełnienia funkcji Prezesa WOPR, która w wybitny sposób zasłużyła się dla WOPR.
3. Prezes Honorowy WOPR nie może pełnić funkcji we władzach WOPR.

§ 14

1. Członkostwo WOPR ustaje na skutek:

- 1) dobrowolnie złożonego pisemnego wniosku o rezygnacji z przynależności do WOPR;
- 2) skreślenia z listy członków WOPR z powodu zalegania z opłatą świadczeń, w okresie dłuższym niż 24 miesiące;
- 3) wykluczenia lub pozbawienia na mocy prawomocnego orzeczenia sądu koleżeńkiego właściwej jednostki WOPR, w przypadkach naruszenia statutu WOPR, innych przepisów prawnych oraz działania na szkodę WOPR.
2. W przypadku określonym w ust. 1 p. 2 zarząd właściwej jednostki WOPR, a w przypadkach określonych w ust. 1 p. 3 sąd koleżeński właściwej jednostki WOPR zobowiązani są zawiadomić członka o skreśleniu lub wykluczeniu, podając przyczynę oraz wskazując jednocześnie organ do wniesienia i termin złożenia odwołania.
3. Uchwały i orzeczenia w sprawach określonych ust. 1 mogą być zaskarżone z podaną przyczyną w terminie 30 dni od daty ich doręczenia do zarządu nadrzędnej jednostki WOPR.
4. Utrata członkostwa WOPR jest równoznaczna z utratą posiadanych stopni i uprawnień WOPR.
5. Przywrócenie członkostwa, stopni i uprawnień WOPR, utraconych z ust. 1 p. 2 następuje na podstawie uchwały zarządu właściwej jednostki WOPR.

Rozdział 4. Władze

§ 15

1. Najwyższą władzą WOPR jest Zjazd Krajowy WOPR.
2. Władzami centralnymi WOPR są: zarząd, zwany dalej Zarządem Głównym WOPR, komisja rewizyjna, zwana dalej Główną Komisją Rewizyjną WOPR, sąd koleżeński, zwany dalej Sądem Honorowym WOPR.

§ 16

1. Delegaci na Zjazd Krajowy WOPR są wybierani na okres 5 lat na walnych zebraniach delegatów lub członków jednostek wojewódzkich WOPR, zgodnie z ordynacją uchwaloną przez Zarząd Główny WOPR.
2. Kadencja władz centralnych WOPR trwa 5 lat a ich wybór odbywa się spośród delegatów na Zjazd Krajowy WOPR w głosowaniu jawnym lub tajnym, bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania.
3. Uchwały władz WOPR podejmowane są w głosowaniu jawnym lub tajnym, zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy uprawnionych do głosowania.
4. W przypadku ustąpienia lub wykluczenia członka władz WOPR w trakcie kadencji, skład osobowy władz może być uzupełniany w drodze kooptacji do 1/3 składu wybieralnego.

§ 17

1. Zjazd Krajowy WOPR może być zwyczajny lub nadzwyczajny.
2. W Zjeździe Krajowym WOPR biorą udział:
 - 1) z głosem stanowiącym delegaci wybrani na walnych zebraniach delegatów lub członków jednostek wojewódzkich WOPR;
 - 2) z głosem doradczym członkowie wspierający i zaproszeni goście.
3. Zjazdem Krajowym WOPR kieruje prezydium zgodnie z przyjętym regulaminem.

§ 18

1. Nadzwyczajny Zjazd Krajowy WOPR zwołuje Zarząd Główny WOPR, z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek:
 - 1) Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR;
 - 2) co najmniej 2/3 liczby delegatów na Zjazd Krajowy WOPR;
 - 3) co najmniej 1/2 liczby członków zwyczajnych WOPR.
2. Nadzwyczajny Zjazd Krajowy WOPR obraduje wyłącznie nad sprawami, dla których został zwołany.
3. Zarząd Główny WOPR jest zobowiązany zwołać nadzwyczajny Zjazd Krajowy WOPR w ciągu trzech miesięcy, od dnia otrzymania wniosku.
4. O terminie, miejscu i porządku obrad Zjazdu Krajowego WOPR, Zarząd Główny WOPR powiadamia delegatów co najmniej 14 dni przed rozpoczęciem.

§ 19

Do Zjazdu Krajowego WOPR w szczególności należy:

- 1) uchwalanie statutu WOPR i jego zmian wraz z regulaminami:
 - a) Zarządu Głównego WOPR,
 - b) Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR,
 - c) Sądu Honorowego WOPR;
- 2) określanie strategicznych kierunków działania WOPR;
- 3) wybieranie i odwoływanie Prezesa WOPR;
- 4) określanie liczby oraz wybieranie i odwoływanie członków władz WOPR;
- 5) nadawanie i pozbawianie tytułu Członka Honorowego WOPR oraz godności Prezesa Honorowego WOPR;
- 6) rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządu Głównego WOPR;
- 7) rozpatrywanie wniosków o darowanie kar orzeczonych lub utrzymanych w mocy przez Sąd Honorowy WOPR;
- 8) zatwierdzanie sprawozdań z działalności: Zarządu Głównego WOPR, Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR, Sądu Honorowego WOPR;
- 9) udzielanie lub odmawianie udzielenia absolutionu ustępującemu Prezesowi WOPR

i członkom Zarządu Głównego WOPR, na wniosek Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR;
10) rozwiązanie WOPR i przeznaczenie majątku WOPR.

§ 20

1. W okresie pomiędzy Zjazdami Krajowymi WOPR działalnością WOPR kieruje Zarząd Główny WOPR.
2. W skład Zarządu Głównego WOPR wchodzi od 17 do 21 członków, w tym Prezes WOPR.
3. Na pierwszym posiedzeniu Zarząd Główny WOPR, na wniosek Prezesa WOPR, wybiera ze swojego grona Prezydium Zarządu Głównego WOPR.
4. Prezes WOPR stoi na czele oraz kieruje pracami Zarządu Głównego WOPR i Prezydium Zarządu Głównego WOPR.

§ 21

Do zakresu działania Zarządu Głównego WOPR w szczególności należy:

- 1) zwoływanie i organizowanie Zjazdu Krajowego WOPR;
- 2) przygotowywanie projektów uchwał Zjazdu Krajowego WOPR;
- 3) określanie głównych kierunków działania WOPR;
- 4) powołanie pełniącego obowiązki Prezesa Zarządu Głównego WOPR, w przypadku ustąpienia Prezesa WOPR w trakcie kadencji;
- 5) dokooptowanie członków Zarządu Głównego WOPR;
- 6) składanie Zjazdowi Krajowemu WOPR sprawozdań ze swojej działalności;
- 7) wnioskowanie o nadanie godności Prezesa Honorowego WOPR i tytułu Członka Honorowego WOPR;
- 8) określanie zasad i trybu powstawania, działania oraz likwidowania jednostek WOPR;
- 9) określanie wysokości składek członkowskich oraz zasad i trybu ich zbierania i przekazywania;
- 10) upoważnianie i cofanie upoważnień do podpisywania dokumentów WOPR;
- 11) planowanie pracy WOPR i określanie budżetu WOPR;
- 12) zatwierdzanie rocznych sprawozdań z działalności WOPR, w tym finansowych;
- 13) określanie regulaminu Prezydium Zarządu Głównego WOPR;
- 14) zatwierdzanie uchwał Prezydium Zarządu Głównego WOPR;
- 15) powoływanie zespołów opiniodawczych i określanie ich regulaminów;
- 16) przystępowanie i występowanie WOPR ze stowarzyszeń krajowych i zagranicznych oraz społeczności międzynarodowych i delegowanie do nich przedstawicieli WOPR.

§ 22

1. Pomędzy posiedzeniami Zarządu Głównego WOPR pracami WOPR kieruje Prezydium Zarządu Głównego WOPR.
2. Pomędzy posiedzeniami Prezydium Zarządu Głównego WOPR decyzje w sprawach WOPR podejmuje Prezes WOPR, który może upoważnić inne osoby do wykonania czynności w jego zastępstwie.

§ 23

1. Główna Komisja Rewizyjna WOPR składa się z 5 do 7 członków i jest wybrana do sprawowania kontroli w WOPR.
2. Główna Komisja Rewizyjna WOPR ma prawo żądania od członków i władz WOPR złożenia pisemnych lub ustnych wyjaśnień dotyczących kontrolowanych spraw.
3. Przewodniczący lub wyznaczony członek Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR ma prawo udziału z głosem doradczym w posiedzeniach Zarządu Głównego WOPR i Prezydium Zarządu Głównego WOPR.

4. Członkowie Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR nie mogą pełnić innych funkcji we władzach centralnych WOPR.

§ 24

Do zakresu działania Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR należy:

- 1) przeprowadzanie co najmniej raz w roku kontroli działalności WOPR, w tym władz WOPR z wyłączeniem Sądu Honorowego WOPR;
- 2) kontrolowanie przestrzegania zasad prawidłowego gospodarowania funduszami i majątkiem WOPR;
- 3) składanie sprawozdań ze swej działalności na Zjeździe Krajowym WOPR;
- 4) zgłaszanie na Zjeździe Krajowym WOPR wniosków o udzielenie lub odmowę udzielenia absolutorium Zarządowi Głównemu WOPR, bądź w stosunku do każdego członka Zarządu Głównego WOPR oddzielnie;
- 5) przedkładanie Zarządowi Głównemu WOPR, poprzez Prezesa WOPR i Prezydium Zarządu Głównego WOPR, protokołów pokontrolnych wraz z wnioskami;
- 6) występowanie do Zarządu Głównego WOPR z żądaniem zwołania Nadzwyczajnego Zjazdu Krajowego WOPR w określonej sprawie w razie stwierdzenia nie wywiązywania się Zarządu Głównego WOPR ze statutowych obowiązków;
- 7) występowanie do Prezesa WOPR z żądaniem zwołania posiedzenia Zarządu Głównego WOPR lub Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawach nie cierpiących zwłoki;
- 8) zapoznavanie z uchwałami, opiniami, stanowiskami i wnioskami Prezesa WOPR w terminie do 14 dni po posiedzeniu Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR oraz Prezydium Zarządu Głównego WOPR na najbliższym jego posiedzeniu;
- 9) dokooptowanie członków Głównej Komisji Rewizyjnej WOPR.

§ 25

1. Sąd Honorowy WOPR składa się z 7 do 9 członków i jest wybrany do zapobiegania oraz likwidowania sporów i konfliktów w WOPR.
2. Sąd Honorowy WOPR rozpatruje sprawy i orzeka kary upomnienia, nagany, zawieszenia w prawach i wykluczenia członka władz centralnych WOPR oraz odebrania lub zawieszenia stopnia starszego ratownika, instruktora i instruktora-wykładowcy WOPR.
3. Sąd Honorowy WOPR rozpatruje odwołania od orzeczeń sądów koleżeńskich jednostek wojewódzkich WOPR w sprawach dyscyplinarnych.
4. Od orzeczenia Sądu Honorowego WOPR można odwołać się do zmienionego i poszerzonego składu Sądu Honorowego WOPR, którego orzeczenia są ostateczne.
5. Członkowie Sądu Honorowego WOPR nie mogą pełnić innych funkcji we władzach centralnych WOPR.

§ 26

Do zakresu działania Sądu Honorowego WOPR należy:

- 1) rozpatrywanie, rozstrzyganie i likwidowanie sporów i konfliktów, powstałych pomiędzy członkami i władzami WOPR;
- 2) rozpatrywanie spraw związanych z naruszeniem przez członków przepisów, w tym statutu WOPR, uchwał, regulaminów i decyzji władz WOPR;
- 3) występowanie do właściwych władz WOPR z wnioskami o podjęcie czynności mających na celu usunięcie ujemnych zjawisk, będących przyczyną sporów i zatargów;
- 4) składanie na Zjeździe Krajowym WOPR sprawozdania z działalności Sądu Honorowego WOPR;
- 5) wykluczanie i dokooptowanie członków Sądu Honorowego WOPR.

Rozdział 5. Jednostki wojewódzkie i terenowe

§ 27

1. Najwyższą władzą wojewódzką WOPR jest walne zebranie delegatów lub członków jednostki wojewódzkiej WOPR.
2. Władzami wojewódzkimi WOPR są: zarząd, komisja rewizyjna, sąd koleżeński.

§ 28

1. Najwyższą władzą terenową WOPR jest walne zebranie delegatów lub członków jednostki terenowej WOPR.
2. Władzą terenową WOPR są: zarząd, komisja rewizyjna, sąd koleżeński.
3. Zarząd jednostki wojewódzkiej WOPR, po uzyskaniu pozytywnej opinii Zarządu Głównego WOPR, może utworzyć jednostki na szczeblu terenowym nie pokrywające się z obszarem jednostki administracyjnej kraju.

§ 29

1. Jednostki wojewódzkie WOPR posiadają osobowość prawną.
2. Jednostki terenowe WOPR mogą posiadać osobowość prawną.
3. Jednostki wojewódzkie i terenowe WOPR obowiązuje Statut WOPR oraz uchwały i decyzje władz centralnych WOPR.
4. Jednostki wojewódzkie WOPR składają corocznie Zarządowi Głównemu WOPR sprawozdanie z prowadzonej działalności, w tym finansowej i majątkowej.

Rozdział 6. Majątek i fundusze

§ 30

Majątek WOPR stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.

§ 31

1. Źródłami powstania majątku WOPR są w szczególności:
 - 1) opłaty, wpisowe i składki członkowskie;
 - 2) wpływy z działalności statutowej i gospodarczej;
 - 3) dochody z nieruchomości i ruchomości;
 - 4) dotacje, subwencje, darowizny, zapisy i spadki;
 - 5) dochody z ofiarności publicznej.
2. WOPR prowadzi gospodarkę finansową i rachunkowość zgodnie z prawem powszechnie obowiązującym.

§ 32

Dla ważności oświadczeń woli, pism i dokumentów w przedmiocie praw i obowiązków majątkowych WOPR wymagane są podpisy dwóch osób upoważnionych przez Prezydium Zarządu Głównego WOPR, w tym Prezesa WOPR.

Rozdział 7. Postanowienia końcowe

§ 33

1. Uchwalenie statutu WOPR lub jego zmiana oraz podjęcie uchwały o rozwiązaniu WOPR przez Zjazd Krajowy WOPR wymaga kwalifikowanej większości 2/3 głosów, przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania.
2. Uchwalenie statutu WOPR lub jego zmian oraz rozwiązanie WOPR mogą być przedmiotem obrad Zjazdu Krajowego WOPR wyłącznie wtedy, gdy sprawy te zostały umieszczone w jego porządku.
3. Po podjęciu uchwały o rozwiązaniu WOPR Zjazd Krajowy WOPR określa sposób likwidacji i przeznaczenie jego majątku.

§ 34

Zmiany w Statucie wchodzi w życie z dniem uprawomocnienia się postanowienia sądu o wpisie tych zmian do Krajowego Rejestru Sądowego.

Źródło: Statut WOPR z 2012 roku,

http://www.wopr.pl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=150&Itemid=53. [dostęp 06.03.2017].

Jadwiga Mazur — dr hab. prof. nadzw. w zakresie socjologii, pracuje w Instytucie Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie; zainteresowania badawcze: socjologia organizacji i zarządzania, komunikowanie również w zakresie wybranych aspektów bezpieczeństwa z uwzględnieniem marginalizacji i ruchów społecznych.

Sabina Sanetra-Półgrabi — doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce (2012), od października 2018 roku pracownik Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół tematyki współpracy transgranicznej, ze szczególnym uwzględnieniem południowego pogranicza Polski, zagadnień rozwoju lokalnego i regionalnego oraz wybranych aspektów bezpieczeństwa państwa, w tym funkcjonowania grup dyspozycyjnych

Opracowanie przygotowane przez Autorki mieści się w naukowej „konwencji” socjologicznej analizy funkcjonowania grup dyspozycyjnych. (...) Podejmują też rozważania dotyczące zarządzania kryzysowego polegającego na podejmowaniu działań w sytuacjach wystąpienia zagrożeń ze strony przyrody i ludzi. Wskazują w zarządzaniu kryzysowym na istotny poziom występowania sytuacji kryzysowej, a tym samym poziom zarządzania kryzysowego, który jest powiązany z systemami władzy na poziomie centralnym, wojewódzkim i lokalnym. Na tle tych rozważań prezentują dwie cywilne ochotnicze grupy dyspozycyjne GOPR i WOPR, przedstawiając ich historię, rozważania prawne dotyczące ich działania oraz specyfikę ze względu na zakres niesionej pomocy. Spójny model teoretyczny, założony przez Autorki, umożliwił lepsze pokazanie i zrozumienie działania GOPR i WOPR w systemie bezpieczeństwa państwa. Odzworowanie elementów systemu, powiązania międzyelementowe pozwoliły przedstawić im te organizacje i ich działanie w sposób spójny i klarowny.

prof. dr hab. Jan Maciejewski

Prezentowana książka jest próbą odpowiedzi na pytanie, jakie jest miejsce ochotniczych grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa. Odpowiadając na to pytanie, autorki wskazują, że zadaniem ochotniczych grup dyspozycyjnych jest „wypełnienie luki” w zakresie łagodzenia skutków zagrożeń w pewnym wycinku rzeczywistości społecznej, które mogą być realizowane przez ochotników, specjalnie do tego wybranych i przeszkolonych w niesieniu pomocy poszkodowanym. Istotne jest tutaj wskazanie, że osoby, które decydują się pomagać innym w specyficznych uwarunkowaniach pogodowych czy terenowych, muszą, poza specjalistycznym przygotowaniem, posiadać odpowiednie zalety fizyczne i psychiczne, pozwalające nieść pomoc ludziom, kosztem własnego zdrowia, a nawet życia... Należy wskazać, że niniejsze opracowanie mieści się w naukowej „konwencji” dwóch dziedzin wiedzy. Pierwszym z nich jest socjologiczna analiza funkcjonowania grup dyspozycyjnych, a drugim analiza z zakresu nauk o bezpieczeństwie, w tym w sferze zarządzania kryzysowego. (...) Przyjmując pierwszą perspektywę, należy odnieść się do socjologicznej analizy grup dyspozycyjnych, którego twórcą i gorącym orędownikiem jest J. Maciejewski, który wskazuje, że grupy dyspozycyjne są takimi strukturami społecznymi, o których dyspozycyjności możemy mówić ze względu na ich wyspecjalizowany i specyficzny charakter działań w stosunkowo ograniczonym zakresie. (...) W drugim przypadku, zarządzanie kryzysowe jest przedmiotem dociekań naukowców z wielu dziedzin wiedzy, którzy analizują je jako istniejące samodzielnie zagadnienie naukowe, jak i w odniesieniu do zagadnień zagrożenia bezpieczeństwa, w tym sytuacji kryzysowej. Przyjmując perspektywę samodzielnej dziedziny wiedzy, można stwierdzić, że zarządzanie kryzysowe polega na podejmowaniu działań w sytuacjach wystąpienia zjawisk niekorzystnych dla ludzi, mających swe źródło zarówno w przyrodzie, jak i spowodowane działalnością człowieka. W zakres zarządzania kryzysowego wchodzi wszelkiego rodzaju zagrożenia, w tym zagrożenia naturalne i spowodowane przez człowieka, a też zagrożenia techniczne i wojenne. (...) A zatem z metodologicznego punktu widzenia książka ta spełnia wszelkie warunki, aby potraktowana została zarówno jako opracowanie z zakresu socjologii, jak i nauk o bezpieczeństwie. Takie dualistyczne podejście do omawianej tematyki pozwala analizować zagadnienie z dużo większą wnikliwością niż w przypadku ujęcia jednoelementowego, co jest niewątpliwie „wartością dodaną” niniejszej monografii, a jednocześnie pozwala wypełnić lukę w opracowaniach naukowych poświęconych działalności ochotniczych grup dyspozycyjnych.

prof. nadzw. dr hab. Eugeniusz Moczuk

Uniwersytet Pedagogiczny
Im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie
Prace Monograficzne 866

ISSN 0239-6025
ISBN 978-83-8084-228-1

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU PEDAGOGICZNEGO W KRAKOWIE